

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

JUDr. Bc. Tomáš Jirsa

KOLEKTIVIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ V OKRESE STRAKONICE

COLLECTIVIZATION OF AGRICULTURE IN STRAKONICE DISTRICT

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.

Ústav českých dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): srpen 2019.

PODĚKOVÁNÍ:

Tato práce by nevznikla bez laskavé a trpělivé pomoci a vstřícnosti řady osob, kterým bych chtěl touto cestou poděkovat. Jedná se v první řadě o doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D., který se ujal odborného vedení mé diplomové práce a poskytl mi cenné podněty, které mě inspirovaly k dalšímu rozvoji práce.

Za neocenitelnou pomoc považuji kritické metodologické připomínky od PhDr. Ireny Kozmanové, Ph.D., které zároveň děkuji za čas, který věnovala stylistické kontrole textu. V neposlední řadě bych chtěl vyjádřit svou vděčnost Mgr. Zdeňkovi Polanskému za poskytnutí některých dokumentů a doporučení další literatury v raných fázích mého bádání.

Taktéž děkuji rodině Kotálově a Karasové, Miluši Prokopové, Rudolfu Lukášovi a Zdeňku Samcovi za zapůjčení materiálů a poskytnutí cenných pamětnických svědectví. Stejně tak děkuji pamětníkům Vlastě Slavičkové, Jindřichu Hradskému, Františku Matasovi, Václavu Kotalovi a mému otci Františkovi Jirsovi za jejich vzpomínky, bez nichž by práce nemohla vzniknout.

Ve své vděčnosti nesmím zapomenout ani na Mgr. Dana Kašpara, který má díky motivační podpoře v průběhu celé práce zásluhu na tom, že se práci podařilo dokončit a na Davida Adama, se kterým jsem konzultoval některé aspekty, které v mém výzkumu přesahují do oblasti psychologie.

Za trpělivou podporu mé práce pak děkuji členům mé rodiny a mé přítelkyni Kūbře.

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne .....

.....

autor diplomové práce

Abstrakt:

Práce přibližuje průběh kolektivizace zemědělství v okrese Strakonice v letech 1948–1960. Kromě popisu průběhu kolektivizace v okrese Strakonice se práce zaměřuje na otázku, do jaké míry mohly lokální instituce – národní výbory, stranické organizace, prokuratura a soudy – ovlivnit průběh kolektivizace v konkrétním místě. Tato práce se soustředí na studium psychologického pozadí mocenských vztahů a na otázku, zda byla efektivní propaganda vytvářející obraz „kulaka“ jako třídního nepřítele. Práce se skládá ze tří kapitol: V první kapitole se zabývá kolektivizací v celostátním měřítku – kořeny této politiky, terminologií, právním rámcem, klíčovými událostmi a formami propagandy. V druhé kapitole charakterizuje hospodářské a sociální aspekty strakonického okresu, průběh kolektivizace v okrese a fungování lokálních institucí. Třetí kapitola je věnována případovým studiím z pěti konkrétních modelových obcí okresu. Metodou analýzy a komparace se snaží objasnit konkrétní příčiny daného průběhu kolektivizace v obci.

Klíčová slova:

kolektivizace, strakonický okres, Jednotné zemědělské družstvo, československé zemědělství, agitace, perzekuce, likvidace soukromého zemědělství, soudní procesy s kulaky, lidospráva, mikrohistorie.

Abstract:

The thesis deals with the process of collectivization in the Strakonice district in the years 1948–1960. In addition to a comprehensive description of collectivization in the Strakonice district, the thesis analyses to which extent could local institutions – national committees, secretariats of the communistic party, prosecutor's offices and courts – influence the course of collectivization in a particular place. This thesis focuses on the study of the psychological background of power relations and asks the question how effective was propaganda in creating the image of "kulaks" as a class enemy. The thesis consists of three chapters: In the first chapter deals with collectivization on a national scale – the roots of this policy, terminology, legal framework, key events and forms of propaganda. In the second chapter characterizes the economic and social aspects of the Strakonice district, the results of the process of collectivization there and the functioning of local institutions. The third chapter is devoted to case studies of five specific model municipalities in the district. The method of analysis and comparison will clarify the specific causes of the course of collectivization in the village.

Keywords:

Collectivization, Strakonice District, Common Agricultural Cooperative, Czechoslovak agriculture, propaganda, persecution, destruction of private farming, trials with the kulaks, public administration, microhistory.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	5
ÚVOD	8
METODOLOGIE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	11
DOSAVADNÍ STAV BĚDÁNÍ, STRUKTURA PRÁCE A PRAMENY	14
KAPITOLA 1 – MYŠLENKOVÉ ZÁKLADY A PŘEDPOKLADY KOLEKTIVIZACE – CELOSTÁTNÍ POHLED	19
1.1 STAV ČESKOSLOVENSKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ 1945-1948	19
1.1.1 <i>Poválečná pozemková reforma</i>	21
1.1.2 <i>Ministr Ďuriš a Hradecký program</i>	22
1.2. MYŠLENKOVÉ ZÁKLADY KOLEKTIVIZACE A JEJICH PROVÁDĚNÍ DO PRAXE	27
1.2.1. <i>Stalinský koncept kolektivizace v SSSR ve 30. letech 20. století</i>	27
1.2.2. <i>Alternativní cesty? - příklad Polska a Jugoslávie</i>	32
1.2.3. <i>Diskuze na ÚV KSČ o budoucí podobě socializace vesnice</i>	36
1.2.4. <i>Pojmy sedlák vs. vesnický boháč či „kulak“ a družstvo vs. kolchoz</i>	39
1.3 LEGISLATIVNÍ ZÁKLAD KOLEKTIVIZACE A „PRÁVNICKÁ DVOULETKA“	42
1.4. PERIODIZACE KOLEKTIVIZACE A JEDNOTLIVÉ KOLEKTIVIZAČNÍ VLNY	51
1.5. CELOSTÁTNÍ PRŮBĚH KOLEKTIVIZACE A JEJÍ DŮLEŽITÉ MILNÍKY	53
1.6. ZPŮSOBY AGITACE A PŮSOBNÍ NA VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ	65
KAPITOLA 2 – CHARAKTERISTIKA KRAJE A OKRESU – KOLEKTIVIZACE V OKRESE STRAKONICE	73
2.1. CHARAKTERISTIKA ČESKOBUDĚJOVICKÉHO KRAJE – HOSPODÁŘSKÁ A SOCIÁLNÍ STRUKTURA	73
2.2. CHARAKTERISTIKA OKRESU STRAKONICE	75
2.2.1. <i>Správní vymezení okresu a jeho změny od konce války do roku 1960</i>	76
2.2.2. <i>Hospodářská a sociální struktura okresu</i>	77
2.3. KOLEKTIVIZACE V OKRESE STRAKONICE	79
2.3.1. <i>Nástup kolektivizace a utvoření prvních družstev (1949-1953)</i>	79
2.3.3. <i>Fáze relativního uvolnění (1954-1955) a dokončení kolektivizace (1955-1960)</i>	86
2.4. PODOBY MOCI V RANÝCH 50. LETECH – DOKONALE STROJOVÉ FUNKOVÁNÍ SYSTÉMU PŘEVODNÍCH PÁK A TRANSMISÍ NEBO INDIVIDUÁLNÍ ODPOVĚDNOST KONKRÉTNÍCH AKTÉRŮ?	89
2.4.1. <i>Okresní národní výbor – osoby, politické fungování, vazba na MNV a KNV</i>	91
2.4.2. <i>Okresní výbor KSČ – vliv na ONV a ovlivňování ze strany KV KSČ</i>	96
2.4.3. <i>Okresní prokuratura ve Strakonících – činnost, osoby a spolupráce s SNB</i>	98
2.4.4. <i>Okresní soud ve Strakonících – veřejné procesy s „kulaky“</i>	100
KAPITOLA 3 – MIKROHISTORICKÉ SONDY DO ŽIVOTA JEDNOTLIVÝCH OBCÍ NA OKRESE STRAKONICKÉM	102
3.1. OBEC PŘEŠŤOVICE – VZOROVÉ JZD	103
3.2. OBEC NĚMĚTICE – PŘÍPAD SEDLÁKA BOHÁČE A BÝVALÝCH MLYNÁŘŮ KARASE A KOJANA	110
3.3. OBEC NIHOŠOVICE – V PŘÍMÉM SOUSEDSTVÍ KOLEKTIVIZAČNÍCH BĚSŮ	117
3.4. OBEC DROUŽETICE – PŘÍPAD SEDLÁKŮ HALADY A PACOURKA	123
3.5. OBEC MILEJOVICE – POTRESTÁNÍ ČTYŘ SELSKÝCH RODIN	127
ZÁVĚR	134

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Bezpečnost	viz <i>SNB</i>
CIC	<i>Counterintelligence Corps</i> – Protišpionážní sbor Armády Spojených států amerických
ČSL	Československá strana lidová
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSSS	Československé státní statky
čp.	číslo popisné
ČZ	Česká zbrojovka (průmyslový podnik ve Strakoniciích)
družstvo	(dle kontextu) zpravidla je tím po roce 1949 myšleno jednotné zemědělské družstvo. Viz <i>JZD</i>
f.	fond
FEZKO	Vlnářské závody Strakonice, národní podnik (textilní závod, který byl později přejmenován na FEZKO)
ha	hektar (1 hektar = 100 arů = 10 000 m ²)
HTÚP	hospodářsko-technická úprava půdy
inv. č.	inventurní číslo
JZD	jednotné zemědělské družstvo
k.	karton
Kčs	Koruna československá
km	kilometr
ks	kusů
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KV KSČ	Krajský výbor Komunistické strana Československa
mj.	mimo jiné
MAVNF	místní akční výbor Národní fronty
MNV	místní národní výbor
n.p.	národní podnik

NEP	Nová ekonomická politika
NF	Národní fronta
OGPU	Sjednocená státní politická správa – tajná policie v Sovětském svazu mezi léty 1922-1934
ONV	Okresní národní výbor
OV KSČ	Okresní výbor Komunistické strany Československa
PSDS	Polská sjednocená dělnická strana
PTP	Pomocné technické prapory
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
s.	(dle kontextu) strana (vždy před číslem strany v publikaci)
s.	(dle kontextu) soudruh – člen Komunistické strany Československa
sign.	signatura
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOA	Státní oblastní archiv
SOKA	státní okresní archiv
SRZ	jugoslávská forma jednotného zemědělského družstva
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
STS	strojní a traktorová stanice (před 1. říjnem 1951 státní strojní stanice)
r.	rok
USA	Spojené státy americké
Ú.l.	Úřední list
ÚNS	Ústavodárné národní shromáždění
ÚSTR	Ústav pro studium totalitních režimů
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VKS(b)	Všesvazová komunistická strana (bolševiků)
ZO KSČ	základní organizace Komunistické strany Československa

„Jednoduše chceme, aby vám už nikdy nikdo nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šušmáním na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali, a žeňte ho také svinským krokem!“

Klement Gottwald na sjezdu rolnických komisí dne 29. února 1948

„Do února 1948 jsme museli rolníky hladit. Hned po únoru nebylo možno naráz obrátit. Ted' však nastává k tomu situace.“

Božena Macháčová-Dostálová na zasedání širšího předsednictva ÚV KSČ dne 14. října 1948

„Říkal jsem Stalinovi výslovně, že o kolchozech nebudeme mluvit, my je budeme dělat“

Klement Gottwald na zasedání širšího předsednictva ÚV KSČ dne 14. října 1948

„Organizační sekretariát ÚV KSČ očekává, že očistné akci věnujete potřebnou péči.“

Zásady pro očistu vysokých škol zemědělských a veterinárních od dětí vesnických boháčů a městské buržoazie, 13. srpna 1952, Lány

* * *

"K tradiční představě diktatury patří – pokud jde o samu techniku moci – nutně prvek určité improvizace; mocenské mechanismy nejsou většinou příliš fixovány; je tu hodně prostoru pro náhodnou a neregulovanou svévoli."

Václav Havel, Moc bezmocných, 1978

„Homo homini lupus“ (člověk člověku vlkem)

Thomas Hobbes, Leviathan, 1651 – popisující charakter lidí jako inklinujících ke strachu o svůj život a zápasu všech proti všem není-li suveréna, který bdí nad dodržováním přirozeného práva

"O tom, kdo je vinen a kdo nevinen, kde končí omyly a chyby a nastává trestní odpovědnost, rozhodne strana za pomoci orgánů národní bezpečnosti."

Karol Bacílek, ministr národní bezpečnosti v letech 1952-1953

* * *

„(...) to složité soustrojí složek, stupňů, převodových pák a nepřímých manipulačních nástrojů, neponechávající nic náhodě a mnohonásobně jistící integritu moci (...)"

Václav Havel, Moc bezmocných, 1978 – popisující podobu moci v minulém režimu

Úvod

V této práci si kladu za cíl představit regionální průběh procesu kolektivizace v okrese Strakonice v 50. letech 20. století, zároveň se tento průběh budu snažit zasadit do širšího kontextu fenoménu kolektivizace v celém Československu, ilustrovat formy propagandy proti sedlákům a analyzovat fungování tehdejší státní a veřejné moci.

Kolektivizací je nazýván proces, při kterém dochází k přechodu soukromého majetku v kolektivní majetek (ať už družstevní či státní) nebo k přeměně forem hospodaření v kolektivní hospodaření. Proces kolektivizace má své kořeny v Sovětském svazu, ve kterém politika vytváření kolchozů a sovchozů¹ na venkově probíhala ve 30. letech 20. století intenzivní a násilnou formou za účelem přeměny tradičního zemědělství spolu s politikou industrializace.² Po 2. světové válce pak kolektivizaci provedly s jistými regionálními specifiky i vlády zemí východního bloku, na něž měl Sovětský svaz svojí politikou vliv.³

Československo bylo po únorovém puči v roce 1948 státem, ve kterém proběhla politika kolektivizace velmi důsledně, s úzkostlivou snahou přiblížit se co nejlíže sovětskému vzoru. Kolektivizace měla být prostředkem k tzv. socializaci vesnice, což v praxi vedlo k likvidaci soukromého sektoru na venkově, změně majetkových poměrů a z toho vyplývající sociální nivelizaci do té doby značně sociálně stratifikovaného venkova. Vrstva největších a nejbohatších zemědělců – sedláků – z českého venkova na dlouhou dobu zmizela v důsledku vlny perzekucí zaměřených proti ní a až v současnosti se ji daří pomalu obnovovat, a to zatím pouze v ojedinělých případech. Pilíři centrálně plánovaného československého hospodářství v sektoru zemědělství měly být napříště státní statky (dále jen „ČSSS“) a jednotná zemědělská družstva (dále jen „JZD“). Rolníci nebyli do vznikajících družstev nebyli lákáni jen důkladnou agitací, ale také donucování

---

¹ *Kolchoz* byl jednotkou, ve které bylo realizováno kolektivní zemědělství v Sovětském svazu (dále jen „SSSR“). Českou obdobou kolchozu bylo jednotné zemědělské družstvo. Zkratka kolchoz využívá prvních tří písmen z ruských slov **kollektivnoje chozjajstvo** (коллективное хозяйство) neboli kolektivní hospodaření. *Sovchoz* (sovetskoje chozjajstvo – советское хозяйство) byl státem vlastněný zemědělský podnik v SSSR.

² K průběhu kolektivizace v Sovětském svazu lze poukázat na zdařilou práci: VIOLA, Lynne – DANILOV, Viktor Petrovich – IVNITSKII, N. A. – KOZLOV, Denis. *The War Against the Peasantry, 1927–1930. The Tragedy of the Soviet Countryside*. New Haven 2005 (dále jen: „VIOLA, L. [et al.] *The War Against the Peasantry* [...]).

³ Komparativní studii srovnání politiky kolektivizace v jednotlivých zemích východního bloku lze nalézt v: IORDACHI, Constantin – BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The collectivization of agriculture in communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest: Central European University Press, 2014.

hrozbou či přímou perzekucí. Soukromí zemědělci, kteří do JZD nevstoupili, pak byli daňově diskriminováni a vystaveni vyšším dodávkovým povinnostem.

Kolektivizace neprobíhala ve všech regionech Československa se stejnou rychlostí, ani se stejnou intenzitou represí a dalších „měkkých“ metod donucení ke vstupu do JZD. Mojí tezí je, že značný vliv na tempo kolektivizace měly místní podmínky, konkrétní rozhodnutí místních politických aktérů i rozdílný odpor rolníků vůči kolektivizaci a tuto svoji hypotézu se budu snažit dokázat (či naopak vyvrátit) ve své práci. Místně bude předmět zkoumání práce vymezen hranicemi strakonického okresu platnými a účinnými od 1. února 1949 na základě vládního nařízení č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích.⁴

Kolektivizace v Československu je jasně časově ohraničeným procesem, který byl odstartován v únoru 1949 přijetím zákona č. 69/1949 Sb., o JZD, a ukončen v roce 1960, kdy v Československu podle prohlášení vládních míst zvítězil socialismus.⁵ Ve své práci se však částečně budu zabývat i událostmi, které kolektivizaci předcházely, pokud je to důležité pro zasazení problematiky do obecnějšího rámce důležité i událostmi, které po kolektivizaci následovaly.

Studium tématu kolektivizace a připomínání tohoto období považuji za důležité z několika důvodů. Předně se s následky násilných zásahů do krajiny, které doprovázely kolektivizaci jako bylo rozorávání mezí a remízků či masivní meliorace luk, setkáváme dodnes. Tyto zásahy zvýšily náchylnost půdy k větrné a vodní erozi, snížily přirozenou schopnost krajiny zadržovat vodu a bránit tak náhlým povodním i suchům či zmenšily rozmanitost flóry a fauny v určitých biotopech.⁶ Lepší pochopení toho, k čemu vedlo kolektivizační experimentování s krajinou a ve svých důsledcích nedomyšlená snaha o to transformovat přírodu a poroučet jejím zákonitostem, může přinést poznání čemu se vyvarovat v budoucnu a položit důraz na ekologické formy zemědělství, obnovování přirozených krajinotvorných prvků a šetrnější nakládání s přírodou jako celkem. Vedle environmentálního zdůvodnění potřeby studia kolektivizace se nabízí sociologické důvody a touha najít řešení na aktuální otázky současného stavu venkova spojené s procesem urbanizace a vyliďňování obcí. Proces urbanizace začal již v 19. století a pokračoval rychlým tempem ve 20. století, ale v období kolektivizace byl tento proces ještě umocněn a zrychlen souběžně probíhajícím

---

⁴ Bod 2 části 1. přílohy k § 15 vládního nařízení č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích.

⁵ Projev prezidenta a prvního tajemníka KSČ Antonína Novotného na 3. celostátní konferenci KSČ konané ve dnech 5. až 7. července 1960 ve Španělském sále Pražského hradu.

⁶ K environmentálním následkům kolektivizace doporučuji: LOKOČ, Radim. Environmentální aspekty kolektivizace zemědělství na příkladu obce Oldřišov na Opavsku. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 245–256.

procesem těžké industrializace a militarizace, kdy v důsledku období studené války byl položen důraz na budování zbrojního průmyslu, těžkého strojírenství a hutnictví a továrny ve městech odlákávaly pracovní sílu ze zemědělství. Došlo též ke změně vztahu k půdě. Zatímco v době, kdy rolníci půdu vlastnili, ji považovali za rodinné dědictví a odkaz předchozích generací, o jehož sebemenší část se dokázali soudit, protože půda pro ně měla existenciální důležitost – zajišťovala obživu přímo jim i jejich rodině, v době, kdy jim byla půda odebrána a združstevněna, došlo v tomto vztahu k odosobnění a psychologickému zpřetrhání vztahu mezi rolníkem a půdou (krom případů záhumenek – 0,5ha pozemků, které zůstávaly rolníkům v osobním vlastnictví a o něž se rolníci příkladně starali). V neposlední řadě je toto téma důležité z pohledu otázky formování a projevu moci v nastupující diktatuře. V dnešním světě vystaveném početným hrozbám se může jevit jako nanejvýš aktuální studium toho, jak se demokratický stát pomalu mění v autokratický či totalitní režim a jaké metody ovládání, sledování a disciplinarizace společnosti byly použity vůči občanům státu. Zároveň považuji za podstatné si připomínat, že před pouhými dvěma generacemi došlo v této zemi k takovým skutkům, jakými bylo nedobrovolné přesunutí minimálně 2 tisíc vícegeneračních rodin z jedné strany republiky na druhou bez možnosti vzít si s sebou více než jen zanedbatelnou část majetku.⁷

Téma kolektivizace jsem si vybral již ve své bakalářské práci na téma „Kolektivizace v obci Němětice v letech 1950-1960“, ve které jsem mapoval formou mikrohistorické sondy období 50. let v jihočeské obci Němětice poblíž Strakonice a ve své diplomové práci bych chtěl na výzkum průběhu kolektivizace na Strakonicku navázat a rozšířit ho. Na strakonický okres se zaměřuji z důvodu toho, že zde probíhala kolektivizace odlišněji, než v jiných částech republiky zejména v první polovině 50. let, kdy v tomto okrese kolektivizace probíhala z pohledu státní moci pomalu a s obtížemi.⁸ Touha po zjištění bližších informací k vysvětlení tohoto tempa kolektivizace a zjištění bližších souvislostí mě vede k práci na tomto tématu. Motivací pro zpracování tématu kolektivizace bylo také přání poznat životní osud předka – můj dědeček František Jirsa byl posledním soukromým zemědělcem v obci Němětice a byl okolnostmi donucen vstoupit do družstva, přestože nebyl přesvědčen o kladech společného obdělávání půdy – a jeho sousedů z obce a známých z ostatních obcí okresu.

---

⁷ BLAŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal a kol. *Akce K. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: ČZU – Pulchra, 2010 (dále jen: „BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M. a kol. Akce K [...]“), s. 498–517. *Pozn.*: Tento počet rodin je pravděpodobně několikanásobně větší.

⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Vyšehrad, Praha 2008, s. 147, 152, 177.

Metodologie a výzkumné otázky

Z výše zmíněných důvodů a motivace k bádání v této oblasti výzkumu, k ověření níže zmíněných hypotéz a za účelem dosažení výzkumného cíle mé diplomové práce systematickým způsobem si kladu tyto výzkumné otázky:

- 1. Jaká byla podoba moci v raném období režimu v raných 50. letech, pokud se jedná o předávání příkazů z centrální úrovně na regionální? Podobala se v literatuře hojně zmiňovanému dokonalému systému převodních pák a transmisí a bylo předávání a vykonávání příkazů v procesu kolektivizace bezproblémové?*
- 2. Lze vysledovat individuální odpovědnost konkrétních regionálních politických aktérů (funkcionářů), okresních a místních institucí (ONV, OV KSČ, okresní prokuratura, MNV, ZO KSČ a dalších) za některé činy? Nebo bylo vše řízeno z centra? Jaký měli regionální aktéři a instituce vliv na konkrétní průběh kolektivizace v regionu?*
- 3. Nakolik je paradigmatické členění na jednotlivé fáze kolektivizace překonáno ve světle aktuálních výzkumů průběhu kolektivizace v regionech?*
- 4. Jakou úlohu sehrála propaganda v procesu stigmatizace kulaka a jeho odcizení od okolního venkovského společenství? Byla „úspěšná“ při následných soudních procesech s kulaky v tom, že si venkovské společenství racionalizovalo tvrdé tresty pro kulaky?*
- 5. Měly soudní procesy s „venkovskými boháči“ a tvrdé tresty pro ně vliv na disciplinizaci a zastrašení ostatních rolníků nebo tuto roli sehrál už samotný moment zatýkání?*

Cílem mé diplomové práce je odpovědět na tyto otázky a podrobněji osvětlit komunikaci a předávání direktiv mezi ústředním a krajským stranickým vedením a funkcionáři na okrese a v obcích, příp. prokurátory a soudci. Mojí hypotézou je, že celý systém totalitní moci na začátku i v průběhu 50. let nefungoval jako dokonalý stroj, který si systémem převodových pák a transmisí předával direktivy a na místní úrovni je přesně podle pokynů z centra prováděl, ale že vzhledem k jeho neúplné ustálenosti dovoľoval individuální excesy funkcionářů (například nepřiměřeně tvrdé jednání či naopak nezáměr o pokyny shora) a anomálie v postupu kolektivizace. Chci sledovat individuální odpovědnost konkrétních lidí (předsedů ONV či MNV, členů OV a ZO KSČ) – jak těch, kteří neměli v popisu své činnosti za úkol aktivně zhoršovat situaci „kulaků“, a přesto tak činili či vědomě přesáhli hranice příkazu, který jim byl dán – tak i těch, kteří příkazy shora

vykonávali laxně a pokoušeli se do implementace opatření vnést své odlišné představy. Ve své práci chci zdůraznit, že není třeba mluvit jen o zločinnosti celého systému, který rozložil a rozmělnil odpovědnost za určité nemorální úkoly mezi více složek či rozhodovacích stupňů, ale i o situacích, v nichž se plně projevila *banalita zla* a docházelo z důvodů mimořádné horlivosti místních komunistických funkcionářů, touhy po povýšení či po „bezchybném“ splnění úkolu k jednání, které bych nazval „zločiny obyčejných lidí“.⁹ Zároveň chci upozornit na případy jednoznačné odvahy a hrdinství běžných lidí, kteří neváhali pomoci svým sousedům i ve chvílích, kdy to znamenalo vystavit se hrozbě trestu. Jako lidé máme tendenci poslouchat autority,¹⁰ podléhat příkazům a plnění těchto příkazů si vnitřně zdůvodnit. Výzkumy amerických psychologů Stanleyho Milgrama a Philipa Zimbarda¹¹ ukazují, že v krizové situaci se jen malé procento lidí

---

⁹ S pojmem „banalita zla“ přišla Hannah Arendtová v knize *Eichmann v Jeruzalémě*. Adolf Eichmann během druhé světové války organizoval s úzkostlivou pečlivostí masové transporty Židů do vyhlazovacích táborů a židovských ghett. Při soudním procesu s ním, který proběhl v roce 1961 v Jeruzalémě, si Hannah Arendtová povšimla, že se nejedná o zlé či sadistické monstrum, ale o pouhého úředníka, který byl posedlý svou prací a který se natolik snažil dělat ji poctivě, že nebyl vůbec schopen vnímat (pro mnohé smrtící) důsledky svých činů: „Kromě mimořádné vytrvalosti v zajišťování si osobního postupu nebyl vůbec ničím motivován“. Blíže: ARENDTOVÁ, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě – zpráva o banalitě zla*. Praha: Mladá fronta, 1995. – Pozn.: Eichmannova „obyčejnost“ vznášela otázky, kam až jsou běžní lidé v plnění příkazů ochotni zajít. Když se Eichmanna ptali na jeho práci, vysvětloval: „Pracoval jsem na sto procent. Nejvyšším příkazem je poslouchat. Poslušnost byla mým životním ideálem.“

¹⁰ MILGRAM, Stanley, *Poslušnost vůči autoritě: experiment, který zpochybnil lidskou přirozenost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2017.

¹¹ Philip Zimbardo identifikuje ve svém Stanfordském vězeňském experimentu 7 sociálních procesů, které svedou jinak obyčejné lidi bez předchozí zjevné inklinace k psychopatologickému jednání na „šikmou plochu zla“, tj. při jistých krocích, které nemusí být ani splněny kumulativně jsou takoví lidé schopni páchat zlo, jelikož jsou jejich morální zábrany ve specifických podmínkách oslabeny. Těmito sociálními procesy jsou (v závorkách jsou rozepsány jejich konkrétní projevy ve výzkumech i ve sledovaném procesu kolektivizace): **1) Nevědomé podniknutí prvního malého kroku** či úkolu směřujícímu od autority (u Milgrama je to udělení prvního elektrického šoku ze strany „učitele“ studentovi, u Zimbarda povinné „pře počítávání vězňů“ ze strany „dozorců“ spojené s nutností „trestu“ při chybách, které z pouhého úkolu nabývá postupně rozměry krutosti; v procesu kolektivizace pak dostávaly MNV jako nejnižší složky „lidové správy“ za úkol vypracovat seznamy povinných zemědělských dodávek, které později měly zohledňovat „třídní“ hledisko a ještě později vypracovávaly MNV návrh na zařazení konkrétních rolníků na kulacké seznamy), **2) Dehumanizace ostatních** (u Zimbarda se musí „vězni“ oslovovat čísly; v procesu kolektivizace to znamenalo propagandu proti obrazu sedláka – „vesnick[ého] upír[a], [...], který vztahuje svoje chapadla“), **3) Deindividualizace sama sebe** (většinou v nápravných zařízeních, kde dozorcí musí nosit uniformy; v 50. letech jí lze spatřovat ze strany uniformovaných příslušníků SNB, kteří si při domovních prohlídkách vymýšleli dodatečné úkoly – například příkaz k odchodu „kulaka“ pro nákup chleba pro příslušníka SNB – pro prohledávané „vesnické boháče“), **4) rozmělnění osobní odpovědnosti** (taktika projednávání všech důležitých záležitostí v komisích – okresních bezpečnostních trojkách a trestních komisích ONV, dříve v rolnických komisích atp., přenesení části rozhodnutí na různě stupně řízení – místní a okresní národní výbory a hierarchicky nižší stranické organizace), **5) slepá poslušnost k autoritě** (obecně silnější směrem k institucím v 50. letech než nyní), **6) nekritická konformita ke skupinovým normám** (stranická ideologie a disciplína), **7) pasivní tolerance zla prostřednictvím nečinnosti nebo nezájmu** (až na ojedinělé projevy nepokojů na vesnicích na počátku 50. let a případné resistance nelze poté – s výjimkou ojedinělých individuálních aktů pomoci – vysledovat aktivní odpor proti vystěhovávání sousedů, rozkrádání opuštěných usedlostí, stížnosti proti nezákonnostem ze strany státních orgánů atp.); srov.: ZIMBARDO, Philip. *Luciferův efekt : jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*, 1. vyd., Praha: Academia, 2014, s. 315–386.

rozhodne nepodvolit se příkazu, i kdyby se tento příkaz přičil jejich svědomí, nebo se projevit altruisticky vůči jinému člověku v nesnázích. I bližší pochopení těchto sociálně-psychologických procesů, které ukazují, jak snadno a na základě jakých nám bytostně vlastních mechanismů mohla být společnost na začátku 50. let ovládnuta, je důležité pro analýzu odpovědnosti tehdejších aktérů a přibližuje nás k pochopení tehdejších událostí. Zároveň nelze vytyčit jasné hranice ve společnosti a přisoudit každé osobě nálepkou buď bezvýhradného podporovatele a příznivce zločinného režimu, nebo naopak jeho zapřisáhlého odpůrce, tím spíše nelze tehdejší situaci vidět optikou „utlačovatelů“ a „obětí“, protože do těchto jednoznačných kategorií bude spadat pouze menší část venkovského společenství raných 50. let. I v případech jednotlivých osob lze vysledovat názorové obraty či komplikovanější osobní postoje, jakými je podpora kolektivizační myšlenky jako principu, ovšem odmítání jejího prosazování násilným způsobem či deklarované sympatie k jiným rolníkům, kteří bojují proti JZD, na jedné straně, ovšem na druhé straně setrvávání v konformním postoji. Michal Stehlík to komentuje ve své publikaci *Babické vraždy 1951* slovy: „Dějiny nenesou černobílé měřítko“, tím méně na místech, kde se všichni po generace znají a musí se určitým způsobem vypořádat s novými poměry.¹²

Výše zmíněné nebezpečí banality zla spočívá v touze po bezchybném plnění úkolů (dle Arendtové), difuzi individuální odpovědnosti, pokud je úkol rozdělen mezi více stupňů řízení či skupinu netečných lidí, která nás zbavuje odvahy zasáhnout a situaci zvrátit, i když jsou ohroženy takové hodnoty jako je lidský život (dle Darleye a Lataného),¹³ lidské tendenci poslouchat příkazy autorit, přestože jsou špatné (dle Milgrama) či v situacích, ve kterých stačí člověku přidělit roli a dát mu nekontrolovanou moc a je schopen hanebných skutků (dle Zimbarda). Všechny zmíněné prvky mají jednoho společného jmenovatele: souvisí s *konceptem konformity*, tedy ochotou nevyčleňovat se a chovat se co nejvíce v souladu s normami společnosti, ať je společnost a norma jakákoli. V průběhu starších lidských dějin bylo evolučně výhodnější, pokud se člověk choval

---

¹² STEHLÍK, Michal. *Babické vraždy 1951*. vyd. 1. Praha: Academia, 2016, s. 54.

¹³ Američtí psychologové John Darley a Bib Latané zmapovali v roce 1968 psychologický proces, který lze nazvat jako „efekt přihlížejícího“ či „efekt apatického svědka“. Prvotní příčinou ke zkoumání tohoto psychologického jevu byla vražda Kitty Genovesové v newyorské čtvrti Queens 13. března 1964. Kitty Genovesová toho dne po odchodu z práce někdo sledovat a ubodal ji, přičemž vražda spojená s pronásledováním a bodáním trvala po dobu delší než 30 minut. Postižená volala o pomoc a svědky útoku se stalo 38 lidí, nikdo z nich však nepomohl. Oba psychologové provedli několik experimentů, kdy simulovali rozdílné situace – možný požár, zranění či infarkt jednoho z figurantů. Ze získaných dat odvodili, že čím více lidí je přítomno u situace, která je nebezpečná či špatná, tím spíše nezasáhnou a nepomohou. Předpokládá se, že důvodem je úvaha: „Jsou tu určitě ostatní, kteří se postarají nebo pomohou za mě“. Srov.: DIMSDALE, Joel E., *Anatomie zla : tajemství nacistických válečných zločinců*. vyd. 1. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016.

konformně a mohl se tedy považovat za člena jisté skupiny (tlupy či kmenu), s nímž sdílel společné chování a ctil její pravidla, na rozdíl od situace, kdy se snažil žít odděleně.¹⁴ V zásadě přirozená a výhodná touha po konformitě je však snadno zneužitelná, jak se ukázalo ve 20. století, ve kterém ochoty poslouchat, být loajální a plnit příkazy využily totalitní a autoritativní režimy k plnému ovládnutí společnosti. Byla-li ideologie totalitních režimů označena za „normální“ společnost pouze taková, která ze svého středu vyloučí Židy či naopak buržoazii a velké pozemkové vlastníky, stalo se „normou“ odstranit ze společnosti tyto skupiny, které do společnosti „normálních“ lidí nepatří. Stručně shrnuto: proti společnosti, která je konstruována podle svých společných znaků („my“ lidé, lidstvo, humanita) lze postavit jakoukoliv skupinu, která je v jistém znaku jiná („oni“ – ti, kteří nemají stejná práva jako „my“). Tuto skupinu lze dovedně zkonstruovat uměle za pomoci propagandy, nicméně se vytváří i přirozeně na základě formování stereotypů (tomuto procesu se říká v angličtině *othering*).¹⁵ V mé práci mě bude zajímat, na jakou oblast cílila propaganda v 50. letech 20. století a na vytváření jakých stereotypů, fixních myšlenek a předsudků vůči kulakům se zaměřovala, jaký obraz kulaka byl vytvářen a co takto vytvořený obraz říká i o lidech, kteří ho budovali.

Dosavadní stav bádání, struktura práce a prameny

Při své práci budu čerpat z primárních pramenů v Národním archivu, které se týkají ÚV KSČ, Ministerstva zemědělství a také z projevů Antonína Novotného, jelikož jeho projev na

---

¹⁴ Pozn.: konformita společnosti se rozvíjela v průběhu staletí a tisíciletí jak evolučně, tak posléze kulturně, kdy poslušnost a soulad se společenskými normami byla vnímána dlouhodobě jako ctnost.

¹⁵ *Othering* – koncept „jinakosti“ spočívá ve zjednodušujícím nálepkování a definování osoby nebo skupiny osob jako někoho, kdo přináležející do sociálně podřízené kategorie „ostatních“, kdo se odlišuje od sociální normy těch, kteří nálepkují (ti se pak definují jako „my“). *Othering* zahrnuje také chování lidí, kteří vylučují určité skupiny na okraj společnosti tak, že se na ně nevztahují „naše“ společenské normy. Tento proces (byť vlastně vlastní lidské mysli) se dá například vysledovat v raném novověku, kdy katolíci a protestanté viděli v protikladu k sobě samým druhou konfesi jako „papežence“ či naopak „heretiky“ a společně se pak vymezovali proti Židům, Turkům a pohanům v kolonizovaných oblastech, které měli za „divochy“. V pravém slova smyslu „ostatními“ pak nebyly čarodějnice, nicméně „hony“ na ně, čarodějnické procesy, obviňování z otravy zrní magickými rituály, z ovlivňování počasí, způsobování krupobití, neúrody a na to navazujícího hladu se nejvíce blíží pronásledování a vytváření nepřátelského obrazu „kulaků“. Děkuji prof. Sonje Kmec z *Université du Luxembourg*, že mě na souvislost s konceptem *othering* upozornila během mého zahraničního výměnného pobytu. V kontextu kolektivizace se však nabízí otázka, nakolik „kulaci“ symbolizovali „ostatní“ v socialistické společnosti a zda odlišnou kategorií od většinové společnosti tvořili sami či spolu s dalšími skupinami. Odbornice na sovětskou kolektivizaci Lynne Viola neváhá označit rolníky na sovětském venkově jako celek za *other* v protikladu se sovětskou městskou společností: „*The peasant served as the Bolshevik, other through the 1920s and most of the 1930s.*“ – srov.: VIOLA, Lynne. *Collectivisation in the Soviet Union: Specificities and Modalities*. In: IORDACHI, Constantin – BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The collectivization of agriculture in communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest: Central European University Press, 2014, s. 54.

zasedání ÚV KSČ uskutečněném ve dnech 29. až 30. června 1955 zahájil další vlnu združstevňování v druhé polovině 50. let. V souvislosti s tímto projevem mě bude zajímat, co řekl v předcházejících projevech a čím byl tento projev tak klíčový. Z pramenů z SOA Třeboň mě budou zajímat fondy týkající se komunikace mezi KNV v Českých Budějovicích a ONV Strakonice týkající se odvolávání vesnických boháčů z MNV. V archivu SokA Strakonice se zaměřím na fondy ONV Strakonice, OV KSČ a Okresní prokuraturu Strakonice, fondy MNV jednotlivých obcí, lokální periodikum Strakonický budovatel a na obecní kroniky zkoumaných obcí. U fondů, které se vztahují k jednotlivým institucím, se budu zaměřovat na jejich vzájemnou komunikaci a na opatření, které tyto instituce dělaly k uspíšení nebo naopak zpomalení kolektivizačního procesu. Lokální periodikum Strakonický budovatel pak bude dobře ilustrovat formy propagandy a budování obrazu „třídního nepřítele“. Obecní kroniky pak budou zachycovat pohledy místních na celý průběh kolektivizace. Jelikož některé archivní fondy v SokA Strakonice, které jsou potřeba ke komplexnímu zmapování celé situace, mají torzovitý charakter a některé dokumenty v nich chybí, budu tam, kde nepostačují písemné prameny, využívat informací získaných z rozhovorů s pamětníky metodou orální historie.¹⁶ Pamětníci zároveň mohou pro doplnění všech aspektů kolektivizačních událostí v 50. letech dodat to, co písemné prameny předat nedokáží – jedinečnou perspektivu očitého svědka a emoce, které si k prožití události pamětníci uložili do své paměti a které dokreslují atmosféru tehdejší doby.

Dosavadní výzkum týkající se kolektivizace v naší odborné literatuře a trendy v současné historiografii by se daly shrnout takto: V polistopadovém období se ukázal nedostatek historických prací objektivně pojednávajících o procesu kolektivizace a stavu českého zemědělství v 50. letech.

---

¹⁶ Metoda *oral history* je zaměřena na zjištění vzpomínek jednotlivce vázajících se ke konkrétní historické události či době formou rozhovoru. Jelikož je lidská paměť tvárná a výpověď pamětníka subjektivní, je třeba informace získané z rozhovoru dále analyzovat a ověřovat na základě dalších pramenů. Tento zdroj však může napomoci ke korigování či rozšíření informací z oficiálních pramenů, které v daném období podléhaly dohledu (např. obecní kroniky), autocenzuře (zápisy ze schůzí) či cílené manipulaci s fakty (některé policejní protokoly z výslechů). V případě vesnického prostředí pak pamětník dokáže poměrně dobře popsat osobní či příbuzenské vazby mezi jednotlivými aktéry, které nelze tak jednoduše zjistit z oficiálních pramenů a tím může napomoci k interpretaci dalších zdrojů výzkumu. Pokud pamětník vzpomíná na události z dětství spojené s většími emocemi či traumatem, je paměťová stopa velmi silná a pamětník si dokáže vybavit okolnosti dané situace do nejmenších detailů. Metodou *oral history* se v českém prostředí zabývali zejména Miroslav Vaněk a Pavel Mücke. Srov.: VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, 2. vyd., Praha 2011; VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.

Existovaly sice některé práce Antonína Václavů¹⁷ a Jana Peška,¹⁸ ale ty byly poznamenané oficiálním dobovým výkladem jak samotných dějin kolektivizace, tak poválečného období a náhledem na Únor 1948. Tyto práce rovněž neakcentovaly násilný charakter kolektivizačního procesu. To rovněž platí o regionální práci 30 let JZD na Strakonicku od Jana Zdeňka Cvrčka, která sice podobně jako práce Peškova obsahuje některé cenné statistické údaje, údaje z archivních pramenů (nutno však podotknout, že Pešek pracuje s prameny daleko méně ideologicky než Cvrček, což je ovšem dáno i rozdílnou dobou vzniku těchto prací) a vzpomínky konkrétních aktérů z okresní úrovně KSČ, takže ji nelze paušálně odmítat, nicméně vzhledem k časovému odstupu 20–30 let od pojednávaných událostí obsahuje některé očividné chyby. K části údajů je třeba přistupovat s krajní nedůvěrou s ohledem na to, že knihu vydalo OV KSČ Strakonice a je zatížena ideologickou rétorikou.¹⁹

Až po přelomu tisíciletí nastal v historickém bádání o tomto tématu výraznější obrat a průkopníkem na tomto poli byl historik Karel Jech, který v roce 2001 uveřejnil knihu *Soumrak selského stavu*.²⁰ Na tuto práci v roce 2008 prakticky navázala a rozšířila ji kniha *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*²¹ od téhož autora (což je doposud nepřekonaná práce, která však v některých obecných zjištěních pouze navazuje na informace zjištěné Karlem Kaplanem na začátku 90. let) a závěry konference *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti* sestavené mladší generací autorů Petrem Blažkem a Michalem Kubálkem.²² Příspěvkem k problematice nejostřejší fáze protikulackých represí v letech 1951–1953 byla kniha Karla Jecha, Petra Blažka a Michala Kubálka *Akce K – vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech* vydaná v roce 2010.²³ Příspěvky autorů z konference *Kolektivizace v Československu* konané v roce 2012 v Jindřichově Hradci byly sesbírány do

---

¹⁷ Viz například VÁCLAVŮ, Antonín. *Agrární a rolnická otázka v Československu*, Praha: Ideologické oddělení KSČ, 1968.

¹⁸ Viz PEŠEK, Jan. *Obrat ve združstevňování československého zemědělství v letech 1957–1958*, in: *Československý časopis historický*, roč. 34/1986, č. 4, s. 494–518. Z jeho prací zabývajících se jižními Čechami doporučuji: PEŠEK, Jan. *Přerod jihočeské vesnice. K historii združstevňování zemědělství Českobudějovického kraje v letech 1949–1959*, České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1985 (dále jen: „PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...]“)

¹⁹ CVRČEK, Jan Zdeněk (ed.), *30 let JZD na Strakonicku*. Strakonice: OV KSČ, 1979 (dále jen zkráceně jako: „CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...]“)

²⁰ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.

²¹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008 (dále jen „JECH, K., *Kolektivizace* [...]“).

²² BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd., Praha: Dokořán, 2008.

²³ BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M. a kol. *Akce K* [...].

stejnomené publikace,²⁴ která představila fenomén kolektivizace v celé jeho šíři a souvislostech, přičemž zejména příspěvek jihočeských archivářů ukázal, že je třeba zvýšit odhad počtu rodin vystěhovaných v rámci akce „K“. Z posledních publikací k tématu kolektivizace je třeba se zmínit o výstupu z konference *Československo v letech 1954–1962 – kolektivní monografii*,²⁵ která v jedné své části mapuje problematiku zemědělství v tomto období a o knize *Babické vraždy 1951* od Michala Stehlíka,²⁶ která komplexně mikrohistoricky zpracovává případ obce Babice na Vysočině, který v roce 1951 odstartoval zvýšené kolektivizační úsilí orgán státní moci v celém Československu.

V posledních letech je – zvláště u mladších autorů zdatelná tendence k zaměření se na regionální výzkum kolektivizace mikrohistorickou metodou, o čemž např. svědčí pozoruhodné práce Anny Macourkové (která je kvalitním zpracováním průběhu kolektivizace v celém kraji),²⁷ Lenky Kaloušové (která ukázala na lokální nedostatky a excesy v akci „K“)²⁸ a Anežky Stříbrné (která zdůraznila úlohu mezilidských vztahů na výsledky kolektivizace v jednotlivých obcích).²⁹ Kolektivizací na okresní úrovni v tehdejší Českobudějovickém kraji, konkrétně v okresu Trhové Sviny, se zabývala archivářka Václava Kodavová, jejíž práci použiju pro srovnání výše trestů udílených vesnickým boháčům okresním soudem v jiném okrese.³⁰ Kolektivizace v obci Kakovice nacházející se ve strakonickém okrese a případ Marie Švejdivé z právněhistorického pohledu zpracovala Ivana Bláhová.³¹ Zakládání JZD v obcích Třebohostice a Chrástovice, které náleží do tzv. „malého“ strakonického okresu, pak bylo zpracováno ve studentské práci Jiřího Jirsy s důrazem zejména na dozvuky kolektivizace v těchto obcích. Kriticky lze vnímat pouze fakt, že

---

²⁴ ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v Československu*, 1. vyd. Praha: ÚSTR, 2013.

²⁵ PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.). *Československo v letech 1954-1962*. Praha: ÚSTR a Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2015.

²⁶ STEHLÍK, Michal. *Babické vraždy 1951*. vyd. 1. Praha: Academia, 2016.

²⁷ MACOURKOVÁ, Anna. *Kolektivizace ve Středočeském kraji*. Praha, 2013. s. 132. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

²⁸ KALOUŠOVÁ, Lenka. *Akce kulak na Lounsku a její obecné předpoklady*. Praha, 2013. s. 150. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

²⁹ STŘÍBRNÁ, Anežka. *Způsob a průběh kolektivizace zemědělství v kutnohorském okrese v padesátých letech 20. století*. Praha, 2013. s. 123. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

³⁰ KODADOVÁ, Václava. *Kolektivizace a zakládání jednotných zemědělských družstev v okrese Trhové Sviny, 1949-1959*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc. (dále jen: „KODADOVÁ, V. *Kolektivizace a zakládání JZD* [...]“)

³¹ BLÁHOVÁ, Ivana. 22hektarová Marie Švejdivá. In: BLÁHOVÁ, Ivana – BLAŽEK, Lukáš – BOŠTÍK, Martin – STARÁ, Tereza. *Jménem republiky! – osm případů zvláště komunistické justice*. Praha: Auditorium, 2015, s. 81-116 (dále jen: „BLÁHOVÁ, I. 22hektarová Marie Švejdivá [...]“).

autor čtenářům neřekl, že JZD Třebohostice bylo vzorovým JZD, což mohlo vyvolat v očích neinformovaného čtenářstva iluzi o bezproblémovosti kolektivizace v okrese Strakonice.³²

Má práce se bude skládat ze tří částí – kapitol. V první kapitole se zabývám kolektivizací v celostátním měřítku – kořeny této politiky, terminologií, tím, co kolektivizaci předcházelo, právním rámcem, klíčovými událostmi celostátního významu, které se týkaly kolektivizace a formami agitace a propagandy. V druhé kapitole charakterizují specifika strakonického okresu, hospodářské a sociální rozvrstvení, průběh kolektivizace a represe na regionální úrovni a fungování lokálních institucí. Třetí kapitola je věnována případovým studiím z pěti konkrétních modelových obcí okresu, které byly vybrány tak, aby odrážely další případy obcí, kde proběhla kolektivizace poklidně nebo naopak brutálně, rychle či naopak pomalu, vzorově nebo naopak problémově. Metodou analýzy a komparace se budu snažit objasnit konkrétní příčiny daného průběhu kolektivizace v obci, což může dle mé hypotézy zahrnovat širokou škálu faktorů, například: hospodářsko-sociální skladbu obce (ve které bylo mnoho malých hospodářů, kteří raději dali své pozemky do JZD), působení přesvědčovací kampaně spolu s represivními opatřeními nebo aktivní činnost místní stranické buňky KSČ.

---

³² JIRSA, Jiří. *Modernizace venkova spojená se zakládáním jednotných zemědělských družstev na Strakonicku : Na příkladu tří zkoumaných obcí*. Praha, 2017. s. 90. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Mgr. Kamil Činátl, Ph.D. *Pozn.:* V daném případě nejsme nijak příbuzensky spřízněni, jedná se o pouhou shodu příjmení.

Kapitola 1

Myšlenkové základy a předpoklady kolektivizace – celostátní pohled

V úvodní kapitole bude představen stav československého zemědělství v letech 1945-1948, které položil základy podpoře Komunistické strany Československa (KSČ) mezi řadou rolníků, dále budou rozebrány myšlenkové základy kolektivizace v Sovětském svazu a její průběh tam v rozsahu těch událostí a postupů, které se analogicky objevily i v ČSR, bude analyzována debata, která probíhala v KSČ po Únoru 1948 ohledně způsobu provedení kolektivizace, budou rozebrány legislativní předpoklady pro provedení kolektivizace a bude ukázáno členění kolektivizace na jednotlivé fáze dle klasické historiografie spolu s jejich průběhem (čímž připravím základ pro odpověď na třetí výzkumnou otázku z úvodu této práce). V neposlední řadě za účelem odpovědi na čtvrtou výzkumnou otázku představím způsoby propagandy, agitace a působení na veřejné mínění ve snaze znevážit sedláky v očích široké veřejnosti.

1.1 Stav československého zemědělství 1945-1948

Československé území nebylo dotčeno válkou, opakovanými přechody válečných front a válečnými operacemi v takovém rozsahu jako jiné evropské země. Nicméně i tak se československé zemědělství potýkalo po skončení druhé světové války s akutním nedostatkem pracovních sil v zemědělství, a to zejména v pohraničí, kde byl zahájen nejprve „divoký“ a poté organizovaný odsun německého obyvatelstva. Jen v českých zemích byl zaznamenán úbytek 1 912 025 obyvatel oproti předválečnému stavu, což znamenalo o 17,91 % obyvatel méně při nezměněné ploše zemědělské půdy.³³ Tato situace musela být ve špičkových pracích řešena v prvním poválečném roce zákonnou a podzákonnou cestou.³⁴ Z období válečného hospodářství byl převzat systém povinných dodávek zemědělských výrobků a limitovaných přidělů na lístky a poukazy. Vzhledem k poválečnému nedostatku zboží běžné spotřeby (jak potravin, tak průmyslového zboží) na vnitrostátním trhu a jeho špatné distribuce, bujel „černý obchod“ se

---

³³ Na jihu Čech v území pozdějšího Českobudějovického kraje se jednalo dokonce o úbytek takřka čtvrtiny obyvatelstva – 24,31 % – při porovnání stavu mezi sčítáními konanými 2. 12. 1930 a 2. 5. 1947. *Soupis obyvatelstva v Československu v letech 1946-1947*. Československá statistika – svazek 184, řada VI. (sčítání lidu, sešit 15). Státní úřad statistický. Praha 1951.

³⁴ Vládní nařízení č. 32/1945 Sb., o mimořádných opatřeních k zabezpečení nutných zemědělských prací v roce 1945; Zákon č. 121/1946 Sb., o zajištění pracovních sil pro zemědělskou výrobu v rámci národní výstavby státu. Obě tyto normy zaváděly povinná (s výjimkou určitých profesí a zdravotních omezení) hlášení osob k výpomoci v zemědělství.

zemědělskými produkty provozovaný tzv. „šmelináři“. Rovněž stav zemědělské techniky nebyl na československém venkově dobrý. Na Slovensku byla celková mechanizace zaostávala a v českých zemích byla část zemědělské techniky během 2. světové války značně opotřebena nebo se dokonce stala nepoužitelnou. V letech následujících po osvobození se četná strojní družstva (kterých bylo, pro ilustraci o fungování družstevnictví na dobrovolném základě v tomto segmentu národního hospodářství v Československu k roku 1946 celkově 547 se 45 252 členy)³⁵ vybavovala menšími a středními traktory (Farmal) z Akce UNRRA, novými československými traktory značky Svoboda, samovazy apod.³⁶

Úkolem nové vlády bylo tuto situaci v národním hospodářství zlepšit, přičemž kořeny vládní politiky a její program se odvíjely od mezinárodních dohod o uspořádání Evropy po druhé světové válce a dohod mezi londýnskou exilovou vládou a moskevským komunistickým exilem z posledních měsíců druhé světové války o poválečném uspořádání Československa. Vládní program, dohodnutý v březnu 1945 v Moskvě a vyhlášený na osvobozeném území v Košicích dne 5. dubna 1945, napovídal, jakým směrem se poválečná ČSR bude ubírat. Např. článek IV. Košického vládního programu stanovil hlavní linii zahraniční politiky na základě spojení se Sovětským svazem ve smyslu smlouvy z 12. prosince 1943, a to ve vojenské, politické, ekonomické i kulturní oblasti. Košický vládní program prakticky potvrdil začlenění Československa do sovětské sféry vlivu.³⁷ Ministerským předsedou první poválečné vlády Národní fronty byl jmenován sociální demokrat Zdeněk Fierlinger. Klíčové resorty – ministerstva vnitra, informací, zemědělství a práce a sociálních věcí – obsadili komunisté.³⁸ Dne 11. května 1945 převzal ministerstvo zemědělství komunističtí Julius Ďuriš, pod jehož vedením byly nastartovány změny, které se staly určujícími otázkami pro zemědělskou politiku Československa v letech 1945-1948 a které byly hlavním předmětem sporu mezi komunisty a ostatními stranami Národní fronty. Hlavní agendou, která byla předmětem bouřlivých diskuzí jak v Národní frontě, tak v jednotlivých obcích, byla první fáze poválečné pozemkové reformy, revize a dokončení prvorepublikové pozemkové reformy a následně spor o tzv. novou pozemkovou reformu.

---

³⁵ VYSOKAJ, Juraj. *Jednotná zemědělská družstva – úloha práva při jejich výstavbě*. Praha: Horizont, 1989, s. 93

³⁶ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 39, 43.

³⁷ KUKLÍK, Jan, a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*, 1. vyd., Praha: Linde, 2009, s. 11-12 (dále jen: „KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva* [...]*“).

³⁸ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa*, 1. vyd., Praha: Academia, 2002, s. 191. (dále jen „RUPNIK, J. *Dějiny* [...]*“).

1.1.1 Poválečná pozemková reforma

Dekretem č. 12/1945 Sb. z 21. června 1945 došlo ke konfiskaci majetku všech „Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů“ bez náhrady. Tato půda byla v průběhu let 1945-1946 urychleně rozdělena českým a slovenským maloročníkům a bezzemkům za symbolickou cenu,³⁹ a to v maximálních přidělech 10 ha orné půdy a 13 ha zemědělské půdy celkově (na Slovensku mohla být tato výměra zvýšena až na 20 ha). Žadatelé museli prokázat tzv. národní a státní spolehlivost. Pozemková reforma se týkala v českých zemích 28 % zemědělské půdy a na Slovensku 8,8 %. Stát si z této první fáze pozemkové reformy ponechal 1 246 146 ha lesní půdy, tj. takřka 49 % rozdělovaného stavu, a 479 506 ha zemědělské půdy,⁴⁰ které byly převedeny pod Státní lesy a statky.

První fáze poválečné pozemkové reformy měla za důsledek kolonizaci pohraničí a měla také vliv na sociální situaci v českém a slovenském vnitrozemí, které začali opouštět někteří bezzemci a pomocní dělníci, stěhující se do pohraničí. Ne všichni však v pohraničí vydrželi, jelikož přiděly 10 ha nevytvářely v drsných horských podmínkách soběstačná hospodářství, jak přidělci brzy zjistili. Dále pak nikoliv všichni, kdo přišli snadno k takovému majetku, se k němu chovali odpovědně a hospodárně bez motivace pouze majetek krátkodobě využít a pak opustit.⁴¹

Němečtí sedláci sídlící v pohraničí před válkou byli známí dlouhou tradicí chovu odolných plemen skotu a koní. Noví osídlenci však nebyli stejně zkušenými hospodáři a část půdy zůstala zcela bez hospodáře. Zhruba 14 % půdy z první etapy pozemkové reformy nebylo využíváno pro zemědělskou výrobu a bylo zalesněno a rozsah půdy ležící ladem činil 15-20 %. To mělo dopad na pokles zemědělské produkce v celém československém hospodářství. Nízká kvalifikace osídlenců, nízká hranice přidělu půdy (13 ha) a velký rozsah neobdělané půdy se staly předmětem kritiky demokratických stran vůči KSČ, jelikož konečné provedení první etapy pozemkové reformy právě

---

³⁹ RYCHLÍK, Jan. Collectivisation in Czechoslovakia in Comparative Perspective, 1949-1960, In: IORDACHI, Constantin – BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The collectivization of agriculture in communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest: Central European University Press, 2014, s. 185 (dále jen: „RYCHLÍK, J. Collectivisation in Czechoslovakia in Comparative Perspective [...]“).

⁴⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948 (I)*. Praha: SPN, 1991, s. 23 (dále jen: „KAPLAN, K. ČSR v letech 1945–1948 [...]“).

⁴¹ Srov. dále část [3.3. Obec Němětice – případ sedláka Boháče a bývalých mlynářů Karase a Kojana](#). Z obce Němětice odešel v rámci osídlování pohraničí Jan Kočka s rodinou (v obci sloužil v mlýně u Podhorských) a ve svém novém bydlišti zabral mlýn – SOkA Strakonice, fond Archiv obce Němětice (nezpracovaný fond), Kronika obce Němětice 1930-1967, s. 55. Z obce rovněž odešel bezzemek Jan Valchář (KSČ), obecní kronikář, který se však brzy do obce vrátil. Zmínka o jeho odchodu však v kronice chybí. „Přece nebude o sobě psát do kroniky: já šel do pohraničí a zase jsem se vrátil. Oni se mohli vrátit. Nabagrovali tam a pak to zase opustili.“ – Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 28. července 2018, Němětice.

v této podobě prosazovala ve vládě. Rovněž ze slovenské části komunistické strany se začalo ozývat volání po důslednějším řešení přelidněnosti vesnic a tamního sociálního napětí cestou parcelace další půdy, tentokrát veškeré půdy nad 50 ha a církevní půdy. KSS však musela dočasně ustoupit zájmům KSČ před volbami v roce 1946, jelikož pro KSČ bylo taktičtější provádět pozemkovou reformu v postupných etapách a neztratit příliš radikálním řešením podporu pro svůj program na české vesnici.⁴²

KSČ v kampani před volbami 1946 nešetřila vlasteneckými hesly a podporu získávala programem ochrany soukromého podnikání a hospodaření.⁴³ Komunisté nakonec také dovedně využili prováděné poválečné pozemkové reformy a získali tak zejména na venkově v pohraničí značnou podporu. Jelikož kontrolovali ministerstvo zemědělství, organizováním slavnostních předání dekretů o půdě vytvářeli cíleně dojem, že půdu předává rolníkům strana, nikoliv československý stát. Ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění (dále také „ÚNS“) konaných 26. května 1946 získala KSČ v českých zemích 40,17 % hlasů (93 mandátů), národní socialisté 23,66 % hlasů (55 mandátů), lidovci 20,24 % hlasů (46 mandátů) a sociální demokracie 15,58 % (37 mandátů). Na Slovensku pak vyhrála Demokratická strana s 62,5 % hlasů (43 mandátů), druhá byla KSS s 30,61 % (21 mandátů), třetí Strana slobody 3,76 % (3 mandáty) a čtvrtá Strana práce 3,13 % (4 mandáty).⁴⁴ Předsedou nové vlády se stal Klement Gottwald a i po volbách zůstal v čele ministerstva zemědělství Julius Ďuriš.

1.1.2 Ministr Ďuriš a Hradecký program

Během prvního roku nové vlády převažovaly v Národní frontě prvky spolupráce, v případech konfliktů se hledalo kompromisní řešení a byla patrná snaha o udržení koalice i za cenu ústupků. Největší střety se odehrávaly v debatách o zemědělství, zejména v parlamentu se stal ministr Ďuriš terčem kritiky nekomunistických stran, například vládní návrh zákona o organizaci zemědělců odmítly nekomunistické strany v parlamentních výborech vůbec projednávat. Komunisté se naproti tomu snažili přenést debatu o zemědělství z vládní a parlamentní úrovně také na úroveň jednotlivých vesnic a organizací zemědělců. V červenci 1946 vláda Ďurišovi

---

⁴² KAPLAN, K. *ČSR v letech 1945–1948* [...], s. 23–24.

⁴³ ROKOSKÝ, Jaroslav. Svobodný sedlák na svobodné půdě. Osud agrární strany v Československu po druhé světové válce. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 97

⁴⁴ *Zprávy úřadu statistického republiky Československé*. řada D, číslo 1–16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 329, 339.

uložila Ďurišovi předložit osnovy zákonů vyplývajících z jejího programu. Nejpodstatnější z nich, zákon o revizi předválečné pozemkové reformy, předložilo ministerstvo již 24. září 1946. Osnova dovolovala parcelovat zbytkové statky i pod hranicí 50 ha, což bylo následně nekomunistickými stranami odmítnuto. Během podzimu 1946 následovaly návrhy dalších pěti zákonů: 1) scelovací zákon, řešící výhodné scelování půdy v obecních katastrech, 2) zákon o zaknihování přídelů ze zkonfiskovaného majetku, 3) zákon o myslivosti, 4) zákon o zajištění zemědělského výrobního plánu (v průběhu projednávání přejmenován na zákon o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu) a 5) zákon o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy.⁴⁵

Ve snaze získat rolníky na svoji stranu začala KSČ Národní frontu obcházet. Ministr zemědělství Julius Ďuriš například rozeslal návrhy šesti zemědělských zákonů po republice organizacím zemědělců dříve, než se vůbec tyto návrhy projednávaly na vládě. Komunisté v obcích pak k zákonům organizovali veřejnou debatu a iniciovali podpis rezolucí, které podporovaly osnovy šesti zemědělských zákonů. Nekomunistické strany vyzývaly své členy, aby nepodepisovali petice vyjadřující souhlas s osnovami, a odmítly některé osnovy zcela, jako hluboký zásah do soukromovlastnických práv, k dalším návrhům zákonů měly své připomínky. Ministerstvo zemědělství obdrželo k návrhům přes 5 000 souhlasných dopisů a 239 odmítavých, přičemž i na souhlasných rezolucích se nacházely podpisy členů nekomunistických stran. Komunisté rovněž organizovali rolnické deputace do vlády a Ústavodárného národního shromáždění, a to v mnohem větším rozsahu než nekomunistické strany. Vzhledem k tomu, že návrhy šesti zákonů obsahovaly také pozitivní a chtěné změny, nekomunisté se předčasným zveřejněním zákonů dostali pod tlak rolníků, aby návrhy zákonů přijali,⁴⁶ a to pokud možno v podobě jak byly navrženy, čímž se zmenšil manévrovací prostor pro následné pozměňovací návrhy nekomunistů. V zemědělském výboru Ústavodárného národního shromáždění si poslanci demokratických stran 8. ledna 1947 stěžovali na protiústavní postup ministra Ďuriše a vyzvali ho k demisi. To přítomný ministr odmítl, výbor se však pokusil prostřednictvím předsedy ÚNS zaslat stížnost předsedovi vlády Gottwaldovi, která obsahovala protest proti neústavnímu postupu

---

⁴⁵ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1945–1948* [...], s. 61-63; JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 51. Pozn.: Po Únoru 1948 začalo docházet k rozdílné aplikaci zákona scelovacího, o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy a zákona o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, srov. část této práce: [1.3 Legislativní základ kolektivizace a „Právnícká dvouletka“](#)

⁴⁶ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva* [...], s. 107; KAPLAN, K. *ČSR v letech 1945–1948* [...], s. 62.

ministra Ďuriše proti československé parlamentní tradici. Tuto stížnost Gottwald odmítl jako „neodůvodněnou“.⁴⁷ Na výše uvedeném je patrné, že nekomunistické strany jednak disponovaly méně disciplinovaným a odhodlaným členstvem než komunisté, jednak spoléhaly na parlamentní procedury a systém Národní fronty, který se snažily udržet. V konfrontaci s koordinovaným a mimořádné prostředky využívajícím postupem komunistů se tím dostaly do defenzívy, kdy musely protestovat proti návrhům populárním zejména mezi maloročníky a bezzemky.

Určitým pokusem o zformulování pozitivního programu mobilizujícího rolníky byla snaha funkcionářů lidové strany o stávkou zemědělců, ke které se poté přidali i národní socialisté a sociální demokraté. Lidovci zorganizovali krajské konference zemědělců proti osnovám šesti zákonů a ministrově Ďurišovi. Na jaře roku 1947 v několika moravských okresech s většinou lidové strany vznikl stávkový výbor, který vytyčil 18 požadavků, o nichž delegace čtyř okresů jednala v ÚNS. S nástupem velmi suchého léta 1947 však toto hnutí ustalo.⁴⁸

Komunisté však byli ve formulování zemědělského programu stále o krok před nekomunistickými stranami a dokázali líbivými přísliby společnost na československé vesnici ještě více rozdělit na odpůrce a příznivce změn. Dne 4. dubna 1947 byl pronesen ministrem Ďurišem tzv. „Hradecký program“ na několikatisícovém shromáždění rolníků a sedláků. Program byl pokusem o získání podpory zejména malých a středních zemědělců, dokonce i bývalých agrárníků a nečlenů politických stran, jak napovídá úvod ministerského projevu: „Děkuji Vám všem, ať patříte do kterékoliv strany, děkuji také všem politicky neorganizovaným rolníkům a také všem Vám poctivým příslušníkům bývalé agrární strany za toto svorné společné budování naší republiky.“⁴⁹

Hradecký program řešil mj. otázku parcelace půdy v rámci nové pozemkové reformy a přiděl lesů, ceny komodit, reorganizaci distribuce, výstavbu družstevnictví, pojištění zemědělců, zemědělskou daň a úvěr, mechanizaci zemědělství nebo uzákonění Jednotného svazu českých zemědělců a Svazu slovenských rolníků. V pátém bodě věnujícím se výstavbě družstevnictví bylo naznačeno vydání nového družstevního zákona, dále bylo stanoveno, že k rozvoji zemědělství je nutné rozšíření a podpora družstev spojená s demokratizací „zdola až nahoru“ a v neposlední řadě mělo být hlasování v družstev založeno na zásadě „co člen, to hlas“, přičemž suma vložených

---

⁴⁷ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1945–1948* [...], s. 62.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 63.

⁴⁹ Hradecký program, Praha: Ministerstvo zemědělství, 1947, s. 3. Obdobná zmínka na s. 19.

podílů neměla hrát roli a družstevní forma neměla být zneužívána k vytváření „sružení kapitalistů pod družstevní formou“.⁵⁰ Nekomunistické strany odsoudily radikálnost Hradeckého programu, který překračoval vládní program. Projevy odporu proti zemědělské politice ministra Ďuriše byly aktivně potlačovány či usměrňovány bezpečnostními složkami. Mezi 5. a 6. červencem 1947 připravovali funkcionáři nekomunistických stran, zejména strany lidové, zemědělskou slavnost s účastí selských jízd v Nechanicích u Hradce Králové. Ministerstvo vnitra akci nepovolilo a proti jejím účastníkům zasáhla Bezpečnost.⁵¹

Ďurišův postup sblížoval nekomunistické strany, zároveň od podzimu 1947 se KSČ a KSS začaly orientovat na převzetí moci ve státě v důsledku změny postoje SSSR k tzv. československé cestě k socialismu. Na ustavující schůzi Informbyra ve dnech 21. až 27. září 1947 ve Szklarské Porebě v Polsku sovětská delegace označila za svého hlavního nepřítele nikoliv Německo, ale USA a jeho spojence v Evropě, přičemž cílem SSSR bylo vytlačit USA z Evropy. Delegace francouzské a italské komunistické strany byly kritizovány za přeceňování parlamentní cesty a nepřímou tato kritika dopadla i na KSČ, která podle polské delegace již správný čas pro zásah proti demokratickým silám promarnila.⁵² Nekomunistické strany si dopad ustavení Informbyra (byť založení Informbyra kritizovaly) a změnu v sovětské mezinárodní politice neuvědomily včas a následně nedomyslely všechny její důsledky pro budoucnost Československa. V průběhu podzimu 1947 eskalovaly spory v Národní frontě kvůli milionářské dani, sovětské potravinové pomoci v době sucha v létě 1947, nové pozemkové reformě a tzv. slovenskému spiknutí, do kterého měla být údajně zapojena Demokratická strana.⁵³

Demokratickou stranu, národní socialisty a lidovce spojoval odpor proti KSČ a způsobu prosazování komunistické politiky, důvěra v zastupitelskou demokracii i prezidenta Beneše, důraz na řešení problémů parlamentní cestou a naděje, že zvítězí nad komunistickou stranou v následujících volbách na jaře 1948.⁵⁴ V reakci na stále častější konflikty s komunisty v Národní frontě, které vrcholily pokračujícím sporem o novou pozemkovou reformu, parcelaci církevního

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 20 a násl.

⁵¹ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1945–1948* [...], s. 63-64; obdobně byla u obce Strunkovice zastavena Bezpečností i selská jízda při dožínkové slavnosti v roce 1947 na Strakonicku, nicméně její účastníci mohli po sundání čepic a částečném svlečení selských krojů pokračovat a za obcí si je zase nasadili, více k tématu v částech [3.2. Obec Němětice – případ sedláka Boháče a bývalých mlynářů Karase a Kojana](#) a [3.3. Obec Nihošovice – v přímém sousedství kolektivizačních běsů](#), svědectví pamětníka sedláka Jindřicha Macha ml., archiv Zdeňka Polanského.

⁵² KAPLAN, K. *ČSR v letech 1945–1948* [...], s. 75.

⁵³ Tamtéž, s. 97.

⁵⁴ Tamtéž, s. 117, 146.

majetku a agresivní politikou KSČ v oblasti Bezpečnosti, se na úrovni vedení těchto tří stran začalo diskutovat o vzniku úřednické vlády, která by zemi dovedla do řádných voleb na jaře 1948. Komunisté se oproti tomu neváhali opřít o masy „lidí z ulice“ a svolat v odpověď na demisi ministrů nekomunistických stran sjezd závodních rad, který podpořil Gottwaldovu koncepci řešení vládní krize a rozhodl se na její podporu provést 24. února 1948 jednohodinovou generální stávkou, do které se podle oficiálních údajů zapojilo 2,5 milionu zaměstnanců. Pod hrozbou další generální stávky a možného krveprolití se prezident Beneš rozhodl 25. února 1948 přijmout demisi tou dobou již čtrnácti nekomunistických ministrů a tím umožnit Gottwaldovi rekonstruovat vládu na půdorysu tzv. „obrozené Národní fronty“. Tím byl dovršen politický převrat v Československu. Komunisté se rozhodli, že jak sjezd závodních rad, tak celostátní sjezd rolnických komisí, který se uskutečnil ve dnech 28.-29. února 1948, se promění v „lidové parlamenty“, jejichž účastníci měli masovou podporou vládního programu dodat legitimitu politickému řešení vládní krize (sjezd závodních rad dokonce odhlasoval další znárodnění a vyjádřil podporu Ďurišovým zákonům),⁵⁵ které nemělo oporu v tehdy platných ústavních dekretch prezidenta republiky a rušilo principy zakotvené v Košickém vládním programu. Již období vládní krize ve dnech 21. až 25. února 1948 se vyznačovalo postupným potlačováním ústavních práv (svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové, svoboda majetková a svoboda projevu mínění) zakotvených v tehdy ještě účinné Ústavě z r. 1920.

Jelikož se na československém venkově po druhé světové válce šířil strach z toho, že komunisté budou zakládat kolchozy jako v SSSR, Klement Gottwald rolníky uklidňoval na vyvrcholení sjezdu rolnických komisí, tj. manifestaci na Václavském náměstí dne 29. února 1948 před asi stotisícovým davem, následujícími slovy: „Jednoduše chceme, aby vám už nikdy nikdo nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šuškaním na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali, a žeňte ho také svinským krokem!“⁵⁶

---

⁵⁵ Tamtéž, s. 152-153.

⁵⁶ BUREŠOVÁ, Jana. Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska, in: BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK M. a kol. Akce K [...], s. 27 (dále jen: „BUREŠOVÁ, J. Politický a institucionální rámec [...]“); Pozn.: Historička Burešová nesprávně referuje odděleně o sjezdu rolnických komisí 28. února 1948 a „sjezdu rolníků“ 29. února 1948 jako kdyby se snad jednalo o dva sjezdy.

1.2. Myšlenkové základy kolektivizace a jejich provádění do praxe

Kolektivizace, která proběhla v Sovětském svazu ve 30. letech 20. století neměla hluboce rozpracované myšlenkové základy v prapůvodní marxistické teorii, spíše se jednalo o analogickou aplikaci této teorie v sektoru zemědělství využitím tezí o společném vlastnictví výrobních prostředků a likvidaci buržoazie formou vyvlastnění (zamýšlených pro sektor průmyslu). Friedrich Engels naznačil, že ve vztahu k malému rolníkovi je cílem marxistů „přeměnit jeho soukromé hospodářství a soukromé vlastnictví na družstevní, ne násilím, ale příkladem a poskytováním společenské pomoci pro tento účel“.⁵⁷ Dekretem o půdě byla veškerá půda v Rusku vyvlastněna a bezplatně přidělena rolníkům do užívání (nikoliv tedy vlastnictví).⁵⁸ V rámci Nové ekonomické politiky (NEP) bylo povoleno a tolerováno soukromé podnikání, nicméně na konci 20. let byla tato politika ukončena a došlo k prosazení kolektivizace, a to mimořádně brutálním způsobem i ve vztahu k menším rolníkům.⁵⁹ Její provedení v zemích střední a východní Evropy po druhé světové válce se opíralo převážně o nápodobu jejího praktického provedení v SSSR. Jediný významný odklon od sovětské podoby kolektivizace v socialistických zemích praktikovala od roku 1945 Jugoslávie. Polsko se pak po poznaňském povstání v roce 1956 a nástupu reformní Gomułkovy vlády rozhodlo od politiky nucené kolektivizace zemědělství odstoupit.

1.2.1. Stalinský koncept kolektivizace v SSSR ve 30. letech 20. století

Stalinská kolektivizace byl proces spočívající v politice násilné a rychlé přeměny tradičního zemědělství na sovětském venkově v systém, v němž se veškerá mechanizace nacházela v traktorových stanicích a zemědělská výroba se uskutečňovala kolektivně pod státní kontrolou v kolchozech a sovchozech. Vzhledem k souběžně probíhajícímu procesu těžké industrializace Sovětského svazu v první pětiletce Stalin potřeboval „tvrdou“ zahraniční měnu – valuty – na nákup

---

⁵⁷ Cit. dle RYCHLÍK, Jan. Kolektivizace ve střední a východní Evropě. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 13-14 (dále jen: „RYCHLÍK, J. Kolektivizace ve střední a východní Evropě [...]“).

⁵⁸ Pozn.: Tento rozdíl je však v tomto případě čistě formální kategorií, neboť rolníci bezpochyby hospodařili na půdě jako kdyby jejich vlastní byla a řada z nich dekret pochopila tak, že „lhůtou neomezené užívání“ v textu dekretu znamená, že půdu získávají do věčného užívání, tj. s právem dědičným na syna, vnuka atp. Srov.: ANTOŠ, Zdeněk. *K návaznosti předsocialistických a socialistických forem zemědělského družstevnictví v českých zemích*. In: *Československé zemědělství očima historiků* (symposium pořádané komisí pro agrární a rolnickou otázku v Československu po roce 1945 23. a 24. května 1968). Praha: Ústav dějin socialismu, 1969, s. 74 (dále jen: „ANTOŠ, Z. K návaznosti [...]“); I Rychlík užívá překladu „dědičné užívání“, srov. RYCHLÍK, J. Kolektivizace ve střední a východní Evropě [...], s. 14. Lze tedy argumentovat, že tito rolníci měli jisté legitimní očekávání ve vztahu k nezasahování do tohoto majetku.

⁵⁹ RYCHLÍK, J. Kolektivizace ve střední a východní Evropě [...], s. 16.

strojů a vybavení továren. Valuty mohly být získány vývozem, a protože Sovětský svaz byl v té době stále silně agrární zemí, jednou z mála komodit, které mohl vyvážet v obrovském množství, bylo obilí. Za druhé měla kolektivizace sloužit ke kontrole státu nad produkcí zemědělských komodit. Sovětské vedení v kolektivizaci navíc vidělo způsob, jak se vypořádat s „vnitřními nepřáteli“ režimu.

Dne 27. prosince 1929 Stalin ohlásil přechod od „omezování vykořisťovatelských tendencí kulaků k likvidaci kulaků jako třídy“.⁶⁰ Kulaci byli před 1. světovou válkou zámožnější samostatní zemědělci s dostatečným půdním fondem (až do 200 hektarů). Během 1. světové války mnozí z nich zbohatli díky vysokým cenám potravin na domácím trhu a v průběhu bolševické revoluce v Rusku byli již onálepkováni vládnoucí Vsesvazovou komunistickou stranou – bolševiků [VKS(b)], jakož i chudšími vrstvami jako vesničtí lichváři a vydřiduši. Během Stalinovy vlády se však označení „kulak“ začalo používat i pro daleko chudší rolníky⁶¹ ze strany městských dělníků užívajících si výhody elitního postavení těch, kteří zajišťují pro Sovětský svaz tolik potřebnou industriální produkci. Teoreticky se venkov měl diferenciovat třídě podle majetkových kritérií, nicméně prakticky to byla sovětská politika konce 20. let, která určila třídu, proti které se bojuje a kdo do ní náleží⁶² bez velkého ohledu na skutečnou výši majetku, nicméně se zohledněním postoje k režimu. Vypracováním praktických opatření pro likvidaci „kulaků“ byla pověřena komise politbyra, které předsedal Vjačeslav Molotov. Komise definovala 3 kategorie kulaků, přičemž „kulaci“ z první kategorie měli být zatčeni a odsunuti do pracovních táborů OGPU (sovětské tajné služby a politické policie), „kulaci“ spadající do druhé kategorie měli být zatčeni a deportováni i s rodinami do odlehlých oblastí a třetí kategorie, tj. ti, kdo „jsou loajální k režimu“ měli být usazeni z úřední moci na okraje okresů, stovky kilometrů od místa, kde žili, na pozemky vyžadující zúrodnění. Dále komise rozhodla, aniž by zjišťovala skutečný počet „kulaků“ v okresech, že množství kulackých hospodářství, jež mají být zlikvidována do čtyř měsíců mezi prosincem 1929

---

⁶⁰ COURTOIS, Stéphane (ed.). *Černá kniha komunismu : zločiny, teror, represe*. vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 135.

⁶¹ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 59.

⁶² VIOLA, Lynne. Collectivisation in the Soviet Union: Specificities and Modalities. In: IORDACHI, Constantin – BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The collectivization of agriculture in communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest: Central European University Press, 2014, s. 54 (dále jen: „VIOLA, L. Collectivisation [...]“).

a březnem 1930, je v rozmezí 3-5 % z celkového množství zemědělských usedlostí, což měl být závazný ukazatel, podle něhož má být celá akce vedena.⁶³

Zpracování seznamu kulaků první kategorie, který měl obsahovat podle plánu vytyčeného politbyrem 60 000 rodin spadal výhradně pod pravomoc OGPU. Seznamy kulaků ostatních kategorií byli připravovány na místní úrovni a brali v úvahu „doporučení“ vesnických aktivů. Jelikož ve vesnicích nebyli straničtí pracovníci, vytvořil se takový aktiv dosazením jednoho mladého komunisty, k němuž se přidali dva až tři chudí rolníci. Ti pak měli jasné instrukce: řídit akci v místě, zkolektivizovat co nejvíc hospodářství a zorganizovat zatýkání vzpurných rolníků označených za „kulaky“. Samotné provádění akce v terénu bylo svěřeno rozkulačovacími brigádám a komisím.⁶⁴

Taková praxe přirozeně otevírala cestu všemožným zneužitím moci a vyřizování osobních účtů. Nabízela se otázka: jak definovat kulaka? V lednu či únoru 1930 nebylo možné používat kritéria definující kulacké hospodářství pečlivě vypracovaná po mnohých diskuzích různými ideology a ekonomy strany. Během roku 1929 totiž kulaci značně zchudli kvůli čím dál větším daním, které na ně byly uvaleny. Když se komise nemohly řídit vnějšími známkami bohatství, uchýlily se často k informacím OGPU a udáním sousedů, které často lákala možnost majetkového zisku. Rozkulačovací komise, místo aby vytvářely přesný inventář majetku a předaly ho do kolchozního fondu, využily situaci k rabování. Hlášení OGPU z oblasti Smolenska popisovalo, že „rozkulačovači brali movitějším rolníkům jejich zimní oděvy a teplé prádlo a v první řadě boty. Nechávali kulaky ve spodkách, brali všechno, včetně starých holínek, ženských šatů, čaje za 50 kopějek, pohrabáčů a džbánů... Brigády konfiskovaly i polštářky zpod dětských hlaviček, stejně jako pohankovou kaši vařící se na plotně, kterou kydali na ikony [svatých], které předtím rozbily.“⁶⁵ Majetek rozkulačených rolníků byl prodán v dražbě za několiksetkrát nižší ceny byla jeho skutečná hodnota: místnosti byly kupovány členy rozkulačovacími brigád za 60 kopějek, krávy za 15 kopějek.⁶⁶

V některých okresech bylo mezi rozkulačenými rolníky 80 až 90 %, tzv. *seredňaků* – středních rolníků. Místní činitelé se totiž snažili za každou cenu dosáhnout a pokud možno

---

⁶³ COURTOIS, Stéphane (ed.). *Černá kniha komunismu : zločiny, teror, represe*. vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 135.

⁶⁴ Tamtéž, s. 135-136.

⁶⁵ Tamtéž, s. 136.

⁶⁶ Tamtéž.

překročit počet kulaků rozpočítaných na daný okres. Rolníci byli rozkulačováni, tj. zatýkáni a deportováni, jeden proto, že vlastnil dva samovary, další „pro své horlivé navštěvování kostela“ a jiný proto, že v září 1929 zabil prase „s tím účelem, aby ho snědl, a tak ho uchránil před socialistickým vlastnictvím.“⁶⁷ V rozkulačovacích brigádách vládl takový zmatek, že v jedné ukrajinské osadě byl zatčen jako kulak jeden *seredňak*, člen rozkulačovací brigády, představiteli jiné rozkulačovací brigády sídlící na druhém konci osady.⁶⁸

V reakci na to začaly rychle narůstat rolnické vzpoury do té míry, že se v březnu 1930 uskutečnilo rekordní množství 6 528 vzpour. Ve vzpourách hrály důležitou roli ženy protestující proti uzavírání kostelů či kolektivizaci dojníc ohrožující samotné přežití jejich dětí. V této atmosféře všechny sovětské deníky otiskly Stalinův článek „Opojení z úspěchu“,⁶⁹ v němž kritizoval „překrucování principu dobrovolnosti při vstupu rolníků do kolchozů“, rozkulačování přičítal jako obětním beránkům místním stranickým činitelům „opilým úspěchem“⁷⁰ a brojil proti avanturistickým pokusům vyřešit všechny problémy výstavby socialismu v mžiku. Dopad článku byl okamžitý: v březnu 1930 opustilo kolchozy 5 milionů rolníků a veškeré kolchozy založené jen „na papíře“ zmizely.⁷¹ I když se rolníkům podařilo narušit vládní plány urychlené kolektivizace, byl jejich úspěch jen krátkodobý. Následné represe dosáhla ohromných rozměrů: jen v březnu 1930 bylo 20 200 osob popraveno mimořádnými soudy OGPU. V dalších letech byly deportovány 2 miliony rolníků, zpočátku převážně do podnebně nehostinných oblastí bez infrastruktury uprostřed sibiřské tundry či tajgy bez náradí, přístřeší a v prvních dnech bez potřebných zásob. Další 6 milionů osob zemřelo během Velkého hladomoru v letech 1932-1933, který byl uměle vyvolán na základě vládních konfiskačních opatření, zákazu stěhování a drakonických trestů v případech krádeží obilí zejména v úrodných oblastech revoltujících v minulých letech proti vládě na Ukrajině a Kavkaze.⁷²

Další hladomor v SSSR propukl v letech 1946-1947 na Ukrajině, v Moldávii a centrálních oblastech Ruska. Již tak nedostatečná úroveň zemědělské produkce v Sovětském svazu byla ještě

---

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 137.

⁶⁹ Pozn. U někoho překládáno jako Závrať úspěchů, srov.: RYCHLÍK, J. Kolektivizace ve střední a východní Evropě [...], s. 16.

⁷⁰ COURTOIS, Stéphane (ed.). *Černá kniha komunismu : zločiny, teror, represe*. vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 137.

⁷¹ VIOLA, L. [et al.] *The War Against the Peasantry* [...], s. 264-265.

⁷² COURTOIS, Stéphane (ed.). *Černá kniha komunismu : zločiny, teror, represe*. vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 137-138.

zhoršena aplikaci nevědeckých postupů sovětského agronoma Trefima Děnisoviče Lysenka, který navazoval na pokusy Ivana Vladimiroviče Mičurina s křížením ovocných stromů a lamarckovskou teorií evoluce, podle níž znaky získané během života organismu jsou dědičné a jsou přenášeny přímo na další generaci. Darwinova teorie říkájící, že v konečném důsledku přežijí pouze organismy nejlépe adaptabilní na dané prostředí a druhy podléhají v rámci soupeření přirozenému výběru, a mendelovská teorie genetiky byly naopak odmítnuty jako reakční a příliš idealistické. Lysenko nutil rolníky sázet semena pšenice naduřelé (*Triticum Turidum*) příliš blízko k sobě, jelikož podle jeho teorie rostliny ze stejné „třídy“ nikdy nesoutěží mezi sebou.⁷³ Lysenkovské metody získaly přímou podporu Stalina a jako převažující směr sovětské biologie se udržely do roku 1953, jelikož se Lysenkovi podařilo u Stalina docílit, aby jeho vědečtí oponenti byli propuštěni, nebo zavřeni do psychiatrických léčeben a vězení. Metody sovětské vědy v oblasti zemědělství byly propagovány i v Československu ve vědeckém prostředí v rámci konferencí, např. konference Vojenské technické akademie v Brně v březnu 1952, jejíhož závěrečného dne se účastnili i zástupci JZD,⁷⁴ v rámci publikací⁷⁵ či delegací československých rolníků do Sovětského svazu.⁷⁶

Dovršení kolektivizace v SSSR bylo vyhlášeno na konci 30. let v situaci, kdy byl až na výjimky zcela osamocených usedlostí zlikvidován soukromý sektor na sovětském venkově,

---

⁷³ SOYFER, Valery N. *Rudá biologie : pseudověda v SSSR*. Brno: Stilus, 2005; Lysenko i jeho otec Děnis Nikanorovič už v letech 1937-1938 věděl o špatných vlastnostech této pšenice a že vysoké úrody nepřinese. Jednotlivé klasy byly na pohled ohromné pouze při výrazně řídké setbě, když tzv. od klasu ke klasu člověk v mlze netrefil. Stačilo zasít hustěji, jak se pšenice obvykle seje, a klasy byly neduživé anebo vůbec neměly semena. Takže souhrnná úroda z jednotky plochy byla vždy u této pšenice nižší než úroda obyčejné pšenice. Přesto Lysenko slíbil Stalinovi, že se touto pšenicí bude vážně zabývat a přinese desetinásobné zvýšení sovětské úrody. Srov.: Rudá biologie – pseudověda v SSSR (1) [online]. Scienceworld [cit. 2019-05-12]. Dostupné na: <<https://www.scienceworld.cz/biologie/ruda-biologie-pseudoveda-v-sssr-1-1732/>>

⁷⁴ Zakončení I. ideologické konference vysokoškolských vědeckých pracovníků. *Rudé právo*. 2. březen 1952, roč. 32, č. 53, s. 1. [cit. 2019-05-12] Dostupné online z WWW: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1952/3/2/1.png>>

⁷⁵ ĎURIŠ, Julius: *Pětiletka v zemědělství*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1949, s. 22-23; *Proti reakčnímu mendelismu-morganismu – sborník statí Akademie věd SSSR*. 1. vyd. Praha: Přírodovědecké vydavatelství, 1951.

⁷⁶ Srov.: PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice [...]*, s. 50: „K prosazování družstevní myšlenky byl též popularizovaný dojem a poznatky zemědělců – účastníků návštěvy v Sovětském svazu, která se uskutečnila koncem roku 1949 a v níž byli i zástupci jihočeských rolníků.“ Dále lze poukázat na článek: Návrat delegace čs. zemědělců ze Sovětského svazu. *Rudé právo*. 8. srpen 1950, roč. 30, č. 186, s. 1. [cit. 2019-05-12] Dostupné na: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/8/8/1.png>> Vizte zejména pasáž: „Děkujeme [...], že nám bylo umožněno poznat práci a život nového a šťastného sovětského socialistického člověka [...], učit se od něho, jak zvyšovat úrodnost půdy, užítkovost dobytka, organizaci práce a jak ruku v ruce s vědou, technikou přetvářet přírodu. [...] Delegáti studovali velmi podrobně všechny problémy kolchozů, strojních stanic, sovechozů, jakož i spojení vědy s praxí. [...] Naši rolníci slíbili sovětskému lidu, že to, čemu se naučili od nejvyspělejšího zemědělství světa, přenesou do našich vesnic a uplatní v našem zemědělství, abychom tak mohli urychlit budování socialismu v naší vlasti.“

vesnická inteligence a elita byla umlčena či odstraněna, pravoslavní kněží uvězněni, kolchozy a sovchozy podle oficiálních údajů sdružovaly 93 % všech rolnických hospodářství a přes 99 % osevních ploch.⁷⁷ Po druhé světové válce začala kolektivizace znovu v roce 1947 na západní Ukrajině, kde jí však bránil zpočátku odpor Ukrajinské povstalecké armády, a v pobaltských republikách byla zahájena v roce 1949 a ukončena v roce 1953 se smrtí Stalina.⁷⁸

1.2.2. Alternativní cesty? - příklad Polska a Jugoslávie

Mezi rolníky ve východní Evropě panovaly oprávněné obavy po skončení druhé světové války, že kolchozy budou zaváděny ve všech zemích, které se dostaly do sovětské sféry vlivu. V Polsku byla kolektivizace započata v roce 1948 a probíhala bez toho, aby byla přerušena (na rozdíl od ČSR, Maďarska, Rumunska, Bulharska či Albánie, kde byl kolektivizační tlak z vládních míst od roku 1953 na rok či více let pozastaven v důsledku ztráty jednoznačného vedení z Moskvy v důsledku smrti Stalina a změny rad sovětských poradců), a počet družstev v Polsku narůstal až do roku 1956 pouze s dočasnými útlumy kolektivizační aktivity od května 1951 do července 1952 a od srpna do prosince 1953. Zlom nastal po poznaňském protestu v červnu 1956, vyvolaném nedostatkem potravin a spotřebního zboží, při kterém bylo zabito 49 dělníků. Protest získal podporu po celé zemi a polská vláda musela přijít s ekonomickými a politickými opatřeními k uklidnění situace. Do čela Polské sjednocené dělnické strany (PSDS) byl povolán rehabilitovaný Gomułka, který ve své nástupní řeči během pléna ústředního výboru PSDS konaného ve dnech 19.-21. října 1956, kritizoval stalinský model kolektivizace a přihlásil se k měkčím metodám politiky na venkově, byť přiznal, že kolektivizace je v konečném důsledku nutná. Konečná rezoluce vyznívala pro upuštění od represivních přístupů při snaze kolektivizovat polský venkov a zdůrazňovala, že slabá družstva, která „*diskreditují ideu společného hospodaření, musejí být rozpuštěna*“ a jakékoliv snahy udržet je, nemají být ze strany státních orgánů podnikány. Je třeba dodat, že polská družstva neměla v té době dobrou pověst, jelikož se vyznačovala nižší produktivitou než soukromá hospodářství, byla ovládána korupcí a nepotismem v obsazování čelných funkcí v družstvu (některá družstva vedli pouze členové jedné rodiny, kteří družstvo

---

⁷⁷ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 37.

⁷⁸ RYCHLÍK, J. *Kolektivizace ve střední a východní Evropě* [...], s. 19.

využívali jako nástroj k získání nedostatkového zboží) a v důsledku špatné hospodářské politiky byla zadlužená, což od nich odrazovalo nové členy.⁷⁹

Roľníci využili politiku „tání“ a začali z družstev chvatně vystupovat, jelikož se obávali, že výhodné politické podmínky nebudou trvat dlouho a možnost vystoupení z družstva bude po čase odvolána. Zatímco k 30. září 1956 existovalo v Polsku 10 203 družstev, k 31. prosinci 1956 jich bylo již jen 1534. Nejvíce družstev bylo rozpuštěno v západním Polsku, což byl rovněž region s jejich největší koncentrací. Zejména tzv. vzorová družstva se bez masivní státní pomoci neudržela. I v pozdním socialismu 70. let 20. století se nový první tajemník PSDS Edward Gierek zdráhal zavést tvrdou politiku kolektivizace z obavy, aby to nevedlo k masovým povstáním. V 80. letech se pak polská vládní garnitura rozhodla neeskalovat více konflikt ve společnosti, která již byla prosycena protestními hlasy po stávkách v Gdaňských loděnicích, a dokonce v polské ústavě z července 1983 poskytla právní ochranu soukromým rodinným hospodářstvím jako trvalé součásti ekonomického systému země.⁸⁰

Polská cesta socializace zemědělství byla determinována jednak vlažnou podporou združstevňování z nejvyšších vládních míst i od místních stranických funkcionářů po roce 1956, místními polskými podmínkami, zejména silným odporem ke kolektivizaci ze strany početných polských sedláků, přetrváváním tradic i silné pozice katolického náboženství na polském venkově a v neposlední řadě ekonomickými chybami při zavádění tvrdé formy kolektivizace v době před rokem 1956. Oproti Polsku bylo v Československu načasování kolektivizačních vln jiné a Polsko se vyznačovalo i realistickým odstupem polských vládních představitelů směrem k SSSR.⁸¹ Gomuľka dal v říjnu 1956 najevo, že polská armáda se postaví Sovětům na odpor, pokud bude SSSR v Polsku vojensky intervenovat a že polské ekonomické reformy jsou vnitřní záležitostí země, které však neohrozí spojení se SSSR. V ČSR se naopak v roce 1956 kvůli podpoře z vládních míst rozběhlo nové kolektivizační úsilí a českoslovenští představitelé aspirovali na to udělat dojem na sovětské představitele, dokončit kolektivizaci na takřka 100 % půdy a stát se po SSSR jako jeho nejlepší žák druhou zemí na světě, v níž zvítězil socialismus.

---

⁷⁹ JAROSZ, Dariusz. The Collectivization of Agriculture in Poland. In: IORDACHI, Constantin – BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The collectivization of agriculture in communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest: Central European University Press, 2014, s. 134-136, 146.

⁸⁰ Tamtéž, s. 134, 136-137.

⁸¹ Tamtéž, s. 137-138.

Jedinou evropskou zemí, která se hned po druhé světové válce pokusila od začátku o socialistickou reformu zemědělství podle vlastních, autonomních představ odlišných od těch sovětských byla Jugoslávie. Kolektivizace v Jugoslávii byla započata již v roce 1945. Půda zabráná „Němcům, válečným zločincům a kolaborantům“ mohla být předána i skupině soukromých osob, pokud se rozhodly pro soukromé hospodaření. Nejvyšší přípustná hranice držby zemědělské půdy v soukromém vlastnictví tvořila 25-35 ha a u občanů, kteří na půdě nepracovali pak jen 3-5 ha. Cokoliv nad tyto maximální hranice bylo jejich vlastníkům odebráno a rozděleno mezi bezzemky a maloročníky. Příděly činily podle místních možností 2,5-10 ha. Do konce roku 1945 bylo převážně bývalými partizány a kolonisty, kteří získali nově příděly půdy, založeno 31 družstev o rozloze 96 000 ha.⁸²

Z výše uvedených čísel je patrné, že na jedno družstvo připadal obrovský půdní fond. Ačkoliv se tento poměr postupně snižoval, samotná kolektivizace v Jugoslávii se potýkala s nedostatkem technického vybavení k obhospodařování velkých zemědělských celků i chybějícím kapitálem k jeho zakoupení a ani státem zřízené zemědělské strojní stanice zřízené dekretem z dubna 1945 nedokázaly tento mechanizační deficit eliminovat.⁸³ Nejtvrději ale zároveň nejpomaleji probíhala kolektivizace na území dnešního Slovinska a na severu Chorvatska, kde se nacházela nejvýnosnější půda.⁸⁴ V roce 1948 byl postaven vězeňský tábor na ostrově *Goli otok* (Pustý ostrov) v Jaderském moři, kam (kromě kriminálních delikventů) putovali odpůrci kolektivizace. Tábor byl přísně tajný, takže ani rodiny internovaných nevěděli, kde se jejich blízcí nacházejí, a proslulý brutálními mučícími metodami. Ti, kteří tento tábor přežili, byli propuštěni po oficiálním skončení kolektivizace v Jugoslávii v roce 1953.

V roce 1948 byl označen jugoslávský pokus o „vlastní cestu k socialismu“ Stalinem za nemarxistický, protisocialistický a nacionalistický.⁸⁵ Roztržka mezi Titem a Stalinem (týkající se jugoslávské vnitřní a zahraniční politiky) trvající od března 1948 vyvrcholila v rámci bukurešťské rezoluce Informbyra rozeslané dne 28. června 1948 (a téhož dne uvedené v Rudém právu), v níž

---

⁸² JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 49; BOKOVOY, Melissa. *Collectivisation in Yugoslavia: Rethinking Regional and National Interests*. In: IORDACHI, Constantin – BAUERKÄMPER, Arnd (eds.). *The collectivization of agriculture in communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest: Central European University Press, 2014, s. 322-323 (dále jen: „BOKOVOY, M. *Collectivisation in Yugoslavia* [...]).“)

⁸³ BOKOVOY, M. *Collectivisation in Yugoslavia* [...], s. 322.

⁸⁴ K 31. prosinci 1949 bylo zkolektivizováno ve Slovinsku pouze 10,2 % orné půdy, v Chorvatsku to bylo 12,1 %. Na opačné straně statistiky stály Černá hora s 62,9 % a Makedonie s 46,6 %. Srov.: BOKOVOY, M. *Collectivisation in Yugoslavia* [...], s. 301.

⁸⁵ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 51.

byli kritizováni jugoslávští komunisté za svou politiku v zemědělství. Konkrétně v bodě 3 rezoluce říká, že čelní představitelé jugoslávské komunistické strany se odklánějí od pozic pracující třídy a narušují marxistickou teorii třídního boje. Přitom odmítají, že narůstá počet kapitalistických živlů v zemi a následkem toho tedy popírají politiku zotřování třídního boje na vesnici. Tuto kritiku si vztáhli na sebe zejména českoslovenští komunisté, jelikož hned 28. června 1948 generální tajemník KSČ Rudolf Slánský oznámil na jednání předsednictva ÚV KSČ, že bude nutné „revidovat naši politiku [v zemědělství]“. ⁸⁶ Bez ohledu na jugoslávsko-sovětskou roztržku kolektivizace pokračovala, přičemž v metodách administrativního nátlaku, násilí a propagandy se neodlišovala od sovětských metod. Dokument Základní zásady strany v oblasti socialistické transformace vesnice z ledna 1949 dával důraz na vytváření nových rolnických pracovních družstev (*SRZ – seljačka radna zadruga*). Základní zákon o zemědělských družstvech z května 1949 stanovil 4 typy SRZ, přičemž v případě prvních 3 typů mohli rolníci po 3 letech SRZ opustit, 4. typ pak připomínal svou formou sovětský kolchoz. V důsledku sucha v roce 1950 a 1952 se kolektivizace v Jugoslávii dostala do krize a muselo být přistoupeno k zmírnění jejího tempa. ⁸⁷

K 1. prosinci 1950 v Jugoslávii existovalo 7012 „družstev“ s 377 163 členy, kteří hospodařili na 2 mil. hektarech půdy. To tvořilo 25 % z přibližně 8 mil. hektarů orné půdy, celkově bylo v Jugoslávii v té době 14,5 mil. hektarů zemědělské půdy včetně lesů a trvalých pastvin. ⁸⁸ Zákonem z 30. března 1953 o vlastnických vztazích a reorganizaci rolnických pracovních družstev byla kolektivizace v Jugoslávii definitivně zastavena. Rolníci, kteří chtěli družstva opustit, mohli vystoupit a podle zákona z 27. května 1953 si mohli podržet až 10 ha půdy na rodinu do soukromého vlastnictví, přičemž kdokoliv vlastnil soukromě více, měla být jeho půda převedena nemajetnějším rolníkům nebo do státních statků. Nicméně i toto pravidlo bylo v praxi obcházeno, např.: pokud rodina měla příbuzného, který pracoval mimo zemědělství, formálně se převedlo 10 ha na něj a rodině zůstal nárok na dalších 10 ha, což pak v součtu tvořilo 20 hektarové hospodářství, které mohlo být v celku soběstačné. ⁸⁹

---

⁸⁶ RYCHLÍK, J. Collectivisation in Czechoslovakia in Comparative Perspective [...], s. 187; HRABA, Zdeněk, *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945-2004. Právně normativní pohled*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vladimír Lelek, 2013, s. 58 (dále jen „HRABA, Z., *Kolektivizace a transformace* [...]).

⁸⁷ BOKOVOY, M. Collectivisation in Yugoslavia [...], 325-327.

⁸⁸ FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. vyd. 1. Volary: Stehlík, 2007, s. 71 (dále jen: „FEIERABEND, L. *Zemědělské družstevnictví* [...]).

⁸⁹ BOKOVOY, M. Collectivisation in Yugoslavia [...], s. 327.

Lze tedy tento oddíl uzavřít tím, že jugoslávský způsob kolektivizace v sobě zahrnoval tvrdé metody perzekuce a byť bylo v Jugoslávii soukromé vlastnictví půdy povoleno, byla maximální možná výměra hospodářství limitována a jugoslávské zemědělství tak z mnoha (rovněž geopolitických) důvodů nemohlo tvořit úspěšný a atraktivní příklad socialistické země s funkčním zemědělstvím, který by inspiroval ostatní země sovětského bloku k obdobným reformám. Českoslovenští představitelé se po bukurešťské rezoluci Informbyra rozhodli vzdát se úvah o samostatné československé cestě k socializaci vesnice a přijmou zcela sovětský model.

1.2.3. Diskuze na ÚV KSČ o budoucí podobě socializace vesnice

Po bleskovém a servilním podřízení se československé zemědělské politiky té sovětské, které nejvyšší straníční představitelé v čele s generálním tajemníkem Slánským předvedli (v ústředním sekretariátu KSČ dokonce padlo několik exemplárních trestů za skeptický postoj k bodu 3 rezoluce)⁹⁰ po této rezoluci bylo třeba konkrétně rozhodnout a prodiskutovat, jak sovětskou cestu kolektivizace v zemědělství implementovat. Dne 14. října 1948 se konalo zasedání předsednictva ÚV KSČ. Klement Gottwald zde reagoval na rezoluci Informbyra rezolutně: „Říkal jsem Stalinovi výslovně, že o kolchozech nebudeme mluvit, my je budeme dělat. Likvidovat staré formy. On s tím souhlasil. Paniku ve straně je třeba likvidovat a uvědomit si, co rezoluce říká: je to varování, jako by socialismus už byl v Jugoslávii hotov. Naopak: zde chvat může jenom škodit.“⁹¹ Gottwald zde mluví o svém setkání se Stalinem na Krymu ze září 1948. V podstatě to samé pak Gottwald opakoval na zasedání celého pléna ÚV KSČ ve dne 17. listopadu 1948.⁹² Gottwald se zde ukázal jako největší pragmatik. Věděl, ostatně jako mnozí jiní z předsednictva KSČ, jak je situace na sovětském venkově již z pobytů v Moskvě během 2. světové války i z 30. let 20. století. Rovněž si uvědomoval, že v důsledku rezoluce musí nastoupit tvrdá a rychlá kolektivizace, nicméně hájil stanovisko, že se nemusí provést okamžitě, nýbrž až k ní budou připraveny podmínky.

Jistá část české historiografie⁹³ soudí, že čeští a slovenští komunisté pravděpodobně nepovažovali za nutné vytvářet kolektivní hospodářství (ve smyslu kolchozů), ale plánovali postupné navyšování počtu státních statků, přičemž argumentuje, že žádný dokument z produkce ÚV KSČ datovaný před bukurešťskou deklarací nepojednává o tématu kolektivizace.⁹⁴ Je třeba si

---

⁹⁰ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 56.

⁹¹ HRABA, Z., *Kolektivizace a transformace* [...], 57.

⁹² JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 58.

⁹³ RYCHLÍK, J. *Collectivisation in Czechoslovakia in Comparative Perspective* [...], s. 187.

⁹⁴ Tamtéž.

však uvědomit, že až do Února 1948 se komunisté připravovali primárně na převzetí moci (a nikoliv na rozpracování detailního programu po tomto převzetí a stabilizaci poměrů) a všechny jednotlivé projevy směrem k veřejnosti směřovaly k tomuto cíli. Bukurešťská deklarace přišla záhy po Únoru 1948 a po schválení zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, do atmosféry, kdy KSČ musela vyřešit řadu záležitostí související se stabilizací situace po únorovém puči i v jiných segmentech společnosti, než je zemědělství, tj. do stavu, kdy se poúnorová zemědělská politika teprve formovala. Naopak historik Antonín Václavů, který tehdy pracoval v sekretariátu ÚV KSČ a byl jedním z exemplárně potrestaných,⁹⁵ soudí, že nešlo o obrat v zemědělské politice v tom smyslu, že se od dřívějšího odmítání budovat okamžitě kolchozy přešlo k ochotě je zakládat. Provedly se pouze „úpravy“ předchozí politiky, např. dřívější koncepce zemědělského družstevnictví počítaly, že mechanizace zemědělské výroby bude jeho součástí, nicméně na základě zásad Stalinovy teorie kolektivizace bylo stanoveno, že mechanizační prostředky mají být v rukou státu, tedy ve státních strojních stanicích.⁹⁶

Ministr zemědělství Ďuriš, kterého by se kritika československé zemědělské politiky dotýkala na prvním místě, prezentoval na zasedání předsednictva 14. října 1948 radikální a přísný postoj, nicméně mluvil nesouvisle a skákal z tématu na téma: „[...] jsou zde tři úkoly: omezování kapitalistických živlů na vesnici, postupné přebudování malovýroby na velkovýrobu a státní statky. [...] Jak omezovat kapitalistické prvky na vesnici. [...] V Ústavě máme zaručeno 50 ha. To je nejdůležitější základna. Říkáme, že v tomto případě nemusíme ústavu měnit, ale máme možnost, aby sami rolníci porušovali ústavu. Například neplní dodávky a my můžeme na něj uvalit sankce.“⁹⁷ Ďuriš v referátu odkazuje na bukurešťskou deklaraci týkající se „omezování kapitalistických živlů na vesnici“. Je zjevné, že se obával, aby československá zemědělská politika nebyla označena za politiku oportunistickou „bucharinovského typu, který propagoval teorii mírového přerůstání kapitalismu v socialismus,“ či revizionistickou („revidující marxisticko-

---

⁹⁵ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 56.

⁹⁶ VÁCLAVŮ, Antonín. *K linii zemědělské politiky přijaté na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948*. In: Československé zemědělství očima historiků (symposium pořádané komisí pro agrární a rolnickou otázku v Československu po roce 1945 23. a 24. května 1968). Praha: Ústav dějin socialismu. 1969, s. 89-90 (dále jen: „VÁCLAVŮ, Antonín. *K linii zemědělské politiky* [...]). Pozn.: Ať to bylo tak či tak, ani jedna varianta nevyznívá příznivě pro československé vládní a stranické představitele lichotivě. Buď se československá vláda velmi rychle a loajálně podřídila Stalinovi bez ohledu na dopady sovětské cesty pro vlastní československé občany-rolníky a československý venkov, nebo Klement Gottwald vědomě nemluvil pravdu na sjezdu rolnických komisí 29. února 1948 a nutnost kolektivizace jako konečného cíle, ke kterému má československé zemědělství směřovat, si uvědomovali vrcholní straničtí představitelé již před bukurešťskou deklarací.

⁹⁷ HRABA, Z. *Kolektivizace a transformace* [...], s. 56.

leninské učení o Straně“) jako byla označena politika jugoslávská v bodech 3 a 4 rezoluce. Také ostatní členové ÚV KSČ potvrzují přitvrzení kurzu. Poslankyně Božena Macháčková-Dostálová řekla: „Do února 1948 jsme museli rolníky hladit. Hned po únoru nebylo možno naráz obrátit. Teď však nastává k tomu situace.“⁹⁸ Předseda vlády Antonín Zápotocký v diskuzi zdůraznil: „Třeba si uvědomit, že politika, kterou jsme v zemědělství dosud dělali, že nebyla socialistická politika. To byla politika, kterou jsme dělali v daných poměrech, kdy se nám jednalo o získání politické moci, abychom mohli k budování socialismu přikročit.“⁹⁹

Zatímco Klement Gottwald reprezentoval na výše uvedeném zasedání střední cestu a ministr Ďuriš spolu s dalšími cestu radikální stalinské kolektivizace, Zdeněk Fierlinger, toho času náměstek předsedy vlády, prezentoval své umírněné stanovisko: „Z počátku třeba postupovat pozitivně a vysvětlovat. Třeba říci dnes jasně, že nikoho nebudeme nutit. Platí i v tomto případě naše specificky česká cesta. V Polsku se podle mého dopustili chyby, že to příliš ostře formulovali, takže jim tam vznikla této situace. Musíme si uvědomit, že půjdeme na to družstevní formou.“¹⁰⁰

Nakonec v diskuzi zvítězilo radikální stanovisko levého křídla strany. Na následujícím plénu ÚV KSČ 17. listopadu 1948 již zní v Gottwaldově projevu slova o likvidaci kulaků: „...je zapotřebí provádět omezování a zatlačování kapitalistických elementů – v politice daňové, i v politice cenové, i v politice přidělové.“¹⁰¹ Principy schválené stranou pro další postup se měly mj. týkat mechanizace zemědělství, tj. mělo dojít k odebrání strojů větším zemědělcům a jejich přidělování státním strojním stanicím po sovětském vzoru. Sedláci měli být z dosavadních strojních družstev na československých vesnicích vytlačeni a o zapůjčení stroje měli nově žádat. Pro velké zemědělce mělo dojít k zavedení zemědělské daně, prosazované již v Hradeckém programu, a zrušení všech daňových úlev a odbourání státních cenových intervencí. Zásada vyšších cen pro velké zemědělce se měla projevit v odlišných cenách pro přidělové nákupy osiv, hnojiv, uhlí či pohonných hmot.¹⁰²

Dává-li si tato práce za jeden z cílů předávání příkazů z centrální úrovně na regionální, je třeba se zabývat i otázkou, jak se dané příkazy formovaly na centrální (národní) úrovni a zda

---

⁹⁸ NEDVĚDICKÝ, Kamil. Role práva v procesu likvidace selského stavu. In: ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (eds.), *Kolektivizace v Československu*, 1. vyd., ÚSTR. Praha 2013, s. 12 (dále jen: „NEDVĚDICKÝ, K. Role práva [...]).“)

⁹⁹ HRABA, Z. *Kolektivizace a transformace [...]*, s. 57.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ VÁCLAVŮ, Antonín. *K linii zemědělské politiky [...]*, s. 91.

¹⁰² JECH, K. *Kolektivizace [...]*, s. 63.

nepocházely z ještě vyšší úrovně, kterou mohl být jedině Moskva. Nutnost omezování a likvidace „kulactva“ jako třídy nebyla československá myšlenka, nicméně byla velmi rychle v našem prostředí přijata, a to bez oficiálního přímého nátlaku ze sovětského prostředí. Na rozdíl od polského a maďarského prostředí, ve kterém se objevili komunisté mající výhrady k zemědělské části bukurešťské deklarace (Władysław Gomułka a Imre Nagy), kteří byli však v rychlé době umlčeni a označeni za nacionalistické a oportunistické úchylníky,¹⁰³ českoslovenští komunisté reagovali disciplinovaným souhlasem podobně jako většina komunistických stran ze střední a východní Evropy. Je třeba si uvědomit, že KSČ se po ne zcela jednoznačné bukurešťské deklaraci ocitla v panice. Řada vrcholných funkcionářů mohla děkovat Stalinovi a Sovětskému svazu za svůj vzestup do vrcholných státních a politických funkcí, a přestože znala poměry v SSSR z doby druhé světové války, chtěla se Stalinovi v otázce kolektivizace zavděčit a ukázat loajalitu. Na zasedání širšího předsednictva ÚV KSČ dne 14. října 1948 byla řešena ještě jedna podstatná otázka související s tím, jak rolníkům přesvědčivě a populárně sdělit nový směr politiky daný rezolucí a pokud možno pojmově zamaskovat počátek kolektivizace. Touto otázkou bylo správné určení a pojmenování třídního nepřítele ve vesnickém prostředí.

1.2.4. Pojmy sedlák vs. vesnický boháč či „kulak“ a družstvo vs. kolchoz

V souladu s učením o třídním antagonismu měl být nalezen reprezentant „kapitalistických živelů na vsi“, za něhož byl komunistickými ideology označen nejmajetnější člen vesnického společenství – sedlák. Pro účely propagandy bylo třeba najít takové pojmenování, které bude u menších rolníků vzbuzovat pocity závisti a nenávisti vůči hlavní překážce socializace vesnice. Pojem „sedlák“ navozoval příliš pozitivní představu zkušeného hospodáře s přirozenou autoritou spjatého s tradicí vesnice a dědičného gruntu.¹⁰⁴ Označení „statkář“ se také nejevilo jako vhodné, protože se vztahovalo pouze na kategorii největších, do jisté míry již zlikvidovaných, zemědělců. Slovo „kulak“ užívané v Sovětském svazu zase působilo příliš nečesky. Klement Gottwald používání termínů „kulak“ a sedlák rezolutně odmítl a pro živel, proti kterému má být na vesnici veden boj, doporučil výraz „boháč“, případně „statkář“. Jak se brzy ukázalo, pojmy „vesnický

---

¹⁰³ Tamtéž, s. 55.

¹⁰⁴ VOMELA, Martin. Kolektivizace zemědělství a její politické motivy. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 121-122 (dále jen: „VOMELA, M., Kolektivizace zemědělství a její politické motivy [...]“).

boháč“ i „kulak“ měly dostatečně pejorativní náboj, přičemž slovo „kulak“ svým nečeským a neslovenským původem dodávalo příslušnému nositeli punc čehosi cizorodého.¹⁰⁵

Po navržení vhodného jazykového označení bylo nutné vymezit pojem kulaka obsahově. Nejčastějším kritériem pro určení, kdo je „kulak“, byla výměra půdy ve vlastnictví či pachtu. Obecně všichni zemědělci s více než 20 ha patřili do kategorie kulaků. Nepanovala však shoda na tom, jestli do této kategorie patří i zemědělci s menší výměrou, anebo jsou to již střední rolníci. Takže do kategorie „kulaků“ nebo „vesnických boháčů“ mohli spadnout i zemědělci s výměrou nad 15 ha v pícninářské oblasti, 10 ha v obilnářské oblasti, 8 ha v řepařské oblasti a zemědělci s menší výměrou, pokud provozovali výrobu, ke které potřebovali námezdní sílu (vinařství, chmelařství) nebo pokud provozovali živnost (hostinec, mlýn, obchod).¹⁰⁶ Podle některých názorů (například názoru Antonína Zápotockého) se nepovažovalo za nutné vycházet z počtu hektarů. Daleko důležitější bylo, jestli daný rolník plní zemědělské dodávky: „*Kulak je ten, kdo neodvádí.*“ Tento přístup byl však zpochybněn námitkou, že se někteří velcí sedláci se svými dodávkovými, daňovými a jinými povinnostmi vyrovnávají dobře, zatímco maloroelníci mají problémy plnit.¹⁰⁷ Tehdejší hlavní stranický ideolog Václav Kopecký doporučoval držet se teoretické formule: „Kulaci jsou ti, kteří vykořisťují.“ Podle KSČ se „vesnický boháč“ projevoval rafinovaně, vykořisťoval okolí nenápadně, formou sousedské výpomoci, kdy půjčoval ostatním stroje, potahy, krmiva, osivo, pronajímal půdu a požadoval za to práci. Vedoucí zemědělského oddělení stranického sekretariátu Václav Sova nabídl dvouprvkovou definici „kulaka“, podle níž měl kulak zaprvé vykořisťovat pracovní síly (včetně svých plnoletých rodinných příslušníků). Zadruhé mělo být rozhodujícím znakem držení těžkých mechanizačních prostředků: „Traktor se dá přisoudit jen kulakům“.¹⁰⁸ Pokud na vesnici žil nějaký nepohodlný samostatný zemědělec, do kategorie „vesnický boháč“ mohl sklouznout, ať vlastnil půdy sebemeně.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ VOMELA, M., *Kolektivizace zemědělství a její politické motivy* [...], s. 122.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 122-123.

¹⁰⁷ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 61.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ VOMELA, M. *Kolektivizace zemědělství a její politické motivy* [...], s. 123; ve směrnici Ministerstva zemědělství z července 1955 (o zabezpečení zemědělské výroby na pracovně nezajištěných hospodářstvích malých a středních rolníků a na úpadkových hospodářstvích kulaků) pak ministerstvo stanovilo další kritéria. Sledovalo se jakým způsobem „kulaci“ uplatňovali hospodářský a politický mocenský vliv v minulosti, jeho vztahy a svazky s představiteli kapitalismu a poměr k lidově demokratickému zřízení: ROKOSOVÁ, Šárka. Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In: *Securitas Imperii 10. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*, Praha 2001, s. 155 (dále jen: „ROKOSOVÁ, Š. Administrativní opatření [...]“).

Z výše uvedené diskuze je patrné, že se nejvyšší straníční představitelé rozhodovali bez komplexních podkladů o tom, na jak velkou množinu občanů ta či ona definice dopadne. Gottwald se na výše uvedeném zasedání v zemědělských otázkách choval kompromisně až centristicky, jelikož nechtěl dosáhnout rozkolu mezi dvěma rozdílnými křídly strany. Navrhl proto neurčité usnesení: „...nalézt jiná, nová kritéria pro vymezení kapitalistických živlů na venkově, než je výměra půdy“. Vágní stanovení kategorie „kulaka“, pro jehož určení se tu a tam používalo extenzivně jakékoliv z výše uvedených kritérií (neplnění dodávek, mechanizace, výměra půdy nebo vykořisťování pracovních sil), na úrovni ÚV KSČ znamenalo, že i straníční funkcionáři na okresní a místní úrovni neměli kolikrát jasno, zda daný zemědělec do „kulacké“ kategorie spadá nebo nikoliv. Možnost široké míry uvážení, jíž disponovala nejnižší úroveň ve stranické a správní hierarchii, otevírala prostor pro svévoli, excesy a vyřizování osobních účtů či naopak statečné zapírání, že v konkrétní obci nějakí „kulaci“ žijí. Vzhledem k absenci stanovení jasné a předvídatelné hranice byly totiž k určení „kulaků“ vyzvány MNV, a následně ONV mohly vůči takto označeným „kulakům“ uplatňovat zvýšené finanční nároky.¹¹⁰ Těmito opatřeními začali být funkcionáři na nižších úrovních tzv. „lidospřávy“ osobně interesováni na kolektivizaci a přešla na ně jistí míra odpovědnosti za perzekuce vůči sedlákům.¹¹¹

Mimo jiné usnesení ze zasedání širšího předsednictva ÚV KSČ obsahovalo závěr ustanovit takzvaná „vesnická družstva“, která by soustřeďovala všechny obory činnosti na vesnici. Tato koncepce však nakonec přijata nebyla, na rozdíl od koncepce jednotných zemědělských družstev (JZD).¹¹² Pro účely, jichž mělo být kolektivizací dosaženo, byl tedy politicky využit známý a důvěryhodný český pojem (družstvo). Pojem kolchoz totiž vyvolával obavy, strach a odpor rolníků a vedoucí komunističtí představitelé si to uvědomovali. Ještě na jaře roku 1949 se Josef Smrkovský snažil nepřesvědčivě uklidnit zemědělce na konferenci v Jihlavě slovy: „JZD nemá nic společného s rozoráváním mezí, ani kolchozy nic s tím nemají společného.“¹¹³

Proč JZD nebyla družstvy v původním slova smyslu? Družstevnictví bylo

---

¹¹⁰ MNV dostaly později za úkol sestavovat „kulacké seznamy“ dle § 17 vládního nařízení č. 57/1952 Sb., kterým se provádí zákon o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků. In: Sbíрка zákonů. 4. 11. 1952, roč. 1952. Zároveň dostaly ONV pravomoc navýšit „kulakům“ daně až o 30 %: Zákon č. 77/1952 Sb., o zemědělské dani. In: Sbíрка zákonů. 11. 12. 1952, roč. 1952. Jedná se o

¹¹¹ Srov. pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 1: podniknutí úvodního kroku a ukládání malých úkolů a částečně i proces č. 4 – rozmělnění politické odpovědnosti za rozhodnutí či výsledek mezi více organizačních stupňů.

¹¹² HRABA, Z., *Kolektivizace a transformace* [...], 58.

¹¹³ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa – doba tání 1953-1956*, 1. vyd., Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 47.

v Československu do roku 1948 velmi oblíbené. Jednalo se o téměř sto let starou myšlenku výpomoci mezi soukromníky za účelem dosažení lepších výsledků v tržním hospodářství. Pojem družstva v tradičním smyslu a Jednotného zemědělského družstva znamenal právně něco jiného: Tradiční družstva se vyznačovala poměrně velkou samostatností navenek, zatímco JZD byla závislá na rozhodování orgánů veřejné moci a omezena plánem v centrálně řízené ekonomice.¹¹⁴

Tradiční družstva byla svým charakterem nevýrobní a rozvíjela se především v sekundárním a terciárním sektoru ekonomiky (průmyslu a službách). Naproti tomu JZD byla výrobními podniky, které vyvíjely svou činnost v zemědělství.¹¹⁵

Další odlišnost spočívala v tom, že vnitřní uspořádání JZD popíralo jeden z principů družstevnictví: demokratičnost. Existovaly sice členské schůze, valné hromady, představenstva, dozorčí rady a revizní komise, pomocí nichž by řadoví členové teoreticky měli určovat hlavní směřování družstva, ale ve skutečnosti faktická moc ležela v rukou předsedy JZD.¹¹⁶

Nejpodstatnějším znakem, v kterém se JZD lišilo od původních družstev, a v kterém se zároveň nejvíce československá JZD podobala sovětským kolchozům, byla nedobrovolnost vstupu. Rolník měl sice přihlášku do JZD podepsat sám, ale o žádné dobrovolnosti mluvit nelze, protože rolník byl již předtím různými formami nátlaku ke vstupu donucován.¹¹⁷ Oproti tomu družstvo ve své pravé podobě byla dobrovolná organizace, z níž mohl člen kdykoliv vystoupit, pokud družstvo přestane vyhovovat jeho potřebám a představám. Shrnutí a potvrzení: organizace, jež vznikly v ČSR pod názvem JZD, družstva v tradičním slova smyslu nebyly.¹¹⁸ Přesto v rámci této práce budu ze stylistických důvodů používat pojmy JZD a družstvo v podstatě záměnně.

1.3 Legislativní základ kolektivizace a „Právníková dvouletka“

V předchozí podkapitole byly zmíněny myšlenkové základy kolektivizace, prezentován sovětský příklad kolektivizace, který československá vládní elita následovala a vysvětleno základní

---

¹¹⁴ BUREŠOVÁ, Jana. Kolektivizace jako destruktivní proces v životě venkova. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 111 (dále jen: „BUREŠOVÁ, J. Kolektivizace jako destruktivní proces [...]“).

¹¹⁵ TYL, Miroslav. Rezidua kolektivizace v Československu. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 295.

¹¹⁶ BUREŠOVÁ, J. Kolektivizace jako destruktivní proces [...], s. 112-113.

¹¹⁷ PÁTEK, Zdeněk. K otázce specifických rysů v kolektivizaci zemědělství. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 190.

¹¹⁸ BUREŠOVÁ, J. Kolektivizace jako destruktivní proces [...], s. 112-113.

pojmosloví kolektivizace. V této podkapitole se budu zabývat tím, jaký byl právní základ připravované kolektivizace a která represivní opatření byla na základě právních předpisů použita vůči „kulakům“. Právo mělo ve vztahu k zemědělství v raných fázích komunistického režimu v Československu v zásadě, krom právního zakotvení nástrojů k socializaci vesnice, ještě dvojí roli. Zaprvé fungovalo jako zástěrka skutečného stavu a zadruhé bylo v případě trestních norem používáno jako nástroj k aktivní perzekuci oponentů režimu.

První zmiňovaná role práva se projevila již v ústavním zakotvení pozemkového vlastnictví. Právní jistotu vlastnictví půdy menším, středním i větším rolníkům měly poskytovat §§ 158 a 159 Ústavy 9. května, kde se stanovilo, že „nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů,“ a „soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno.“¹¹⁹ V základních zásadách Ústavy 9. května byla v článku 12 odst. 1 navíc deklarována zásada: „půda patří těm, kteří na ní pracují,“¹²⁰ kterou sice bylo možno považovat za hrubé porušení oprávněné dispozice vlastníků se svým majetkem a za opatření směřující k likvidaci fungujících nájemních vztahů k půdě, pro sedláky mohla znamenat tato zásada získání právní jistoty, že jejich pozemky, na kterých pracují, jim nebudou odebrány. Stejná zásada byla opětovně použita i v § 1 odst. 1 zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě).¹²¹ Výše zmíněná ustanovení Ústavy 9. května však nebyla respektována vládními činiteli a stranickými představiteli. Pragmatický návrh k obejití ústavních záruk poskytl již ministr zemědělství Julius Ďuriš na schůzi předsednictva ÚV KSČ ze dne 14. října 1948.¹²²

Základ právní úpravy kolektivizace československého zemědělství byl definován zákonem č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech (dále jen „zákon o JZD“), ze dne 23. února 1949. Tímto právním předpisem nebyla výslovně nařízena kolektivizace, ovšem stal se její „vlajkovou lodí“, protože zaváděl institut jednotného zemědělského družstva. JZD do sebe mělo zahrnout odbytová, výkupní, strojní a další družstva, která na československém venkově do té doby působila, do jednotného celku, a celý proces kolektivizace byl poté zvláště o JZD (vedle státních statků) opřen. V této normě se navenek deklaruje dobrovolnost vstupu do JZD (§ 1 či 7 odst. 1

---

¹¹⁹ §§ 158-159 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, přijatého na 114. schůzi Ústavodárného národního shromáždění 9. května 1948.

¹²⁰ čl. 12 odst. 1 *tamtéž*.

¹²¹ NEDVĚDICKÝ, K. Role práva [...], s. 12-13; Pozn.: Tato zásada se objevila již v Hradeckém programu v bodu I.4. Srov.: Hradecký program, Praha: Ministerstvo zemědělství, 1947, s. 20.

¹²² Srov. oddíl: [1.2.3. Diskuze na ÚV KSČ o budoucí podobě socializace vesnice.](#)

zákona o JZD), nicméně tato ustanovení se brzy stala taktéž pouhou fasádou zakrývajícím faktický stav náboru rolníků do JZD. Preferenci JZD nad soukromými zemědělci ukazuje ustanovení mj. § 2 odst. 1 písm. d) ve spojení s § 3 tohoto zákona, kdy činnost družstva bylo možno vztáhnout i na jeho nečleny. Již dříve v zákoně č. 241/1948 Sb., o pětiletém plánu, bylo naznačeno, že bude docházet k postupnému omezování a likvidaci soukromého vlastnictví a podnikání, když v jeho ustanovení § 1 odst. 2 bylo stanoveno následující: „Zbývající kapitalistické prvky se budou přitom všem postupně omezovat a vytlačovat ze všech oborů národního hospodářství“.¹²³

Jak bylo zmíněno výše, druhou roli práva, kterou plnilo po roce 1948, bylo stát se nástrojem k perzekuci oponentů režimu. Cílem KSC bylo, aby byli sedláci přivedeni různými formami ekonomického a administrativního nátlaku do stavu takové dodávkové či daňové nezpůsobilosti, že jejich jednání mohlo být trestně či trestně-správně postižitelné podle zákona. Jaké byly tedy normy, které vytvářely nátlak na soukromé zemědělce a jaké je následně trestně postihovaly?

Byl to například zákon č. 126/1946 Sb., o úpravě pachtovného, který byl uzákoněn již před únorem 1948 k regulaci pachtovních vztahů k zemědělské půdě zemědělců vlastnících nad 20 ha pozemků,¹²⁴ ovšem v podmínkách nového státního zřízení byl používán pro případy, kdy místní a okresní orgány chtěly co nejsnadněji převzít selskou půdu.¹²⁵ Vzhledem k tomu, že často nebylo v silách velkých hospodářů, aby obdělali všechnu svoji půdu a odváděli z ní povinné dodávky,¹²⁶ nabízeli ji nezářídka dobrovolně k dispozici. Aby se zabránilo vzniku neúměrných nákladů pro JZD či státní statky v souvislosti s placením pachtovného, došlo v roce 1950 novelizací zákona k snížení pachtovného o dvě třetiny z původních 3 % obecné hodnoty předmětu pachtu na 1 %.¹²⁷

Zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, z 1. dubna 1947 nově stanovoval povinnosti pozemkových vlastníků či jiných držitelů půdy.

---

¹²³ NEDVĚDICKÝ, K. Role práva [...], s. 13.

¹²⁴ § 4 zákona č. 126/1946 Sb., o úpravě pachtovného, obsahoval tuto výjimku z aplikace zákona pro propachtovatele, kteří byli menšími sedláky, středními zemědělci a maloročníky.

¹²⁵ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 64.

¹²⁶ Pozn.: Každý zemědělec podle celkové plochy zemědělské či orné půdy, kterou vlastnil či na níž byl pachtýřem, zařazen do velikostních skupin a z každého hektaru půdy (u plodin z každého hektaru orné půdy, u masa z každého hektaru zemědělské půdy), na které hospodařil, měl odvést povinnou dávku násobenou koeficientem podle velikostní skupiny, do které náležel. Např. sedláci náležející do nejvyšší velikostní skupiny nad 20 ha v okrese Strakonice pak mohli povinně odvádět z každého hektaru až 211 % dávky, která byla určena pro JZD a 635 % dávky určené pro maloročníky od 0,5 do 2 ha. Na každém hektaru tedy museli vypěstovat více než dvojnásobek toho, co JZD. Tato norma mohla být navýšena o 10 %, pokud byli zařazeni na tzv. „kulacký seznam“. *Srov.*: Vládní nařízení č. 105/1952 Sb., kterým se vyhláší dodávkové normy některých zemědělských výrobků a stanoví dodávkové oblasti pro rok 1953. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-105>>. Strakonice náležely v případě zrnin do kategorie IV.c.

¹²⁷ VOMELA, M. *Kolektivizace zemědělství a její politické motivy* [...], s. 125.

Podle něj museli svá pole řádně obdělávat nebo se postarat o jejich využití formou pronájmu. Stejně tak se měli postarat o co nejúčelnější využívání hospodářských objektů, strojů, traktorů a potahů. V případě potřeby bylo v pravomoci místních a okresních národních výborů organizovat sousedskou výpomoc a rozhodovat o nasazení nevyužitých výrobních prostředků. MNV a ONV směly i ukládat trestní sankce těm, kdo z vlastní viny zanedbali zemědělskou výrobu.¹²⁸

Zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu, byl původně přijat za účelem ochrání společnosti před únikem potravin a jiného zboží z legální obchodní sítě při všeobecném poválečném nedostatku, ale smysl zákona byl později ve správní praxi změněn tak, že se rozšířila definice toho, co je černý obchod. Po Únoru 1948 byly jako černý obchod trestně stíhány i nevelké prodeje masa, tuků, mouky a dalších potravin, na které se vztahoval přidělový systém. Za porušení zákona o černém obchodu bylo možné odebírat živnostenská oprávnění, ukládat vysoké peněžní pokuty a velmi přísné tresty odnětí svobody (v případech kvalifikovaných jako zločin 10 až 20 let těžkého žaláře, v extrémních případech doživotní těžký žalář nebo trest smrti).¹²⁹

Zákon č. 139/1947 Sb., o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a zamezení drobení zemědělské půdy, stanovoval minimální výměru zemědělského pozemku, aby ho bylo možno zcizit jinému vlastníku. Podle zákona se zakazovalo dělit pozemky mezi rodinné příslušníky tak, aby vznikala hospodářství menší, než bylo zákonem stanoveno. Tato právní norma měla v českých zemích svého právního předchůdce již za Rakouska-Uherska, kdy bylo zákonem č. 52/1889 ř. z. zakázáno dělit půdu v pozůstalostním řízení. Minimální výměra nově vzniklého pozemku se podle zákona č. 139/1947 Sb. lišila od 5 do 15 ha podle druhu a bonity půdy: v řepařské oblasti měla rozsah 5 ha, v obilnářské 8 ha, bramborářské 10 ha a pastvinářské 15 ha. Zákon byl později užíván k tomu, aby se nesnižoval počet hospodářství, která bylo možno zatížit vyššími dodávkovými povinnostmi drobením půdy mezi příbuzné. Ke zcizení zemědělského pozemku jiným osobám než v zákoně vypočteným bylo třeba souhlasu příslušného ONV, v jehož správním obvodu pozemek ležel.¹³⁰

---

¹²⁸ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 64.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 65; Pozn.: postih podle tohoto zákona byl aplikován v lednu 1949 proti skupině 35 zemědělců a 2 mlynářů z obce Nihošovice za semletí obilí na černo. Dalším 7 zemědělcům byly uděleny nižší pokuty podle vyhlášky, srov. podkapitolu: 3.3. Obec Nihošovice – v přímém sousedství kolektivizačních běsů.

¹³⁰ Srov. §§ 1 a 18 odst. 1 až 3 zákona č. 139/1947 Sb. z 23. července 1947, o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a zamezení drobení zemědělské půdy.

Zákon č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon), z 21. března 1948 umožňoval úpravy hranic pozemků „rozoráváním mezi“¹³¹ tak, aby vznikaly souvislé pozemkové celky. Každý, jehož pozemky se staly součástí scelovacího procesu, měl ze zákona nárok na adekvátní náhradu, tj. na jinou půdu o téže rozloze a kvalitě. Jak byl zákon dodržován v praxi, ukazuje návrh zástupce generálního tajemníka KSČ Josefa Franka, který přednesl 30. května 1950 na schůzi předsednictva ÚV KSČ. Pro situaci, kdy pozemek vesnického boháče ležel podle názoru scelovací komise v oblasti nutné k HTÚP,¹³² navrhl, aby byl na hospodáře uvalen nucený pacht ve prospěch místního JZD podle zákona č. 55/1947 (jako nejlevnější řešení) nebo nucená správa, pokud se mu dalo vytknout neplnění dodávkových úkolů. Pokud nebylo možné využít ani jednu z těchto možností měl být sedlák vytlačen na okraj honů, katastru či na nejhorší půdu.¹³³ Josef Frank reprezentoval v rámci ÚV KSČ nejlevicovější křídlo ve vztahu k rolnictvu a živnostnictvu. Implementaci usnesení předsednictva zajišťoval aparát ÚV KSČ, jehož zemědělský úsek podléhal přímo Frankovi.¹³⁴ Doporučení užívat takto zákon v praxi se pak objevilo v pokynech pro nižší stranické orgány.¹³⁵

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, z 6. října 1948 měl na rozdíl od prvorepublikového zákona na ochranu republiky chránit nejenom republiku a její územní celistvost, ale také nově panující lidově demokratické zřízení. Hlavním účelem zákona bylo stíhání odpůrců režimu. K novým skutkovým podstatám oproti zákonu z roku 1923 přibyla ustanovení o sabotáži a ohrožení jednotného hospodářského plánu.¹³⁶

Vládním nařízením č. 7/1949 byl zaveden smluvní systém dodávek a výkupu zemědělských výrobků a výrazně se tak utužil systém státního řízení zemědělského výkupu. Vládní nařízení neobsahovalo výslovná trestní ustanovení o neplnění dodávkových závazků převzatých smlouvou.¹³⁷ Možné způsoby potrestání neplničů uváděl pokyn předsednictva ÚV KSČ z 8. listopadu 1949, v němž stálo, že nesplněné množství dodávek bude u vesnických boháčů zajištěno

---

¹³¹ KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 201.

¹³² HTÚP – Hospodářsko-technická úprava půdy = úprava půdy rozoráváním mezi za účelem vytvoření větších pozemkových celků.

¹³³ ROKOSOVÁ, Š. Administrativní opatření [...], s. 152.

¹³⁴ Historik Lacina vysvětluje právě jednáním Franka, proč praktická aplikace některých usnesení předsednictva se lišila toho, co padlo v diskuzi na ÚV KSČ. Srov. diskuzi po příspěvku Antonína Václavů: VÁCLAVŮ, Antonín. *K linii zemědělské politiky* [...], s. 109.

¹³⁵ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 65.

¹³⁶ KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 147-148.

¹³⁷ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 65.

domácími prohlídkami a zabavením. V případě, že nebyly nalezeny domácí zásoby, se vše mělo řešit zaplacením nesplněného množství dodávky cenami volného trhu nebo uložením pokut ve správním řízení.¹³⁸ Dále byl 30. listopadu 1949 urychleně vydán oběžník ministerstva výživy pro KNV. Podle něho neplnění dodávkových závazků zakládalo přinejmenším přestupek postižitelný v rámci správního řízení a v závažnějších případech radilo ministerstvo použít trestní ustanovení zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu nebo zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.¹³⁹

V neposlední řadě zákon č. 49/1948 Sb., o zemědělské dani, stanovil zvláštní podmínky pro daňovou povinnost osob provozujících zemědělské hospodářství, kdy podle § 11 tohoto zákona mohli být sedláci zatíženi zvýšenými sazbami daně, a to až o 20 %.¹⁴⁰ Podle zákona č. 283/1949 Sb., o všeobecné dani, ve znění účinném od 1. ledna 1949 mohla být daň vybírána od zemědělců vlastnících nad 20 ha půdy a rovněž od zemědělců, kteří nesplnili povinnou dodávku. Tento postup nebyl uveden přímo v zákoně, ale doporučilo jej takto ministerstvo financí. Sazba daně a její vybírání v těchto případech opět neupravoval zákon nýbrž sazebník vydaný k jeho provedení.¹⁴¹ Podle zákona č. 77/1952 Sb., o zemědělské dani, mohl ONV sám nebo na základě návrhu MNV zvýšit vyměřenou daň „vesnickým boháčům“ až o 30 %.¹⁴²

Na základě zákona č. 27/1949 Sb., o mechanizaci zemědělství a později na základě vyhlášky ministerstva zemědělství č. 612/1949 Ú.1., se odebíraly mechanizační prostředky od soukromých hospodářů (zejména „vesnických boháčů“ a volných sdružení jednotlivců) a tyto stroje byly následně přidělovány státním strojním stanicím, státním statkům a JZD. Zákonem o mechanizaci zemědělství došlo také k vytvoření Ústředí pro mechanizaci zemědělství s jeho jednotlivými složkami státními strojními stanicemi s opravami a státními strojními opravami (později přejmenované na strojní a traktorové stanice – dále také jako „STS“).¹⁴³ Mechanizační prostředky byly hospodářům odebírány, pokud Ústředí shledalo, že zemědělec neplní výrobní nebo využívací plán (tj. smlouvu o výrobě nebo výkupu a dodávce) a jeho stroje nejsou využívány.¹⁴⁴ Na základě návrhu Ústředí vedl výkupní řízení příslušný ONV. Uplatněním tohoto zákona bylo

---

¹³⁸ Tamtéž, s. 66.

¹³⁹ Tamtéž, s. 65.

¹⁴⁰ NEDVĚDICKÝ, K., Role práva [...], s. 14.

¹⁴¹ HRABA, Z., *Kolektivizace a transformace [...]*, s. 111. Srov. §§ 6a odst. 5 a 7 odst. 1 zákona č. 283/1948 Sb. z 21. prosince 1948, o všeobecné dani.

¹⁴² § 10 zákona č. 77/1952 Sb. ze dne 11. prosince 1952, o zemědělské dani.

¹⁴³ § 2 zákona č. 27/1949 Sb. ze dne 2. února 1949, o mechanizaci zemědělství.

¹⁴⁴ § 6 ze dne 2. února 1949, o mechanizaci zemědělství.

zabaveno 16 391 traktorů, 23 014 mlátiček, 20 365 samovazů, 6 373 vlečných vozů, 12 391 traktorových pluhů, 10 171 lisů na slámu, 11 736 elektromotorů a další stroje.¹⁴⁵ Původní myšlenka stranických špiček bylo stroje vykupovat, nicméně v průběhu následujících měsíců zejména po 2. rezoluci Informbyra k Jugoslávii zveřejněné v listopadu 1949 byl tento záměr v praxi změněn zemědělským oddělením ÚV KSČ na odebrání strojů bez náhrady. Řada z těchto strojů byla značného stáří, po nuceném odebrání s nimi nakládalo ne vždy kvalifikovaně ze strany pracovníků STS a většina z nich následně směřovala do šrotu.¹⁴⁶ Následkem této akce tedy vzrostlo napětí mezi rolníky a těmi, kdož jim stroje odebírali a zároveň se celková mechanizace venkova snížila.¹⁴⁷

Kromě toho, že byly po Únoru 1948 tvořeny výše zmíněné zákony přímo související se zemědělstvím, které prosazovaly proces nucené kolektivizace a trestně postihovaly „kulaky“, případně další zemědělce stavějící se proti kolektivizaci, se postupně v tomto období měnil celý charakter práva. Předně lze označit období od roku 1948 do poloviny 50. let za období masivní nezákonnosti. Ačkoliv v prvních letech po Únoru probíhala proměna prakticky celého československého právního řádu, tvorba nových zákonů přesto zaostávala za realitou. Orgány státní moci porušovaly vlastní zákony a mezinárodní smlouvy, pokud se to ukázalo jako účelné. Národní shromáždění přijímalo zákony, které byly v rozporu s Ústavou. Vláda, ministerstva i nižší správní úřady vydávaly nařízení, jež byla v rozporu se zákony. Dokonce pouhé stranické směrnice a pokyny se mnohdy aplikovaly před právními předpisy a veřejná prohlášení Klementa Gottwalda sloužila k interpretaci právních norem.¹⁴⁸ Představitelé KSČ na všech úrovních stranické hierarchie uznávali pouze ty právní normy, které byly v souladu s momentálními mocenskými záměry.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M. a kol. *Akce K* [...], str. 39; KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 119.

¹⁴⁶ VÁCLAVŮ, Antonín. *K linii zemědělské politiky* [...], s. 108.

¹⁴⁷ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 119.

¹⁴⁸ Např. na základě výroků Klementa Gottwalda byly Vzorové stanovy JZD, vydané pod č. 548/1949 Ú.l. na základě zmocnění v § 9 zákona o JZD, interpretované jako normativní právní předpis síly zákona, takže se od nich nemohli družstevníci odchýlit – NEDVĚDICKÝ, K., *Role práva* [...], s. 13; KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948–1953 (II)*. Praha: SPN, 1991, s. 72-73 (dále jen: „KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...]).

¹⁴⁹ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 73.

Nová legislativa nerespektovala osvědčené principy právního státu. Některé nově tvořené zákony působily retroaktivně¹⁵⁰, což výrazně narušilo právní jistotu¹⁵¹ občanů. Aplikace práva soudy se stala nepředvídatelnou. Přestože právní normy měly být aplikovány stejně na všechny, v praxi existovala „dvojitá zákonost“ a kriminalita osob v politických funkcích se stala tolerovanou. Právní normy jednak obsahovaly třídní hledisko, jednak soudy a správní orgány při určení a výměře trestu znovu braly v úvahu třídní hledisko.¹⁵² Osoby, které podle soudu neměly „kladný vztah k lidově-demokratickému zřízení“ byly posuzovány přísněji, případně proti nim byla použita kategorie tzv. socialistické zákonosti.¹⁵³ Vše výše uvedené ve svém souhrnu znamenalo, že právo vytvořené zejména k tomu, aby sloužilo potřebám a funkci lidově demokratického státu,¹⁵⁴ nebylo právem v tom významu, jak jej chápeme dnes.

Pro komplexní proměnu československého právního řádu trvající od roku 1948 do roku 1950 se vžilo označení „Právní dvoutletka.“ Ministerstvo spravedlnosti zřídilo zvláštní kodifikační odbor pověřený prací na nových zákonících. Výsledkem pak byly nové předpisy z oblasti práva občanského, trestního i správního, konkrétně se jednalo o občanský zákoník č. 141/1950 Sb., občanský soudní řád č. 142/1950 Sb., trestní zákon č. 86/1950 Sb., trestní řád č. 87/1950 Sb., trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. a trestní řád správní č. 89/1950 Sb.¹⁵⁵

Občanský zákoník z roku 1950 přinesl změnu hlavně v úpravě vlastnického práva. Bylo upuštěno od tradičního římskoprávního pojetí vlastnictví jako absolutního panství nad věcí, do kterého není dovoleno zasahovat. V důvodové zprávě k zákonu se píše, že podstata nové právní

---

¹⁵⁰ Retroaktivita – zpětná účinnost právního předpisu. Tzv. pravá retroaktivita spočívá v tom, že zákonodárce stanoví právní fikci, že zákon byl účinný v době, kdy ještě neexistoval, kdy nebyl součástí právního řádu (nebyl platný). To v praxi znamená, že pozdějšího zákona se použije na případy, které se staly v minulosti. Jelikož zároveň platí zásada, že neznalost zákona neomlouvá, vytváří se absurdní situace, v které jsou občané nuceni se chovat podle zákona, který neznají a vlastně ani znát nemohou. Pro příklad zákona srov.: JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 86 – § 5, odst. 2 zákona č. 65/1951 Sb. ze dne 11. července 1951, který stanovil: „*Převody nebo pronájmy, uskutečněné ze spekulacních důvodů po 1. lednu 1946, může okresní národní výbor přezkoumat a prohlásit za neplatné.*“

¹⁵¹ Právní jistota – Princip právní jistoty nebyl dodržován. Nikdo si nemohl být jistý, zda nebude zpochybněno jeho vlastnické právo k majetku, který poctivě nabyt. Reálná možnost úspěšně se domáhat Ústavou 9. května garantovaných práv byla mizivá a pokud se jich někdo domáhal, tak takový počin (zvláště na počátku 50. let) byl projevem dostatečné odvahy. Srov.: BURSÍK, Tomáš. Některé aspekty násilné kolektivizace venkova ve světle archivních dokumentů na příkladu okresu Sedlčany. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (ed.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, s. 232.

¹⁵² KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 74.

¹⁵³ Socialistická zákonost – byla nástrojem umožňujícím výjimky z principu zachování zákonosti, pokud to bylo ve státním zájmu. Samotný pojem socialistické zákonosti byl vágní. Soudci byla dána velká volnost při výkladu zákona. V trestních věcech tak bylo možné porušit zásadu „není trestného činu bez zákona.“ Zákon byl aplikován účelově jen tehdy, pokud se to politicky hodilo – KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 163, 673.

¹⁵⁴ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 128.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, s. 122, 127-128.

úpravy vlastnického práva spočívá v jeho omezení. Tvůrci občanského zákoníku se inspirovali Sovětským svazem a rozlišili čtyři základní formy vlastnictví: státní, družstevní, osobní a soukromé. Státní a družstevní vlastnictví byly kolektivními typy vlastnictví, přičemž se počítalo s tím, že časem přejde vše do státního vlastnictví, které bylo chápáno jako nejdokonalejší forma vlastnění. Osobní vlastnictví bylo jedinou přípustnou formou individuálního vlastnictví a tvořily ho předměty osobní spotřeby, úspory z práce a dědictví. Soukromé vlastnictví bylo zákonem vnímáno jako relikv z minulosti, který měl být vbrzku odstraněn.¹⁵⁶ Ze zákona bylo jasné patrné, která forma vlastnictví je státem podporována.

Družstva mohla disponovat pouze s pozemky, které byly buď ve vlastnictví státu, nebo v soukromém vlastnictví členů družstva. Družstva tyto pozemky získávala do tzv. trvalého užívání, což znamenalo, že družstvo mohlo užívat pozemky ve stejném rozsahu jako vlastník. Vlastníkovi zůstávalo jakési abstraktní vlastnictví, které ho pouze teoreticky opravňovalo k navrácení pozemku v případě vystoupení z družstva (v praxi však byly vráceny pozemky jiné, podstatně horší kvality).¹⁵⁷ K vyvlastňování či masovému vykupování pozemků se v ČSR nepřistoupilo, protože by to mohlo odradit střední rolníky od zakládání JZD a tím zpomalit proces kolektivizace.¹⁵⁸

Trestní právo se nově mělo stát „nástrojem třídního boje.“ Trestní zákon byl ovlivněn sovětským právem, například nová zásada „socialistické zákonnosti“ znamenala, že za činy zvláště nebezpečné pro společnost bylo možné udělit trest i v případě, že trestní zákon danou skutkovou podstatu výslovně nevymezoval. Trestní právo začalo sloužit k zastrašení společnosti a perzekuci otevřených odpůrců komunistického režimu.¹⁵⁹ Zásady spravedlivého procesu a presumpce nevinny přestaly být dodržovány. Tvrdší trestní postihy za sabotáž, ohrožení zásobování a neplnění jednotného hospodářského plánu podle nového trestního zákona začaly být využívány v případech soudních procesů s „vesnickými boháči“, ke kterým začala být také zvána vybraná veřejnost z řad dělníků a stranických funkcionářů.¹⁶⁰ Trestní zákon správní dal národním výborům pravomoc trestat některé závažnější přestupky. V souvislosti s tímto zákonem byl vydán výnos ministerstva vnitra, který ukládal okresním a krajským národním výborům, aby zřídily tříčlenné trestní komise, vedené referenty pro vnitřní záležitosti a bezpečnost. Do působnosti těchto komisí pak spadalo

---

¹⁵⁶ KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 534, 536, 544-545.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 543.

¹⁵⁸ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 75.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 128, 163.

¹⁶⁰ KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 169-170.

trestní řízení: a) proti třídnímu nepříteli, b) v případech, kdy měl být vysloven vedlejší trest propadnutí jmění nebo zákaz pobytu, c) ve věcech ohrožení výstavby socialismu nebo v případech, jimiž se budí zvláštní pohoršení ve veřejnosti, d) v dalších případech, které komisi postoupí referent vzhledem k závažnosti věci.¹⁶¹

Závěrem lze výše uvedené shrnout tak, že právo po Únoru 1948 sloužilo jako efektivní nástroj k provedení kolektivizace venkova a k trestní perzekuci soukromých hospodářů. Díky přijetí celé řady nových zákonů a podzákoných předpisů v rámci „Právnícké dvouletky“ a dovedné interpretaci starších právních předpisů se změnil celkový charakter práva, které sloužilo plně potřebám lidově-demokratického státu, nikoliv jako prostředek ochrany jednotlivců před státní mocí.

1.4. Periodizace kolektivizace a jednotlivé kolektivizační vlny

Na periodizaci kolektivizace, a zejména na jejím pojmově konzistentním členění, není v rámci československé a české historiografie shoda. Zejména se liší číslování jednotlivých vln, fází či etap kolektivizace a jejich konkrétní trvání. Historik Jan Rychlík rozlišuje v asi nejšířejí přijímaném členění první „vlnu“ kolektivizace od přijetí zákona o JZD v únoru 1949 do projevu prezidenta Zápotockého na klíčavské přehradě v srpnu 1953. Následně mluví o mezidobí (1953-1955), druhé vlně kolektivizace (1956-1960) a třetí a závěrečné vlně kolektivizace (1975-1980).¹⁶² Skupina historiků, která se zaměřila na období let 1957-1960, označila tuto periodu jako závěrečnou „fázi“ kolektivizace.¹⁶³

První tajemník KSČ Antonín Novotný ve svém klíčovém projevu na zasedání ÚV KSČ uskutečněném ve dnech 29. až 30. června 1955 řekl, že „první etapu v rozvoji JZD je třeba spatřovat do konce roku 1950.“ V této etapě došlo k zakládání přípravných výborů a družstev I. až III. typu.¹⁶⁴ Následně zmínil jako další milníky zasedání ÚV KSČ z února 1951, které vytyčilo linii „hospodářského a organizačního upevnění již založených JZD“ a pro české země září 1953, kdy dosáhl celkový počet JZD do té doby nejvyššího počtu, naopak na Slovensku „došlo k nepříznivým

---

¹⁶¹ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 66-67.

¹⁶² RYCHLÍK, J. *Collectivisation in Czechoslovakia in Comparative Perspective* [...], s. 181.

¹⁶³ Srov.: BŘEZINA, Václav – PERNES, Jan. *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*, 1. vyd., Brno: StilusPress, 2009.

¹⁶⁴ Národní archiv, f. ÚV KSČ. Kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného - I. část, karton: 68, inv. č. 103. Zasedání v r. 1955 (projevy a příspěvky A. Novotného) 10-11.2.,7.5.,29-30.6., Úkoly rozvoje zemědělské výroby v roce 1956 – Další rozvoj JZD, s. 16.

zjevům v rozvoji JZD. Během poloviny roku [1953] nebylo založeno ani jedno družstvo II. až IV. typu. Naopak v prvních jarních měsících začalo vystupování rolníků z JZD a značné ubývání družstev.¹⁶⁵

Historik Karel Kaplan říká, že v letech 1952 až 1953 skončila první „etapa“ kolektivizace, která měla tři „vlny“: po první vlně od roku 1949 do roku 1951 následovala druhá vlna od směrnic předsednictva ÚV KSČ z 29. ledna 1951, která pokračovala do začátku třetí vlny započaté na základě usnesení strany a vlády o dalším rozvoji JZD z 3. června 1952 a pokračující do roku 1953. Kaplan sám označuje období kolektivizace v letech 1949-1953 za období, které zanechalo hluboké následky, přitom však pomíjí a upozaduje dokončení kolektivizace v druhé polovině 50. let 20. století.¹⁶⁶ V neposlední řadě historik Karel Jech v souvislosti s akcí „Kulak“ zaměřenou proti „kulakům“ a jejich rodinným příslušníkům rozlišuje v období let 1951-1953 tzv. první vlnu rozkulačování (od listopadu 1951 do května 1952) a druhou vlnu rozkulačování (od listopadu 1952 do září 1953).¹⁶⁷

Pojmová roztržitost v pojmenování kolektivizačních období je u výše uvedených zdrojů značná. V dalším textu práce budu používat nejčastěji používané členění, které jsem uvedl na prvním místě, nicméně s ohledem na výše uvedené je třeba si položit otázku, nakolik jsou tyto souhrnné kategorie užitečné, pokud je nelze v případě roku 1953 vztáhnout ani na Slovensko, pokud nenapomáhají k přesnějšímu obrazu a specifikům kolektivizace v jednotlivých krajích (např. v Jihlavském kraji došlo mezi rokem 1953 a 1954 dokonce k nárůstu počtu družstev vyšších – III. a IV. – typů, byť celkový počet družstev klesl o 11 %)¹⁶⁸ a pokud například v „krizovém“ roce 1955 stále existovalo v ČSR více JZD než v období stalinského „zostřeného kurzu“ v roce 1951. Je třeba zejména zdůraznit, že členění kolektivizace na jednotlivé vlny je zjednodušením sloužícím k prvotnímu přiblížení se k tématu, které napomáhá odlišovat období se společnými znaky zejména v případě celostátního směru politiky. Nelze je však brát striktně, jelikož toto členění opomíjí setrvačnost přijatých legislativních a administrativních opatření v regionech, nevyplývá z něj aktivní důraz na upevnění a záchranu stávajících družstev v období let 1953-1955, nereflektuje zvýšené daňové a dodávkové povinnosti pro sedláky trvající od zahájení

---

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 16-17.

¹⁶⁶ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 115, 120, 122.

¹⁶⁷ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 119, 156, 190, 197.

¹⁶⁸ STEHLÍK, Michal. Jihlavský kraj a proces kolektivizace 1948-1960. In: *Dačický vlastivědný sborník IV*. Dačice 2007, s. 218.

združstevňování i během celého období tzv. krize či stagnace kolektivizace a přílišným poukazováním na brutalitu období let 1949-1953 upozaduje obdobně donucující opatření přijatá v době mezi lety 1955-1960, tj. v čase konečné „likvidace zbytků kapitalistických živlů na vsi“.

1.5. Celostátní průběh kolektivizace a její důležité milníky

Po přijetí zákona o JZD se od 1. dubna 1949 rozběhla na československém venkově kampaň za založení přípravných výborů a prvních JZD. Podle akčního plánu ministerstva zemědělství měly být založeny přípravné výbory v obcích, kde již nějaká družstva (především strojní) již předtím působila a zakládání přípravných výborů mělo být provedeno pod dohledem sekretariátu okresního výboru KSČ (OV KSČ) a okresního akčního výboru Národní fronty (OAVNF). Vzorové stanovy a jednací řád JZD byly vydány 15. dubna 1949, v dubnu a květnu 1949 se pak konaly první veřejné schůze s rolníky. Zprávy z okresů se shodovaly v tom, že samotní komunisté nemají jasno v tom, jak bude JZD fungovat a řada rolníků – členů KSČ – je proti jejich zakládání. Odpor, který zazněl na veřejných schůzích překvapil i místní komunistické funkcionáře. V řadě obcí měly schůze dramatický průběh, končily hádkami, potyčkami a urážkami referentů. Byly případy, kdy rolníci vyháněli agitační referenty z obce, poškozovali jejich auta a vypínali světlo ve schůzovních sálech. Nejvýrazněji se projevoval pasivní odpor, při kterém rolníci, buď na veřejnou schůzi nedorazili, anebo opouštěli sál, při zmínce o JZD, případně zarytě mlčeli, nekomunikovali,¹⁶⁹ což agitátoři později popisovali jako jednu z nejnepříjemnějších zbraní odpůrců i v pozdějších letech kolektivizace.¹⁷⁰

V Českobudějovickém kraji se podle zprávy vedoucího tajemníka KV KSČ Josefa Palečka¹⁷¹ z 23. dubna 1949 stalo, že během diskuze „...vystupují někteří rolníci na schůzích a citují některá místa z Dějin VKS(b) a Otázek leninismu a srovnávají JZD s vybudováním prvních JZD [sic!] v SSSR. Volyňští Češi skrytě agitují proti JZD. V některých místech se nepodařilo přesvědčit 1-2 ha soudruhy, většinou železničáře a stavební dělníky, kteří projevují nesouhlas

---

¹⁶⁹ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 117-118.

¹⁷⁰ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 45.

¹⁷¹ Josef Paleček (1902-1965) – v letech 1945-1951 byl vedoucím tajemníkem KV KSČ v Českých Budějovicích. Od roku 1945 byl členem ÚV KSČ. V květnových volbách 1948 kandidoval do Národního shromáždění za KSČ ve volebním kraji České Budějovice. Mandát získal až v roce 1951 poté, co odstoupil Otto Šling, rovněž v té době byl převeden z Českých Budějovic do Brna. V Českých Budějovicích se stal stranickým učitelem a mentorem pro Lubomíra Štrougala. Pro více informací srov.: KUBÁT, Jaroslav. *Josef Paleček*. 1. vyd. České Budějovice: Růže, 1975.

s JZD.¹⁷² Podle této zprávy se stávalo, že po referentovi bylo házeno kamení a vyhrožováno mu. Přestože se někde dokázal vytvořit přípravný výbor, druhý den fakticky přestal existovat. Docházelo také k nedorozuměním a nesrovnalostem v diskuzi a referenti nedokázali odpovědět některé otázky vznesené k družstevní činnosti.¹⁷³ Důkaz o tom, že jak rolníci, tak straničtí funkcionáři tuší, co skutečně JZD budou znamenat, poskytl sám tajemník Paleček, který se v textu zprávy dopustil úsměvné chyby. V SSSR totiž nebyly zakládány JZD nýbrž kolchozy.

Podle oficiálních údajů bylo v ČSR v květnu 1949 založeno 2 287 přípravných výborů (v Českobudějovickém kraji došlo k tomuto datu k založení 527 přípravných výborů z toho bylo ustaveno 23 JZD včetně dvou JZD na Strakonicku v obcích Přešovice a Nové Kestřany) a v červnu 1949 dalších 500, takže byly přípravné výbory ustaveny již v 18 % obcích Československa, byť některé z těchto výborů byly čistě formální a v podstatě nevykonávaly činnost.¹⁷⁴ Na IX. sjezdu KSČ ve dnech 25. až 29. května 1949 byla vyhlášena „generální linie výstavby socialismu“.¹⁷⁵ Klement Gottwald zde řekl: „Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu.“ Pro socialismus na vesnici měl být získán malý a střední rolník, tzv. vesničtí boháči měli být izolováni. Klement Gottwald také zdůraznil potřebu „postupně provádět zákon o JZD“ a to tak, aby členům JZD z členství plynuly praktické výhody.¹⁷⁶ Za určité uvědomění si, že kolektivizaci nepůjde provést po prvotních nesouhlasných reakcích rolníků masově a rychle, lze považovat projev Rudolfa Slánského, který zdůraznil potřebu budování vzorných JZD v každém okrese, která budou dobře vybavena stroji a budou na ostatní rolníky působit příkladem. Na to Českobudějovický KV KSČ reagoval formálně s jistým zpožděním usnesením z 12. listopadu 1949 o zakládání vzorných JZD, které obdrží veškerou odbornou, materiální a finanční podporu,¹⁷⁷ nicméně praktická podpora se družstvům označená za vzorná dostávala již před tímto datem.¹⁷⁸

Je třeba si uvědomit, že zvláště na lokální úrovni se kvůli centrální politice strany dostali regionální funkcionáři KSČ do „války na několika frontách“, kterou bylo obtížné byrokraticky zvládat. Od června 1949 do jarních měsíců roku 1950 probíhala tzv. Katolická akce zaměřená proti

---

¹⁷² PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 63; PŠENIČKOVÁ, Jana – JUNĚCOVÁ, Jiřina (eds.): *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace – Vznik JZD 1948-1949*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995, s. 108 (dále jen: „PŠENIČKOVÁ, J. [et al.] *Vznik JZD 1948-1949* [...]).

¹⁷³ Tamtéž, s. 38.

¹⁷⁴ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 118; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 39-40.

¹⁷⁵ BUREŠOVÁ, J.. Politický a institucionální rámec [...], s. 40.

¹⁷⁶ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 40.

¹⁷⁷ KODADOVÁ, V. *Kolektivizace a zakládání JZD* [...], s. 39; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 41.

¹⁷⁸ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 42-43.

církví a od roku 1948 pokračovala i po celý rok 1950 likvidace živností včetně těch drobných, která na venkově postihla mlýny, pekárny, řeznictví, hospody, obchody a zahradnictví. Do konce roku 1949 byla pozornost soustředěna na upevnění stávajících JZD, výkup strojů a odlákání pomocných pracovních sil z venkova do rozvíjejícího se těžkého průmyslu dle plánu 1. pětiletky. Dne 16. ledna 1950 však předsednictvo KSČ rozhodlo o „urychleném vybudování výrobních zemědělských družstev“. Toto rozhodnutí pak bylo na zasedání ÚV KSČ ve dnech 24. až 26. února 1950 schváleno a provedeno ve směrnici týkající se přechodu JZD ke společnému obdělávání půdy a společné živočišné výrobě.¹⁷⁹

Směrnice stanovila 3 typy družstev, v průběhu roku 1950 k nim ještě přibylo družstvo IV. typu. K družstvům I. typu se řadila JZD provádějící společný osev a obdělání půdy při zachování mezí a sklizeň se rozdělovala individuálně podle množství vnesené půdy. Stroje jako např. traktory půjčovalo družstvo. V družstvech II. typu již družstevníci meze rozorali, nicméně živočišná výroba zůstala individuální. Výsledky společné práce se rozdělovaly podle množství vložené půdy, nicméně sklizeň se již dělila podle průměrných hektarových výnosů, čímž se odstraňoval rozdíl plynoucí z jiné bonity půdy. III. typ JZD tvořila družstva se společnou rostlinnou a živočišnou výrobou, v nichž se provedl svod dobytka do společných stájí. Členové získali záhumenek o rozsahu nanejvýš 0,5 ha. Výsledné příjmy se rozdělovaly podle množství a kvality odvedené práce (tj. podle pracovních jednotek), pouze v rozsahu 10-20 % podle množství vnesené půdy.¹⁸⁰ Ve IV. typu JZD se již celoroční příjmy družstevníků rozdělovaly výhradně podle pracovních jednotek.¹⁸¹

Během jara 1950 se uskutečnilo několik schůzek na nejvyšší úrovni, které měly určit další politiku strany vůči „kulakům“. Je třeba dodat, že od přijetí zákona o JZD nebyl vstup velkých sedláků do družstev ničím omezován a existovala dokonce početná skupina komunistů vlastníci hospodářství nad 15 a 20 ha. Na schůzce zemědělských funkcionářů dne 27. dubna 1950 zaznělo několik radikálních návrhů, které se poté s jistým zpožděním realizovaly: 1. vesničtí boháči do družstev nepatří, jelikož jsou jejich nepřátelé i po vstupu; je třeba je vyloučit a na jejich usedlosti uvalit národní zpravu, 2. vesnice se může zbavit vlivu vesnického boháče jen při jeho vystěhování, 3. měl by být vypracován seznam vesnických boháčů a plán na jejich likvidaci a 4. na vesnického boháče je třeba nahlížet jako na třídu, nikoliv jako na jednotlivce. Někteří účastníci schůzky se od

---

¹⁷⁹ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 118-119; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 48, 50.

¹⁸⁰ FEIERABEND, L. *Zemědělské družstevnictví* [...], 69. Historik Pešek nemluví o 10-20 %, ale rovnou o 15 %. Srov.: PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 49.

¹⁸¹ FEIERABEND, L. *Zemědělské družstevnictví* [...], 69.

září 1951 dostali do čela ministerstva zemědělství a mohli své náměty realizovat, jako například Josef Nepomucký, který se stal ministrem, či Eduard Mand'ák, který se stal jeho náměstkem. Dne 11. května 1950 zasedlo kolegium ministerstva zemědělství, které na základě podkladů od zemědělského referátu ÚV KSČ zpracovalo interní dokument, kterým se zabývalo 30. května 1950 předsednictvo ÚV KSČ. Dokument získal název „Otázka půdy v procesu omezování a zatlačování vesnických boháčů“ a mělo podobu závazného pokynu pro KV a OV KSČ. Na základě tohoto dokumentu bylo zdůrazněno, že pokud se vesnický boháč zbavuje půdy nebo je jí zbavován, má být tato půda přidělována JZD, státním statkům či MNV a to formou pachtu. V případech, kdy JZD či MNV nemohly převzít kulackou půdu, mělo se trvat na tom, že sedlák musí půdu řádně obdělávat a mohly mu být pro ten případ poskytnuty služby STS ovšem za zvýšené ceny. V neposlední řadě materiál doporučoval, aby byl sedlák, který se vzdal své půdy, zařazen na práci v průmyslovém nebo stavebním závodě, aby nezůstával ve svém bydlišti. Ve velmi krátké době vznikl (na základě nuceného odebrání či dobrovolného předání) rozsáhlý půdní fond, který však ani nově vznikající JZD ani MNV nedokázala bez pracovních sil obhospodařit.¹⁸²

Ke konci ledna 1951 bylo založeno již 3868 JZD vyšších typu (z nich bylo 2026 JZD II. typu, 1688 JZD III. typu a 154 JZD IV. typu; pouze v Českobudějovickém kraji bylo 293 JZD vyššího typu), zhruba tedy ve 27 % obcí ČSR.¹⁸³ V řadě míst se však jednalo o družstva menšinová, tj. družstva, jejichž členy byla menšina rolníků v obci, kteří navíc sami neměli velká hospodářství. Na zasedání ÚV KSČ 21. až 24. února 1951 zazněla jednak výzva, aby družstva začala hromadně přecházet na III. typ JZD, čímž se v následujících měsících zvýšilo již tak rostoucí napětí na vesnici, neboť k rozorání mezi družstva potřebovala provést HTÚP. Jejím provedením však byli soukromí zemědělci z obce vytlačeni na okraj parcelních honů či okraj katastru na půdu horší kvality a často jim byla prodloužena každodenní cesta na pole a z pole např. o hodinu nebo dvě,¹⁸⁴ pokud měli původně pole u svého stavení. Na tomtéž zasedání se Rudolf Slánský ve svém referátu pozastavil, nad tím, že se nerespektuje stranická směrnice z minulého roku týkající se nepřijímání vesnických boháčů do JZD, protože se více než polovina zemědělců vlastnících více než 20 ha půdy v obcích, kde družstevníci ustavili JZD vyššího typu, přihlásila za členy a byla přijata.¹⁸⁵

---

¹⁸² JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 72-78.

¹⁸³ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 79; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 57.

¹⁸⁴ Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

¹⁸⁵ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 83.

Zaprvé tato připomínka ilustruje určité odstrižení radikálnějšího vedení strany od praktických problémů budování družstev, jelikož si JZD bez zkušených hospodářů a bez jejich hospodářských budov musela vést objektivně hůře, zadruhé funkcionáři na okresní a místní úrovni museli implementovat od Února 1948 řadu stranických směrnic a opatření vyplývajících z nových zákonů či prováděných pouze na základě politických proklamací vedoucích stranických představitelů, přičemž některé z těchto „příkazů“ z centrální úrovně si protirečily. Některé ministerské oběžníky pro OV a KV KSČ pak byly vydány v režimu utajení a v praxi s nimi nebyl seznámen přes desítkové důvěrníky celý stranický aktiv.

Vzhledem k závazkům vůči Sovětskému svazu a ostatním státům Rady vzájemné hospodářské pomoci muselo na jaře roku 1951 dojít k podstatnému zvýšení úkolů 1. pětiletky směrem k ještě většímu rozvoji těžké strojírenského a hutnického průmyslu a podpoře zbrojních programů. Sledováním směru sovětské politiky se československé hospodářství živící stále početnější armádu dostalo do izolace ze strany západních států i Jugoslávie a muselo se spolehnout pouze na státy východního bloku. Zároveň se však kvůli aktivní politice kolektivizace snižovaly výnosy i produktivita práce v zemědělství. Bylo třeba najít viníka tohoto stavu, který byl hledán jak ve „vnitřním nepříteli“ uvnitř strany, tak v činech vesnických boháčů. Propaganda, psychologicky kalkulující s lidskou záští a sousedskou závistí, rozdmýchávala ovzduší netolerance, paranoie a strachu. Hlavní vina za nedostatky v zásobování spočívala na vesnických boháčích, kteří byli stereotypně zobrazováni jako vždy dobře zásobení chytráci, jejichž hamižnost, hrabivost a úmysl sabotovat výsledky společné práce je hlavním faktorem bránícím všeobecnému blahobytu. Propaganda rozrušovala vzájemnou ohleduplnost a solidaritu mezi sousedy a vyhrocovala dávné sousedské spory mezi chudými a bohatšími až do polohy nenávistných vztahů.¹⁸⁶ Bylo třeba nalézt vhodné příklady, díky kterým měla být demonstrován zavrženíhodný charakter „kulaka“ a ospravedlněn tvrdý kolektivizační postup, na který se ministerstvo zemědělství i ÚV KSČ na jaře 1951 připravovaly.¹⁸⁷ Jeden z nich byl aktivně „vytvořen“ ze zločinu v Koubalově Lhotě.

---

¹⁸⁶ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 100.

¹⁸⁷ Od roku 1950 se vyhrocovaly konfliktní vztahy mezi ÚV KSČ a ministerstvem zemědělství spojené s osobními averzemi mezi Jüliem Ďurišem a Rudolfem Slánským. Obě strany byly zastánci přísné kolektivizační linie a jejich konflikt se tedy posouval do soutěže o tvrdší opatření vůči „vesnickým kapitalistům“. Rudolfu Slánskému se povedlo od září 1951 odsunout svého soka na Slovensko do funkce předsedy pověřenců. Krátce na to v listopadu 1951 skončila i politická kariéra Rudolfa Slánského, který se pak stal hlavní tváří soudního procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem. Ve stejném procesu byli odsouzeni k smrti mj. jeho zástupce Josef Frank a brněnský vedoucí tajemník KV KSČ Otto Šling – JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 87; KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Praha: Barrister & Principal, 2001, s. 129–134.

Dne 15. února 1951 byl nalezen předseda MNV z Koubalovy Lhoty v okrese Milevsko mrtvý. Z vraždy byli od začátku podezřelí sedláci a zároveň funkcionáři místní organizace KSČ – bývalý pokladník Václav Junek, předseda místní KSČ Alois Lacina a předseda místního akčního výboru Národní fronty (MAVNF) Karel Máša – kvůli vzájemným sporům, které se přenesly i na okresní úroveň a které se týkaly se obsazování funkcí. V průběhu vyšetřování, které převzalo StB v Českých Budějovicích, se všichni obvinění přiznali, když proti nim bylo použito metody nepřetržitých výslechů trvajících ve dne i v noci. Veřejné zasedání Státního soudu, který proběhl 8. a 9. března 1951 v milevské sokolovně za účasti 600 osob z řad veřejnosti, bylo náležitým způsobem propagandisticky využito. V průběhu hlavního líčení se obžalovaní znovu doznali až na Václava Junka. Čin byl prezentován jako politicky motivovaná vražda propagátora socialistické přeměny vesnice, který se stavěl za vznik JZD v obci a který veřejně upozorňoval na přestupky vesnických boháčů v obci (přitom realita byla opačná, zavražděný předseda MNV byl Volyňským Čechem, pobýval v SSSR před druhou světovou, znal poměry na Ukrajině a kolektivizační politiku kritizoval). Všichni tři obvinění byli odsouzeni k trestu smrti a propadnutí veškerého jmění. Ve všech třech případech odsouzení podali proti rozsudku odvolání a po jeho zamítnutí jejich rodiny (všichni odsouzení měli manželky, Junek měl 6 dětí, Lacina a Máša 3 děti) žádali o milost prezidenta republiky. Po nevyhovění žádosti o milost byl trest vykonán 16. března 1951 v Praze na Pankráci. Mezi činem a popravou uběhlo méně jak 5 týdnů. Jelikož se jednalo o čin, který směřoval proti funkcionáři KSČ, bylo rozhodování soudu, ale i vyšetřování StB České Budějovice pod značným politickým drobnohledem ze strany KV KSČ a ÚV KSČ.¹⁸⁸

Jen pár měsíců poté v létě 1951 se odehrála událost, která se stala jedním z významných milníků kolektivizace v Československu. Během střelby v babické škole v 2. července 1951 byli zavražděni tři funkcionáři KSČ údajným agentem CIC (dle dosavadních výzkumů však spíše opilcem, který si veškeré sabotážní akce vymýšlel bez toho, aby byl řízen ze zahraničí) Ladislavem Malým a (podle všech dokladů) Antonínem Mityskou. Při následné střelbě příslušníků SNB v bolíkovickém poli byli zabití Ladislav Malý a Antonín Plichta. Mezi 3.

---

¹⁸⁸ Pozn.: V roce 1965 byl při revizi procesu původní odsuzující rozsudek Státního soudu zrušen kvůli neobjektivnímu, nedůslednému a nezákonnému postupu orgánů Bezpečnosti. *Koubalova Lhota. Pomník Vladimíru Mandíkovi* [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.i.i. [cit. 2019-07-25]. Dostupně z: <<http://www.pametnimista.usd.cas.cz/koubalova-lhota-pomnik-vladimiru-mandikovi/>>. Pro více informací srov.: BURSÍK, Tomáš: Vražda předsedy MNV v Koubalově Lhotě. In: PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (eds.). *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Brno: Prius pro Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v Praze, 2005; *Útok ze křovi. Přísně tajné vraždy* [online]. Česká televize [cit. 2019-07-25]. Dostupně z: <<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10267422798-prisne-tajne-vrazdy/410235100221011-utok-ze-krovi>>

červencem a 7. července 1951 se konalo přípravné řízení a ve dnech 12. až 14. července 1951 se odehrálo hlavní líčení. V rámci rozsudku vynesl předseda senátu Vojtěch Rudý 7 trestů smrti, 2 tresty doživotí a 5 trestů od 20 do 25 let odnětí svobody. Soud byl koncipován jako monstrproces, který měl být využit k protikulacké a proticírkevní propagandě. Značnou pozornost věnovalo soudu Rudé právo a Československý rozhlas. Brzy vyšla brožura „Babice“ ve stotisícovém nákladu, která vykreslovala jednotlivé osoby zúčastněné na případu.¹⁸⁹ Obžalovaní se museli naučit monology, které budou říkat před soudem nazpaměť. Skutečné rozhodnutí o výši trestu pro jednotlivé osoby proběhlo předem mimo soud v rámci debaty 4 členů ÚV KSČ – Gottwalda, Slánského, Kopeckého a Zápotockého. Z dnešního pohledu právo na spravedlivý proces nebylo dodrženo a zachování práva na obhajobu bylo zajištěno pouze formálně tím, že obžalovaní byli zastoupeni obhájci. Samotní obhájci vinu obžalovaných nezpochybňovali. Popravy se uskutečnily 3. srpna 1951 po třetí hodině ranní na dvoře jihlavské věznice.¹⁹⁰

Když vláda z rozhodnutí KSČ v červenci 1951 vyhlásila řadu nepopulárních zásobovacích opatření (omezení volného trhu s masem a tuky, snížení samozásobitelských dávek pro zemědělce), za jejich prvořadou příčinu uvedla sabotáže vesnických boháčů.¹⁹¹

V atmosféře příhodné k akcím proti venkovu a sedlákům se zrodil během září 1951 návrh přísně tajného dokumentu s názvem Směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti o uspořádání některých poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů. Směrnice byla ještě v září 1951 schválena ÚV KSČ, které neslo za dokument plnou politickou odpovědnost, a podepsána dne 20. října 1951 ministrem národní bezpečnosti Kopřivou a ministrem spravedlnosti Raisem. V zastoupení a nepřítomného ministra vnitra Noska se podepsal rovněž Rais. Směrnice byla rozeslána po 22. října 1951 jako přísně tajná krajským prokurátorům, předsedům KNV, veliteli Veřejné bezpečnosti a krajským velitelům SNB, veliteli a krajským velitelům StB a také krajským tajemníkům KSČ. Směrnice nikdy nebyla vyhlášena ve Sbírce zákonů, ani jinak řádně publikována.¹⁹² Někteří okresní funkcionáři s ní byli seznámeni pouze na poradách a text směrnice byl poté uložen do trezoru k dalším písemnostem projednávaným ve stupni utajení. Okresním prokuraturám v Českobudějovickém kraji byl zaslán

---

¹⁸⁹ *Babice*, 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1951

¹⁹⁰ Pro zevrubné informace k celému případu srov.: STEHLÍK, Michal. *Babické vraždy 1951*. vyd. 1. Praha: Academia, 2016.

¹⁹¹ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 100.

¹⁹² Tamtéž, s. 119.

její opis krajským prokurátorem Josefem Urválkem až 9. března 1953, tedy rok a 5 měsíců po jejím vstupu v účinnost!¹⁹³ Postup, kdy okresní a místní funkcionáři neznali přesný text směrnice, vedl k excesům a zjevným nezákonnostem vyplývající s přílišné iniciativy místních funkcionářů, nicméně sama směrnice byla poměrně excesivní. Porušovala § 7 Ústavy 9. května, který garantoval právo každého občana ČSR usadit se a pobývat kdekoliv a omezení tohoto práva mohlo být provedeno pouze na základě zákona (směrnice je však ze své podstaty interním aktem a zákonodárným procesem neprošla).¹⁹⁴ Směrnice se stala závaznou, ačkoli ti, jichž se týkala (sedláci a jejich rodiny), neměli možnost se s jejím obsahem seznámit. Na základě směrnice a navazujících prováděcích pokynů bylo možné, aby se sedlák dostal do tábora nucených prací (TNP) bez rozsudku, pouze na základě rozhodnutí národního výboru, a jeho rodina mohla být vykázána k práci na ČSSS. Směrnice byla pro vládní kolektivizační politiku podstatná tím, že přímo dopadala na osoby, které nebylo možné postihnout do té doby přijatými právními prostředky, neboť ve většině případů se tyto osoby nedopustily žádné trestné činnosti, avšak pro udržení smíru na vesnici podle představ státní moci bylo důležité tyto osoby z vesnice odsunout. Opatření obsahovalo zákaz pobytu v kraji, příp. okresu či obci, a přikázání místa pobytu jinde, a dále úpravu majetkových vztahů k nepropadlé části majetku ve společném jmění manželů, které odsouzením pouze jednoho z manželů nebylo možné podle soudobé legislativy zabavit jako celek.¹⁹⁵

Akce „K“ jako „Kulak“, jak byla celá akce uvozená směrnicí nazvána, se rozjížděla pomalu a doprovázela ji řada zmatků a průtahů. Často chyběla koordinace s příslušným ČSSS, na který byla vystěhovaná rodina umístěna či se v konkrétních případech v roce 1953 stalo, že sedlákovi byla v mezidobí, než ke stěhování rodiny došlo, udělena amnestie. Následně se takový sedlák stěhoval na ČSSS i s rodinou.¹⁹⁶ Akce pak byla v květnu 1952 rozhodnutím tajemníka ÚV KSČ Jindřicha Uhera dočasně zastavena. Znovu obnovena byla až na podzim 1952. Akce byla oficiálně, avšak stejným nestandardním způsobem jako byla vyhlášena, tj. pouhým ústním rozkazem,

---

¹⁹³ *SOka Strakonice*, f. Okresní prokuratura Strakonice (1949-1965), Trestní řízení proti vesnickým boháčům – Přesídlení vesnických boháčů – Úprava majetkových a rodinných poměrů rodinných příslušníků vesnických boháčů (1950-1953), karton č. 2, inv. č. 21, sign. T.

¹⁹⁴ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 119-120.

¹⁹⁵ BLAŽEK, Lukáš – BLÁHOVÁ, Ivana – KUKLÍK, Jan (eds.). *Oběti komunistické spravedlnosti – právní aspekty politických procesů*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2013, s. 111-113.

¹⁹⁶ KALOUŠOVÁ, Lenka. *Akce kulak na Lounsku a její obecné předpoklady*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D., s. 82.

ukončena 18. ledna 1954.¹⁹⁷ Akce „Kulak“ skončila mj. konstatováním, že pro nedostatečné politické zajištění a nesprávné provádění akce nesplnila účel.¹⁹⁸

V června 1952 bylo vydáno usnesení strany a vlády o dalším upevnění a rozvoji JZD. Nová kolektivizační kampaň se měla opřít o speciální 3-4 komise na každém okrese, které kampaň řídily v místě a scházely se denně. Okresní funkcionáři pak vyjížděli do jednotlivých vesnic jako agitační brigády a přesvědčovali soukromě hospodařící rolníky pro vstup do družstva (případně vyhrožovali následky v případě nevstoupení do JZD). Od června 1952 do konce roku vzniklo kolem 2,5 tisíce nových JZD II.-IV. typu. Jejich celkový počet tak činil 7779 a nacházely se v 54 % obcí a obhospodařovaly 34,4 % zemědělské půdy v ČSR.¹⁹⁹

Během jara a léta 1953 se opět dostavovala krize v československém zemědělství. Pro státní moc bylo stále náročnější zvládnout nechuť rolníků k existujícím JZD. Jarní měsíce byly poznamenány masovými odhláškami zemědělců z družstev na Prešovsku a Košicku, jejichž ohlas se pozvolna šířil během léta 1953 po celém Slovensku a do českých zemí. Začátek vlny výstupů z družstev v českých zemích se časově kryl s projevem prezidenta Zápotockého (který nastoupil do funkce prezidenta po nečekané smrti Klementa Gottwalda), jenž pronesl na přehradě Klíčava nedaleko Lán 1. srpna 1953. V projevu řekl: „A proto, soudruzi, zakládání družstev administrativní, nařizovací cestou a snad násilnou cestou nepomůže... A těm, kteří si myslí, že si pomohou tím, že z družstva utečou, těm můžeme docela otevřeně říci: nic si nepomůžete. Za několik roků budete muset družstva, ze kterých dneska třeba utečete, znovu budovat. My Vám nebudeme bránit, ale vezměte na vědomí, že zemědělskou výrobu zvýšit musíme“.²⁰⁰ Projev byl vrcholnými funkcionáři KSČ kritizován či bylo zpochybňováno jeho vyznění. V dokumentu „Informace hlavní správy JZD ministerstva zemědělství, adresovaná ministru zemědělství a týkající se vystupování členů v JZD“ bylo řečeno, že projev „...který mnozí družstevníci neznají a nebyl jim také řádně vysvětlen, měl značný vliv na podávání odhlášek z JZD.“ Z dokumentu číší paternalismus autorů z hlavní správy JZD, kteří podceňují inteligenci a samostatnost rolníků, neboť o nich říkají, že projev nepochopili a nebyl jim řádně vysvětlen. Naopak rolníky odcházejícími z JZD byl projev přijat s povděkem.²⁰¹ Nelze si rozumně představit, jaký jiný výklad bylo možné slovům Antonína Zápotockého přisoudit.

---

¹⁹⁷ BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M. a kol., *Akce K* [...], s. 135 a násl.

¹⁹⁸ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 203.

¹⁹⁹ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 121.

²⁰⁰ HRABA, Z., *Kolektivizace a transformace* [...], s. 64.

²⁰¹ Tamtéž, s. 64-65.

Druhý projev k zemědělství pronesl Zápotocký na schůzi ÚV KSČ 4. září 1953. Opakoval kritiku porušování dobrovolnosti při získávání rolníků do družstev a proklamoval podporu všem sektorům v zemědělství: státnímu, družstevnímu i soukromému.²⁰²

Krátce po tomto projevu pronesl další názory k zemědělské politice na veřejném shromáždění ve Stěžerech. Původně se snažil po výtkách straníků napravit klíčavský projev, nicméně ve skutečnosti jeho závěry svými slovy potvrdil. Prohlásil, že současné obtíže v zemědělství jsou důsledkem porušení „leninsko-stalinských“ principů zemědělské politiky a že tak nelze činit beztrešně. Proklamoval tři zásady zemědělské politiky: 1) získat pro ni rolníky, 2) vytvořit příznivé podmínky pro zrod družstev (nenutit nikoho ke vstupu ani k setrvání v něm), 3) zabezpečit, aby se družstva úspěšně rozvíjela (zakládat je „s tužkou v ruce“, počítat jako správný hospodář).²⁰³

Vláda Viliama Širokého se reorganizovala na podzim 1953, a protože slova prezidenta Zápotockého již nemohla zůstat nevyřčena a ve východním bloku docházelo ke všeobecnému uvolnění, vyhlásila podporu soukromému zemědělství, částečně uvolnila jeho striktní administrativní řízení a ekonomickou kontrolu. I malý prostor pro podnikání se odrazil již v roce 1954 ve vzestupu výroby ale i příjmů soukromých rolníků.²⁰⁴ Je však třeba dodat, že ekonomické uvolnění proběhlo stále v rámci centrálně plánované ekonomiky a řada zákonů regulujících zemědělskou výrobu, včetně daňových zákonů, zůstala nadále účinná. V oblasti trestní represe a soudního postihu byly vynášeny obdobně přísné tresty jako v předcházejícím období, a ještě na podzim 1953 proběhl druhý soudní proces v akci StB „Kluky“, který měl být propagačně využit.²⁰⁵ Ve vzorových stanovách JZD zůstalo od jejich návrhu v roce 1953 po celou dobu až do roku 1956 v čl. 9 odst. 2 ustanovení, podle kterého „členové družstva nemají být kulaci a jiní členové třídy vykořisťovatelů.“²⁰⁶

---

²⁰² KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa – doba tání 1953-1956*, 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 109.

²⁰³ Tamtéž, s. 110-111.

²⁰⁴ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa – doba tání 1953-1956*, 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 246; JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 199.

²⁰⁵ DRDA, Adam. Konec vesnických upírů [...], s. 286; *Kluky. Pamětní deska nezákonně uvězněným občanům obce* [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.i.i. [cit. 2019-07-26]. Dostupně z: <<http://www.pametnimista.usd.cas.cz/kluky/>>.

²⁰⁶ Návrh vzorových stanov JZD, Praha: Ministerstvo zemědělství ve Státním zemědělském nakladatelství, 1953; *Vzorové stanovy JZD*, Praha: Ministerstvo zemědělství ve Státním zemědělském nakladatelství, 1956.

Ve dnech 11. až 15. června 1954 se konal X. sjezd KSČ, který zvolil prvním tajemníkem KSČ Antonína Novotného, potvrdil generální linii výstavby socialismu a stanovil nové úkoly zemědělské výroby, zejména podstatně zvýšit zemědělskou výrobu v dalších 2 až 3 letech, nadále upevňovat JZD, rozšiřovat jejich členskou základnu a další družstva zakládat. V praxi se však daný sjezd v politice vůči venkovu neodrazil. Viliam Široký a Antonín Novotný na zasedání ÚV KSČ ve dnech 10. až 11. února 1955 kritizovali nečinnost a nedostatky v plnění úkolů X. sjezdu týkající se zemědělské výroby. Antonín Novotný přímo ukázal na ministerstvo zemědělství (vedené ministrem Jindřichem Uherem do 12. prosince 1955), zemědělský aparát ÚV KSČ (vedoucí oddělení Jindřich Kouba²⁰⁷) a jmenovitě na osoby, které tyto orgány vedly, nicméně ani tato kritika dovnitř strany nepadla na úrodnou půdu a začátek nové vlny kolektivizace prozatím nenastal. Antonín Novotný vyzval rovněž k analýze problémů v krajích i v jednotlivých okresech před jarními pracemi, zdůraznil důležitost zapojení pracujících do problémů vesnice a nutnost přesvědčit středního rolníka o výhodách družstevní velkovýroby.²⁰⁸

Svoji kritiku a výzvy v podstatě stejného obsahu opakoval Antonín Novotný důrazněji na zasedání ÚV KSČ ve dnech 29. až 30. června 1955 ve svém referátu nazvaném „Úkoly rozvoje zemědělské výroby v roce 1956“, ve kterém představil statistiku zakládání družstev od roku 1949, stanovil budoucí cíle zvýšení zemědělské výroby včetně nábory pracovních sil do zemědělství a dalšího združstevňování cestou JZD a upozornil na některé nedostatky v organizaci práce strany na vesnici. „Svou pozornost zaměříme na dělníky komunisty, pracující na závodě a bydlící na vesnici. O ně se budeme opírat a s nimi povedeme smělou uvědomovací práci (...), aby komunisté (...) byli první kdo vstoupí do družstva,“ řekl na zasedání Novotný.²⁰⁹ Po tomto zasedání, zejména od konce roku 1955, začal znovu tlak na samostatně hospodařící rolníky ke vstupu do JZD, který se měl projevat dle proklamací vrcholných funkcionářů zvýšenými dodávkovými a daňovými úkoly.²¹⁰

---

²⁰⁷ KAPLAN, Karel. Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, s. 125.

²⁰⁸ Národní archiv, f. ÚV KSČ. Kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného - I. část, karton: 68, inv. č. 103. Zasedání v r. 1955 (projevy a příspěvky A. Novotného) 10.–11. 2., 7. 5., 29.–30. 6. Antonín Novotný – příspěvek na zasedání ÚV KSČ – 10-11. 2. 1955.

²⁰⁹ Národní archiv, f. ÚV KSČ. Kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného - I. část, karton: 68, inv. č. 103. Zasedání v r. 1955 (projevy a příspěvky A. Novotného) 10-11.2.,7.5.,29-30.6., Úkoly rozvoje zemědělské výroby v roce 1956 – Další rozvoj JZD, s. 3-30.

²¹⁰ PERNES, Jan. Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960. In: BŘEZINA, Václav – PERNES, Jan (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*, 1. vyd., Brno: StilusPress, 2009, s. 13 (dále jen: „PERNES, J. Závěrečná etapa [...]“).

Proti těm, které tyto úkoly nemohli splnit pak bylo použito nové vládní nařízení č. 50/1955 Sb. ze dne 21. září 1955, které umožňovalo v takovém případě předat celé tzv. „úpadkové“ hospodářství do správy JZD nebo státním statkům.²¹¹ V důsledku určité setrvačnosti a obtížnosti rozchodu s dosud mnohdy používanými metodami u řady regionálních stranických funkcionářů v Českobudějovickém kraji i pracovníků státní správy nadále přetrvávala praxe, že ke vstupu rolníka do družstva je třeba ho zbídačit, což se projevovalo v šikanování a administrativním nátlaku, což v březnu 1957 na III. celostátním sjezdu JZD kritizoval místopředseda vlády Jaromír Dolanský.²¹² Na základě pečlivé přípravy v roce 1955, zapojením místních funkcionářů a díky spolupráci s krajskou správou Státní bezpečnosti, která provedla zásah následovaný veřejnými soudními procesy vůči vytipovaným sedlákům, u kterých by mohl být předpoklad, že budou překážkou socializace vesnice,²¹³ proběhla od podzimu 1955 do podzimu 1956 v Českobudějovickém kraji vlna zakládání družstev, která se zastavila až v listopadu 1956 souvislosti se zprávami o povstáních v Maďarsku a Polsku. V druhé polovině roku 1955 bylo založeno 77 JZD, v roce 1956 pak 285 JZD a Českobudějovický kraj, který byl ještě v roce 1954 v socializaci vesnice hluboko pod republikovým průměrem a disponoval druhým nejvyšším počtem soukromých hospodářství nad 15 ha,²¹⁴ se stal urychleným prováděním združstevňování a počátkem této akce již na konci roku 1955 naopak příkladem a výjimkou v rámci českých krajů.²¹⁵

Od roku 1957 byla ekonomicky slabá JZD výrazně finančně podporována ze státního rozpočtu, uvolnila se možnost získání výhodných investičních úvěrů, ÚV KSČ podpořilo cestu chemizace československého zemědělství a výraznou mechanizaci JZD, ke kterým se přesunuly traktory z STS a navýšil se počet dodávaných zemědělských strojů z průmyslu.²¹⁶ Překotná kolektivizace působila československému národnímu hospodářství problémy. V roce 1957 se na základě špatných výsledků žní nepodařilo splnit plán výkupu obilí, přičemž i SSSR československým orgánům vzkázal, že může dodat pouze polovinu plánovaného dovozu přesnice. Rozdíl tedy bylo nutné vyrovnat nákupem v „kapitalistických státech“ – především Kanadě a Sýrii.

---

²¹¹ TOPINKA, Jiří. Dokončení kolektivizace venkova a jeho realizace na Berounsku 1957-1960. In: BŘEZINA, Václav – PERNES, Jan (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*, 1. vyd., Brno: StilusPress, 2009, s. 153; §§ 8-9 vládního nařízení č. 50/1955 Sb. ze dne 21. září 1955, o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby.

²¹² PERNES, J. Závěrečná etapa [...], s. 13; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 107, 137.

²¹³ Pro informace o případech ve strakonickém okrese srov. dále část [2.4.4. Okresní soud ve Strakonicih](#).

²¹⁴ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 213.

²¹⁵ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 150, 157.

²¹⁶ PERNES, J. Závěrečná etapa [...], s. 34.

V roce 1958 se ukázala neuspokojivá situace ve výrobě vepřového masa. Zpráva pro ÚV KSČ připouštěla, že v důsledku nového stavu, vzniklého kolektivizací, se zhroutil trh se selaty. V té době se již soukromá hospodářství nad 15 ha nacházela jen na 1,5 % zemědělské půdy v Československu, přesto vyráběly 4 % zrnin (tj. byla 2,5krát produktivnější než JZD), 6,7 % brambor, 3,4 % mléka a 2,5 % masa. V roce 1959 se opět nepovedlo dosáhnout plánovaných hodnot na tento rok a zemědělská výroba dokonce poklesla oproti roku 1958, což muselo být řešeno dovozem másla, krmného obilí a dalších komodit. V neúspěch plánování v roce 1959 se promítl i do zásobování veřejnosti, masem, mlékem a vejci v roce 1960, což řešilo vedení KSČ dovozem za drahocenné devizy z „kapitalistických“ států a Číny. Vedení KSČ si nedokázalo připustit, že by uvedené problémy mohly být důsledkem politiky kolektivizace. Ta byla slavnostně ukončena v červenci 1960 prohlášením o „dobudování socialismu“ v Československu.²¹⁷

1.6. Způsoby agitace a působení na veřejné mínění

S budováním nového socialistického státu souvisela i přeměna myšlení člověka a označení nových hodnot. Uspořádání vesnice známé před rokem 1948 a některé běžné společenské zvyky byly v mediálním prostoru zmiňovány v negativním významu jako buržoazní přežitky. Lidé si v novém režimu měli být rovni. Místo pozdravu „Dobrý den“ nebo „Pozdrav pánbůh“ se zavedlo „Čest práci“. Z úředních dopisů vymizelo zakončení „V dokonalé úctě“ a psalo se „Pětiletce zdar!“ „Páni“ a „paní“ byli zrušeni a v úředním a veřejném oslovování se zavedlo oslovení „soudruh“ a „soudružka“. Propaganda nového režimu si zakládala na budování představy toho, že nové zřízení je vážně ohroženo zahraničními i třídními nepřáteli a jako nástroje propagandy vláda využívala neperiodické a periodické publikace, film, rozhlas a agitaci v obcích.²¹⁸

Nejvýznamnějším zahraničním nepřitelem byly od počátku změny režimu Spojené státy americké. Velkou část jižních Čech a celý strakonický okres osvobodila v květnu 1945 americká vojska. Tato skutečnost byla ještě v živé paměti obyvatel mnoha obcí. Kroniky sledovaných obcí Němčtic, Milejovic a Droužetic informují o příjezdu amerických vojáků dne 6. května 1945 se kterými měli obyvatelé obcí bezprostřední pozitivní zkušenost.²¹⁹ Jen o tři roky později byl

---

²¹⁷ Tamtéž, s. 31-32, 44-45.

²¹⁸ MARTAN, Petr, *Paměť Čkyňska – krajem pod Šumavou v dobách dvou totalitních režimů 1938-1968*, Čkyně: vl. n., 2013.

²¹⁹ Jmenované kroniky informují o tom, jak vojáci rozdávali čokoládu, žvýkačky a cigarety – SOKA Strakonice, fond Archiv obce Němčtic (nezpracovaný fond), Kronika obce Němčtic 1930-1967, s. 52-53; Tamtéž, f. obec Milejovice (obecní kronika); f. MNV Droužetice, Pamětní kniha Droužetice, s. 32. *Pozn.*: Kronika obce Droužetice byla psána až

propagován jako hlavní svátek 9. květen 1945, tj. příjezd sovětské armády do Prahy. V souvislosti se začátkem korejské války 25. června 1950 československá vláda vydala svolání k boji proti mandelince bramborové, které prohlašovalo: „nebezpečný škůdce k nám byl dopraven uměle, záměrně a hromadně pomocí mraků a větrů západními imperialisty, jakož i pomocí jejich záškodnických agentů k nám vysílaných“. Tím začala kampaň používající velmi militantní rétoriky „mobilizace“ a „frontálního útoku“ proti „americkému brouku“.²²⁰

Kampaň proti „americkému brouku“ byla využita i v politice kolektivizace. Mandelinky se v oficiální propagandě staly alegorickými obrazy nepřátel socialismu a emblematickými živočichy Západu. Tisková kampaň byla mohutná. Tajná zpráva pro předsednictvo ÚV KSČ o stavu akce proti mandelince bramborové, vypracovaná k 10. červenci 1950, uvádí, že deníky přinesly v prvních deseti dnech kampaně (od 29. června do 8. července 1950) celkem 702 článků na téma boj proti americkému brouku a také že všechny týdeníky a čtrnáctideníky otiskly k tomuto tématu zprávy a obrazové reportáže. Tiskové karikatury zobrazovaly často vesnického boháče v jeho stereotypní podobě: tlustého, podsaditého chlapíka menší postavy, s atributy typickými pro sudetské či německé sedláky: kloboukem se štětkou a holínkami a s měšcem zlata či dolarů. Někdy ho propagační tiskoviny zobrazovaly nelidsky s děsivými upířími zuby či ostrými drápy. Z pytle na zádech či z kapes mu pak vylézaly „američtí brouci“.²²¹ Vesnický boháč šířící parazity v době, kdy různí škůdci a parazité byli početnější a život více omezující než dnes, v době účinných desinsekčních postřiků, působil účinněji, než si v současnosti dovedeme představit. Vesničtí boháči byli pomyslně zařazeni do kategorie těch, kterých se měl běžný pracující člověk štítit.²²²

Téma parazitů využívala i propagandistická brožura „Vesnický boháč – pijavice vesnice“ vydaná v květnu 1951.²²³ Útlou knížku tvoří série 10 příběhů²²⁴ vykreslujících vesnické boháče

---

od roku 1965. Jednak se v ní objevuje pozitivní zmínka o Američanech, jednak kronika zevrubně zmiňuje příjezd sovětské armády do Prahy 9. května 1945.

²²⁰ FORMÁNKOVÁ, Pavlína. *Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti*. In: Paměť a dějiny 1/2008, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, s. 24.

²²¹ FORMÁNKOVÁ, Pavlína. *Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti*. Paměť a dějiny 1/2008, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008, s. 38.

²²² Pozn.: Komunisté odkazem na parazity následovali nacistickou propagandu, která říkala, že Židé jsou vši. Srov. antisemitský plakát z Polska roku 1941 říkající: „Židé jsou vši. Přenášejí tyfus.“ – Antisemitic poster published in Poland in March 1941 [online]. United States Holocaust Memorial Museum [cit. 2019-07-31]. Dostupné na: <<https://www.ushmm.org/archives/polish-antisemitic-poster/>>.

²²³ MEZULIÁNIK, Miloslav, *Vesnický boháč. Pijavice vesnice*. Praha: Jednotný svaz českých zemědělců, 1951.

²²⁴ Názvy příběhů jsou všerůzné: Pijavice vesnice, Kořistník, Přítel zvířat, Zmoudření rolníka Vávry, Čáry vyhrály nad vesnickým boháčem, Soud nad vesnickým boháčem, Nepřítel lidu, Zasloužená odplata, Vrazi, Flašinetářovic dcera. Tamtéž.

jako „křečky“ hromadící dostatek zásob pro sebe (či pro svá zvířata) v době, kdy je v národním hospodářství nedostatek potravin, a vykořisťovatele malých a středních rolníků či „píjavice“ vysávající bezbranné námezdní síly. Publikace rovněž odkazuje v úvodu a v příběhu „Vrazi“ na v té době čerstvé události z Koubalovy Lhoty: „A nakonec se [vesnický boháč] neštítí ani vraždy, jak ukázal případ z Koubalovy Lhoty“.²²⁵

Obdobně protikulacky je koncipována kniha „Nepřátelé vesnice bez masky“ z roku 1953, která byla určena funkcionářům JZD, národních výborů i složek Národní fronty.²²⁶ Po nezbytném úvodu, který se týkal průběhu kolektivizace a „zkušeností z boje s kulaky“ v SSSR, následovalo 7 částí uvozených citacemi z usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD z roku 1952. Tyto citace obsahovaly zmínky o kulacích a v následném textu byl takový kulak vykreslen v konkrétním případě, takže si mohl čtenář propojit vládní opatření týkající se kolektivizace a likvidace vesnických boháčů s příběhy, v nichž „kulaci“ vystupovali v nelichotivých rolích. Zvláště často se opakuje scénář vyhytralého „kulaka“, který si ponechává jako pracovní sílu osobu mladou a chudou či nesvéprávnou, která nerozumí hodnotě peněz. Tu pak vykořisťuje a dává jí malou mzdu či nespoří každý měsíc určitou částku, jak bylo dohodnuto na začátku služby.²²⁷ Kniha spojila „kulaky“ s vraždami v Koubalově Lhotě a Babicích a s „americkými vrahy v Koreji“. Rovněž je obvinila z vetření se do družstev, která se pak stala nástrojem „kontrarevolučních živelů“, jak to popsaly zkušenosti z „fašistické Jugoslávie“. V neposlední řadě brožura upozornila na advokáty „kulaků“, kterými byli příznivci trockistické a bucharinovské teorie, Otto Šling, Marie Švermová a Rudolf Slánský.²²⁸ Tím byli „kulaci“ spojeni naráz dokonale se všemi vnějšími i vnitřními nepříteli a je patrné, že tato propaganda měla cílit zejména na straníky, protože mimo stranickou obec by byla málo přesvědčivá. Cíl publikace „Nepřátelé vesnice bez masky“, kterým

---

²²⁵ Tamtéž, s. 5.

²²⁶ KETTNER, Petr. *Nepřátelé vesnice bez masky*. Praha: SZN, 1953 (dále jen: „KETTNER, P. *Nepřátelé vesnice* [...]“).

²²⁷ Případ 19hektarového bývalého hospodáře JZD III. typu Josefa Bučila a jeho zaměstnance – povozníka – Josefa Hovorky, kterému Bučil nevyplácel plnou výši mzdy za práci „17 hodin denně“: KETTNER, P. *Nepřátelé vesnice* [...], s. 28-29. Případ 17hektarového Josefa Švancera a děvečky, která si přála nové šaty poté, co jí „kulak“ zaměstnával 5 let, bral její šatenku a mzdu za „celodenní dřinu“ neukládal na vkladní knížku: MEZULIÁNIK, Miloslav, *Vesnický boháč. Píjavice vesnice*. Praha: Jednotný svaz českých zemědělců, 1951, s. 10-13. Skutečný případ 22hektarové Marie Švejdové a jejího čeledína Václava Roda, který „pracoval jen za stravu“ a kterému Švejdová „zadržovala důchod (...) a tento jako vlastní používala“: BLÁHOVÁ, I. 22hektarová Marie Švejdová [...], s. 90-92. Je možné, že právě v tomto případě SNB Strakonice použilo tuto propagandistickou brožuru či stereotyp, který vytvořila, v přípravném řízení proti Marii Švejdové.

²²⁸ KETTNER, P. *Nepřátelé vesnice* [...], s. 14-16.

bylo vyvolat zášť a nenávisť proti sedlákům jako překážkám šťastné budoucnosti, byl vyjádřen takřka doslovně v jejím posledním odstavci.²²⁹

V dané době vycházela i pozitivní propaganda. K jejím příkladům patří publikace Ministerstva zemědělství „Pětiletka v zemědělství“ a „10 let JZD“ týkající se budoucích plánů v zemědělství a úspěchů kolektivizace jako celku.²³⁰

Proti vesnickým boháčům probíhala přímá kampaň v regionálním i celostátním tisku. Mezi nejčtenější celostátní deníky na vesnici patřily Rudé právo a Zemědělské noviny,²³¹ dále pak Lidová demokracie a Svobodné slovo.²³² Rudé právo pravidelně informovalo o úspěších združstevňování a občas zmínilo přímo strakonický okres.²³³ Výrazný vliv na vesnici měly v té době regionální vesnické noviny.²³⁴ Na úrovni kraje vycházel deník Jihočeská pravda a na úrovni strakonického okresu začal okresní výbor Jednotného svazu československých zemědělců vydávat od roku 1951 občasník Strakonický budovatel. Ten původně vycházel jako žňové noviny, tedy od konce května 1951 do září 1951 pravidelně a poté byl vydán ještě dvakrát v nepravidelných intervalech do konce roku. Od dubna 1952 převzal vydávání Strakonického budovatele zemědělský referát ONV, který ho začal vydávat jako týdeník. Hlavním tématem novin byly slavnosti (1. máj, 9. květen, měsíc československo-sovětského přátelství), socialistické soutěže k senoseči a žním mezi okresy, dále pak ustavení, úspěchy či naopak kritika jednotlivých JZD a STS, zprávy o celostátních, krajských a okresních usneseních strany, publikace tzv. „bleskovek“ vytvořených na okresní či krajské úrovni k propagaci JZD a v neposlední řadě zprávy týkající se odsouzení jednání „kulaků“ z okresu.

---

²²⁹ „Čím dříve nebude v našich JZD jediný kulak, tím dříve vybudujeme lepší, radostnější život na našich vesnicích.“ – KETTNER, P. *Nepřátelé vesnice* [...], s. 80.

²³⁰ ĎURIŠ, Julius: *Pětiletka v zemědělství*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1949; *10 let JZD*, Praha: Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství, 1959.

²³¹ MACOURKOVÁ, Anna. Naučíme lidi milovat nový socialistický život – Komunistická propaganda a agitace v období kolektivizace. In: ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (eds.), *Kolektivizace v Československu*, 1. vyd., ÚSTR. Praha 2013, s. 141 (dále jen: „MACOURKOVÁ, A. Naučíme lidi [...]“).

²³² Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

²³³ Např. článek „Za rozšíření členské základny v JZD“. *Rudé právo*. 29. února 1952, roč. 32, č. 51: „Naše JZD mají tisíce možností ukázat rolníkům nadřazenost družstevní zemědělské výroby, umožnit jim, aby se vymanili z vlivu vesnických boháčů a nastoupily novou, radostnou cestu. (...) Vždyť například v JZD Kváskovice na okrese Strakonice činily náklady na osetí 1 ha pšenice 142 Kčs a u žita Kčs 140,40 ha, zatímco u soukromě hospodařícího zemědělce 435,20 Kčs a Kčs 434,80. Přitom v JZD trvalo osetí 4,5 ha a u rolníka 18,25 ha. Umožnily to velké lány a mechanizace.“ Z citace uvedeného článku je patrné, jak bylo pro rolníky náročné pracovat bez zabavené mechanizace.

²³⁴ MACOURKOVÁ, A. Naučíme lidi [...], s. 142.

Zprávy o vesnických boháčích měly konfrontační tón²³⁵ a pohybovaly se na pomezí „drbů“, pomluvy nebo nepravdivé fabulace. Za jasný projev *othering* (snahu o ukázání jinakosti) a dehumanizace konkrétního člověka lze považovat článek ve Strakonickém budovateli o Václavu Kinkorovi z Přešťovic: „V přítomné době tento vesnický upír a hitlerovský přísluhovač zaměnil svoji masku diktátora za masku lidumila. Vztahuje svoje intrikářská [sic!] chapadla po drobných a středních rolnících, z nichž někteří již zapomněli, kdo Kinkor byl...“²³⁶

Dalším nástrojem působení na veřejné mínění byl film. V Čepřovicích na Strakonicku se točil film „Usměvavá zem“²³⁷ zobrazující pozitivní výhody zakládání JZD. Film zobrazuje dvě fiktivní obce: v Darmochlebech je STS a JZD se společným ustájením dobytka, vzorným vepřincem a drůbeží farmou, zatímco v Rousově všichni hospodaří ještě „postaru“, tedy každý na svém. Během školní besídky, kterou uspořádají děti z obou obcí, se rousovští seznámí s výhodami družstva, a jelikož stačí si pouze sednout „s tužkou a počítat“, o kolik lépe se budou mít v družstvu, rozhodnou se u nich v obci založit JZD také. Rousovský vesnický boháč a hostinský Sahula, který až do té doby mařil uskutečnění JZD v Rousově, se pokusí zavléci nákazu obrny do vepřince v Darmochlebech, ale jeho sabotáž je odhalena a Sahula zatčen. Socializaci venkova tedy podle filmu již nestojí v cestě žádná překážka. Nakolik rozsáhlá byla možnost lidí z vesnice seznámit se s tehdejší filmovou tvorbou, ilustruje zpráva OV KSČ Strakonice z poloviny 50. let, podle které do vesnic jednou za 14 dní zajíždělo putovní kino a hrálo 2 celovečerní filmy a 2 krátké. V té samé zprávě je upozornění na to, že stále existuje smířlivecký postoj malých a středních rolníků ke „kulakům“, proto je třeba ve spolupráci s vesnickými organizacemi KSČ vyvinout uvědomovací kampaň, která rolníky blíže seznámí s třídním bojem. Zároveň je poznamenáno, že je úspěchem

---

²³⁵ *Strakonický budovatel*, 17. července 1952, roč. 3, č. 18. Článek »Ať si je sežerou!«: „Potomci jediné samičky [mandelinky] nás v příštím roce ochudí o 40 q brambor! Nebo je Vám to jedno, jako kulakovi Hronkovi z Domanic, který říká: »...ať si je sežerou.«?“

²³⁶ *Strakonický budovatel*, 19. únor 1953, roč. 4, č. 7. Článek: „Budou drobní a střední zemědělci v Přešťovicích poslouchat dále hlasu kulaků?“; Srov. též s pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 2: *Dehumanizace ostatních*. Psycholog Philip Zimbardo říká: „Co je potřeba k tomu, aby příslušníci jedné společnosti nenáviděli příslušníky jiné skupiny natolik, aby byli schopni je segregovat, mučit, nebo dokonce zabít? Stačí vybudovat »představu nepřítele«, což je psychologická konstrukce ukotvená prostřednictvím propagandy hluboko v myslích, jež dokáže ty druhé přeměnit na »protivníka«. (...) Všechno se to odehrává na úrovni slov a obrazů (...) Celý proces začíná vytvořením stereotypní představy o druhých, jejich dehumanizovaným vnímáním.“ ZIMBARDO, Philip. *Luciferův efekt : jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. 1. vyd., Praha: Academia, 2014, s. 35.

²³⁷ *Usměvavá zem* [film]. Režie: Václav Gajer. Československo: Československý státní film, 1952; Film měl předpremiéru 16. 5. 1952 ve Volyni. V Čepřovicích se promítal 17. 11. 1952 v rámci putovního kina.

dosavadní osvěty, že na počátku roku 1956 se „již nemluví v takové míře proti socializaci vesnice“.²³⁸

Úspěchy společně hospodařících zemědělců popularizoval Československý rozhlas. Rozhlasové přijímače byly již tenkrát v elektrifikovaných obcích relativně hodně rozšířeny, případně se sousedé v obcích k poslechu rozhlasu navštěvovali.²³⁹ Vzhledem k blízkosti Strakonicka k Šumavě a státním hranicím bylo možné naladit i Svobodnou Evropu.²⁴⁰ V březnu 1950 byl místní rozhlas v 18 obcích strakonického okresu a ministerstvo vnitra prostřednictvím krajských a okresních bezpečnostních referentů zjišťovalo, které osoby mají k místnímu rozhlasu přístup,²⁴¹ a zda má příslušné MNV gramofonové desky od ministerstva informací, které jsou vhodné k „dnešnímu pracovnímu a politickému úsilí našeho lidu“.²⁴² Místní rozhlas používali funkcionáři MNV např. k informování občanů o konání důležitých schůzí.

V neposlední řadě byla důležitým nástrojem působení na vesnickou veřejnost kontaktní agitační kampaň přímo ve vesnicích. Zejména v letech 1952-1953, poté v zimní kampani na přelomu let 1955-1956 a také v letech následujících navštěvovali vesnice na Strakonicku okresní funkcionáři strany a národního výboru, skupiny mládežníků v modrých košilích Československého svazu mládeže (ČSM), úředníci, učitelé a lékaři Okresního ústavu národního zdraví ve snaze společně s místními funkcionáři KSČ přesvědčovat (často i vyhrožovat²⁴³) a agitačně působit na

---

²³⁸ *SOKA Strakonice*, fond OV KSČ Strakonice (1945-1989), Materiály z jednání předsednictva 1956, fascikl 50. Schůze ze dne 23. 1. 1956.

²³⁹ Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 8. května 2018, Němčice.

²⁴⁰ BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*. Vlastním nákladem, Plzeň 2007, s. 27 (dále jen „BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem* [...]“). Na jaře 1953 musel sedlák z Němčic Miloš Boháč nastoupit výkon trestu za to, že umožnil tchánovi jeho bratra ve své usedlosti poslech zahraničního rozhlasu.

²⁴¹ *SOKA Strakonice*, fond ONV Strakonice, Bezpečnostní spisy (1949-1950), karton č. 152, inv.č. 595, sign. 230. Je pikantní, že samotný přípis ministerstva z 16. 2. 1950, který se obával vzestupu reakce k výročí nedožitých 100. narozenin bývalého prezidenta Masaryka (7. 3. 1950) odeslaný bezpečnostním referentům KNV, byl 23. 2. 1950 přeposlán bezpečnostním referentům ONV s lhůtou k odpovědi do 4. 3. 1950. Dopis došel ONV 25. 2. 1950, který ho 1. 3. 1950 jako orgán lidosprávy přeposlal velitelům stanic Bezpečnosti a místním předsedům KSČ (!). Velitelé odpověděli až po 7. březnu, tj. až po výročí, které bylo důvodem zjišťovacího řízení. Několik předsedů základních organizací KSČ neodpovědělo ani ve lhůtě do 15. 3. 1950 a museli být urgováni. Samotný ONV odpověděl KNV neurčitě již 1. 3. 1950 se závěrem, že v některých obcích obsluhují místní rozhlas hlasatelé, u nichž je jejich politická spolehlivost pochybná, aniž by bezpečnostní referent vůbec v té době věděl, kdo konkrétně místní rozhlas v některých obcích obsluhuje a kdo k němu má přístup.

²⁴² Tamtéž; Některá MNV měla pouze 3 gramofonové desky, nicméně největší sbírku měl MěNV Strakonice s celkovým počtem 22 desek, mezi nimiž byly i písně „Kupředu levá, zpátky ni krok“ či „Hymna SSSR“. Našly se mezi nimi i neideologické skladby jako valčík „Vesničko má pod Šumavou“. Vzhledem k tomu, že stejná deska se nacházela i v Heraldicích na Vysočině, jak je patrné ze zmínky v: STEHLÍK, Michal. *Babické vraždy 1951*. vyd. 1. Praha: Academia, 2016, s. 78, dá se předpokládat, že byl jistý omezený výběr desek distribuován národním výborům centrálně, a ne na základě územního principu (např. určité desky byly k dispozici pouze pošumavským obcím apod.).

²⁴³ „Oni tomu říkali přesvědčování, ale bylo u toho víc výhrůžek, aby podepsali vstup do JZD“ – BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem* [...], s. 26.

váhající zemědělce.²⁴⁴ Zatímco tisk, film či rozhlas byly nástroje, které směřovaly též na dělníky ve městech a straníky, a měly tak do jisté míry upevnit jisté stereotypy vůči „kulakům“ a „neefektivnímu hospodaření postaru“, agitační kampaň byla cílená přímo a pouze na konkrétní vesnici a využívala informací, které o jednotlivých hospodářích prozradili místní funkcionáři. Plány agitační kampaně na okresní úrovni cíleně vypracovávali kulturně-osvětoví referenti, např. OV KSČ Strakonice 16. listopadu 1955 zadalo vypracování agitačního plánu zimní kampaně k zakládání JZD, který předsednictvo OV KSČ Strakonice v lednu 1956 probralo a schválilo.²⁴⁵

Soustava různých promyšlených praktických opatření vedla kumulativně k tomu, že se ve společnosti na jedné straně začala vytvářet atmosféra strachu před případným trestním postihem a na druhé straně začala růst nenávist vůči majetnějším spoluobčanům.²⁴⁶ Pamětníci zmiňují narušení vzájemné komunikace na vesnici z důvodu strachu o sebe i o druhé²⁴⁷ a všeobecnou paranoiu.²⁴⁸ Propaganda cílená proti sedlákům, která je odcizovala od okolní společnosti, fungovala nejdříve na ty, kteří okolo sebe žádného sedláka neměli, tj. ve městech. Pro dělníky byli sedláci „oni“, protože se s nimi setkávali příležitostně pouze při pracovních brigádách na vesnicích o žních, při dělnickém dozoru výmlatu obilí ve staveních vesnických boháčů či při veřejných soudních procesech s organizovanou veřejností. Ještě o stupeň horší vztahy měli sedláci s bezpečnostními orgány, které byly školeny v tvrdém postupu proti vesnickým boháčům a také byly za takový postup odměňovány. Na vesnici fungovala propaganda až po čase, nicméně rozpad mezilidských vztahů byl v porovnání se situací za války či za první republiky, kdy „vesnice držela pohromadě“, znatelný.²⁴⁹ Co je však nejhorší, propaganda vytvořená v 50. letech dokáže poškozovat dobré jméno konkrétních osob i několik desetiletí potom, co byla vytvořena. V případech, kdy byla okolo

---

²⁴⁴ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 45, 55.

²⁴⁵ *SOKA Strakonice*, fond OV KSČ Strakonice (1945-1989), Materiály z jednání předsednictva 1956, fascikl 50. Schůze ze dne 23. 1. 1956.

²⁴⁶ DRDA, Adam. *Konec vesnických upírů* [...], s. 286.

²⁴⁷ „O problémech se příliš nehovořilo. Jedním důvodem byl strach a druhým důvodem přání nikomu neublížit, nikoho neshodit.“ – Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 8. května 2018, Němětice.

²⁴⁸ „Nikdo už dnes nepostihne tu dobovou atmosféru. To byl takový zvláštní druh psychózy. A taky strach – lidé se báli odpovědět na pozdrav, aby se na ně nevytáhlo, že mají něco s Karasem nebo Boháčem [pozn. aut. tedy jednak s pekařem, a jednak s největším sedlákem v obci].“ – Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 10. října 2010, Němětice.

²⁴⁹ „V roce 1954 nám už nikdo nechodil pomáhat. Sousedské vztahy už nebyly dobré.“ – BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem* [...], s. 26; „Tenkrát za války byla obec jako jedna rodina. (...) Strážmistr a řezník z Budějovic Škor přišel, převlékl se do domácího, pomohl nám zabít prase na černo, vzal si kus a šel sloužit dál. Pan vrchní strážmistr Schneider přišel (...) a říkal něco o počasí – přitom slyšel, jak hrálo rádio puštěné na »Londýn«.“ – Tamtéž, s. 17; *Pozn.*: Na shovívavosti ze strany bezpečnostních orgánů za druhé světové války, se shodují pamětníci Josef Kotál (rozhovor ze dne 8. května 2018), Jindřich Mach (písemné svědectví, archiv Zdeňka Polanského), Vlasta Slavičková, rozená Rychtářová (rozhovor z 20. dubna 2019 na základě paměti otce Karla Rychtáře).

určitého sedláka vytvořena propagandistická „legenda“ obsahující směs pravdivých a nepravdivých tvrzení, a zároveň byl „kulak“ obviněn ze závažných trestných činů jako v případech odsouzení za vraždu v Koubalově Lhotě či Babicích,²⁵⁰ udržela se podle mých zkušeností v paměti lidí v dané vesnici a v jejím okolí ta verze příběhu, kterou účelově vytvořila StB, a to i v případě, že byla taková verze vyvrácena soudy, které projednávaly rehabilitaci.²⁵¹

---

²⁵⁰ V okrese Strakonice byl použit v období kolektivizace rovněž případ, ve kterém mělo dojít k vraždě. Jednalo se o Akci StB s krycím názvem „Sova“ v Doubravici Volyňské. Srov. dále část [2.4.4. Okresní soud ve Strakonících](#).

²⁵¹ Obdobná zjištění lze najít také v: STEHLÍK, Michal. *Babické vraždy 1951*. vyd. 1. Praha: Academia, 2016, s. 234 – „... již nastálo bude hrát v pohledu na babické události zásadní roli lidská a mezigenerační paměť, která si velmi často nedá rozbourat svůj svět žádnou profesionální historickou prací.“

Kapitola 2

Charakteristika kraje a okresu – kolektivizace v okrese Strakonice

V druhé kapitole bude podrobně v rámci čtyř podkapitol rozebrána hospodářská a sociální struktura kraje a okresu, konkrétní postup kolektivizace v okrese Strakonice a úloha institucí na okresní úrovni, které spoluovlivňovaly průběh združstevňování v obcích – ONV, OV KSČ, okresní prokuratury a okresního soudu. První dvě podkapitoly mají za úkol přiblížit kvůli náležitému srovnání regionální specifika a podmínky vybraného okresu a kraje, které se do postupu kolektivizace zde objektivně promítaly. V případě okresu bude referenčním rámcem pro to, co je specifické, kontext kraje a v případě kraje budou konkrétní údaje srovnávány s celorepublikovým průměrem. Následující dvě podkapitoly se pak budou snažit odpovědět na první, druhou a pátou otázku položenou v úvodu této práce.

2.1. Charakteristika Českobudějovického kraje – hospodářská a sociální struktura

Kraj Českobudějovický byl vytvořen na základě zákona č. 280/1948, o krajském zřízení²⁵² jako územní celek rozkládající se na 8967,78 km², do nějž náleželo dle administrativního členění 15 okresů²⁵³ a žilo v něm 493 730 obyvatel. Kraj byl postižen vysídlením sudetských Němců a trpěl vážným nedostatkem pracovních sil. Hustota osídlení 58 obyvatel na 1 km² byla výrazně pod průměrem ČSR (104 obyvatel/km²) i českých zemí (121 obyvatel/km²). Vnitrozemské okresy, jakými byly Strakonice, na tom byl v rámci kraje lépe (76 obyvatel/km² spolu s Horažďovicem a Volyňskem; 88 obyvatel/km² na Strakonicku samotném),²⁵⁴ přesto se pohybovaly pod republikovým průměrem a okres Strakonice od 30. let 20. století zaznamenal drobný úbytek obyvatelstva.²⁵⁵

Téměř jedna třetina Českobudějovického kraje byla pokryta lesy (zejména v oblasti Šumavy) a v roce 1949 bylo pro zemědělskou výrobu připraveno 307 872 ha orné půdy (tedy 34,3

---

²⁵² Zákon č. 280/1948 z 21. prosince 1948, o krajském zřízení

²⁵³ Strakonice, České Budějovice, Český Krumlov, Kaplice, Milevsko, Písek, Prachatice, Třeboň, Týn nad Vltavou, Tábor, Jindřichův Hradec, Soběslav, Trhové Sviny, Vimperk a Vodňany. Dle: PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 8.

²⁵⁴ *Zprávy úřadu statistického republiky Československé*. řada D, číslo 1-16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 4; Pozn.: výpočty autora.

²⁵⁵ Strakonice: z 30 532 obyvatel v roce 1930 na 29 859 obyvatel v roce 1945, Volyň: z 21 469 obyvatel v roce 1930 na 19 206 obyvatel v roce 1945, Horažďovice: z 18 820 obyvatel v roce 1930 na 17 267 v roce 1945 obyvatel. Tamtéž.

% plochy kraje), přičemž šlo o oblast pícninářskou, bramborářskou a obilnářskou. Zejména ve vnitrozemí kraje, včetně strakonického okresu, byly hlavní plodinou brambory. Bonita půdy byla v kraji nižší než celorepublikový průměr. Tento stav dále komplikovala nižší míra mechanizace v kraji a nevhodné klimatické a půdní podmínky, takže za střední rolníky bylo možné v podstatě považovat i zemědělce vlastníci půdu nad 15 ha.²⁵⁶ V kraji se oproti republikovému průměru nacházelo jak více rolníků s výměrou půdy do 2 ha (49,3 % oproti 46,1 %), tak více zemědělců vlastníci mezi 10-20 ha půdy (12,3 % oproti 10,6 %, vzhledem k parcelaci církevní půdy v pohraničí a půdy Schwarzenberků a Buquoyů) a mezi 20-50 ha půdy (3,3 % oproti 2,3 %).²⁵⁷

Českobudějovický kraj byl majoritně silně zemědělským regionem, v němž většina zaměstnanců (52,7 % z celkového počtu zaměstnanců, 25,87 % lidí z celkového počtu obyvatel) pracovala v zemědělství, lesnictví a rybnářství. Z významnějších odvětví průmyslu s centrem v kraji lze zmínit papírenský průmysl (papírny Větrní), pivovarnický průmysl (Budvar), potravinářský průmysl (zpracování masa v Táboře) a kovoprůmysl (Strakonická Zbrojovka). Některé z těchto podniků byly znárodněny prezidentským dekretem z 28. října 1945, menší závody, stavební podniky a velkoobchody pak potkal stejný osud v druhé etapě znárodnění hned po Únoru 1948. Specifičnost Českobudějovického kraje se projevila v tom, že i po této etapě znárodnění se v květnu 1949 v kraji nacházelo v soukromém sektoru 58 % závodů s 8 053 zaměstnanci (18 % z celkového počtu zaměstnanců). Většina soukromého podnikání v Českobudějovickém kraji se tedy uskutečňovala v provozech do 50 zaměstnanců, které nespádaly pod režim znárodnění. V té době již bylo v ČSR znárodněno 95 % závodů a vláda vyzývala k další likvidaci soukromých živností. Je zajímavým paradoxem demonstrujícím, že KSČ nebyla monolitem v zásadních otázkách již v období krátce po Únoru 1948, že dle vzpomínek Lubomíra Štrougala vedoucí tajemník KV KSČ Josef Paleček nesouhlasil v roce 1949 s rozhodnutím strany o znárodnění soukromých živností, provozoven a řemeslníků následujícími slovy: „...»to zasáhlo samu podstatu našeho programu, připravilo nás to o důvěru možná milionů našich občanů. Zažil jsem ve straně před válkou i po válce různé kiksy, ale tohle nemá obdoby.« Josef Paleček v Praze varoval i ve stranické centrále před důsledky tohoto nešťastného rozhodnutí. Bohužel bez příslušné pozitivní odezvy.“²⁵⁸

---

²⁵⁶ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 11-12, 15.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 15-16.

²⁵⁸ ŠTROUGAL, Lubomír. *Paměti a úvahy*. 1. vyd. Praha: Epoque – Pražská vydavatelská společnost, 2009, s. 70-71.

Je vhodné shrnout výše uvedené: průběh kolektivizace v Českobudějovickém kraji ovlivnil nedostatek pracovních sil, který byl ještě zesílen odchodem některých živnostníků na vesnicích ze sektoru služeb do průmyslu. Mezi další faktory patřila slabá mechanizace, větší počet zemědělců vlastnících více než 10 ha, slabé zastoupení průmyslu a dělníků v tomto kraji nebo také fakt, že sedm z patnácti okresů v tomto kraji bylo pohraničních, a tudíž se teprve problematicky doosídlovaly.²⁵⁹

2.2. Charakteristika okresu Strakonice

Strakonický okres byl na počátku 50. let okresem zemědělsko-průmyslovým. Na jedné straně zde v roce 1949 pracovalo větší procento obyvatelstva v průmyslu, než jaký byl průměr tehdejšího Českobudějovického kraje (18,41 % oproti krajským 8,1 %) a řadil se tedy vedle okresů České Budějovice, Český Krumlov a Tábor mezi průmyslová centra kraje, na druhé straně v něm bylo nadprůměrné množství lidí zaměstnáno i v zemědělství a lesnictví, a to 27,59 % z celkového počtu obyvatel.²⁶⁰ Jednalo se o okres velmi konzervativní, tradicionalistický a religiózní, v kterém si v předválečném období vybuodovala silný vliv agrární strana. Z obce Pracejovice v tomto okrese pocházel rovněž předseda agrární strany Rudolf Beran a druhorepublikový ministerský předseda, který se této obci snažil všemožně vypomáhat. Jako dřívější člen správní rady a pozdější podporovatel se postaral o to, aby do České zbrojovky ve Strakonících (do roku 1925 Jihočeské zbrojovky s.r.o.) byla přesunuta výroba armádní pistole pro ČSR a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců z České státní zbrojovky v Brně. Beran rovněž dbal na to, aby dělníci v ČZ byli převážně členové agrární strany.²⁶¹

Po zákazu Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu přímo v bodě IX. Košického vládního programu se část voličů agrární strany přesunula ke straně lidové, část

---

²⁵⁹ ŠTROUGAL, Lubomír. *Paměti a úvahy*. 1. vyd. Praha: Epoque – Pražská vydavatelská společnost, 2009, s. 25-26; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 23.

²⁶⁰ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 13-15. Průměrný údaj za kraj je uvedený výše v podkapitole [2.1. Charakteristika Českobudějovického kraje – Hospodářská a sociální struktura](#)

²⁶¹ *Historie Plzeňska a Šumavy – Pracejovice* [online]. Mgr. Jiří Sankot. [cit. 2019-06-26]. <<https://web.archive.org/web/20150202225829/http://www.sankot.cz/rudolf-beran/rudolf-beran-a-strakonicko>>; Ve Strakonickém archivu můžeme nalézt dokumenty týkající se rodiny Beranovy. Jde o hlášení okresního velitelství Národní bezpečnosti z 10. března 1950 o uprchlých osobách z území republiky po únoru 1948 zmiňující Břetislava Berana z Pracejovic, u něž je tužkou uvedena poznámka: „syn býv. min. předsedy Rud. Berana!“ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Bezpečnostní spisy (1950-1951), karton č. 152, inv. č. 595, sign. 230; Druhým dokumentem je zápis z jednání komise pro úpravu rodinných poměrů odsouzených vesnických boháčů z 12. srpna 1953, kde je uváděna Marie Beranová z Pracejovic, přímá příbuzná Rudolfa Berana. Půdu o rozloze 49 ha měl od ní převzít ČSSS a celý rodinný celek měl být vystěhován v rámci kraje. *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Vesničtí boháči, přesídlení kulaků, karton č. 410, inv. č. 802, sign. 614/9.

k národním socialistům a na venkově získala rovněž nemalou podporu mezi maloroľníky komunistická strana.

Volby do Ústavodárného shromáždění v roce 1946 dopadly v okrese následovně: první KSČ získala 43,12 %, druzí se umístili lidovci s 27,39 % hlasů, na třetím místě získali národní socialisté 17,75 % hlasů a poslední sociální demokraté se museli spokojit s 11,34 % hlasů.²⁶² Oproti celostátním výsledkům lze vypořozovat mírně lepší volební výsledek KSČ, výrazně lepší výsledek lidovců, výrazně horší podíl hlasů na jejich celkovém počtu u národních socialistů (avšak s menším rozdílem než byl rozdíl mezi celostátním a okresním výsledkem lidovců) a mírně horší výsledek sociálních demokratů. Výsledek lidovců v okrese byl třetí nejlepší ve volebním kraji České Budějovice, což je postavilo do pozice největšího politického soupeře komunistů na strakonickém venkově a v jistém smyslu také do pozice „dědice“ agrárnických tradic včetně selských jízd.²⁶³

Ve volbách do Národního shromáždění v roce 1948 pak bylo na Strakonicku odevzdáno 17,7 % bílých hlasovacích lístků, což znamenalo druhý největší poměr hlasů, které nebyly odevzdány pro jednotnou kandidátku Národní fronty (NF) mezi okresy ve volebním kraji České Budějovice (dokonce v 18 obcích na Strakonicku nedostala jednotná kandidátka NF ani většinu 50 %; v žádném jiném okrese v kraji tak špatný výsledek jednotná kandidátka neměla). Tyto výsledky předznamenávaly problémy s prosazováním kolektivizace ve venkovských oblastech, které později nastaly.

2.2.1. Správní vymezení okresu a jeho změny od konce války do roku 1960

Strakonický okres doznal od konce druhé světové války do 60. let několika změn v jeho velikosti vyplývajících ze správních reforem. Strakonický okres těsně po druhé světové válce zahrnoval nejen Strakonicko, ale také Volyňsko a Horažďovicko, jelikož dekretem prezidenta republiky č. 121/1945 Sb., o územní organizaci správy,²⁶⁴ byly obnoveny obvody správních okresů podle stavu z 29. září 1938.

V souvislosti se správní reformou byl strakonický okres ustanovený od 1. února 1949 v hranicích daných vládním nařízením č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích, jedním z patnácti okresů Českobudějovického kraje, rozkládal se na 454,01 km² a měl 35 392

---

²⁶² Zprávy úřadu statistického republiky Československé. řada D, číslo 1-16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 183.

²⁶³ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 28-29, 34.

²⁶⁴ Dekret prezidenta republiky č. 121/1945 Sb. z 27. října 1945, o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory.

obyvatel (k 30. červnu 1949),²⁶⁵ přičemž jej tvořilo celkem 95 místních celků – tj. měst a obcí včetně přilehlých osad, které spadaly do jednotlivých obecních katastrů.²⁶⁶

2.2.2. Hospodářská a sociální struktura okresu

Na počátku roku 1949 se z hlediska skladby zemědělských závodů nacházel v okrese Strakonice tento počet hospodářství:

	do 0,5 ha	0,5-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	nad 50 ha
Počet závodů	210	463	1172	859	504	284	25
Celková výměra (v hektarech)	62	531	4038	5479	6629	6601	1650
% počet závodů	5,97 %	13,61 %	33,32 %	24,42 %	14,33 %	8,08 %	0,71 %
% výměry z celku	0,25 %	2,12 %	16,16 %	21,92 %	26,53 %	26,41 %	6,6 %

(CVRČEK, J. Z. 30 let JZD na Strakonicku [...], s. 21-22; výpočty autora. Zaokrouhloeno na 2 desetinná místa)

Z údajů uvedených v tabulce plyne, že maloročníci mající výměru mezi 2 až 5 hektary tvořili třetinu počtu hospodářství ve strakonickém okrese, ač jim náležela pouze šestina veškeré výměry zemědělské půdy. Naopak k hospodářstvím vlastním více než 10 ha náležela více jak polovina veškeré zemědělské půdy v okrese. Na Strakonicku se nacházelo větší množství sedláků a z výše uvedených údajů je patrné, že pro vytvoření většinových jednotných zemědělských družstev a pozdějšího provedení hospodářsko-technické úpravy půdy (k níž bylo třeba souhlasu nadpoloviční většiny rolníků v obci) bylo třeba cílit a získat pro kolektivizaci také vrstvu středních

²⁶⁵ Tamtéž, s. 11.

²⁶⁶ Vzhledem k častým změnám správního členění v průběhu 20. století uvádím pro účely dalšího výkladu úplný výčet obcí spadajících do tohoto okresu. Budu-li mluvit o obcích strakonického okresu, mám na mysli tyto města a obce (v závorce uvádím rovněž místní části dané obce): Brusy, Cehnice, Čejtice (Sudoměř), Čepřovice (Kojecín), Černětice, Doubravice Strakonická, Doubravice Volyňská, Drachkov, Dražejov (Střela, Vrtova Ves), Drouzetice (Černíkov), Hajská, Hodějov, Hoštice, Chraštovice, Jemnice, Jetišov, Jinín, Katovice, Kbelnice, Klínovice, Koclov, Kraselov (Lhota u sv. Anny, Milčice, Mladotice), Krejnice, Krty, Kuřimany, Kváskovice, Láz, Leskovice, Lhota Kapsova, Libětice, Litochovice (Neuslužice), Makarov, Marčovice (Kakovice), Milejovice, Miloňovice, Mladějovice, Mnichov, Modlešovice, Mutěnice, Nahošín, Nebřehovice, Němčice, Němětice, Netonice, Nihošovice, Nišovice (Račí), Novosedly, Ohrazenice, Osek, Paračov, Petrovice, Podsrp, Pracejovice, Prkošín, Předslavice, Přečovice, Přestřovice, Ptakovice Přední, Ptakovice Zadní, Radomyšl (Domanice, Podolí, Kaletice), Radošovice (Jedraž, Milíkovice, Svaryšov), Rohozná, Rojice, Rovná, Řepice, Sedlíkovice, Skály, Slaník, Sousedovice, Strakonice, Strašice (Škůdra), Strunkovice nad Volyňkou, Střídka, Střítež, Štěchovice, Štěkeň, Třebohostice, Třešovice, Turná Malá, Turná Velká, Úlehle (Radkovic, Švejcarova Lhota), Únice, Vítkov (Nové Kestřany), Vojnice, Volenice (Tažovická Lhota, Tažovice), Volyně (Starov), Všechlapy, Zahorčice, Zborovice Přední, Zborovice Zadní, Zechovice (Počátky) a Zvotoky – dle CVRČEK, J. Z. 30 let JZD na Strakonicku [...], s. 29, doplněno o důležité části obcí, v nichž později vznikala samostatná JZD.

rolníků. Ještě v roce 1949 se v okrese nacházelo 25 tzv. „zbytkových statků“ o výměře větší než 50 ha. V následné socializaci venkova byly tyto statky poměrně rychle likvidovány na základě zákonů o revizi pozemkové reformy a o nové pozemkové reformě.²⁶⁷

Pro průběh kolektivizace na strakonickém venkově byla důležitá rovněž situace v největších spádových průmyslových podnicích – České zbrojovce²⁶⁸ a Vlnářských závodech a fezárnách²⁶⁹ – usídlených přímo ve Strakonících. V těchto podnicích pracovali kovorolníci a malorolníci (mající menší hospodářství ve vsích okolo Strakonic) a byly to také tyto závody, které po roce 1948 za výrazné podpory KSČ odčerpávaly pracovní síly ze zemědělství. Vlnářské závody, které se zaměřovaly zejména na výrobu pokrývek hlav, vlnářské tkaniny a mykané příze, do sebe začlenily v letech 1948-1950 několik soukromých malých textilních dílen a počet jejich zaměstnanců vzrostl mezi lety 1948 a 1955 jen zanedbatelně z 1808 na 1841 pracovníků.²⁷⁰ Lehký průmysl tedy na Strakonicku v tomto období takřka žádné pracovní síly z venkova neabsorboval.

Na příkladu České zbrojovky se však ukazuje obecně známá skutečnost, že na těžký průmysl kladla vláda v průběhu první pětiletky zvláštní důraz, jelikož Československo bylo při založení Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) v roce 1949 jeho jedinou průmyslovou zemí (NDR vstoupila až o rok později) a mělo tedy vůči ostatním zemím značné dodavatelské závazky, které Československu určilo byro RVHP obsazené především sovětskými občany. RVHP při určování povinností Československu nerespektovala vždy československé zájmy a jeho vlastní výhrady. Strojírenská výroba v letech 1948-1953 v Československu vzrostla 2,5krát a počet zaměstnanců z 234 tisíc na 389 tisíc.²⁷¹ Obdobný trend se projevil i v České zbrojovce. Zatímco

---

²⁶⁷ Máme potvrzeno dle zprávy o likvidaci kulaků na okrese Strakonice za 1. čtvrtletí roku 1958, že všech „25 zemědělských závodů nad 50 ha bylo dotčeno reformou a konfiskací.“ Srov.: *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD – noví členové (1957-1959), karton č. 488, inv. č. 851, sign Zem/20. Pozn.: Zestátnění statků nad 50 ha umožnil zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě.

²⁶⁸ Více o České zbrojovce lze nalézt v knihách: ŠRŮTEK, Jan. *Černá a bílá – procházka půlstoletím Českých závodů motocyklových ve Strakonících – 1919-1969*. 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1969; *SOKA Strakonice*, f. knihovna, sign. A5-88, *Česká zbrojovka 1919-1959*. Strakonice: Česká zbrojovka n.p., 1959.

²⁶⁹ Více k tomuto podniku, který se poté přejmenoval na n.p. FEZKO lze nalézt v publikacích: *SOKA Strakonice*, f. knihovna, sign. A5-126, *FEZKO – textilní výroba ve Strakonících*. Strakonice: n.p. FEZKO, 1975; *SOKA Strakonice*, f. knihovna, sign. A5-63, *40 let budovatelské práce národního podniku FEZKO Strakonice*, Strakonice: n.p. FEZKO, 1985.

²⁷⁰ *SOKA Strakonice*, f. knihovna, sign. A5-126, *FEZKO – textilní výroba ve Strakonících*. Strakonice: n.p. FEZKO, 1975, s. 15.

²⁷¹ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 96-99, 105. Československo muselo například investovat do geologického průzkumu a úpraven chudých rud. Brzy si nemohlo vybrat své obchodní partnery a stalo se závislým na dodávkách surovin z SSSR. Důraz na těžký průmysl se negativně odrazil rovněž v malém rozvoji tradičního lehkého průmyslu.

v roce 1938 měla 2 000 zaměstnanců, na konci 50. let narostla na několik tisíc zaměstnanců.²⁷² Pamětník Jindřich Hradský nastoupil do České zbrojovky po znárodnění jako automechanik a odcházel v roce 1988. „Když jsem nastupoval, pracovalo v ČZ 2 600 lidí a když jsem odcházel, bylo jich zde 7 000“.²⁷³ Za války se v ČZ vyráběly pistole, pásy pro kulometry, pěchotní a horská děla, po válce se pak výroba změnila postupně ze zbraní na řetězy, motocykly, jednoúčelové obráběcí stroje a nástroje.²⁷⁴ Zemědělství se stalo zdrojem pracovní síly a finančních prostředků pro rychlé budování strojírenského průmyslu.²⁷⁵

2.3. Kolektivizace v okrese Strakonice

Následující dva oddíly se zaměří zejména na tempo kolektivizace na Strakonicku, tedy celkový přehled, jak kolektivizace postupovala, přičemž zdůrazní některé důležité momenty týkající se postupu proti „kulakům“ či naopak jejich obranu ze strany místních funkcionářů národních výborů v případech sestavování kulackých seznamů a vylučování vesnických boháčů z funkcí v MNV.

2.3.1. Nástup kolektivizace a utvoření prvních družstev (1949-1953)

Během jarní kampaně v roce 1949 k zakládání JZD je okres Strakonice zmiňován zemědělským referátem KNV v Českých Budějovicích jako okres, ve kterém probíhaly již samotné informativní schůze o tom, co JZD bude pro rolníky znamenat, nejbouřlivěji hned vedle dalších vnitrozemských okresů Soběslav, Vodňany a Písek. Hlavně na Strakonicku, kde přežívala silná agrární tradice, se vyskytly případy, kdy „účastníci schůze před zahájením zazpívali »My zůstaneme, jak jsme bývali« nebo »Kdyby sedláka nebylo, všechno by hladem zemřelo«, pak dopili pivo a do jednoho odešli.“²⁷⁶ Samotní rolníci pak zaujímali k družstvu často rezervované postoje, nebo jej přímo odmítali.²⁷⁷

---

²⁷² ŠRŮTEK, Jan. *Černá a bílá – procházka půlstoletím Českých závodů motocyklových ve Strakonících – 1919-1969*. 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1969, s. 22; *SOKA Strakonice*, f. knihovna, sign. A5-88, *Česká zbrojovka 1919-1959*. Strakonice: Česká zbrojovka n.p., 1959, s. 6.

²⁷³ Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

²⁷⁴ *SOKA Strakonice*, f. knihovna, sign. A5-88, *Česká zbrojovka 1919-1959*. Strakonice: Česká zbrojovka n.p., 1959, s. 4-5; Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

²⁷⁵ KAPLAN, K. *ČSR v letech 1948–1953* [...], s. 125-126.

²⁷⁶ Cit. dle: PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 38.

²⁷⁷ Tamtéž.

V roce 1949 se na ústřední, krajské a okresní úrovni scházely tzv. akční čtyřky složené ze zástupců akčního výboru NF, příslušného výboru strany, zástupce rady družstev a zástupce ministerstva zemědělství (na okresní a krajské úrovni zástupce ONV či KNV) k urychlení kolektivizace.²⁷⁸ Na základě zkušeností s rezervovaným postojem rolníků překročily krajské orgány začátkem května 1949 ke změně taktiky. Zatímco podle původního plánu organizačního zajištění zakládání JZD, které navrhl zemědělský referát ÚV KSČ 19. února 1949, nemělo dojít k široké agitační kampani a schůze měly být konány klidným způsobem stejně jako se konaly v minulosti v případě jakéhokoliv jiného zemědělského zákona,²⁷⁹ byla provedena rozsáhlá akce v souvislosti s rozpisem úkolů rostlinné výroby na rok 1950. Na těchto schůzích se v masovém rozsahu podíleli vyslaní zemědělství odborníci, agronomové, lékaři, zvěrolékaři a osvětoví pracovníci s filmy.²⁸⁰

V roce 1949 vzniklo 6 JZD v obcích Přešťovice, Novosedly, Nové Kestřany (jako osada vsi Vítkov, ve které však vzniklo JZD až v roce 1957), Jinín, Domanice a Droužetice.²⁸¹ Jednalo se o obce na východ, sever a západ od Strakonice, které nebyly od okresního města příliš vzdálené. Jako první ve strakonickém okrese založili JZD na začátku května 1949 družstevníci v Přešťovicích (kde již předtím existovalo strojní družstvo; členové strojního družstva – většinou velcí sedláci – se však do JZD nepřidali),²⁸² jako druhé pak vzniklo 20. května 1949 JZD v Nových Kestřanech, kde mělo 95 % pozemkových vlastníků půdu z pozemkové reformy a mohli tedy cítit vděčnost vůči KSČ.²⁸³ V okrese vzniklo na základě široce koncipované kampaně 44 přípravných

---

²⁷⁸ PŠENIČKOVÁ, J. [et al.] *Vznik JZD 1948-1949* [...], s. 79.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 69.

²⁸⁰ *Pozn.*: Funkcionáři z kraje bylo obsazeno 184 vesnických schůzí v kraji, kde bylo celkem 1166 obcí s úmyslem založit buď přímo JZD, nebo alespoň přípravný výbor. Tamtéž, s. 79; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 39.

²⁸¹ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 42-43; Cvrček uvádí 7 JZD, ale vypočítává jich jmenovitě 8 (JZD Kraselov mylně zařazuje do tohoto roku). Pro rok 1950 uvádí 10 JZD, ale vyjmenovává jich konkrétně 8, celkově tedy konkrétně určuje 16, nicméně započítává i Malenice a Hoslovice, které do tehdejšího okresu nepatřily a náležely k okresu ve Vimperku. Naopak opomíná JZD Čepřovice a Zadní Zborovice; Srov. PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 46. Pešek čerpá ze SOA Třeboň a uvádí v roce 1949 celkový počet 7 a pro rok 1950 uvádí celkový počet založených JZD I. a II. typu 16, čímž se shoduje se Cvrčkem. Pešek uvádí, že přesnější a jednodušší počty družstev jsou dostupné až od roku 1951 a do té doby se v různých materiálech liší, což souvisí s „mimořádnou dynamičností vývoje“. Někde jsou uváděny údaje za JZD, která se rozhodla hospodařit podle určitého provozního řádu, jinde jsou uváděny údaje, kolik družstev podle daného provozního řádu skutečně hospodaří; *Pozn.*: Přesná zpráva o stavu JZD od roku 1949 se nachází až v *SOka Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 27. 11. 1951. Ačkoliv i v této zprávě zpracované Ladislavem Palmou, který přišel z jiného okresu, zaměnil zpracovatel JZD Volyně (které vzniklo ale dostupných materiálů až v únoru 1956) s JZD Volenice.

²⁸² Srov. konkrétně s podkapitolou: [3.1. Obec Přešťovice – vzorové JZD](#).

²⁸³ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 40; *SOka Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 17. 5. 1950.

výborů. Schváleny však byly jen v 9 obcích. Jednociferným počtem ustavených JZD se již v tomto roce dostává okres Strakonice na poslední místa v kraji.²⁸⁴ V říjnu a v listopadu roku 1949 došlo v okrese k soupisu mechanizačních prostředků orgány SNB.²⁸⁵ Celá akce zabavení zemědělských strojů měla být ukončena do konce března roku 1950, ale prakticky probíhala i po zbytek roku 1950 a oficiálně byla ukončena až ke konci října 1950.²⁸⁶ Ze seznamu strojů je patrné, že se jedná často o stroje zastaralé, jejichž stav byl různorodý. V některých případech se jednalo o stroje „nové“ či „zánovní“. Často se ovšem objevovalo hodnocení „starý – použitelný“, „značně opotřebený“, „v provozu – starý“, „mimo provoz“ a „v dezolátním stavu – vyžaduje generální opravu“. Nejstarší stroje pocházely z let 1900 a 1909, novější stroje zakoupili sedláci a střední rolníci v e třicátých a čtyřicátých letech.²⁸⁷ Celkově byla akce výkupu a odebrání strojů zklamáním a její přínos pro státní strojní stanice a nově ustavená JZD byl omezený.²⁸⁸

V roce 1950 byla družstva založena v 10 obcích, a to v Němčicích, Dražejově, Kraselově (toto JZD se však v roce 1954 na dlouhou dobu rozpadlo), Kváskovicích, Malé Turné, Volenicích, Strašicích, Zadních Zborovicích, Čepřovicích a Jemnicích.²⁸⁹ Na základě únorového usnesení ÚV KSČ mělo být započato s HTÚP a budováním JZD III. typu, nicméně na Strakonicku se během roku nepovedlo hospodářsko-technickou úpravu provést a meze byt' v jediné obci rozorat, čímž začal okres výrazně zaostávat za všemi okresy v kraji.²⁹⁰ Tyto výsledky kritizoval KNV v Českých Budějovicích. Předseda KNV Václav Škoda²⁹¹ navštívil 3. října 1950 jednání OV KSČ a došlo

---

²⁸⁴ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 46; Pozn.: Podobně na tom byly pouze okresy Vimperk a malý okres Týn nad Vltavou, které v roce 1950 Strakonice již předstihly. Nepodařilo se spolehlivě zjistit, proč tolik přípravných výborů nebylo schváleno. Zápisy ze schůzí OV KSČ pro druhou polovinu roku 1949 chybí.

²⁸⁵ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Národní bezpečnost (1950-1951), karton č. 152, inv. č. 595, sign. 230. Soupis strojů provedený SNB 1949.

²⁸⁶ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 50.

²⁸⁷ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Národní bezpečnost (1950-1951), karton č. 152, inv. č. 595, sign. 230. Soupis strojů provedený SNB 1949.

²⁸⁸ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 51.

²⁸⁹ CVRČEK, J. *Z. 30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 43; Pozn. srov. poznámka pod čarou č. 281; upraveno dle: *SOKA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 26. 4. 1950.

²⁹⁰ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 56. I v předposledním okrese Třeboň bylo provedeno 7 HTÚP k 31. 12. 1950. V prvním okrese v pořadí, Jindřichově Hradci, provedli 47 HTÚP do konce roku 1950.

²⁹¹ Václav Škoda (1913-1989) – od roku 1949 předseda KNV v Českých Budějovicích. Mezi zářím 1953 a prosincem 1954 zastával post ministra spravedlnosti, následně byl náměstkem předsedy vlády a mezi červnem 1956 a červencem 1960 se vrátil do funkce ministra spravedlnosti. Jako ministr měl přímou odpovědnost za zmanipulované politické procesy v 50. letech zejména za proces s tzv. buržoazními nacionalisty v roce 1954. Od roku 1954 do roku 1968 byl poslancem národního shromáždění – srov. RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. vyd. 1. Praha: ÚSTR, Vyšehrad, 2012, s. 411; Národní shromáždění republiky Československé – záznam jmenného rejstříku [online], Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [cit. 2019-08-07]. Dostupné na: <<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=284&id=3778>>

k výměně na pozici vedoucího tajemníka OV KSČ za straníka z krajské úrovně Ladislava Palmu. Předsednictvo KNV si dále nechalo vypracovat zprávu k zapojení ČZ do kolektivizace.²⁹²

JZD v okrese Strakonice byla v té době výrazně menšinová. Zpráva z 9. ledna 1951 uvádí 337 členů JZD (nejmenší počet v Českobudějovickém kraji), přičemž maloročníků do 5 ha v družstvech bylo 36,2 %, zemědělců od 5 ha do 10 ha bylo 12,46 % a nezemědělců 43,62 % (ve všech případech nadprůměr kraje).²⁹³ V roce 1951 bylo založeno pouze jediné družstvo v Nišovicích.²⁹⁴ V červnu a červenci roku 1951 navštívila československý venkov početná sovětská zemědělská delegace. Všude si snažili všimnout, jak je veden boj proti „kulakům“ a někdy naznačovali, že „není veden dostatečně důsledně“. Delegace, kterou vedl I. I. Chorošilov, náměstek ministra zemědělství SSSR a I. A. Chrenov, pracovník VKS(b), navštívila celkem 36 JZD,²⁹⁵ v okrese Strakonice pro ni předsednictvo OV KSČ vybralo JZD Novosedly, jelikož si slibovalo od sovětské návštěvy, že povede k upevnění místního JZD.²⁹⁶

Hned první číslo Strakonického budovatele v červnu 1951 proto varuje v článku „Z práce lidu plnil prkenici“ před „panem Kulatkou, bývalým velkostatkářem“ z obce Kbelnice a jeho zásobami, které objevily orgány SNB.²⁹⁷ V dalším dochovaném čísle uveřejňuje místní organizace KSČ v Nišovicích článek proti „vesnickému kulakovi“ Urbanovi, který údajně ředil mléko vodou.²⁹⁸ Články proti „kulakům“ se objevovaly ve Strakonickém budovateli pravidelně až do podzimu 1953. Ke konci roku 1951 je ustaveno v okrese Strakonice i přes dílčí problémy např. s nedostatkem zedníků pro adaptaci kravínů 5 JZD III. typu: Přešovice, Nové Kestřany, Nišovice, Kváskovice a Malá Turná.²⁹⁹

Roku 1952 přibylo 8 JZD v obcích Černětice, Vsechlapy, Kakovice, Sedlíkovice, Modlešovice, Štěchovice, Střela a Paračov,³⁰⁰ a to zejména kvůli postupujícímu administrativnímu

---

²⁹² f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 3. 10. 1950. Více v podkapitole: [2.4.2. Okresní výbor KSČ – vliv na ONV a základní organizace KSČ](#).

²⁹³ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 58-59.

²⁹⁴ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 43

²⁹⁵ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 101.

²⁹⁶ *SOkA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 19. 6. 1951.

²⁹⁷ *Strakonický budovatel*, 2. června 1951. roč. 2. č. 7. Článek „Z práce lidu plnil prkenici“.

²⁹⁸ *Strakonický budovatel*, 21. července 1951. roč. 2. č. 12. Článek „Více kontroly!“: Pozn.: „Kulaci“ jsou důsledně označováni v rámci těchto novin jako „pan“ nikoliv jako „soudruh“ jako řada jiných.

²⁹⁹ *SOkA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 27. 11. 1951; *SOkA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 8. 3. 1951.

³⁰⁰ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 43

nátlaku a vlivem vlny agitací v letním a podzimním období.³⁰¹ Podnětem k masivní politické kampani a zvýšení tempa při zakládání JZD bylo i zpracování krajského rozboru ze 16. června 1952 k usnesení strany a vlády o dalším rozvoji JZD předsedou KNV Václavem Škodou a zemědělským referentem KNV Františkem Kutíšem.³⁰² Rozbor ukázal, že nejsložitější situace v přechodu na vyšší typy JZD existuje ve vnitrozemských okresech a že např. JZD vyššího typu v okrese Strakonice obhospodařovala pouze 1,19 % zemědělské půdy, což bylo hluboko pod krajskými průměrnými hodnotami.³⁰³

Usnesení strany a vlády z června 1952 zdůraznilo nutnost „odhalovat a izolovat vesnického boháče jako jeden ze základních předpokladů“ pro získání dalších rolníků do JZD.³⁰⁴ V červenci 1952 sestavoval KNV v Českých Budějovicích seznamy vesnických boháčů vyloučených z MNV. ONV Strakonice podal 19. července 1952 zprávu, podle níž byl odvolán pouze jeden 15hektarový zemědělec z pozice finančního referenta v MNV Jetišov. Ve zbývajících 6 případech vesnických boháčů majících 15-19 ha z obcí Láz, Paračov, Rohozná, Všechlapy, Rojice a Sudoměř nemohli být vesničtí boháči odvoláni, protože se za ně postavili předsedové a někteří členové MNV, kteří říkali, že jsou dobrými pracovníky.³⁰⁵ Druhým dechem dodal tajemník ONV podávající zprávu, Václav Černík, že ONV uloží tajemníkům těchto MNV a instruktorům ONV, kteří do těchto obcí zajíždějí, aby na předsedy MNV vykonávali politický tlak a aby akce odstranění a výměny vesnických boháčů z obecních MNV skončila v roce 1952.³⁰⁶ Do 14. října 1952 však došlo pouze k odvolání majitelky 18hektarové usedlosti ze Sudoměře.³⁰⁷

V roce 1953 bylo založeno jedno JZD v Neuslužicích.³⁰⁸ Vzhledem ke smrti Stalina a Gottwalda a měnové reformě provedené na přelomu května a června 1953 se postup zakládání družstev v okrese zastavil. Ve Strakonické Zbrojovce propukly nepokoje dělníků, došlo ke stávkám

---

³⁰¹ SOkA Strakonice, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1952, fascikl 45. Schůze ze dne 16. 6. 1952; SOkA Strakonice, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1952, fascikl 45. Schůze ze dne 28. 8. 1952.

³⁰² KRÍŽOVÁ, Martina. *Vize jihočeského socialistického zemědělství v plánech KNV České Budějovice v letech 1948-1958*. České Budějovice, 2017. s. 81. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr., s. 51; PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 84.

³⁰³ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 84.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 86.

³⁰⁵ SOA Třeboň, f. KNV České Budějovice (1949-1958), karta 320, sign. 051.9 – Odvolávání vesnických boháčů z funkcí na MNV.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ *Strakonický budovatel*, 30. dubna 1953. roč. 4. č. 16. Článek „Blahopřejeme Neuslužicům!“.

v 10 závodech a do nepokojů se zapojilo 2 765 osob.³⁰⁹ V souvislosti s těmito událostmi vedoucí tajemník KV KSČ Hendrych na zasedání 20. června 1953 tvrdě zkritizoval okresní funkcionáře včetně jejich práce na vesnici ve zprávě: „Nedostatky v přesvědčovací práci na Strakonicku“, kde vytkl těmto funkcionářům mj. používání administrativních metod.³¹⁰

I přes postupné uvolňování v politice centrální vlády směrem k venkovu dobíhaly na úrovni MNV z pouhé setrvačnosti některé akce z minulosti. Mezi květnem a zářím 1953 projednávaly MNV na pokyn ONV seznamy vesnických boháčů. Tímto úkolem byli funkcionáři MNV do průběhu kolektivizace a opatření vůči jejich sousedům přímo zapojeni.³¹¹ Seznamy „kulaků“ byly od počátku deklarovány jako vysoce politický úkol, který nemohl být svěřen plénům MNV ale pouze jejich radám, kde převažovali členové KSČ. V mnoha okresech ve spolupráci s obcemi byly seznamy disciplinovaně sestaveny jako jeden z mnoha administrativních úkolů, kterým byly národní výbory běžně zaplavovány,³¹² nicméně objevily se i statečné případy vzdoru MNV a odmítnutí kohokoliv z obce na „kulacký seznam“ zapsat (viz dále). Dne 21. srpna 1953 vznikl tajný dokument „Seznam vesnických boháčů na okrese Strakonice“, na kterém se nachází jména 293 soukromých zemědělců a 59 družstevníků, kteří jsou označeni jako „vesniční boháči“.³¹³ Tento seznam byl ještě některými MNV na konci srpna a v září 1953 upřesňován posudky na jednotlivé rolníky. Po počínajícím odchodu zemědělců z družstev v průběhu září 1953 ONV ve Strakonících 5. října 1953 rozhodl o tom, aby bylo 45 „vesnických boháčů“ z 22 obcí vyškrtuto ze seznamu.³¹⁴ Vzhledem k tomu, že ONV stále chodily žádosti o vyškrtnutí konkrétních osob ze seznamu od jednotlivých MNV a na základě odůvodnění, které odkazovalo na pouhý referát [sic!] člena ÚV KSČ a ministra výkupu Josefa Krosnáře z 16.-17. prosince 1953 navrhuující zrušit sestavování „kulackých seznamů“, se ONV rozhodl další seznamy na rok 1954 nesestavovat.³¹⁵

---

³⁰⁹ BÁRTA, Milan. *Peněžní reforma ve zprávách ministerstva národní bezpečnosti*. In: *Paměť a dějiny 2013/3*. ÚSTR, Praha 2013, s. 63.

³¹⁰ Pro důkladnější rozbor srov. podkapitulu [2.4.2. Okresní výbor KSČ – vliv na ONV a základní organizace KSČ](#) této práce.

³¹¹ Srov. pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 1: *Nevědomé podniknutí prvního malého kroku* či úkolu směřujícímu od autority a částečně též o sociální proces č. 5: *slepá poslušnost k autoritě* – jelikož se jednalo o úkol směřující od ministerstva výkupu a zasláný do obcí ze strany ONV.

³¹² JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 151.

³¹³ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Vesniční boháči, přesídlení kulaků (1954-1956), karton č. 409, inv. č. 802, sign. 614/9. Seznam vesnických boháčů na okrese Strakonice; výpočet autora.

³¹⁴ Tamtéž, Vyškrtnutí ze seznamu vesnických boháčů.

³¹⁵ Tamtéž. Seznam kulaků na rok 1954 – zrušení. Pro informaci o „kulackých seznamech“ srov.: poznámka pod čarou: 110 a 126.

V okrese Strakonice se vyskytly obce, jejichž rady MNV se od akce kulackých seznamů zcela distancovaly.³¹⁶ V obci Střítež zjistila rada MNV „po podrobném rozboru všech zemědělských závodů, že v místní obci žádní vesničtí boháči nejsou.“³¹⁷ Následně bylo ze strany ONV na „kulacký seznam“ zařazeno 8 osob z obce na základě starších známých záznamů o vlastnictví a držbě půdy. Stejná situace, kdy nebyly navrženi na „kulacký seznam“ žádní vesničtí boháči, se opakovala v městě Volyně.³¹⁸ V Hořticích byla projednávána otázka jednoho zemědělce, který po posouzení radou MNV „není (...) považován za vesnického boháče“,³¹⁹ nicméně po projednání ONV byl na „kulacký seznam“ zařazen. V obci Úlehle sestavil tajemník MNV návrh seznamu 10 osob, s nímž však ani rada MNV, ani její předseda Josef Kotlík, nesouhlasili.³²⁰ ONV následně na „kulacký seznam“ zapsalo 9 zemědělců z obce. V obci Milejovice se při zápisu na kulacké seznamy v červenci a srpnu 1953 rada MNV vůbec nesvolala, protože „již dříve rozhodla, že v Milejovicích vesničtí boháči nejsou“.³²¹ ONV zařadilo na seznam 6 osob a posudky na ně napsal úředník ONV, rovněž je dokument opatřen razítkem MNV v Milejovicích a podpisem předsedy MNV.³²²

V obci Štěkeň byl na „kulacký seznam“ zařazen zemědělec s 4,5 ha půdy a hostincem, který měl dále v nuceném pachtu 2,5 ha půdy. Tento maloročník se odvolával k ONV s tím, že nabídl hostinec Jednotě, jeho dcera je v ČSM a bratr štábním kapitánem československé armády. Podle něj je „zařazení mezi venkovské zbohatlíky (...) osobní záští místního tajemníka.“ Byť návrhy seznamů vesnických boháčů měly být 7 dní v obci vyvěšeny na úřední desce, aby prohloubily třídní diferenciaci vesnice,³²³ často se tato praxe porušovala, neboť místní funkcionáři neměli odvahu seznam vyvěsit.³²⁴ Např. tento zemědělec se o zařazení na „kulacký seznam“ dozvěděl až v bance,

---

³¹⁶ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 152.

³¹⁷ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, k. 409, inv. č. 802, sign. 614/9, Vesničtí boháči, přesídlení kulaků 1954-1956, list 72.

³¹⁸ Tamtéž, list 87.

³¹⁹ Tamtéž, list 14.

³²⁰ Tamtéž, list 81.

³²¹ Tamtéž, list 36. Více v podkapitole: [3.5. Obec Milejovice – potrestání čtyř selských rodin](#).

³²² Tamtéž. *Pozn.*: Dokument je psán ovšem od začátku do konce rukou úředníka ONV Hodouška, rovněž podpis předsedy MNV Jana Homolky je proveden tím samým perem a mírně se odlišuje od stylu podpisu v jiných pramenech (kde se podepisoval ještě jako předseda místní rolnické komise v r. 1949 – *SOKA Strakonice*, f. MNV Milejovice, *Zápisy ze schůzí* 1949, kniha č. 2, inv. č. 2, sign. II./B). Nelze však s dostatečnou mírou jistoty tvrdit, že razítko i podpis byly zfalšovány. Zbytek členů rady MNV však otázku vesnických boháčů neprojednával.

³²³ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 152.

³²⁴ *Pozn.*: Je rovněž známo z následujících let, že vývěsní tabule byly ve velmi špatném stavu a důležité dokumenty se vyvěšovaly v úřadovně MNV: *SOKA Strakonice*, fond OV KSČ Strakonice (1945-1989), Materiály z jednání předsednictva 1956, fascikl 50. Schůze ze dne 23. 1. 1956, s.3.

kde mu sdělili, že má kvůli tomu obstavené konto.³²⁵ Ačkoliv vlastní zásahy v „kulackém seznamu“ ze Štěkně ONV neprovedl, celkově upravil či doplnil seznamy z 24 obcí, tzn. z celkové čtvrtiny ze všech obcí v okrese Strakonice.³²⁶

Na tempu kolektivizace v okrese Strakonice je pozoruhodné zejména množství JZD, které byly založeny v letech 1951 a 1953 (po jednom), tj. v letech, které jsou známé největším nátlakem na soukromé zemědělce a zvýšenou snahou o zakládání družstev. Tempo zakládání JZD bylo pomalé již od svého počátku v roce 1949. JZD I. typu navíc tvořilo často jen několik jednotlivců, kteří byli kovorolníky či malorolníky a tato družstva stála zpočátku na aktivitě místní stranické buňky. Přestože již v roce 1951 každý funkcionář ONV měl přidělený patronát nad jedním JZD, do vesnic až na výjimky pravidelně nezajížděli. Rovněž v zápisech předsednictva OV KSČ se u jednotlivých referentů objevuje při projednávání zemědělských záležitostí neznalost, v které obci družstvo již založeno je.³²⁷ Většina členů předsednictva OV KSČ totiž bydlela ve Strakonících a až třetina z nich pracovala v ČZ. Jistá krize v postupu kolektivizace byla překonána až na podzim roku 1950 v rámci výměny vedoucího tajemníka OV KSČ. Pro přechod JZD na III. typ hospodaření bylo často nutné vybudovat kravín a dokončit jeho adaptaci, na což v okrese chyběly kvalifikované pracovní síly.³²⁸ Toto období je poznamenáno také řadou správních opatření a policejních kontrol u vesnických boháčů, byť v akcích za vylučování vesnických boháčů a sestavování „kulackých seznamů“ projevily některé obce statečný postoj a funkcionáři MNV se za své sousedy a dobré hospodáře postavili.

2.3.3. Fáze relativního uvolnění (1954-1955) a dokončení kolektivizace (1955-1960)

V roce 1954 došlo po výstupu řady členů na podzim předešlého roku k poklesu počtu JZD. Zatímco v roce 1953 existovalo na Strakonicku 26 JZD, z toho 21 JZD III. typu, v únoru 1954 uváděný počet družstev klesl na 22,³²⁹ z toho 20 JZD III. typu.³³⁰ V průběhu roku se rozpadlo JZD

---

³²⁵ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, k. 409, inv. č. 802, sign. 614/9, Vesniční boháči, přesídlení kulaků 1954-1956, list 85.

³²⁶ Tamtéž, Seznam vesnických boháčů na okrese Strakonice; *Pozn.*: Toto číslo lze zjistit ze všech úprav a značek, které ONV v seznamech provedl.

³²⁷ *SOKA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 12. 12. 1950.

³²⁸ *SOKA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1952, fascikl 52. Schůze ze dne 8. 3. 1952.

³²⁹ *Strakonický budovatel*, 8. února 1954. roč. 6. č. 6. Článek „Školení družstevníků v kursech“.

³³⁰ *SOKA Strakonice*, f. Okresní prokuratura Strakonice (1949-1965), Čtvrtletní a měsíční informační zprávy, karton č. 2, inv. č. 18, sign. T. Měsíční informační zpráva za měsíc únor ze dne 27. 2. 1954.

III. typu NĚmětice³³¹ a o JZD I. typu se přestal např. Strakonický budovatel zcela zmiňovat.³³² K 1. říjnu 1954 lze najít výčet 20 JZD v okrese Strakonice.³³³ JZD III. typu Všeclapy a Kraselov, které jsou v rámci výčtu zmiňovány, se následně do konce roku 1954 rozpadají. Okresní prokuratura od začátku roku 1954 situaci v zemědělství sleduje a podává pravidelné čtvrtletní zprávy okresní prokuratuře v Českých Budějovicích, v nichž kritizuje postup ONV Strakonice.³³⁴

Rozpad JZD vyšších typů byl místními a okresními funkcionáři v následujících letech tvrdě řešen. Ve všech třech výše zmíněných obcích byl proveden politický proces s významnými sedláky před opětovnou socializací vesnice. Tomáš Kouba ze Všeclap, sedlák hospodařící na 18 ha, byl na jaře 1955 odsouzen nepodmíněně ke 3 měsícům vězení, 1500 Kčs pokuty a ztrátě občanských práv na 5 let.³³⁵ Miloš Boháč, Jan Kojan a Jan Karas z NĚmětic byli odsouzeni k přísným trestům na jaře roku 1956.³³⁶ V roce 1957 byla z Kraselova následně vystěhována jedna selská rodina.³³⁷ Výkupní kampaň v roce 1954 zůstala záležitostí pouze výkupního aparátu a vůbec se nestala záležitostí MNV nebo členů strany v obcích. V obci Jinín dokonce došlo k fyzickému napadení pracovníků výkupu.³³⁸

V roce 1955 začala kampaň za zakládání JZD za organizační a politické pomoci okresního národního výboru a OV KSČ již neobvykle na podzim, oproti celostátním měřítkům, a výsledkem těchto snah bylo založení 3 JZD v Mutěnicích, Černíkově a Hlupíně.³³⁹ Následujícího roku kampaň od ledna promyšleně pokračovala a do 1. června 1956 se povedlo založit 28 JZD, zejména v oblasti do té doby opomíjeného Volyňska, tedy jižní části okresu.³⁴⁰ Následně se postup zakládání JZD prakticky zastavil (vznikla pouze 4 JZD,³⁴¹ poslední pak 5. října 1956 ve Vítkově),³⁴² a to zejména

---

³³¹ *SOKA Strakonice*, fond Archiv obce NĚmětice (nezpracovaný fond), Kronika obce NĚmětice 1930-1967, s. 83.

³³² Dříve založená družstva z Čepřovic, Černějic, Strašic, Zadních Zborovic a Neuslužic se z výčtu družstev ztrácejí, srov. *Strakonický budovatel*, 1. října 1954. roč. 5. č. 33-34. Článek „Přehled o dobrých i špatných dodávkách na našem okrese“.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ *SOKA Strakonice*, f. Okresní prokuratura Strakonice (1949-1965), Čtvrtletní a měsíční informační zprávy, karton č. 2, inv. č. 18, sign. T. Informační zpráva za IV. čtvrtletí r. 1954 ze dne 11. 1. 1955.

³³⁵ *Strakonický budovatel*, 19. března 1955. roč. 6. č. 10. Článek „Tomáš Kouba ze Všeclap odsouzen“.

³³⁶ Pro podrobnosti o případu srov. podkapitulu této práce: [3.2. Obec NĚmětice – případ sedláka Boháče a bývalých mlynářů Karase a Kojana](#).

³³⁷ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 42.

³³⁸ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 125.

³³⁹ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 44.

³⁴⁰ *Strakonický budovatel*, 1. června 1956. roč. 9. č. 22. Článek „Budeme dále zakládat Jednotná zemědělská družstva.“

³⁴¹ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD, noví členové, k. 488, inv. č. 851, sign. Zem/20, Zpráva o plnění plánu v zemědělství na rok 1956, s. 4.

³⁴² *Strakonický budovatel*, 12. října 1956. roč. 9. č. 40. Článek „Padesáté třetí družstvo.“

poté, co na jihočeský venkov došly zprávy o povstání v Poznani z 28. června 1956.³⁴³ Okresní aparát strany, ONV a místní funkcionář se soustředili zejména na hospodářské upevnění stávajících JZD a nábor nových členů v menšinových JZD, zejména v Nišovicích, Kakovicích a Přešťovicích. Nicméně obecně se v menšinových družstvech členskou základnu zvýšit nepodařilo z důvodu předchozích tvrdých metod při zakládání JZD a nezájmu samotných družstevníků o přijetí nových členů.³⁴⁴ Již v tomto roce se objevuje jako problém odchod osob ze zemědělství do jiných výrobních odvětví a zvyšující se průměrný věk osob pracujících v zemědělské výrobě.³⁴⁵

V roce 1957 pak bylo založeno družstvo v 51 obcích. Mezi nimi například v Milejovicích (9. února 1957) či ve Velké Turné (8. srpna 1957), v níž proběhly na přelomu roku 1952 a 1953 politické procesy s místními sedláky a František Pelouch a Jan Vokroj byli vystěhováni mimo rámec kraje.³⁴⁶ V roce 1958 vzniklo 5 nových JZD, mezi nimi i družstvo v Kraselově.³⁴⁷ JZD Kraselov však fungovalo jen formálně (v živé paměti družstevníků zůstalo předchozí špatné hospodaření JZD, kdy hodnota pracovní jednotky z roku 1953 činila pouhé 4 Kčs), takže muselo být roku 1960 začleněno do státních statků.³⁴⁸ Tím byla dokončena kolektivizace strakonického okresu.

Ani po dokončení kolektivizace ve všech obcích ovšem neustala zcela perzekuce, s níž se potýkaly děti bývalých soukromých zemědělců. Vzhledem k tomu, že v okrese byl nedostatek pracovních sil v zemědělství, zůstala v rukách místních funkcionářů z obce obrovská moc rozhodovat o tom, které dítě dostane výjimku a bude moci studovat obor na střední škole či učilišti, se kterým se uplatní i mimo zemědělství.³⁴⁹ Souhlas MNV byl nutný i pro případ vystěhování se z obce, neboť daná rodina nesměla v obci formálně vlastnit žádnou zemědělskou půdu, případně ji musela darovat československému státu. I v případě, že rodina v obci půdu nevlastnila, byla

---

³⁴³ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 157.

³⁴⁴ *SOka Strakonice*, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD, noví členové, k. 488, inv. č. 851, sign. Zem/20, Zpráva o JZD, list 18.

³⁴⁵ *SOka Strakonice*, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD, noví členové, k. 488, inv. č. 851, sign. Zem/20, Zpráva o plnění plánu v zemědělství na rok 1956, s. 4.

³⁴⁶ Např. *Strakonický budovatel*, 13. února 1953. roč. 4. č. 6. Článek „Cítím se vinen...“. BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M. a kol. Akce K [...], s. 503-504.

³⁴⁷ CRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 45.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 42.

³⁴⁹ Rozhovor s pamětníkem Františkem Jirsou ml. (*1950) ze dne 13. 11. 2010, Praha; Rozhovor s pamětníkem Františkem Matasem (*1950) ze dne 25. 8. 2018, Milíkovice.

v individuálních případech vystavena svévoli místních funkcionářů a musela se dovolat ústředních institucí.³⁵⁰

2.4. Podoby moci v raných 50. letech – Dokonale strojové fungování systému převodních pák a transmisí nebo individuální odpovědnost konkrétních aktérů?

Pro název této podkapitoly jsem se inspiroval přirovnáním, které použil Václav Havel v eseji *Moc bezmocných* pro „post-totalitní systém“, tj. režim, který v jeho představách fungoval, po roce 1968 v Československu, a který popsal jako „složitě soustrojí složek, stupňů, převodových pák a nepřímých manipulačních nástrojů“.³⁵¹ Oproti tomu staví Havel tradiční představu diktatury, tj. vlády, v níž nejsou všechny mocenské struktury stabilizovány: „K tradiční představě diktatury patří – pokud jde o samu techniku moci – nutně prvek určité improvizace; mocenské mechanismy nejsou většinou příliš fixovány; je tu hodně prostoru pro náhodnou a neregulovanou svévoli; objevují se tu ještě sociálně-mentální i faktické podmínky pro některé formy mocenského odporu“.³⁵² Představu režimu jako systému transmisí, šroubků a koleček, inženýrů lidských duší, železné disciplíny a železných dějinných zákonitostí zmínil již před srpnem 1968 filozof Karel Kosík v eseji *Naše nynější krize*: „Tento systém funguje, aniž ví, co je jeho podstatou, a jeho jednotlivé části žijí v iluzích o sobě a o druhých. Nestranické masy se domnívají o stranických masách, že jsou jednolitým kolektivem, který o všem ví a o všem rozhoduje. Stranické masy se domnívají o politickém vedení, že je vševědoucím a všemocným vládcem, který rozhoduje na základě přesných a úplných informací. Politické vedení považuje stranické masy za věčné nezletilce, kteří nemají vlastní rozum a nemohou proto sami rozhodovat, co smějí a mají vědět, co mohou a mají dělat. (...) Tento systém se sám charakterizoval jako systém převodních pák, ale zřejmě mu unikal smysl jeho vlastních slov.“³⁵³

Ačkoliv může být zpodobnění režimu jako dokonale funkčního odosobněného mechanismu lákavé, je tato zjednodušující představa v důsledku škodlivá, neboť zbavuje odpovědnosti za

---

³⁵⁰ Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 2. 10. 2010, Němčice: „Pokud se žádalo o členství v bytovém družstvu mimo místo bydliště, bylo třeba kladné stanovisko MNV. MNV jej ale nechtělo dát. Odvolání k radě MNV bylo zamítnuto. Kontrolní rada ONV vyhověla našemu dovolání jen částečně a to tak, že pokud by se uvolnil byt v Němčicích, mohli jsme se přestěhovat v rámci obce. Přestěhování do Volyně umožnila až informace Ústřední rady družstev o tom, z jakých důvodů (dojíždění, zdravotně nevyhovující bydlení, nemá byt vůbec) se dovolovalo přestěhování. Tyto důvody jsme splňovali.“

³⁵¹ HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990, s. 6-7.

³⁵² Tamtéž, s. 4.

³⁵³ KOSÍK, Karel. *Naše nynější krize*. In: *Literární listy*, roč. 17, č. 7–12, 11. dubna-16. května 1968. Praha: Svaz československých spisovatelů, 1968.

důsledky jednání všechny, mimo nejvyšší stranické vedení. Mám za to, že tento schematismus nedokáže dostatečně dobře zobrazit jak motivace konkrétních lidí či celých institucí, tak lokální mezilidské vztahy (které neformálně mohly mít větší vliv než příkazy „shora“ – z centrální a krajské úrovně) i míru improvizace v rozhodování okresních funkcionářů, neboť v poúnorovém období museli prakticky naráz zasahovat proti církvi, živnostníkům, sedlákům, bývalým příslušníkům stran NF, členům masových organizací (Junák, Sokol, Orel), malverzacím nově jmenovaných národních správců a od roku 1951 i vyhledávat a dávat si pozor na „vnitřního nepřítele“ v rámci strany.

ONV, OV KSČ, Okresní prokuratura ve Strakonících, okresní velitelství SNB a v menší míře Okresní soud ve Strakonících se jako instituce podílely na okresní úrovni na prosazování státní moci a jejich členové a zaměstnanci jednali jako aktivní aktéři v rámci kolektivizace. Tito aktéři byli hnáni snahou splnit úkoly nadřízených orgánů, poslušně plnit příkazy od nadřízených v rámci těchto institucí, dosáhnout odměn a kariérního postupu či plnit svojí práci „dobře“ v souladu s ideologií, která režimu dávala zdůvodnění jeho dějinné existence, jeho politický cíl spočívající v beztřídní společnosti a jeho metody založené na likvidaci třídy „kapitalistů“, kteří měli být na vesnici reprezentováni vesnickými boháči. Všichni aktéři tuto ideologii znali nebo měli znát, případně byli vyměněni v rámci kádrových opatření na všech významných místech za znalé.

Tím se dostávám k jednomu z problémů, který příslušné instituce na lokální úrovni trápil, tj. nedostatek vhodných kádrů. V poúnorovém období KSČ musela získat vhodné a mladé kádry do Bezpečnosti, které mohly nahradit příslušníky s prvorepublikovou četnickou minulostí, rychle vyškolit v právnických rychlokurzech dělnické prokurátory a spolehlivé soudce, obměnit místa členů a předsedů v MNV, obsadit místa ředitelů všech hospodářských podniků a dosadit důvěryhodné straníky do závodních rad v rámci kontroly těchto podniků. Okresní aparát KSČ musel rychle obsadit celou řadu míst lidmi, u nichž se nezbytná znalost ideologie (politická vyspělost) komplementárně měla doplňovat pouze s loajalitou, a to politice strany, neboť řadu dalších odborných předpokladů nebyl schopen během krátké doby přezkoušet a zhodnotit, ačkoliv se o to následně pokoušel v rámci školení (v nichž byli účastníci hodnoceni podle třech kritérií: 1. politická vyspělost rovnající se teoretické znalosti ideologie, 2. charakter – v daném případě tím bylo míněno, zda daný člověk obhajuje praktickou politiku strany, 3. odbornost – v tomto

pořadí)³⁵⁴ a kádrových prověrek (které se zase zakládaly mj. na stížnostech jiných členů strany – vedených někdy i jinými úmysly jako např. závistí či záští – na práci daného člověka). Celkově takové podmínky nezaručovaly, že instituce na okresní úrovni budou v prvních letech naplněny vysoce odborným personálním substrátem, naopak některé vlastnosti se v daném politickém kontextu staly zbytečnými.

Dalším problémem byla praktická aplikace směrnic ústřední a krajské úrovně strany a NV. Soutěživostí a horlivostí některých aktérů po omezování a zatlačování třídního nepřítele a dosáhnutím či přesáhnutím plánovaného cíle (zejména v rámci Bezpečnosti či ONV) generovala nezákonnost a excesy. Na druhou stranu si příkazy z vyšší úrovně také konkurovaly, což vedlo lokální činitele, kteří byli odpovědní i za konkrétní hospodářské výsledky, k úpravě příkazů z vyšších míst směrem k větší mírnosti či lidské laxnosti a zaměření se na jiný z mnoha úkolů, které k OV KSČ, ONV či okresní prokuratuře shora přicházely.

V následujících oddílech v rámci této podkapitoly se nebudu držet zcela chronologického popisu událostí, neboť řada procesů probíhá paralelně a je tedy vhodné je probrat tematicky jeden po druhém. V oddílu, který se týká ONV, se soustředím na tematiku okresní bezpečnostní trojky a vztah k podřízeným MNV obecně. V oddílu pojednávajícím o OV KSČ se zaměřím na politická školení funkcionářů, na vazbu ONV na krajskou úroveň strany, na politické strategie jednotlivých osob a na zapojení ČZ do kolektivizace. V případě oddílu o prokuratuře popíši provádění akce „K“ v okrese. Do této akce bylo zapojeno více orgánů, nicméně zprávy o ní z fondu okresní prokuratury jsou nejpodrobnější, jelikož okresní prokurátor vykonával dozor nad SNB a zároveň se účastnil komisí organizovaných ONV „k úpravě poměrů příbuzných vesnických boháčů“. V oddíle o okresním soudu budou popsány některé případy veřejných politických procesů se sedláky v okrese Strakonice, zejména zmíním případ sedláka Jana Benedikta z Doubravice Volyňské.

2.4.1. Okresní národní výbor – osoby, politické fungování, vazba na MNV a KNV

Národní výbory po Únoru 1948 zůstaly nejdůležitějšími nižšími orgány veřejné správy. Byly orgány státní moci (měly určité legislativní a exekutivní pravomoci) a zároveň orgány tzv. jednotné lidové správy.³⁵⁵ Soustava státní správy byla budována centralizovaně a hierarchicky,

---

³⁵⁴ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Školení, výcviky, zkoušky způsobilosti předsedů MNV (1949-1950), k. 107, inv. č. 584, sign. 193.

³⁵⁵ Lidospráva – pojem samospráva se po Únoru 1948 nehodil, protože příliš navozoval dojem určité autonomie, proto byl nahrazen pojmem lidospráva. Lidospráva měla být vykonávána v souladu se zásadami lidově-demokratického zřízení, byla financována přímo ze státního rozpočtu a tím pádem podřízena státní moci.

takže orgány nižšího stupně byly podle zásady demokratického centralismu vázány rozhodnutími vyššího stupně, byly vyšším orgánům odpovědné a jimi kontrolovány. Současně na všech úrovních státní administrativy měl každý orgán státní správy svůj paralelní protějšek ve stranickém aparátu. Členové KSČ se zúčastňovali všech jednání a před rozhodnutím klíčové otázky v národním výboru se k ní vyjadřovala příslušná stranická organizace.³⁵⁶

O personálním složení ONV ve Strakonici rozhodovala komunistická strana a konkrétní osoby byly na stranických schůzích kádrově posouzeny a předjednány. OAVNF provedl 28. dubna 1948 radikální změny ve složení ONV a rovněž byla ustavena nová rada ONV,³⁵⁷ v níž zasedl jako předseda ONV Vít Paroulek a mezi další významné členy patřili Vilém Allmer³⁵⁸ nebo Vladislav Čejka. O následném obsazení rady ONV rozhodlo na své schůzi ve Všeobecné záložně ve Strakonici dne 19. ledna 1949 předsednictvo OV KSČ, které vybralo do pozice předsedy ONV Jaroslava Malého, dělníka v ČZ. Z nejdůležitějších referentů pro proces kolektivizace je třeba zmínit bezpečnostního referenta Karla Vlasatého, dělníka v ČZ, dále finančního referenta Víta Paroulka, úředníka ONV, následně zemědělského referenta Vladislava Čejku, zemědělce z Přešťovic³⁵⁹ a v neposlední řadě tajemníka ONV, Josefa Vozandycha, úředníka z Volyně.³⁶⁰ Dosavadní rada ONV měla podat k 27. lednu 1949 demisi a KNV pak jmenoval nové složení rady dle návrhu stranické organizace. Z 12 členů ONV byly 4 dělníci ČZ, 2 osoby z fezáren a pouze jeden zemědělec. Na schůzi byl přítomen za KNV i s. Zeman,³⁶¹ který informoval o novém plánu na budování jednotných zemědělských družstev. Rovněž Vít Paroulek informoval o předchozí schůzi zemědělských pracovníků v Českých Budějovicích. V diskuzi se ještě neobjevil pojem „kulak“, nicméně bylo usneseno, že okresní mimořádná vyživovací komise překontroluje všechny místní vyživovací komise a odstraní z nich všechny „venkovské zbohatlíky“, přičemž komise

---

³⁵⁶ KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 253, 263-264.

³⁵⁷ KOUBOVÁ, Jitka – STRNADOVÁ, Ivana. *Okresní národní výbor Strakonice 1945-1978 – prozatímní inventurní seznam*. Strakonice: ONV Strakonice, 1980, s. 4 (dále jen: „KOUBOVÁ, J. – STRNADOVÁ, I. ONV [...].“).

³⁵⁸ V letech 1949-1950 předseda OV KSČ – srov. např.: *SOka Strakonice*, fond OV KSČ Strakonice (1945-1989), Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 25. 1. 1949; *SOka Strakonice*, fond OV KSČ Strakonice (1945-1989), Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 12. 7. 1949.

³⁵⁹ Vladislav Čejka vykonával dokonce od roku 1955 funkci předsedy JZD v Přešťovicích. *SOka Strakonice*, fond MNV Přešťovice, Obecní kronika Přešťovic, s. 126.

³⁶⁰ *SOka Strakonice*, fond OV KSČ Strakonice (1945-1989), Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 18. 1. 1949.

³⁶¹ Pozn. jelikož v zápisech ze stranických zasedání je u všech jmen straníků uvedeno s. jako soudruh, ponechávám toto odlišení u straníků na okresní úrovni i v dalším textu k zdůraznění stranické příslušnosti dané osoby i zachování jednotnosti oslovení v textu v případě přímého citování či pouhého parafrázování daných zápisů v případě, že nelze uvést celé jméno či funkci.

v novém složení provedou „řádný“ rozpis dodávek, zejména mléka (Strakonice byly v těchto dodávkách jedním z nejhorších okresů v kraji). Na 22. ledna 1949 pak byli voláni předsedové místních vyživovacích komisí a předsedové venkovských organizací KSČ svoláni do měst Strakonice, Horažďovice a Volyně, kde s nimi byla provedena instruktáž, jak správně předepisovat dodávky podle třídních hledisek.³⁶²

V letech 1948-1949 převzal ONV ve Strakonických působnost, které do té doby vykonávaly finanční úřady I. a II. stolice. O rok později byla do národních výborů začleněna také katastrální a zeměměřičská služba včetně úřadů přísežných komisařů pro hospodářsko-technické úpravy pozemků.³⁶³ Obě tato opatření se odrazila na venkově a byla směřována k podpoře kolektivizace zemědělství, neboť finanční referát ONV mohl rychle a pružně udílet pokuty za nesplněné dodávky a oblastní komise pro HTÚP byly pod přímým vlivem předsedy ONV, který se ze zákona stal předsedou těchto komisí, ostatní členy jmenoval ministr zemědělství podle zákona.³⁶⁴

Zatímco ONV byl jmenován ze strany OV KSČ a byl tudíž na politickém předjednání řady svých kroků v zemědělské politice závislý, existoval naproti tomu orgán, který od konce roku 1949 projednával důvěrné, tajné a přísně tajné záležitosti z bezpečnostní oblasti, o kterých se ani celé předsednictvo OV KSČ nemělo dozvědět. Byly jím okresní bezpečnostní trojky (na krajské úrovni pak měly ekvivalent v krajských bezpečnostních pětkách), které rozhodovaly o ostraze a zabezpečení sídla OV KSČ ve Strakonících (špatným výsledkem prověrky zabezpečení sídla dokonce bezpečnostní referent přispěl k pádu vedoucího tajemníka OV KSČ Brauna na podzim roku 1950) či krajské politické školy na zámku v Hořticích, otázkách požární bezpečnosti, zbraní, soudců z lidu, náboru do Sboru národní bezpečnosti, zemědělské mechanizaci a také v konkrétních trestních kauzách, byť zejména v roce 1950 se na jednání okresní bezpečnostní trojky dostaly případy zemědělců či zemědělská problematika v minimu případů. Když došlo k personální obměně (funkce se ujmul vedoucí tajemník OV KSČ Palma) v rámci okresní bezpečnostní trojky na začátku roku 1951, byla tato skutečnost okamžitě kritizována.³⁶⁵ Okresní bezpečnostní trojky (a krajské bezpečnostní pětky) byly vybudovány podle sovětského vzoru a byly tvořeny okresním tajemníkem strany, bezpečnostním referentem ONV a okresním velitelem SNB.³⁶⁶ V případě

---

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ KOUBOVÁ, J. – STRNADOVÁ, I. ONV [...], s. 5.

³⁶⁴ §§ 2 a 3 zákona č. 47/1948 Sb., o technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon).

³⁶⁵ *SOKA Strakonice*, fond ONV Strakonice, Bezpečnostní trojka 1950-1951, karton č. 152, inv.č. 595, sign. 230.

³⁶⁶ JECH, K. *Kolektivizace* [...], s. 68. Srov. pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 4: *rozmělnění osobní odpovědnosti* metodou projednávání takto závažných otázek v komisích.

trestních záležitostí byl zván na schůzi okresní prokurátor a v případě citlivých bezpečnostních otázek i příslušný velitel StB. Z dostupných pramenů se ovšem nepotvrdilo, že by se schůzi v letech 1949-1951 účastnili i zemědělský referent a zemědělský tajemník strany.³⁶⁷ Okresní bezpečnostní trojka se scházela ve Strakonících nepravidelně dle potřeby, přičemž na začátku roku 1950 se po čtyři měsíce její schůze neuskutečnila, protože bezpečnostní referent Karel Vlasatý byl poslán do krajské politické školy.³⁶⁸ V některých případech byly proto schůze okresní bezpečnostní trojky naplánovány den či dva před schůzí předsednictva OV KSČ, na které se měla řešit obdobná problematika. Začátkem března 1952 byly podle pokynů sekretariátu ÚV KSČ trojky a pětky zrušeny a místo nich zavedeny tzv. krajské a okresní bezpečnostní porady v obdobném složení.³⁶⁹

Problematiku zemědělství okresní bezpečnostní trojka projednávala v roce 1950 jen ve dvou případech, i ty však ukazují na obecnou míru paranoie mezi danými okresními činiteli. Dne 20. dubna 1950 obsírně probrala otázku JZD a malého počtu jak členstva, tak i družstev samotných v okrese Strakonice. Bezpečnostní trojka se ve značně militantním tónu usnesla postupovat „proti rozvratníkům a štváčům, kteří narušují jak vytvoření JZD, tak členstvo, které v JZD jest“, a to „tvrdě a za každou cenu je odstraňovat a zneškodňovat“.³⁷⁰ Situaci ve vzorovém družstvu v Přešťovicích, kde místní a okresní funkcionáři KSČ vytvářeli největší tlak na to, aby zde provedli co nejrychleji hospodářsko-technickou úpravu půdy, řešila okresní bezpečnostní trojka 31. července 1950, kdy konstatovala, že je třeba „učiniti průzkum politický a bezpečnostní a vyšetřiti, kdo narušoval jednání o scelení [pozn. aut.: půdy] a rozšíření členské základny JZD ve jmenované obci.“³⁷¹ Malý důraz na zemědělství v roce 1950 v práci bezpečnostní trojky potvrdila i zpráva o její činnosti za uvedený rok.³⁷² Ke vztahům mezi jednotlivými orgány je třeba poznamenat, že účastníci okresních bezpečnostních trojek, v tomto případě vedoucí tajemník OV

---

³⁶⁷ Srov. oproti tomu se zmínkou u Karla Jecha: Tamtéž

³⁶⁸ *SOKA Strakonice*, fond ONV Strakonice, Národní bezpečnost (1950-1951), karton č. 152, inv.č. 595, sign. 230. Bezpečnostní spisy (1949-1950).

³⁶⁹ JĚCH, K. *Kolektivizace* [...], s. 68.

³⁷⁰ *SOKA Strakonice*, fond ONV Strakonice, Národní bezpečnost (1950-1951), karton č. 152, inv.č. 595, sign. 230. Bezpečnostní trojka (1949-1950), schůze ze dne 24. 4. 1950.

³⁷¹ Tamtéž, schůze ze dne 31. 7. 1950; Pozn. Nalik byla opatření efektivní nelze z dostupných pramenů zjistit (OV KSČ se již 12. 7. 1950 usneslo, že předsednictvo OV KSČ, ONV, Okresní rady družstev a Jednotného svazu zemědělců se má vydat do Přešťovic přesvědčovat rolníky), ale zápis vypovídá o důležitosti kolektivizace v Přešťovicích pro okresní funkcionáře. HTÚP nicméně provedly Přešťovice až více jak rok po tomto zasedání a rozhodla se pro ni jen těsná většina rolníků. Srov. podkapitolu této práce: [3.1. Obec Přešťovice – vzorové JZD](#).

³⁷² Tamtéž, Zhodnocení práce bezpečnostní trojky v r. 1950 (nedatováno): „Jedna z velkých závad a nedostatků, které se u komise projevovaly byl malý zájem o zemědělskou politiku a toto se přecházelo jenom povrchně. Komise byla více zaměřena na trestní řízení, anebo na zprávy, které docházely od orgánů NB a těmito se pak zabývala a tím oddalovala projednání závažnějších věcí, pro komisi více příslušných.“

KSČ Palma, bezpečnostní referent ONV Vlasatý a okresní velitel Bezpečnosti Mach neváhali kritizovat okresního prokurátora za jeho neúčast na jednání okresní bezpečnostní trojky.³⁷³ Zároveň tato poznámka ukazuje, že jak vysoká bude výše trestu nad vesnickými boháči nebylo rozhodnuto na okresním soudě, ale již předem určen v jiných orgánech.³⁷⁴

Kariéra Karla Vlasatého pokračovala i po skončení bezpečnostních trojek. V červenci 1952 byl vybrán do pozice zemědělského referenta ONV.³⁷⁵ Dne 16. května 1954 pak proběhly volby do národních výborů. Předsedou ONV se stal František Vondrášek,³⁷⁶ tajemníkem Václav Černík, prvním náměstkem předsedy Josef Vozandych a druhým náměstkem Karel Vlasatý.³⁷⁷ František Vondrášek se stal tvrdým příznivcem kolektivizace.³⁷⁸

Významnou úlohu sehrával ONV ve vztahu k MNV, jelikož řídil jejich reorganizaci, prováděl jejich školení a ukládal jim řadu úkolů. Reorganizace MNV byla provedena důkladně a nové MNV se staly pevnou součástí nové soustavy lidové správy. V některých obcích byli vyměněni všichni členové MNV. S technickými podmínkami úřadování to však bylo horší. Ze všech obcí v okrese mělo v roce 1950 pouze 34 obcí vlastní nebo pronajaté úřadovny, a to často velmi skrovné. Dalších 19 obcí úřadovalo v bývalých chudobincích neboli obecních pastouškách, které byly rovněž obývány i jinými nájemníky, které nebylo možné vystěhovat, protože pro ně nebyly náhradní byty. Tyto obecní domky vyžadovaly nutné rekonstrukce, byť minimálně pro rok 1951 dle sdělení ONV nebyla oprava těchto nemovitostí do stavebních investic připuštěna. Zhruba 40 obcí nemělo úřadovnu žádnou. Administrativní kontrolor ONV ve zprávě z roku 1950 rovněž poznamenává, že funkcionáři MNV úřadují po nedělích či po nocích a někteří neúřadují vůbec. Často věci nepomůže ani vyslání úředníka z ONV, protože ten odpovědného funkcionáře nezastihne doma, což ztěžuje vyřízení některých spisů a pokynů z KNV vyžadujících šetření v místě dané obce.³⁷⁹ V roce 1950 provedl okresní národní výbor dle pokynů KNV školení

---

³⁷³ Tamtéž, schůze ze dne 21. 12. 1950: „Okresní prokurátor se bude pravidelně dostavovati na schůze bezpečnostní trojky a přinese vždy s sebou veškerý materiál týkající se obžalovaných, aby rozsudek byl vždy z třídního hlediska správně“.

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ *Strakonický budovatel*, 17. července 1952. roč. 3. č. 18. Článek „Změny na okresním národním výboru“.

³⁷⁶ František Vondrášek do roku 1952 vykonával funkci předsedy MNV ve Strakonících (v roce 1951 byl navíc předsedou OV KSČ), poté se stal plánovacím referentem ONV až do voleb v roce 1954. Tamtéž.

³⁷⁷ KOUBOVÁ, J. – STRNADOVÁ, I. ONV [...], s. 6-7.

³⁷⁸ Již v srpnu 1954, tedy době, která je považována za dobu kolektivizační stagnace, píše Vondrášek v situační zprávě pro KNV: „Je nutno rozvinout ostrý třídní boj – kulakovi – který využívá každé polevení v naší práci a vnáší nepřátelské teorie mezi naše drobné a střední rolníky.“ *SOA Třeboň*, f. KNV České Budějovice (1949-1958), karton 320, sign. 052.3 – Zprávy o činnosti, situační zprávy o činnosti jednotlivých národních výborů.

³⁷⁹ *SOKA Strakonice*, fond ONV Strakonice, Zpravodajství politické (1950), karton č. 153, inv.č. 599, sign. 234.

předsedů MNV v zámku v Hošticích. Během školení pak pracovníci ONV sledovali, nakolik se daný předseda MNV zapojuje do diskuze o socializaci vesnice, jak diskutuje ve volných chvílích a ke každému předseda MNV byl hodnocen z pohledu jeho politické vyspělosti. Předseda MNV v Novosedlech po skončení školení iniciativně napsal ONV, že v diskuzích poznal, že „sami předsedové MNV v jednotlivých obcích staví se v jádru věci proti socializaci vesnice.“³⁸⁰

2.4.2. Okresní výbor KSČ – vliv na ONV a ovlivňování ze strany KV KSČ

OV KSČ disponoval značnými pravomocemi ve vztahu ke všem okresním orgánům, zejména dokázal díky kádrové politice prakticky ovládat ONV a dále měl přímý vliv na místní organizace KSČ. Členové KV KSČ navštěvovali zasedání předsednictva OV KSČ v zásadě jen pokud se objevil nějaký zásadní problém, který bylo třeba vyřešit na základě vyšší autority. Hlavní linie strany byla všemi stranickými složkami zdůrazňována jako správná, proto pokud se objevily problémy socializace vesnice a na diskuzi v OV KSČ přijel člen vyšší stranické složky, bylo nutné projevit v diskuzi důkladnou kritiku a rituální sebekritiku.

Na zasedání OV KSČ dne 3. října 1950 pronesl nově jmenovaný vedoucí tajemník OV KSČ Ladislav Palma svůj první referát k situaci v otázce zemědělské politiky v okrese s připomínkou, že ač situaci podrobně nezná, zkušenost je taková, že OV KSČ nezajistilo usnesení IX. sjezdu strany a slova Klementa Gottwalda o tom, že k vybudování socialismu je nutné začít budovat socialismus na vesnici. Dále řekl, že: „my nemáme vybudováno jediné JZD z iniciativy našich soudruhů“ a pokračoval slovy, že se musí všichni straníci v místních organizacích seznámit s provozním řádem JZD. O týden později musel být zápis opraven (zřejmě poté, co byl tajemník Palma důkladněji seznámen se situací ze strany ostatních straníků) na znění: „každé JZD, které je ustaveno, je ustaveno z iniciativy našich soudruhů“.³⁸¹ Vedoucí tajemník Palma byl typicky dosazeným straníkem ze strany KNV na okres odjinud, který perfektně ovládal stranickou rétoriku a potřebu zevrubné kritiky. Jeho referát a doporučení důkladného čtení provozního řádu JZD však ukazuje neznalost příčin neúspěchu kolektivizace na vesnici a odtrženost od vyšších funkcí tamního života. Na stejném zasedání byl přítomen předseda KNV Škoda, který připomněl slova Julia Ďuriše, že jsou „dva okresy v republice zvláštní, je to okres strakonický, kde je velký průmysl,

---

³⁸⁰ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Školení, výcviky, zkoušky způsobilosti předsedů MNV (1949-1950), k. 107, inv. č. 584, sign. 193.

³⁸¹ *SOKA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 3. 10. 1950 a 10. 10. 1950.

a druhý je na Liberecku.“ Předseda KNV Škoda pak apeloval, že situace na vesnici je i věcí ČZ a zdůraznil, že „jestliže jste tady udělali nějakou chybu, pak to bylo zaviněno tím, že jste nešli přes závody“. Následně přijalo OV KSC usnesení, že ČZ bude konat neustále přednášky o JZD, toto usnesení bude rozšířeno i na další podniky a na zemědělce bude vykonáván nátlak v zaměstnání.³⁸²

KNV si poté nechalo vypracovat zprávu k situaci ve strakonické ČZ, ze které vyplývalo, že „mnohde členové KSC pro JZD neagitují a nepřesvědčují, protože sami mají pochybnosti a nedůvěru.“ Ve Zbrojovce pak z jejich zaměstnanců bydlelo na vesnici 1136 osob, přičemž půdu vlastnilo 263 osob. V JZD či v přípravných výborech bylo jen 24 z těch, kteří půdu na vesnici nevlastnili a 20 těch, kteří půdu vlastnili.³⁸³ Ani po roce se však situace příliš nezměnila, neboť ve zprávě OV KSC o stavu JZD od roku 1949 z 27. listopadu 1951 konstatuje autor správy, že svoji povinnost patronátního závodu splnily pouze Vlnařské závody. Zpráva pak obsahuje důkladnou kritiku ČSM, který sice přijal řadu závazků, že pomůže při stavbách v JZD Kváskovice, ale ve skutečnosti neudělal nic a organizační a kulturní pomoc v budování JZD byla rovněž slabá.³⁸⁴ Také STS si nezasloužila titul „apoštola socializace“ na vesnici. Zpráva pouze pochválila činnost vedoucího tajemníka Palmy, který na vesnici zajíždí a „řeší otázky v JZD přímo v místě“³⁸⁵

Na narůstající strach uvnitř KSC z „vnitřního nepřítele“ v roce 1951 ukazují dvě zasedání OV KSC, na nichž byl zmíněn případ Otty Šlinga a Marie Švermové.³⁸⁶ NA OV KSC se obrátila manželka bývalého předsedy ONV Malého, u jehož bratra provedla StB domovní prohlídku. Malá si potom stěžovala u krajského politika KSC Jana Piláta. Ten odkázal na to, co dělali Švermová a Šling a nepřímou ukázal na praktiky vedoucího tajemníka OV KSC Palmy. Na zasedání OV KSC ze dne 8. ledna 1951 Palma uvedl, že neví, proč StB prováděla prohlídku u Malého a je to její věcí, nicméně OV KSC v tomto nekonalo. Zdůraznil, že StB tuto prohlídku provedla až v době, kdy Malý už nebyl ve funkci a na dotaz Malé vysvětlil vyloučení jednoho straníka z KSC, neboť „ztratil

---

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 68-69.

³⁸⁴ „Bylo je slyšet je jednou při rozorání mezi v Přešticích, o jiných akcích nemáme zprávy“. *SOkA Strakonice*, f. OV KSC Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 27. 11. 1951.

³⁸⁵ Tamtéž.

³⁸⁶ Otto Šling byl vedoucím tajemníkem v KV KSC v Brně, nicméně byl z této funkce v na podzim roku 1950 odstraněn. Během dlouhých výslechů trvajících ze strany StB i 22 či 30 hodin, které zahrnovaly i fyzické bytí se „doznal“, že byl špiónem a při uvádění jmen spolupracovníků uvedl i jméno Marie Švermové. Šling byl poté popraven v procesu s Rudolfem Slánským. Ta byla v lednu 1951 internována, poté odstraněna z ÚV KSC, odsouzena za podíl na protistátním spiknutí a propuštěna až v roce 1956. JECH, K., *Kolektivizace* [...], s. 83-84. Více k tomuto tématu srov.: Hledání československého Rajka – Otto Šling [online], Totalita.cz [cit. 2019-07-25]. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/proc/proc_slanskyr_01_04.php>.

prázdnou občanskou legitimaci v době, kdy cizí agenti za takový průkaz dávali 80 000 Kčs.³⁸⁷ Spor byl dočasně vyřešen až do května 1951, kdy byl Ladislav Palma v atmosféře nervozity a nespokojenosti uvnitř okresní buňky strany znovu jmenován v souvislosti se „šlingovštinou“ starými členy KSČ, kteří špatně nesli, že byl do funkce vedoucího tajemníka vybrán straník z jiného okresu. Rovněž i v tomto případě byl spor urovnán,³⁸⁸ nicméně tyto diskuze ukazují na různé politické strategie straníků a odhaluje, že OV KSČ nebyla jednoduše celkem, ale fungovaly v ní rozdílná křídla a politické skupiny.

Po měnové reformě a povstání dělníků ČZ ve Strakonici se ozvala kritika ze strany KV KSČ na zasedání ze dne 20. června 1953,³⁸⁹ která kritizovala okresní úroveň paradoxně za něco, co jí sama v roce 1950 radila. Podle vedoucího tajemníka KV KSČ byly přesvědčovací metody nahrazovány leckdy „siláckými kousky a administrativními metodami, zvláště na vesnici, což mělo pak svůj odraz i na závody, především na Zbrojovku. Na vesnicích se v minulé době stříhalo elektrické vedení kulakům a v některých případech i středním rolníkům.“ OV KSČ si dala podle KV KSČ „nesprávný závazek, že do konce roku získají všechny dělníky, kteří mají na vesnici půdu, do JZD.“³⁹⁰ Metoda vypínání proudu v obcích, kde nechtěli založit JZD, se opravdu na Strakonicku vyskytla např. v případě Nebřehovic.³⁹¹

2.4.3. Okresní prokuratura ve Strakonici – činnost, osoby a spolupráce s SNB

Prokurátoři v nových politických podmínkách získali silnější postavení v trestním řízení. Okresní prokurátoři začali plnit roli kontrolorů okresních soudců a měli možnost převážnou většinu rozhodnutí napadnout u Nejvyššího soudu v případě jejich nepříznivého politického vyznění.³⁹²

Klíčovými osobami, které měly na starosti většinu „kulackých“ kauz v okrese Strakonice, byli okresní prokurátor Sedlák³⁹³ a dělnický prokurátor Karel Pacourek, původem holič ze Strakonice, který absolvoval krátký běh prokurátorské školy pro dělnické kádry.³⁹⁴

---

³⁸⁷ *SOka Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 8. 1. 1951.

³⁸⁸ Tamtéž, Schůze ze dne 22. 5. 1951.

³⁸⁹ Srov. text vztahující se k pozn. pod čarou: 310.

³⁹⁰ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 107.

³⁹¹ Rozhovor s pamětníkem a elektrikářem Karlem Novákem ze dne 22. května 2019.

³⁹² KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 658.

³⁹³ BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n., s. 27.

³⁹⁴ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech – Díl II.*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 116, 122.

Spolupráce prokuratury a okresního soudu byla od počátku dle zpráv prokurátorů příkladná. Ve zprávě z 15. června 1950 pro pracovní konferenci prokuratur říká okresní prokurátor: „Mezi soudem a prokuraturoou nedělo se dle mých zjištění v dřívější ani v současné době diferencí“³⁹⁵

Spolupráce prokurátora s ostatními okresními složkami nebyla však ideální, jak ukazuje zpráva, kterou napsal okresní prokurátor Krajské prokuratury v Českých Budějovicích dne 2. dubna 1953: „Šetřením bylo zjištěno: trestní komise ONV nedostatečně a špatně funguje. Jest těžkopádná, schází se nepravdělně a neřeší případy, které je nutno řešiti.“³⁹⁶ Ve stejné zprávě se objevuje i informace, že výstup mezi okresním prokurátorem a okresním tajemníkem KSČ Fílou byl urovnán. Co se týče hodnocení spolupráce s Bezpečností, pak prokurátor připouští, že nedostatky z její strany jsou značné, ale daří se je odstraňovat a poručík Josef Mach je ve své iniciativě a prudkosti usměřován.³⁹⁷

V rámci přípravy a realizace vysídlovací akce „K“ započaté vydáním směrnice tří ministrů 20. října 1951 a formálně ukončené v létě 1953 v okrese Strakonice se okresní prokurátor se účastnil prokazatelně 5 jednání komise na úpravu rodinných poměrů vesnických boháčů a na jednom jednání byl nepřítomen. První jednání se konalo 14. listopadu 1952 a ostatní jednání komise jsou nedatována, pouze naznačují, že se uskutečnila až v roce 1953 a určují vždy datum konání následující komise. Podle těchto jednání v rámci okresu bylo vystěhováno 7 rodinných celků.³⁹⁸ Mimo rámeček kraje se pak mělo jednat o 13 rodinných celků.³⁹⁹ K těmto jménům je třeba přidat jméno Josefa Pavlína ze Strunkovic, který byl vystěhován mimo rámeček kraje.⁴⁰⁰ Dosavadní součty jihočeských archivářů, které hovořily o 15 rodinných celcích, je tedy třeba opravit.⁴⁰¹

Celkově v rámci akce „K“ a v průběhu následných soudních procesů pro vesnickým boháčům po jejím konci bylo vystěhováno ze Strakonického okresu pravděpodobně okolo 60

---

³⁹⁵ *SOKA Strakonice*, f. Okresní prokuratura Strakonice (1949-1965), Čtvrtletní a měsíční informační zprávy, karton č. 2, inv. č. 18, sign. T. Zpráva o stavu prokuratury ve Strakonici ke dni 15. června 1950.

³⁹⁶ Tamtéž. Okresní prokuratura ve Strakonici podává zprávu za měsíc březen 1953, s. 2.

³⁹⁷ Tamtéž.

³⁹⁸ 1) Evžen Majer z Tažovic, 2) Marie Piherová z Černětic, 3) Jaroslav Kulatka z Kbelnice, 4) Karel Dlahowesky z Němčic, 5) Toman a Arnoldová z Oseku, 6) Carda z Kváskovic, 7) Vachout, Machník a Machníková. Srov.: *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, karton č. 410, inv. č. 802, sign. 614/9.

³⁹⁹ 1) Jan Komínek z Kváskovic, 2) Josef Šrámek z Litochovic, 3) Josef Častoral z Novosedel, 4) Marián Miříčka z Katovic, 5) Jan Diviš z Petrovic, 6) Marie Beranová z Pracejovic, 7) Václav Míšek z Pracejovic, 8) Stanislav Maňhal z Pracejovic, 9) František Hodonický ze Starova, 10) Josef Held ze Starova, 11) Jindřich Kubička z Přechevic, 12) Marie Šípová z Pracejovic, 13) Václav Nový z Katovic. Srov.: Tamtéž.

⁴⁰⁰ BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulákem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n., s. 28.

⁴⁰¹ PLUCAROVÁ, Laděna: Soupis nuceně vystěhovaného zemědělského obyvatelstva v jihočeských archivech 1949–1960. In: ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (eds.): *Kolektivizace v Československu*, 1. vyd., Praha: ÚSTR, 2013., s. 264.

rodin.⁴⁰² Zpráva z prvního čtvrtletí roku 1958 říká, že bylo zlikvidováno celkem 60 kulaků, z toho 11 případů vysídleno mimo okres, 34 případů zůstalo v okrese a 15 případů bylo v tu dobu ve vazbě.⁴⁰³

2.4.4. Okresní soud ve Strakonících – veřejné procesy s „kulaky“

Již krátce po Únoru 1948 se uskutečnila zásadní změna soudnictví a soudní soustavy, za níž stála snaha totalitního režimu o totální kontrolu nad justicí jako důležité složky státní moci. Zákonem o zlidovění soudnictví č. 319/1948 Sb. byl zaveden institut soudců z lidu. Za soudce z lidu měly být vybrány osoby z řad „dělnické třídy“, které se měly řídit třídním vědomím spravedlnosti. V praxi však „zlidovění“ soudnictví znamenalo přísun „nových kádrů“ bez středního vzdělání, které studovaly v různých pochybných rychlokurzech práva. V senátech měli mít soudci z lidu napříště většinu. Trestní věci rozhodovaly okresní soudy v senátech složených z předsedy (soudce z povolání) a dvou soudců z lidu. V případě odvolání rozhodoval krajský soud v senátech složených ze dvou soudců-profesionálů a tří přísedících – soudců z lidu.⁴⁰⁴

Zákonem o advokacii byl odstraněn „soukromý“ charakter výkonu advokátského povolání a tím pádem advokáti nebyly nuceni chránit zájmy „svého“ klienta tím nejlepším možným způsobem,⁴⁰⁵ naopak v politických procesech se staly pasivními nástroji obžaloby jako postavy v rámci inscenovaných soudních divadel. Ve zvláště důležitých případech byli obžalovaným přiděleni advokáti, kteří byli zároveň spolupracovníky Státní bezpečnosti (StB). Soudnictví jako celek přestalo být nezávislé na politickém rozhodování.

Údajným cílem veřejných procesů bylo přesvědčovat a vychovávat masy k bdělosti a ostražitosti vůči „nepřítelům státu a jeho lidově-demokratického zřízení.“ Skutečným cílem bylo odstrašit potenciální oponenty komunistického režimu a přimět rolníky ke vstupu do JZD.⁴⁰⁶

U trestných činů, u kterých chyběla subjektivní stránka jednání (zavinění u činů, které lze spáchat pouze úmyslným jednáním) a příčinná souvislost mezi jednáním obviněného a způsobeným trestněprávním následkem, byly tyto obligatorní náležitosti trestného činu presumovány již z pouhé příslušnosti obviněného k tzv. „vykořisťovatelské třídě“. Politicky

---

⁴⁰² *SOkA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD – noví členové (1957–1959), karton č. 488, inv. č. 851, sign Zem/20.

⁴⁰³ Tamtéž.

⁴⁰⁴ KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva [...]*, s. 635, 654, 656.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 637.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 169-170.

zmanipulované procesy, byly obvykle připravovány součinností krajského prokurátora s krajskými politickými činiteli ve spolupráci s okresním prokurátorem a okresními veřejnými a politickými činiteli.⁴⁰⁷

Soudci, kteří soudili výhradně „kulacké“ případy byli v okrese Strakonice Karel Kapoun a František Trojan.⁴⁰⁸ Výše trestů udílených Okresním soudem Strakonice v kauzách proti „kulakům“ v průběhu 50. let spíše stoupala⁴⁰⁹ a dosáhla nejprísnějších trestů v roce 1956 v procesech proti Milošovi Boháčovi z Němčic (18 let odnětí svobody nepodmíněně za velezradu a sabotáž)⁴¹⁰ a Janu Benediktovi z Doubravice Volyňské (19 let odnětí svobody nepodmíněně za vraždu).⁴¹¹ V obou případech došlo k rehabilitaci obviněných v 90. letech 20. století.⁴¹²

---

⁴⁰⁷ KUKLÍK, Jan, a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, s. 175.

⁴⁰⁸ VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech – Díl II.*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 116, 122.

⁴⁰⁹ Stejný poznatek je patrný i z průběhu kolektivizace v okrese Trhové Sviny: KODADOVÁ, V. *Kolektivizace a zakládání JZD [...]*, s. 161–163.

⁴¹⁰ Srov. podkapitolu této práce: [3.2. Obec Němčice – případ sedláka Boháče a bývalých mlynářů Karase a Kojana.](#)

⁴¹¹ Tento případ překračuje rozsah této práce, nicméně dozvěděl jsem se v souvislosti s ním tři různé verze událostí, jak mohl proběhnout. První říká, že k sedlákovi Janu Benediktovi přišel cizinec slovanského vzezření (pravděpodobně z Ukrajiny či Polska), který u něj pracoval. Benedikt ho u sebe ukryl a když tento člověk onemocněl a jeho výživa byla stále nákladnější, Benedikt ho zabil. Tato verze odpovídá novinovému článku ve Strakonickém budovateli, který o případu vyšel. Druhá verze říká, že Jan Benedikt byl dlouhodobě sledován StB z lesa. Člověka, kterého přechovával, StB naháněla na poli a postřelila. Následně tento člověk zemřel. Třetí verze, která je nejpravděpodobnější a pramenně nejpodloženější, hovoří o tom, že tento člověk byl z Polska, protože nosil na krku řetízek s Pannou Marií Częstochowskou. Tento cizinec se ukryl na statku u Benediktů a pomáhal mu na poli. Snažil se přejít přes hranice, ovšem v roce 1954 se vrátil nemocný s tím, že se mu přechod nepodařil. Stále méně reagoval na podněty a následně v lednu 1955 zemřel na selhání jater či žloutenku na Benediktově usedlosti, který ho ve stodole zakopal z obavy před postihem za to, že tohoto člověka nenahlásil příslušným autoritám. Zmizení člověka, kterého ve vesnici vídali, však zaznamenali místní. Dne 28. 12. 1955 začala StB akce „Sova“ a rozpracovala podmínky politického procesu s Janem Benediktem i se svědky, kteří proti němu budou svědčit. Když byl Jan Benedikt v březnu 1956 zatčen, původně měl být souzen pro sabotáž a rozšiřování protistátních letáků. Po nález mrtvol v jeho stodole a lékařské zprávě z oboru patologie, která zmínila pruh tenké látky kolem krku mrtvol, však StB celý koncept vyšetřování přepracovala. Následně začalo období nekonečných výsledů s Janem Benediktem, jeho synem Václavem, Karlem Majerem a manželkou Anežkou Benediktovou. Anežka Benediktová po svém doznání byla propuštěna večer 23. května 1956 a s největší pravděpodobností v noci z 23. na 24. května 1956 spáchala na svém statku sebevraždu, byť byla silně věřící. V rámci vynucených výsledů všichni ostatní obvinění doznali, že vraždu provedli, nicméně několikrát v rámci výsledů své výpovědi odvolali a v závěrečné fázi se nedokázali shodnout, jak čin provedli. Na základě revizních znaleckých posudků z 90. let, které konstatovaly, že takto krátký pruh látky nebylo možné použít ke škrcení, jelikož by nezajišťoval dostatečný úchop, a jelikož původní lékařská zpráva byla zpracována stručně a nezaznamenávala všechny potřebné skutečnosti, byl rozsudek ve věci Jana a Václava Benediktových a Karla Majera zrušen. Archiv Miluše Prokopové (rozené Majerové).

⁴¹² BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n., s. 58; Archiv Miluše Prokopové (rozené Majerové).

Kapitola 3

Mikrohistorické sondy do života jednotlivých obcí na okrese strakonickém

Ve třetí kapitole provedu analýzu a porovnání kolektivizace v pěti obcích strakonického okresu (Přešťovice, Němětice, Nihošovice, Droužetice a Milejovice). Průběh kolektivizace popíši metodou mikrohistorické sondy. V každé obci probíhala kolektivizace do jisté míry unikátně, a to na základě mezilidských vztahů z předchozí doby (z doby první republiky a okupace), jiného hospodářsko-sociálního rozvrstvení (velikost zemědělských závodů a množství osob nemajících hlavní zdroj obživy v zemědělství) jiného počtu a aktivity členů KSC. Přestože je zkoumaný vzorek obcí relativně malý (přes 5 % obcí okresu), obce jsem vybral tak, aby reprezentovaly určitou širší skupinu obcí, v nichž kolektivizace probíhala částečně obdobně.

Přešťovice představují obec s JZD, které bylo založeno jako první v okrese Strakonice a bylo určeno okresními orgány jako družstvo vzorové. Vývoj v Přešťovicích tedy bude mít určité společné znaky s ostatními JZD, které byly založeny na začátku kolektivizace jako byly JZD Malá Turná, Novosedly či Nové Kestřany. Němětice naopak reprezentují obec, v níž se v letech 1953 a 1954 družstvo rozpadlo a bylo v druhé polovině 50. let 20. století obnoveno za pomoci politického soudního procesu jako odvěta za tento rozpad podobně, jako tomu bylo ve Všechlapech a Kraselově. Nihošovice jsou obcí, v nichž družstvo poprvé zakládali v kolektivizační vlně, která začala na přelomu roku 1955 a 1956 jako v desítkách dalších obcí na Strakonicku. Navíc Nihošovice a Němětice spolu přímo sousedí a jsou spojené celou řadou osobních vazeb, přesto v nich byl průběh kolektivizace diametrálně odlišný. Obce Droužetice a Milejovice pak představují obce, v nichž v roce 1955 bezpečnostní orgány provedly zatčení celých skupin sedláků, kteří byli následně odsouzeni Okresním soudem ve Strakonících. V Droužeticích byl jeden ze dvou odsouzených sedláků předtím vyloučen z družstva na podzim roku 1954 a druhý v družstvu setrval. V Milejovicích proběhla perzekuce sedláků dlouho předtím, než bylo JZD v obci založeno (jako se to stalo např. ve Velké Turné či v Krtech).

Pro komparativní srovnání je třeba u každé obce pracovat s několika porovnatelnými údaji. Pro rozhodnutí okresní úrovně strany a národního výboru, v které obci kolektivizaci podpořit, mohla hrát roli velikost a poloha obce (směr a vzdálenost od centra okresu a STS), politické názory

obyvatel ve volbách v roce 1946 (podpora komunistů a sociálních demokratů) a předchozí existence tradičních nevýrobních družstev v obci. Pro otázku úspěšnosti kolektivizace v obci mohly hrát roli přírodní podmínky, hospodářsko-sociální struktura obce, mezilidské vztahy, formy předávání informací, tradicionalita či naopak progresivita obyvatel a silné osobnosti z řad sedláků či naopak příslušníků místní organizace KSČ.

K získání určitého referenčního rámce pro analýzu výsledků proto u každé obce, krom představení konkrétního průběhu kolektivizace od založení JZD v obci, vždy uvedu: její polohu vzhledem k okolním obcím a v rámci okresu Strakonice, vodstvo, geomorfologický reliéf a případně další údaje vázající se k přírodním podmínkám a úrodnosti katastru, počet občanů a velikost obce v rozhodném období, výsledky voleb z roku 1946 a hospodářsko-sociální strukturu obce před rokem 1948 podle zařazení vlastníků půdy do kategorií bezzemků, maloročníků, středních ročníků a sedláků (budou-li k tomu dostupné prameny). V případech těch obcí, kdy je taková informace zjistitelná, rovněž uvedu, kolik bylo v obci telefonů a kdo k nim měl přístup, kdy byl zaveden obecní rozhlas, zda a jaké byly formy ideologické agitace pro vstup do JZD a jaká byla místa setkávání, diskuze a vzájemné komunikace v obcích. Tyto strukturované údaje poskytnou cenný vhled a porozumění danému vesnickému společenství, vytvoří základ pro porovnávání stejného se stejným, vodítko pro interpretaci odlišných situací a pozadí pro představení lidských příběhů spojených s kolektivizací.

3.1. Obec Přešťovice – vzorové JZD

Obec Přešťovice se nachází 5 km severovýchodním směrem od Strakonice. Obecní katastr sousedí s katastry obcí Slaník a Rovná na západě, Kbelnice a Rohozná na severu, Štěkeň východě a Modlešovice na jihu. Katastrem obce protéká ze západu na východ řeka Otava a obecní rybník je dominantou obce. Vodní živel byl pro obec důležitý již za první republiky. Ti z obyvatel, kteří nedostali dostatek půdy při první pozemkové reformě, se živili přes léto voroplavbou a přes zimu jako dělníci pletením košů pro fezární ve Strakonících.⁴¹³ Obec leží takřka v naprosté rovině, o čemž svědčí i jméno sousední obce – Rovná. Přírodní podmínky umožňují efektivní využití mechanizačních prostředků a půda je v obci úrodnější než v obcích, jejichž katastr je členitější. Obec byla ze sledovaných obcí nejlidnatější, v roce 1945 zde žilo 337 lidí.⁴¹⁴

---

⁴¹³ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešťovice, Obecní kronika Přešťovic, s. 40.

⁴¹⁴ *Zprávy úřadu statistického republiky Československé*. řada D, číslo 1-16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 68.

Ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění v roce 1946 bylo v obci odevzdáno 193 platných hlasů. Zvítězila KSČ se 78 hlasy (40,6 %), za ní následovali lidovci se 65 hlasy (33,9 %), sociální demokraté se 43 hlasy (22,4 %), národní socialisté se 6 hlasy (3,1 %) a 1 hlas byl prázdný.⁴¹⁵ Přímé volby do národních výborů se v letech 1945-1948 nekonaly, i když se s nimi původně počítalo. Prioritou bylo provedení parlamentních voleb v roce 1946 a volby do národních výborů byly odloženy na rok 1947, kdy se již neuskutečnily. Národní výbory tak byly po parlamentních volbách v roce 1946 pouze „rekonstruovány“ podle výsledků voleb do Ústavodárného národního shromáždění na základě vládního nařízení č. 120/1946 Sb.⁴¹⁶ V porovnání s ostatními obcemi získali vyšší zastoupení sociální demokraté (pravděpodobně vzhledem k blízkosti průmyslových Strakonic a většímu zastoupení dělníků v obci), kteří tvořili spolu s komunisty pohodlnou většinu. Poměr hlasů pro obě tyto strany se zhruba shoduje s poměrem hospodářství do 2 ha a od 2 do 5 ha k celkovému počtu zemědělských závodů v obci.

Hospodářsko-sociální skladba obce před vstupem do kolektivizace podle soupisu ploch kultur z roku 1946 byla následující: 14 hospodářství kovorolníků a bezzemků obhospodařujících půdu o celkové výměře do 2 ha, 25 malých zemědělců s půdou o výměře od 2 do 5 ha, 12 chalupníků s půdou o výměře od 5 do 10 ha, 7 středních zemědělců vlastních hospodářství o výměře od 10 do 15 ha a 5 sedláků s výměrou půdy od 15 do 20 ha. Žádný zemědělec z obce neměl přes 20 ha.⁴¹⁷ Tyto údaje se v průběhu poválečných let měnily jen mírně, nicméně budou se v nich nacházet drobné nepřesnosti vzhledem k tehdejší metodám měření (i možným nedůslednostem a chybám v při přepisu z archu na arch). Z níže uvedených údajů je patrné, že počty závodů do 5 ha v obci výrazně převažovaly, nicméně vlastnily v poměru ke svému počtu jen velmi malou výměru půdy. Hospodářství středních rolníků a sedláků tvořila zhruba polovinu výměry katastru.

	0-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	Celkem
Celková výměra	12,56 ha	86,12 ha	82,63 ha	84,74 ha	89,83 ha	355,88 ha
% počet závodů	22,22 %	39,68 %	19,05 %	11,11 %	7,94 %	100,00 %
% výměry katastru	3,53 %	24,20 %	23,22 %	23,81 %	25,24 %	100,00 %

(SOka Strakonice, fond MNV Přešťovice, Soupis ploch kultur (1945-1951), karton č. 1, výpočty autora)

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 258.

⁴¹⁶ KUKLÍK, J. a kol., *Vývoj československého práva* [...], s. 91-92.

⁴¹⁷ SOka Strakonice, f. MNV Přešťovice, Soupis ploch kultur (1945-1951), karton č. 1, inv.č. 20, sign. 6 B/3.

Jednotné zemědělské družstvo v Přešřovicích bylo založeno záhy po účinnosti zákona o JZD jako první JZD na strakonickém okrese dne 4. května 1949.⁴¹⁸ Ustavující schůze se účastnilo 9 rodin z Přešřovic,⁴¹⁹ které patřily převážně mezi maloročníky a kovorolníky (7 rodin náleželo k maloročníkům, jedna k bezzemkům a jedna do kategorie středních ročníků), kteří měli vedle práce na poli také hlavní pracovní poměr mimo zemědělství. Celkově družstvo I. typu tvořilo 38 ha zemědělské půdy.⁴²⁰ Předsedou JZD se stal Josef Marek.⁴²¹

Při vzniku JZD byly podle mého názoru klíčové tyto faktory: 1) mechanizace, 2) příznivé komunikační napojení obce na Strakonice a příznivé přírodní podmínky a 3) pomoc dělníků z patronátního podniku ve Strakonici. V obci existovalo z dřívější doby strojní družstvo, z něhož se JZD od sedláků Václava Šímy (19,06 ha) a Václava Kynkora (19,93 ha) podařilo vykoupit do začátku 1 traktor Zetor 15, samovazač 6“ a tříradliční pluh. Převzetí strojů se neodehrálo bez problémů, neboť jmenovaní sedláci nechtěli stroje vydat, dokud za ně nedostanou peníze. Obtíže se objevovaly i po splacení strojů, protože členové družstva nerozuměli ovládání některých strojů a nechtěli chodit pro proškolení k bývalým majitelům.⁴²² Hned následujícího roku dostalo družstvo druhý traktor.⁴²³ JZD rovněž mohlo brzy profitovat z pomoci jedné ze dvou strojních stanic Státních lesů a statků, které byly na Strakonicku založeny k 15. březnu 1948, jelikož tato strojní stanice se nacházela přímo v sousední Štěkni.⁴²⁴ V důsledku zákona č. 27/1949 Sb., o mechanizaci zemědělství, došlo k přechodu současných strojních stanic ze Státních lesů a statků pod Ústředí pro mechanizaci zemědělství a nové státní strojní stanice získaly v průběhu roku 1949 a 1950 nové stroje výkupem či faktickou konfiskací strojů větších sedláků.⁴²⁵ Dostupná mechanizace byla v začátku JZD pro jeho rozvoj klíčová.

---

⁴¹⁸ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešřovice, Obecní kronika Přešřovic, s. 65. Obecní kronika uvádí (v zápisu ze schůze ZO KSČ), že přípravný výbor JZD bude svolán na 4. května 1949. Pešek uvádí datum 5. května 1949, kdy zřejmě došlo k podání oficiální registrace, příp. se jedná o chybné datum, srov.: PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 40. Jako dozajista nesprávné vzhledem k posloupnosti dějů na krajské úrovni je třeba brát datum 5. dubna 1949 v publikaci: CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 33.

⁴¹⁹ Mezi zakladatele patřili: Vladislav Čejka s rodinou, Josef Čuřín s rodinou, Růžena a Marie Dachovy, Josef Hroch, František Kostěnek s rodinou, Jan Němec s rodinou, Jindřich Podhorský s rodinou, Josef Marek s rodinou a Anna Zdychyncová. *SOKA Strakonice*, fond MNV Přešřovice, Obecní kronika Přešřovic, s. 123.

⁴²⁰ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešřovice, Obecní kronika Přešřovic, s. 116; CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 33, 36.

⁴²¹ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešřovice, Obecní kronika Přešřovic, s. 123.

⁴²² Tamtéž. s. 123.

⁴²³ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 34.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 142.

⁴²⁵ viz pozn. pod čarou: 143. V řadě případů nebyly výkupní ceny za zabavené stroje propláceny s výjimkou Slovenska, kde proplácení KSČ po únoru 1950 zastavila. Dále srov.: HRABA, Z., *Kolektivizace a transformace* [...], s. 90.

Druhým důležitým faktorem byla poloha obce. Malá, zhruba pětakilometrová, vzdálenost od města Strakonice a stavba obecní silnice v roce 1948, která připojila obec na státní silnici Strakonice-Praha,⁴²⁶ vytvářela příznivé podmínky pro částečné zapojení kovorolníků z obce do zemědělské výroby i rychlou pomoc ze strany dělnických brigád z průmyslových podniků ve Strakonících.

V neposlední řadě pak bylo družstvo v Přešťovicích nepokrytě podporováno ze strany ONV ve Strakonících a mělo prioritu zejména jde-li o přiděl pracovních sil. Ve strakonickém ONV měly ostatně Přešťovice svého zástupce Vlastimila Čejku.⁴²⁷ K 1. srpnu 1949 existovalo v okrese pouze 5 JZD, a právě v průběhu žňových a podzimních prací roku 1949 bylo JZD v Přešťovicích vytipováno jako vzorové družstvo. Vzorová družstva měla být příkladná JZD, která měla prakticky demonstrovat přitažlivost členství v JZD a jednotlivci měli díky nim vidět praktické výhody, které členství nese v souladu s myšlenkou vyslovenou na IX. sjezdu KSČ konaném ve dnech 25.-29. května 1949. Těmto družstvům měla být věnována zvýšená pozornost ze strany státu. V létě a na podzim 1949 byla pod vedením KV KSČ zahájena kampaň „Dělníci na pomoc vesnici“, přičemž tato pomoc měla být realizována prostřednictvím brigádnické pomoci. Každé družstvo mělo svůj patronátní průmyslový podnik, jehož pracovníci mu pomáhali ve špičkových pracích. Dle krajských statistik pak jeden takový dělnický brigádník pomáhal během jara 1949 na vesnici v průměru 11 dní, v letních pracích takřka 13 dnů a při podzimních pracích 11 dnů. Nejpočetnější byla pomoc při žních a vzhledem k intervalu polních prací byli takoví brigádníci voláni k práci (převážně) v JZD nejen během všech sobot ale také některých nedělí.⁴²⁸

Byť JZD v Přešťovicích nedisponovalo v počátcích velkou výměrou půdy, v ostatních výrobních faktorech – tj. práci a kapitálu tvořenému zemědělskými stroji – si vedlo díky podpoře ze strany okresu dobře a na hospodaření družstva se tato oblastní nerovnováha, kdy na produkci JZD se podílelo daleko více lidí, než jaký byl počet jeho skutečných členů, musela dříve či později pozitivně projevit.

Na podzim roku 1949 začali členové JZD se stavbou dvou společných drůbežár s kapacitou 500 ks nosnic.⁴²⁹ Drůbežárny byly po zdrženích v práci dokončeny až v červnu 1950.

---

⁴²⁶ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešťovice (1945-1967). Úprava obecní cesty (1948), kniha č. 2, inv. č. 24, sign. 7 C/2.

⁴²⁷ Srov. pozn. pod čarou: 359.

⁴²⁸ PEŠEK, J. *Přerod jihočeské vesnice* [...], s. 40, 43-44.

⁴²⁹ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešťovice (1945-1967). Stavební záležitosti (1948-1950), kniha č. 2, inv. č. 23, sign. 7 A/1.

Kuřata pro líheň získali družstevníci od spolustraníků z Jinína a slavnostní otevření drůbežáren se konalo za účasti okresních funkcionářů. Českobudějovičtí herci při slavnosti zahráli propagandistickou hru „Slepice a kostelník“.⁴³⁰

Vzhledem k tomu, že členové JZD-muži byli stále vyčerpáni prací ve Strakonících, na stavbě drůbežárny pracovaly převážně ženy.⁴³¹ Role žen v zemědělství byla obecně důležitá. Nejen že pomáhaly při letních a podzimních sezónních pracích – tzv. „senách“ (první senoseč přibližně do poloviny června), „žních“ (červenec-srpen), „otavách“ (druhá seč v srpnu nebo září) a „vybírání brambor“ (září-říjen). Ženy se také staraly o domácí zvířata a jako hospodyňky o zajišťování stravy rodiny.⁴³²

Podle hodnocení jarních prací OV KSČ v roce 1950 všechna dosud založená JZD na okrese vypracovala plány jarních prací, práce skončila o 10-14 dní dříve a vyšetřený čas věnovali členové mj. opravám strojů a pracím na drůbežárnách. Jelikož všechna JZD byla dostatečně vybavena mechanizačními prostředky (na rozdíl od soukromých zemědělců), provedla jarní osev i nečlenům a mohla vyřadit z tahů všechny krávy.⁴³³ Přešťovice byly politicky velmi aktivní obcí a vedle Nových Kestřan jako jediná dvě JZD učinila závazky k „tzv. mírové akci“.⁴³⁴ V roce 1950 získalo JZD Přešťovice k obhospodařování dalších 44 ha do povinného pachtu podle zákona č. 55/1947 Sb., o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu,⁴³⁵ od „úpadkových hospodářství“ (č.p. 14 – Emil Jungwirth a č.p. 25 – Božena Vachtová⁴³⁶), které nedokázaly plnit

---

⁴³⁰ *SOKA Strakonice*, fond MNV Přešťovice, Obecní kronika Přešťovic, s. 123-124; „Slepice a kostelník“ je příběh o kostelníkovi Kodýtkovi, který se nechá přemluvit k záškodnickým akcím proti JZD chamtivým statkářem. Nakonec však Kodýtek uzná výhody družstva.

⁴³¹ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 34.

⁴³² Rozhovor s pamětníkem Františkem Jirsou (*1950) ze dne 24. dubna 2011.

⁴³³ *SOKA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 26. 4. 1950.

⁴³⁴ *SOKA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949-1951, fascikl 44. Schůze ze dne 17. 5. 1950. Mírová akce byla podpisová akce na podporu rezoluce tzv. „Stálého výboru světového kongresu míru“ přijaté 19. března 1950 ve Stockholmu, která žádala bezpodmínečný zákaz atomové bomby jako nástroje zastrasování a vyhlazování obyvatelstva. V té době vlastnily atomovou zbraň pouze USA a SSSR. Do podpisové akce zapojila aktivně ČSR. Plán kampaně připravilo ÚV KSČ s požadavkem, že je třeba sebrat podpisy 75 % obyvatelstva a akce byla spuštěna dne 14. května 1950. Pokud již 17. května 1950 projednávalo předsednictvo OV KSČ závazek těchto dvou obcí, znamená to, že se k podpisové akce postavily tyto obce velmi aktivně. Nicméně obecně si OV KSČ stěžovala, že v některých obcích „špatně chápou podepisování mírové akce“. Někteří občané se báli, aby jejich podpis nebyl brán jako souhlas se vstupem do JZD. Opakem Přešťovic byl hromadný odpor k podpisu z obce Třešovice, kde bylo z celé vesnice získáno jen 37 podpisů a obecně odpor z okresu Strakonice byl zaznamenán i ve Zprávě o průběhu mírové akce v Českobudějovickém kraji. Více k tomuto tématu srov.: Podpora rezoluce Světového kongresu obránců míru [online], Totalita.cz [cit. 2019-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/50/50_kam_p_01.php>

⁴³⁵ Srov. pozn. pod čarou 128.

⁴³⁶ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešťovice (1945-1967). Nucený nájem (1949-1952), kniha č. 2, inv. č. 21, sign. 6 B/7.

zvýšené dodávkové a daňové povinnosti. Družstvo tak obhospodařovalo celkem 82 ha půdy.⁴³⁷ V březnu 1950 byl také v obci zřízen obecní rozhlas, který byl pod kontrolou spolehlivých členů JZD a KSČ: Podhorského, Kostěnce a Čejky.⁴³⁸

Na konci června a v červenci 1951 proběhla tzv. „Akce maso“, ve které na základě výnosu ministra národní bezpečnosti, ministra spravedlnosti a ministra vnitra měli být v případě nedodávek zemědělských produktů vyšetřováni orgány Bezpečnosti „zločinci z řad vesnických boháčů“ a tito měli být předáni k trestnímu postihu okresním prokurátorům.⁴³⁹ Krajská prokuratura v pokynu okresnímu prokurátorovi výnos zúžila na pouhou informaci o třídním složení v obcích Pracejovice, Novosedly a Přešťovice. Na iniciativě okresního prokurátora bylo, jaké prostředky k provedení průzkumu zvolí. Z následné zprávy, kterou okresní prokurátor vypracoval na základě informací z ONV, OV KSČ a od újezdních tajemníků (tedy nikoliv z MNV, jelikož akce měla stupeň utajení „Tajné“ a zřejmě by hrozilo, že by byla prozrazena; zpráva nicméně z tohoto důvodu obsahuje některé číselné nepřesnosti ve výměrách pozemků a celkového počtu čísel popisných v obci), vyplývá, že v Přešťovicích je 5 „typicky kulackých“ hospodářství. Jména jednotlivých osob byla doprovázena dodatečnými informacemi jako „agrárník“, „bývalý vládní komisař za okupace“ či „jeho metody proti socializaci vesnice jsou rafinované“. Okresní prokurátor uznal, že tito „kulaci“ plní dodávky vesměs na 100 % neboť jejich hospodářská základna je velmi dobrá a stále jim zůstaly lehké mechanizační prostředky. Rozpis dodávek není podle prokurátora dostatečně „třídně diferenciován“, neboť problém plnit mají dva zemědělské závody středních rolníků do 10 ha, z nichž jedno bylo hospodářství Josefa Miklase.⁴⁴⁰

JZD v Přešťovicích provedlo HTÚP a přechod na III. typ v září 1951.⁴⁴¹ Podle tehdejšího scelovacího zákona č. 47/1948 Sb. musela být pro HTÚP většina vlastníků zemědělských nebo lesních pozemků ve scelovacím obvodu.⁴⁴² Pro provedení HTÚP bylo 10 zemědělských závodů sdružených v JZD, proti HTÚP bylo zbylých 50. Nakonec bylo dosaženo těsné většiny za pomoci

---

⁴³⁷ Tamtéž, f. MNV Přešťovice, Obecní kronika Přešťovic, s. 116, 124.

⁴³⁸ *SOKA Strakonice*, fond ONV Strakonice, Národní bezpečnost (1950-1951), karton č. 152, inv.č. 595, sign. 230. Bezpečnostní spisy (1949-1950).

⁴³⁹ JECH, K., *Kolektivizace* [...], s. 98.

⁴⁴⁰ Tamtéž, f. Okresní prokuratura Strakonice (1949-1965), Přesídlení vesnických boháčů – Úprava majetkových a rodinných poměrů rodinných příslušníků vesnických boháčů, karton č. 2, inv. č. 21, sign. T. Postup proti sabotérům zásobování: zpráva o politické situaci v obcích, s. 2-3.

⁴⁴¹ *Strakonický budovatel*, 12. září 1951. roč. 5. č. 43. Článek „JZD v Přešťovicích pokročilo“.

⁴⁴² § 9 odst. 2 ve spojení s §§ 20 a 37 zákona č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon).

místních a okresních orgánů rozšířením scelovacího obvodu i do sousedních katastrálních území a přesvědčením drobných rolníků ze sousedních obcí, aby se k HTÚP přidali. Rozorání mezí bylo zakončeno slavnostní zábavou o vysoké účasti dělníků a členů KSČ.⁴⁴³

V průběhu a ke konci roku 1951 se k družstvu přidalo dalších 5 členů – tři maloroelnice a dva střední zemědělci František Novák a Josef Miklas – čímž se celková výměra, kterou JZD obhospodařovalo, zvýšila na 129 ha. Na přelomu let 1951-1952 provedlo JZD adaptaci stáje u Miklasů a v jarních měsících roku 1952 členové svedli dobytek do společného ustájení. V roce 1952 byla dokončena stavba většího kravína, kam byl dobytek od Josefa Miklase přesunut a díky výsledkům doživosti bylo JZD navrženo jako plemenářské a jako takové ministerstvem zemědělství schváleno. Družstvo provádělo také rozsáhlou investiční výstavbu: v roce 1952 adaptovalo produkční stáj prasnic (ve velkých usedlostech č.p. 14 a 25), čímž se družstvo specializovalo na živočišnou výrobu. V roce 1953 stavební četa družstva (5 dlouhodobých brigádníků – zedníků z ČZ, Okresního stavebního podniku a z Pozemních staveb)⁴⁴⁴ dokončila výstavbu skladů a přípravný krmiv a v roce 1954 byla postavena výkrmna prasat a salaš pro odchov plemenných telat.⁴⁴⁵

Hned po hospodářsko-technické úpravě půdy se výrazně zhoršily vztahy v obci. JZD a soukromí hospodáři si navzájem dělali potíže, které přerůstaly až ve vzájemné nepřátelství. Přešťovický kronikář věc shrnul tak, že největší vinu na tehdejší situaci měl Josef Marek, předseda JZD, který se dopouštěl nepromyšlených politických chyb. Předseda JZD dokázal umlčet kritiky v MNV i místní organizaci KSČ a tyto orgány neměly dostatečnou politickou sílu, aby ho usměrnily, protože se Josef Marek stal svými diktátorskými metodami postrachem většiny občanů. V tomto období podali odhlášku z JZD maloroelníci Matěj Kostěnek (KSČ) s manželkou a Eduard Lískovec s manželkou. Negativní atmosféra v obci přetrvala až do roku 1955, kdy zasáhl OV KSČ a ONV, okresní funkcionáři metody předsedy JZD odsoudili na veřejné schůzi a novým předsedou JZD se stal Vlastimil Čejka.⁴⁴⁶

V roce 1956 dosáhlo hodnoty pracovní jednotky s 34 Kčs na jednu pracovní jednotku a umístilo se v okrese Strakonice druhé za JZD Střela.⁴⁴⁷ V tomto roce již JZD obhospodařovalo 160

---

⁴⁴³ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešťovice, Obecní kronika Přešťovic, s. 125.

⁴⁴⁴ CVRČEK, J. *Z. 30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 35.

⁴⁴⁵ *SOKA Strakonice*, f. MNV Přešťovice, Obecní kronika Přešťovic, s. 124, 126.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 126.

⁴⁴⁷ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD, nové členové, k. 488, inv. č. 851, sign. Zem/20, Zpráva o plnění plánu v zemědělství na rok 1956, s. 4.

ha půdy a zbytek soukromě hospodařících zemědělců s celkovou výměrou 163 ha vstoupil do JZD v roce 1958,⁴⁴⁸ jelikož se dále zlepšovaly hospodářské výsledky družstva.⁴⁴⁹ Tím byla kolektivizace v Přešťovicích ukončena.

3.2. Obec Němětice – případ sedláka Boháče a bývalých mlynářů Karase a Kojana

Obec Němětice leží 8 km jihojihozápadním směrem od Strakonic a 4 km severně od Volyně. Obecní katastr sousedí s katastry obcí Strunkovice nad Volyňkou na severu, Libětice na severozápadě, Nihošovice na západě, Volyně a Přechovice na jihu a Hoštice na východě. Obcí protéká ze západu na východ potok Peklov, který se následně vlévá do řeky Volyňky. Řeka Volyňka teče od Volyně, protíná katastr obce a směřuje dále na sever do Strakonic, kde tvoří pravý přítok řeky Otavy. Umístění v údolí řeky Volyňky pro obec znamená, že Němětice jsou položeny poměrně nízko (438 m. n. m.) oproti okolní krajině. Jádru obce neleží v rovině, ale postupně se svažuje jižním směrem od návsi k potoku Peklov. Byť samotná obec leží v údolí, směrem od obce nadmořská výška okolní krajiny narůstá, protože katastr obce je kolem dokola lemován vrchy. Na severozápadě se tyčí vrch Zámek (526 m. n. m.), na západě vrch Chrástava (522 m. n. m.), z jihu vystupuje vrch Nedomina (575 m. n. m.) a na východě za řekou Volyňkou se rýsuje zalesněná oblast nazývaná vždy „Hora“, která přechází v Kalný vrch (633 m. n. m.). Pole v obecním katastru jsou tudíž svažité a obec samotná náleží převážně do bramborářské oblasti. Reliéf konkrétní obce, vodstvo a její poloha má dopady rovněž na bonitu půdy, množství ornice a vláhy v krajině, a tím pádem i na výsledky zemědělství v dané oblasti.⁴⁵⁰

Po druhé světové válce tvořilo obec 40 usedlostí.⁴⁵¹ Mezi důležité budovy v obci patřily dva mlýny, kam sváželi ostatní občané v období první republiky a za druhé světové války obilí na semletí. První z nich, mlýn Podhorských,⁴⁵² byl umístěn blízko u soutoku Peklova s Volyňkou a naháněl vodu z Peklova. Druhý mlýn – Karasův⁴⁵³ – byl postavený dál proti proudu řeky Volyňky.

---

⁴⁴⁸ *SOka Strakonice*, f. MNV Přešťovice, Obecní kronika Přešťovic, s. 116.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 114. Hospodářské výsledky JZD Přešťovice byly patrné i pro pamětníky z jiných obcí na Strakonicku: „V Přešťovicích dobírali hodně. Mohli si potom dovolit Spartaka [Škodu 440 – pozn. aut.]“ – Rozhovor s pamětníkem Rudolfem Lukášem (*1943) ze dne 21. dubna 2019, Nihošovice.

⁴⁵⁰ Obci Němětice jsem se detailněji věnoval již ve své bakalářské práci: JIRSA, Tomáš. *Kolektivizace v obci Němětice v letech 1950-1960*. Praha, 2013. 64 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Ústav českých dějin. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Michal Stehlík Ph.D.

⁴⁵¹ *SOka Strakonice*, fond Archiv obce Němětice (nezpracovaný fond), Kronika obce Němětice 1930-1967, s. 8, 59-61.

⁴⁵² Stavení č. p. 24. Podle obecní kroniky stál na tomto místě již v roce 1532; Tamtéž, s. 7.

⁴⁵³ Druhý mlýn (č.p. 28) je mladší než mlýn Podhorských. Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 2. 10. 2010.

V tomto mlýně fungovala také pekárna, a to až do 1. října 1950, kdy byla v rámci socializace venkovských živností začleněna do spotřebního družstva Jednota Volyně.⁴⁵⁴ Karasův mlýn byl od vesnice poměrně vzdálený a stál prakticky na samotě poblíž hranic s přechovickým katastrem.⁴⁵⁵

V Němčicích dopadly volby v roce 1946 následovně: bylo odevzdáno 136 platných hlasovacích lístků. Z toho získali komunisté 67 (49,3 %), lidovci 59 (43,4 %), národní socialisté 9 (6,6 %) a sociální demokraté 1 (0,7 %). Post předsedy MNV získala KSČ.⁴⁵⁶

Hospodářsko-sociální skladba obce v 50. letech před založením JZD podle soupisu ploch kultur z roku 1947 ukazuje, že v obci byl značný počet větších selských hospodářství.

	0,5-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-50 ha	Celkem
Počet hospodářství	1	8	12	3	1	6	31
Celková výměra (v ha)	1	23,64	85,9	38,1	19,57	170,12	338,33
% počet závodů	3,23 %	25,81 %	38,71 %	9,68 %	3,23 %	19,35 %	100,00 %
% výměry z celku	0,30 %	6,99 %	25,39 %	11,26 %	5,78 %	50,28 %	100,00 %

(SOKA Strakonice, fond Archiv obce Němčice, Kronika obce Němčice 1930-1967, s. 59-61)

Dne 16. května 1947 byl zařízen obecní rozhlas a dne 12. srpna 1950 byl do obce zaveden telefon zásluhou předsedy MNV.⁴⁵⁷ V té době řada se některá rozhodnutí vyřizovala pouze ústně a pro rychlou komunikaci s okresními orgány byl rozhlas klíčový. Obec byla elektrifikovaná a relativně mnoho lidí mělo rozhlasový přijímač, aby se dozvěděli nejnovější zprávy.⁴⁵⁸ Lidé se setkávali na několika klasických místech k setkávání: náves, kostel a hospoda. Do kostela však nechodili všichni, zejména ne po polovině 50. let. Po návštěvě kostela se pak myšlenkově blízcí setkávali v neděli v hostinci ve Volyni, aby si sdělili novinky. O problémech se příliš nemluvalo, aby nebyl nikdo poškozen.⁴⁵⁹ V Němčicích fungovala hospoda „U Trojanů“. Pamětník František Matas vzpomíná, že hospoda měla velký sál a chodili sem rolníci ze Strunkovic i Hoštic⁴⁶⁰ hrát mariáš. I po založení družstva v obci hrál mariáš maloročník (předseda Josef Bláha) se sedlákem

⁴⁵⁴ Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 3. října 2010, Němčice.

⁴⁵⁵ Více o této obci viz: JIRSA, Tomáš, *Kolektivizace v obci Němčice v letech 1950-1960*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav českých dějin, 2013. Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.

⁴⁵⁶ SOKA Strakonice, fond Archiv obce Němčice (nezpracovaný fond), Kronika obce Němčice 1930-1967, s. 57.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 62.

⁴⁵⁸ Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 8. května 2018, Němčice.

⁴⁵⁹ Tamtéž.

⁴⁶⁰ Chodil sem hrát i dědeček režiséra Zdeňka Trošky. Rozhovor s pamětníkem Františkem Matasem (*1950) ze dne 25. 8. 2018, Milíkovice.

(František Matas).⁴⁶¹ Nelze tedy hovořit o špatných mezilidských vztazích obecně, lze však říci, že během začátku 50. let napětí ve vesnické komunitě mezi aktivními straníky na jedné straně a sedláky a živnostníky na druhé straně vzrostlo.

Důležitou postavou obce byl sedlák Miloš Boháč,⁴⁶² který patřil se svými 50 ha zemědělské půdy největší soukromě hospodařící zemědělec v okrese. Z pohledu objemu obhospodařované půdy byl dle stranických instrukcí takřka vzorovým „kulakem“. Díky svým organizačním schopnostem a široce oceňované pracovitosti se stal vzorem pro ostatní soukromě hospodařící rolníky. Miloš Boháč, vzpomíná na dobu po roce 1949 a nárůst policejního státu následovně: „Od toho roku také začali větším zemědělcům zvyšovat dodávky a daně. Začali za námi chodit SNB a přímo si vymýšleli, aby mohli znepříjemnit hospodaření. Přinesli s sebou psací stroj, ten dali na stůl a teď hledali, co by mohli uvést jako přestupek. (...) Od těch dob u nás začaly prohlídky. Snad každých 14 dnů jsme měli převrácený barák. Někdy SNB přišla ještě do rozházeného.“⁴⁶³ Nejenže musel Boháč vytrpět porušování domovní svobody, nýbrž musel i vydržet různé úkoly, které si SNB vymýšlela z pozice moci. Jednou mu nařídil okresní velitel SNB Mach, že mu musím dojít za 20 haléřů pro chleba do hospody. „Čekal, že budu klást odpor. Ale já šel. (...) Měl jsem zkušenost z předminulé kontroly, kdy mi dal vrchní [velitel] z Volyně facku, že jsem odmlouval“, popisuje Miloš Boháč.⁴⁶⁴

Rovněž Josef Karas uvádí, že v letech 1950-1953 u nich byly 2–3 domovní prohlídky, kdy Bezpečnost převrátila všechno. Po válce bylo mezi lidmi mnoho zbraní. I u Karasů ve mlýně našla Bezpečnost při domovní prohlídce zbraně, na které neměl syn mlynáře Josef Karas povolení, které však již nebyly schopné vystřelit a Josef Karas je příslušníkům sám podával. V květnu 1950 byl však za nedovolené ozbrojování odsouzen k tříměsíční podmínce, aniž by zbraně zkoumal znalec a konstatoval, zda jsou schopné vystřelit.⁴⁶⁵

---

⁴⁶¹ Tamtéž.

⁴⁶² Miloš Boháč (1927-2010) – vychodil obecní školu v Nihošovicích a měšťanskou školu ve Volyni. V letech 1944-1946 studoval ve Volyni dvouletou hospodářskou školu. Přestože se jako nejmladší syn měl věnovat dále studiu, šlo mu lépe praktické hospodaření. Proto postupně převzal po smrti otce Františka v r. 1944 statek v Němčticích. V roce 1956 byl odsouzen v politickém procesu za velezradu a sabotáž na 18 let. BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 24.

⁴⁶⁴ Srov. s pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 2 *Dehumanizace ostatních* a č. 3 *Deindividualizace sama sebe* – uniforma dodala příslušníkům SNB dodatečnou moc, kterou potom využívali k vymýšlení dodatečných úkolů pro ostatní. Stejným procesem si procházejí Zimbarдови „bachaři“, kteří když se jejich vězni monotónně přepočítávají, vymýšlejí nové způsoby, jak přepočítávání provádět jinak a pro „vězně“ více nedůstojněji, srov.: ZIMBARDO, Philip. *Luciferův efekt : jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*, 1. vyd., Praha: Academia, 2014, s. 83.

⁴⁶⁵ Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 3. října 2010, Němčtice.

Na jaře 1950 zabavili Boháčovi bez ptaní všechny stroje. Přijely tři traktory a odvezli jejich traktor, valník, samovaz, mlátičku a součástky do motoru. Přitom jim nevydali žádné potvrzení a museli tedy hospodařit bez strojů, až po dvou letech přišel Milošovi Boháčovi zápis, že stroje dostala STS a ta je předala na ČSSS. Ministerstvo jim poté vyplatilo náhradu v koních a dobytku, v němž ovšem nebyly ty nejlepší kusy.⁴⁶⁶ Josef Karas vzpomíná, jak v tomto období narostl tlak na živnostníky. V Němčicích se v mlýně „U Karasů“ po roce 1945 už moc nemlelo a po roce 1948 jim byly odlákány poslední pomocné síly (koči) do ČZ Strakonice. Pak se s mletím skončilo definitivně.⁴⁶⁷

Rovněž Jaroslav Podhorský musel předat svůj mlýn do národní správy. Po válce vybavil mlýn moderním vybavením, na což si půjčil značné prostředky. Když mu znárodnili mlýn, úvěr mu ponechali a splácel ho ještě jako člen JZD.⁴⁶⁸

Na podzim pak Josef Karas šel k vojenskému odvodu. U odvodu seděl bezpečnostní referent ONV Karel Vlasatý a když Karas zmínil, že neví, jak si na zbraň zvykne, když byl za jednu odsouzený, přiřadil mu bezpečnostní referent ONV klasifikaci „E“ – politicky nespolehlivý. Dne 15. dubna 1951 rukoval k 64. PTP do Komárna, kde prošel základním výcvikem beze zbraně. Josef Karas se do Němčic vrátil až poté, co mu po dvou letech a sedmi měsících byla zrušena klasifikace „E“ v souvislosti s postupným rušením PTP.⁴⁶⁹ Zařazení k PTP bylo jednou z forem boje proti třídnímu nepříteli.

Dne 5. září 1950 bylo v obci založeno JZD I. typu. Založilo ho prvních 8 zemědělců – z toho byli 2 sedláci. Ostatní členy družstva tvořili bezzemci.⁴⁷⁰ V Němčicích nemohli plnit dodávky asi čtyři usedlosti zejména středních rolníků, starých hospodářů, okolo 12 ha. Tito rolníci byli na pokraji bídy a vzbuzovali lítost. Když se poté rozvinula kampaň za vstup do družstva, mezi posledními přišli místní také na Boháčův statek. „Nás vzít mohli, ale také nemuseli, nakonec maminka také podepsala, stačil jeden podpis za statek a bylo to“, říká Miloš Boháč.⁴⁷¹

Miloš Boháč dobré vztahy s předsedou MNV Bláhou, který zemědělství příliš nerozuměl, a proto často konzultoval hospodaření s Boháčem a práce na poli řídili v JZD I. typu společně.

---

⁴⁶⁶ BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n., s. 25.

⁴⁶⁷ Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 3. října 2010, Němčice.

⁴⁶⁸ Rozhovor s pamětníkem Rudolfem Lukášem ml. (*1943) ze dne 21. 4. 2019, Nihošovice.

⁴⁶⁹ Více k PTP viz: BÍLEK, Jiří, *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, 2. vyd., Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.

⁴⁷⁰ *SOKA Strakonice*, fond Archiv obce Němčice (nezpracovaný fond), Kronika obce Němčice 1930-1967, s. 63

⁴⁷¹ BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n., s. 25.

Miloš Boháč stále s traktorem vymýšlel nějaká zlepšení.⁴⁷² V této době dostal Miloš Boháč příkaz, že musí vyklidit první patro jejich statku, kam se nastěhují dvě komunistické rodiny z obce, včetně předsedy místní organizace KSČ Jana Černíka⁴⁷³ a člena KSČ Jana Valcháře. Jan Černík přispěl svou agilností k obvinění Miloše Boháče. Boháč ve svých pamětech napsal o nepříjemnostech, které mu způsobil: „Těch udání na nás bylo bezpočet, vždyť jsme měli v prvním patře přiděleného nájemníka, aby nás hlídal. Hned se vědělo, kdo k nám přijel, co přivezl, odvezl, čísla aut, motorek, to vše se předávalo.“⁴⁷⁴

V srpnu roku 1952 bylo na základě masivní přesvědčovací kampaně místních funkcionářů a bezpečnostního referenta ONV ustaveno družstvo III. typu. Na jaře 1953 se začalo s adaptací kravína na Boháčově statku, nicméně chuť k další práci po měnové reformě ustala. Po projevu prezidenta Zápotockého začali menší a střední rolníci opouštět družstvo. JZD tehdy vyplácelo na pracovní jednotku 7 Kč, což bylo málo.⁴⁷⁵ Miloš Boháč opustil družstvo až jako jeden z posledních. JZD k roku 1954 ukončilo svoji činnost, aniž by zasáhl nějaký okresní činitel.⁴⁷⁶

Pamětník František Matas vzpomíná na neustálou kontrolu ze strany místních funkcionářů. Když provedli těžbu dříví ve vlastním lese, převezli kulatinu do svého stavení. Vrata byla otevřená a z vyvýšeného místa v patře Boháčova statku je viděla Černíkova manželka. Za těžbu bez povolení dostal jeho otec pokutu. Jelikož byli tehdy členy družstva, vydělávali na jednotky a neměli na zaplacení pokuty. „Otec si musel jít půjčit k Trojanovi a pak jsme neměli na chleba.“⁴⁷⁷

Jedním z největších a propagandisticky nejvíce využitých soudních procesů v okrese Strakonice v polovině 50. let byl veřejný proces s Milošem Boháčem. Případ, na jehož konci bylo znovuzaložení JZD v Němčicích, byl součástí větší koordinované akce, kdy v průběhu jediného týdne na konci ledna 1956 bylo založeno ve strakonickém okrese pět družstev.⁴⁷⁸ Dne 19. prosince 1955 byl Miloš Boháč zatčen a odvezen k výslechu nejdříve do Strakonice a poté do Českých

---

⁴⁷² Tamtéž, s. 25-26.

⁴⁷³ Jan Černík (1924-1987) – předseda KSČ v obci, poté tajemník a následně i předseda MNV Němčice. Miloš Boháč popisuje jeho vnitřní proměnu, která se udála po změně režimu, takto: „Byl to v době války a pár let po válce kluk z vesnice o čtyři roky starší než já. U zábav jsme byli společná parta. Přišel rok 1948-1949 a on začal kariéru ve ČZ, a to přenesl i do naší vesnice. Nestalo se ani jednou, aby dřívější kamarád s námi jednal jako hlava obce v klidu a bez emocí.“ - BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulákem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n., s. 31.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 31.

⁴⁷⁵ Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 3. října 2010, Němčice.

⁴⁷⁶ *SOKA Strakonice*, fond Archiv obce Němčice (nezpracovaný fond), Kronika obce Němčice 1930-1967, s. 88. BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulákem, dělníkem*, Plzeň 2007, vl. n., s. 31.

⁴⁷⁷ Rozhovor s pamětníkem Františkem Matasem (*1950) ze dne 25. srpna 2018, Milíkovice.

⁴⁷⁸ *Strakonický budovatel*, 2. února 1956. roč. 9. č. 5. Článek „První JZD II. pětiletky v Nihošovicích“.

Budějovic. Po dobu padesáti dní mezi zatčením a soudním procesem chodil Miloš Boháč denně na výslechy, o nichž řekl: Vyvracet jim řeči o neplnění dodávek a o rozbití JZD nebo se snažit uvést vše na pravou míru bylo zbytečné, vyčerpávající a nekonečné.⁴⁷⁹ Výslechy byly vedeny pouze za tím účelem, aby se obviněný přiznal, přičemž mu vyslýchající podporučík Brejcha vyhrožoval, že může být zatčena i jeho manželka. Miloš Boháč byl obviněn z napomáhání k přechodu cizích osob za hranice (což bylo kvalifikováno účastenství k velezradě ve formě pomoci), rozbití JZD, neplnění povinných dodávek (tj. trestný čin sabotáže) a z různých dalších „přestupků a machinací“ (účastenství na trestném činu porušení povinnosti veřejného činitele ve formě návodu, trestné činy podplácení, rozkrádání národního majetku ve vlastnictví lidových družstev a nedovoleného ozbrojování).⁴⁸⁰

Obvinění proti Miloši Boháčovi nebyla zcela smyšlená, ale byla konstruována tak, aby se opírala o reálná fakta, která však byla dezinterpretována a význam jeho činů byl zveličen. Např. Miloš Boháč skutečně pomáhal v roce 1949 dvěma lidem přes hranice. StB však celou akci zveličila tak, že se údajně mělo jednat snad přímo o zpravodajské důstojníky napojené na „spikleneckou skupinu generála Kuttlvašra. V rámci akce StB „Sysel“ byl na Miloše Boháče nasazen na celu spoluvězeň Franěk. Ten měl z Miloše Boháče vytáhnout citlivé informace, které nechtěl říci vyšetřovatelům.⁴⁸¹ Pro soudní proces pak byla z výpovědí Miloše Boháče účelově vybírána pouze některá fakta.⁴⁸²

Zatčení Boháče mělo být následně propagandisticky využito ve veřejném soudním procesu s ním. Cílem bylo názorně ukázat, že kulaci jsou těmi, kteří narušují zásobování pracujících. K zajištění důkazů pro soudní přelíčení byla na hospodářství Miloše Boháče provedena 3. ledna 1956 domovní prohlídka. Nebyly nalezeny žádné věci, které by nebyly obvyklé pro zemědělskou usedlost podobné velikosti. Součástí vytváření obrazu kulaka jako nepřítele malých a středních rolníků bylo však i veřejné vystavení nalezených věcí v místní prodejně a účelově propagandistický článek ve Strakonickém budovateli „Bez Boháče budou koláče“.⁴⁸³

Soud s Milošem Boháčem byl připraven na 15. březen 1956. Miloš Boháč ho popisuje takto: Z Českých Budějovic mě vezli na mé přelíčení do Strakonice k soudu. Krajský soud přijel na

---

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 32.

⁴⁸⁰ *Národní archiv*. Vězeňský spis Miloše Boháče. Rozsudek ve věci č. j. T 2/56 – Miloš Boháč – ze dne 15. března 1956. s. 1.

⁴⁸¹ Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V), arch. č. V-522 České Budějovice, Miloš Boháč.

⁴⁸² BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, s. 32.

⁴⁸³ *Strakonický budovatel*, 2. února 1956. roč. 9. č. 5. Článek „Bez Boháče budou koláče“.

okres. Přelíčení bylo veřejné, ale byli tam jen pozvaní.⁴⁸⁴ „Byl mně přidělen advokát JUDr. Boček z Českých Budějovic. Mladý, rozčuchaný, přišel za mnou asi tři dny před soudem. Velký zájem a snahu neprojevoval, věděl, jak to se mnou je“, řekl Miloš Boháč ke kvalitě své obhajoby.⁴⁸⁵ Soudce Karel Kapoun během krátkého soudního procesu odsoudil Miloše Boháče k osmnácti letům odnětí svobody, propadnutí celého jmění ve prospěch státu, zákazu pobytu v okrese Strakonice navždy, ztrátě čestných práv občanských na 10 let a úhradě nákladů trestního řízení. Naděje na snížení trestu v případě odvolání byla nulová.⁴⁸⁶

Boháčův proces měl za cíl zastrašit zemědělce v Němčicích a přinutit je k tomu, aby znovu založili JZD vyššího typu, které se v průběhu Boháčovy vazby, mj. pod psychologickým nátlakem ze strany bezpečnostních orgánů, opravdu ustavilo. Pamětník Josef Karas vzpomíná, jak mu vyšetřovatel vyhrožoval: „Bud' vstoupíte do JZD, nebo jdete do basy“.⁴⁸⁷ Na malé vesnici se vědělo, jak to s Milošem Boháčem bylo. Tento případ rolníky názorně přesvědčil, že kohokoliv je možné zavřít.⁴⁸⁸ Týden po soudu s Milošem Boháčem přišel z MNV příkaz, že se má jeho manželka vystěhovat ze statku. S sebou si mohla zabalit jen nábytek a dříví. Z obilí jí povolili jen takové množství, aby to stačilo na živobytí. Josef Kotál jí pomáhal jako jediný z obce s věcmi do nedalekých Čestíc. „Z obce se nebouřil [proti vystěhování] nikdo“, řekl k tehdejší atmosféře.⁴⁸⁹

V souvislosti s případem Miloše Boháče byli odsouzeni i bývalí mlynáři Jan Karas a Jan Kojan, kteří vykonávali národní správu ve dvou mlýnech v obci. Jednalo se o exemplární soudní procesy s tzv. třídními nepřáteli, kdy účelem bylo odsoudit lidi, kteří byli symbolickými pilíři, na kterých stála vesnice. Jan Karas byl odsouzen po odvolání se proti pětiletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody ke třem rokům odnětí svobody nepodmíněně a k propadnutí veškerého majetku a Jan Kojan na 11 měsíců odnětí svobody nepodmíněně.⁴⁹⁰

Mimo založené JZD zůstali jen 2 soukromí zemědělci. František Jirsa ml. vzpomíná, že jim při HTÚP vyměřili pozemky při okrajích parcelních honů. Jednalo se o nejhorší pozemky v obci a každý z těchto pozemků byl na opačné straně katastru. Pro soukromé zemědělce se každým rokem

---

⁴⁸⁴ BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, s. 36.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 36.

⁴⁸⁶ Tamtéž.

⁴⁸⁷ Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 3. 10. 2010, Němčice.

⁴⁸⁸ *SOKA Strakonice*, f. Archiv obce Němčice (nezpracovaný fond), Kronika obce Němčice 1930–1967, s. 102.

⁴⁸⁹ Srov. s pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 7: *pasivní tolerance zla prostřednictvím nečinnosti nebo nezájmu*.

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 105–106.

zvyšovaly povinné dodávky (kontingenty). „Když přišel rozpis na rok 1959, otec viděl, že je nesplnitelný. Proto jsme v lednu 1959 do družstva vstoupili také.“⁴⁹¹

Miloš Boháč jako vězeň pracoval v jáchymovských uranových dolech a následně byl po ukončení těžby v roce 1961 převezen do tábora Bytíz u Příbrami. Dne 7. května 1964 byl podmíněně propuštěn, ale pro okres Strakonice pro něj trval zákaz pobytu, proto se přestěhoval s rodinou do Plzně. Rovněž jeho manželka měla problémy najít práci po Boháčově odsouzení. Krátce pracovala jako uklízečka a poté dělala dietní sestru v nemocnici.⁴⁹² Rodina restituovala svůj statek až po soudní rehabilitaci v roce 1991.⁴⁹³

3.3. Obec Nihošovice – v přímém sousedství kolektivizačních běsů

Obec Nihošovice se nachází 9 km jihozápadním směrem od Strakonice a 4 km severně od Volyně. Katastr obce sousedí s katastry obcí Němčice na východě, Libětice na severu, Úlehle a Radkovice na severozápadě, Doubravice Volyňská a osady Počátky, Prkošín na západě a Volyně na jihu. Obcí protéká ze západu na východ potok Peklov směrem k Němčicím. V katastru obce byly dva mlýny: mlýn „Lukášů“ a dále směrem po proudu k Němčicím byl mlýn „Valcha“, která patřila mlynáři Želízkovi z Nihošovic.⁴⁹⁴ Významnými budovami v obci je „Zámek“ (zde se v 50. letech v rámci putovního kina promítaly filmy). V „Zámku“ do roku 1950 sídlil velkostatek volyňského probošství, který náležel k pražské kapitule sv. Víta. Velkostatek v roce 1950 převzalo (budovy spolu s asi 95 ha půdy) hospodářské družstvo.⁴⁹⁵ K dalším významným budovám patří kaple sv. Antonína v kopci nad obcí, u níž se nachází stavení „Poustka“. Na jihozápad od centra obce je lom, nad nímž se nachází skupina stavení „Lesní Chalupy“, které jsou od obce mírně vzdáleny a v 50. letech ještě nebyly, na rozdíl od Nihošovic, elektrifikovány. Na jihozápad od „Lesních Chalup“ je na hranicích prkošínského a počáteckého katastru samota „Zbudov“, která na počátku 20. století sloužila hajnému velkostatku,⁴⁹⁶ v roce 1921 ji však získal jako zbytkový statek

---

⁴⁹¹ Rozhovor s pamětníkem Františkem Jirsou ml. (*1950) ze dne 13. 9. 2010, Praha.

⁴⁹² Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 28. července 2018, Němčice.

⁴⁹³ BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, s. 46, 58, 63.

⁴⁹⁴ Pozn.: V sousedních Němčicích žila rovněž rodina Želízků, kteří náleželi mezi malé sedláky či střední rolníky.

⁴⁹⁵ KOTAL, Václav – ŠPECIÁN, Miroslav. *Nihošovice – historie jedné obce*. Strakonice: Obecní úřad Nihošovice. 2001, s. 23.

⁴⁹⁶ *SOKA Strakonice*, f. MNV Nihošovice, Pamětní kniha obce Nihošovice (č. 15), s. 7-8.

v první pozemkové reformě Jan Hradský⁴⁹⁷ za službu v legiích.⁴⁹⁸ V obci byla škola, která sloužila jako obecní škola pro děti z Nihošovic a Němčtic. Původně byla dvoutrídni, ale počet dětí se postupně snižoval, takže se stala jednotřídní.⁴⁹⁹ V obci sloužily jako místa setkávání hostinec „U Frnochů“ nebo „U Trchů“. Sousedé nenavštěvovali pouze jednu, ale postupně je střídali, aby se každá z hospod užívala.⁵⁰⁰ Telefon byl v obci zaveden k tajemníkovi MNV a do místní prodejny.⁵⁰¹

V obci bylo 75 čísel popisných.⁵⁰² Sčítání lidu z roku 1950 evidovalo v obci 325 přihlášených obyvatel, což byl výrazný úbytek oproti roku 1930, kdy v obci žilo 404 lidí. V roce 1960 již v obci žilo pouze 310 občanů a trendu úbytku obyvatel pokračoval i v letech následujících.⁵⁰³ Ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění v roce 1946 bylo v obci odevzdáno 224 platných hlasů (při volební účasti 95,3 % z počtu oprávněných voličů). Zvítězila KSČ se 120 hlasy (53,8 %), za ní následovali lidovci se 74 hlasy (33,2 %), sociální demokraté se 17 hlasy (7,6 %), národní socialisté se 12 hlasy (5,4 %) a 1 hlasovací lístek byl bílý.⁵⁰⁴ Předsedou MNV se stal hostinský Jan Frnoch, místopředsedou Vojtěch Kolář (který později po Únoru 1948 dělal předsedu MNV), a členy např. Rudolf Lukáš, mlynář a Jindřich Mach,⁵⁰⁵ sedlák a předseda zemědělské komise (oba dva za ČSL).⁵⁰⁶

---

⁴⁹⁷ Jan Hradský (*1892) – pocházel z Vyškova na Moravě. Dal se brzy na profesionální vojenskou dráhu. A sloužil ve vojsku od r. 1913 do r. 1923. V Rusku byl zajat, nicméně vstoupil do československých legií. Viděl bolševickou revoluci v Rusku a podmínky, které tam panovaly. Následně se vrátil do ČSR přes USA na lodi Madavaska. Když se vracel s kamarádem domů přes Zechovice na Strakonicku, zalíbila se mu tamní vdova Podhorská (provdaná Rychtářová), která měla v té době už 4 děti a vzal si ji. Jako legionář si mohl vybrat zbytkový statek po parcelaci. Měl na výběr mezi Zbudovem a Mutěnicemi. Nakonec zvolil Zbudov. KOTAL, Václav – ŠPECIÁN, Miroslav. *Nihošovice – historie jedné obce*. Strakonice: Obecní úřad Nihošovice. 2001, s. 15; *SOKA Strakonice*, f. MNV Nihošovice, Pamětní kniha obce Nihošovice (č. 15), s. 30; Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

⁴⁹⁸ KOTAL, Václav – ŠPECIÁN, Miroslav. *Nihošovice – historie jedné obce*. Strakonice: Obecní úřad Nihošovice. 2001, s. 15.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 25.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 1.

⁵⁰¹ Rozhovor s pamětnicí Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 20. dubna 2019, Zbudov.

⁵⁰² *SOKA Strakonice*, f. MNV Nihošovice, Pamětní kniha obce Nihošovice (č. 15), s. 8-11.

⁵⁰³ KOTAL, Václav – ŠPECIÁN, Miroslav. *Nihošovice – historie jedné obce*. Strakonice: Obecní úřad Nihošovice. 2001, s. 22.

⁵⁰⁴ *Zprávy úřadu statistického republiky Československé*. řada D, číslo 1-16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 259.

⁵⁰⁵ Jindřich Mach (*1891) – Před druhou světovou válkou se jako jeden z místních středně velkých sedláků podílel na chodu obce a místních sdružení. Jako sedlák byl partajně organizován v agrární straně. Po druhé světové válce a zákazu agrární strany vstoupil Mach do strany lidové. Během války a před válkou měli Machovi v hospodářství služku a kočího, když ale dorostli jeho synové Karel a Jindřich Mach ml., vystačili si už jen sami jako rodina; Svědectví pamětníka Jindřicha Macha ml., archiv Zdeňka Polanského.

⁵⁰⁶ *SOKA Strakonice*, f. MNV Nihošovice, Pamětní kniha obce Nihošovice (č. 15), s. 247.

Kompletní údaje pro určení hospodářsko-sociální struktury obce před vstupem do kolektivizace jsou dostupné až pro rok 1950. Celkově bylo v obci 67 zemědělských závodů a žilo zde 27 bezzemků zaměstnaných mimo zemědělství. Žádný ze zemědělců neměl přes 20 ha. Z níže uvedených údajů je patrné, že v obci byla většina maloročníků a bezzemků a prakticky žádní sedláci, jen několik středních rolníků.⁵⁰⁷

	0-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	Celkem
Počet hospodářství	10	26	20	9	2	67
Celková výměra (v ha)	7,35	89,14	140,58	120,96	31,18	389,21
% počet závodů	14,93 %	38,81 %	29,85 %	13,43 %	2,99 %	100,00 %
% výměry z celku	1,89 %	22,90 %	36,12 %	31,08 %	8,01 %	100,00 %

(SOKA Strakonice, f. MNV Nihošovice, Seznamy zemědělců a bezzemků (1950-1960), k. 7)

Změnu poměrů předznamenal průběh poslední selské jízdy v roce 1947. Jednalo se o agrární zvyk konaný v době dožinek. Přežíval ale i po zákazu agrární strany v roce 1945. Všichni sedláci shromáždění z okolních vsí se řadili u Strunkovic a pokračovali průvodem po státní silnici k Volyni. Jindřich Mach ml. vzpomíná na tuto dobu: „Už ve Strunkovicích nás stavěli příslušníci SNB a nejrady by nás celé vysvlékli z krojů, sundali jsme si čepice, trošku se vysvlékli, za Strunkovicemi to zase nasadili a snažili se jet na Volyni v celé kráse.“⁵⁰⁸ Okresní organizace ČSL uspořádala dožínkovou slavnost v č. 3 u Boháčů v Němčicích. Zde se sešlo 1 000 účastníků k veřejným projevům.⁵⁰⁹ Z výše uvedeného je patrné, že sedláci z okresu se mezi sebou znali napříč obcemi a potkávali. Jindřich Mach choval koně, znal se velmi dobře se sedlákem Boháčem. Jeho syn vzpomíná: „Otec měl zkušenosti z fronty první války, moc se nebál. I když si ale dával pozor, donašečů bylo tolik, že se vše provalilo. Dřív jsme jezdili do Němčic do mlýna, když měl mlynář čas, kolikrát i v noci se mlelo. (...) Kola [vozu] byla loukoťová bez pneumatik, koně měli na kopytech podkovy a zvonilo a rachotilo to tak, že jsme museli být slyšet až ve Strakonících. Ale nikdo se o to nezajímal. To za komunistů snad donašeči věděli i to, co děláme doma v největší tajnosti.“⁵¹⁰

⁵⁰⁷ SOKA Strakonice, f. MNV Nihošovice, Seznamy zemědělců a bezzemků (1950-1960), k. 7, inv. č. 101, sign. 3B/9a/3.

⁵⁰⁸ Svědectví pamětníka Jindřicha Macha ml., archiv Zdeňka Polanského.

⁵⁰⁹ BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, s. 22.

⁵¹⁰ Svědectví pamětníka Jindřicha Macha ml., archiv Zdeňka Polanského.

V Nihošovicích nebyl před vznikem družstva žádný traktor, na většině hospodářstvích se oralo s koňmi, dokonce i na velkostatku, kde měli vedle koní ještě voly.⁵¹¹ Pouze na samotě Zbudov měli traktor Zetor 15, samovaz a pluh, které byly rodině Hradských zabrány. Když vyhodili Hradští komisi, která jim přišla stroje zabírat, za 10 minut přišla komise s příslušníkem SNB, takže zřejmě už tento příslušník někde čekal, pokud by byly při zabírání strojů problémy.⁵¹²

Od roku 1949 začaly orgány finanční správy udílet v masivnějším měřítku pokuty, podle nově přijatých zákonů. V lednu 1949 dostalo 42 zemědělců a 2 mlynáři z Nihošovic pokutu, za semletí obilí načerno.⁵¹³ Národní správce na velkostatku Markovec si nechal semlít obilí u Lukášů v mlýně a než to Rudolf Lukáš⁵¹⁴ napsal do mlýnských knih, přišla SNB na kontrolu. „Údajně přišli na základě udání“, říká Rudolf Lukáš ml.⁵¹⁵ Zemědělci dostali pokutu od 100,- do 2500,- Kčs. Mlynář Rudolf Lukáš dostal likvidační pokutu 50 000,- Kčs a ztrátu živnostenského oprávnění navždy. Václav Lukáš⁵¹⁶ dostal pokutu 10 000,- Kčs. Trestní nález byl vydán posledního srpna 1949. V té době bylo třeba orat a učinit přípravné práce na novou sezonu. Oba dva mlynáři byli vzati do vyšetřovací vazby, takže se o všechny práce na poli musela starat babička a matka tehdy šestiletého Rudolfa Lukáše ml. Sousedé, kteří kdysi pomáhali, měli strach z perzekuce, takže se k další pomoci stavěli rezervovaně a pole nakonec zasít pomáhali sedláci František Matas a Alois Němec z Němčtic, kteří sami měli předepsány vysoké dodávky.⁵¹⁷

Rudolf Lukáš ml. vzpomíná, že situace byla náročná jak pro jeho matku, tak pro jeho babičku a jako malý to vnímal. Před svátkem sv. Mikuláše matka poslala do místní prodejny pro chleba. „Čekal jsem ve frontě a teta Pelešků mi říká: »Rudoušku, vezmi si čokoládového Mikuláše«. Já odpověděl: »Teto, mi nemáme peníze«. Vzápětí se všichni, co stáli ve frontě rozesmáli. Nepochopili situaci naší rodiny. Na mě to působilo, že mají radost z naší tíživé situace“ říká, Rudolf Lukáš ml.⁵¹⁸ Tento příběh ilustruje, do jak těžké sociální situace mohly pokuty živnostníky nebo rolníky dostat. Rudolf Lukáš ml. dále vzpomíná i na určitou formu sociálního

---

⁵¹¹ Tamtéž.

⁵¹² Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

⁵¹³ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Trestní rejstříky (1949), kniha 384, položka 24-58, 100-106, 119-120.

⁵¹⁴ Rudolf Lukáš (*1880) – mlynář v mlýně „Lukášů“. Jedná se o dědečka pamětníka Rudolfa Lukáše ml. (*1943).

⁵¹⁵ Rozhovor s pamětníkem Rudolfem Lukášem ml. (*1943) ze dne 11. 10. 2018, Nihošovice.

⁵¹⁶ Václav Lukáš (*1917) – mlynář, jeden ze zakladatelů JZD v Nihošovicích a v roce 1959 jeho předseda. Otec pamětníka Rudolfa Lukáše ml. (*1943).

⁵¹⁷ Rozhovor s pamětníkem Rudolfem Lukášem ml. (*1943) ze dne 11. 10. 2018, Nihošovice.

⁵¹⁸ Tamtéž.

vyločení, kdy si s ním odmítla kamarádka hrát s odůvodněním, že jeho matka a babička chodí ve špinavých botách a svršcích.⁵¹⁹

Jindřich Hradský ze Zbudova v neděli 17. února 1952 žení svého syna Jindřicha.⁵²⁰ Jindřich Hradský si pozval kamarády řidiče ze Zbrojovky a také otce jednoho z řidičů, který ve Zbrojovce pracoval v kanceláři. V rámci pohoštění dostali všichni hosté jelito ze zabíjačky. Otec tohoto řidiče byl známým okresního velitele SNB Macha ze Strakonice. Hned druhý den přijela SNB na kontrolu. Velitel Mach vykonával předtím povolání řezníka a odhadl, aniž by pozval dalšího odborníka, že maso, které už bylo v té době naložené, má větší váhu, než je povoleno. Za týden se u nich uskutečnila další policejní kontrola.⁵²¹ Podle tehdejší Ústavy 9. května směla být domovní prohlídka povolena písemně jen soudem nebo k tomu příslušným orgánem. Písemný příkaz musel být odevzdán při prohlídce nebo do 48 hodin po ní.⁵²² „Nikdy jsme nic písemně nedostali“, říká Jindřich Hradský.⁵²³ Během kontroly musela rodina Hradských a Rychtářových zůstat v „sednici“ a kontrola chodila po stavení. Rodina byla nervózní, protože pokud by něco hospodáři podstrčili (např. zbraň), neměli by se jak proti tomu bránit. V jedné místnosti měli složené nádobí, prádlo a šachy na gauči. Když je navštívila SNB, všechno sebrali. Jindřich Hradský k tomu řekl: „vzali by zřejmě i gauč, ale ten neprošel dveřmi“.⁵²⁴ Stížnost proti této policejní zvůli tehdy nepodali, protože v tehdejšímu systému monopolní moci „nebylo kde si stěžovat“.⁵²⁵

Od funkcionářů ze sousední Doubravice Volyňské přišlo „nařízení“, že Jan Hradský spolu se svým nevlastním synem Karlem Rychtářem musí zlikvidovat poštovní holuby, aby si údajně „neposílali přes údolí tajné zprávy“ se sedlákem Janem Benediktem z Doubravice Volyňské. Kvůli kontrolám se museli zbavit také vlčáků, aby psi neštěkali a nevarovali je v noci.⁵²⁶ V té době však tyto požadavky neměly žádný legální základ.

---

⁵¹⁹ Tamtéž.

⁵²⁰ Jindřich Hradský (*1927) – pracoval jako řidič a automechanik v ČZ ve Strakonících – Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

⁵²¹ Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

⁵²² § 5 Ústavy 9. května

⁵²³ Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavičkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

⁵²⁴ Tamtéž.

⁵²⁵ Tamtéž.

⁵²⁶ Tamtéž.

Rada místního národního výboru v roce 1952 jednala o možnosti založení JZD v obci, o využití mlátiček v obci, o denních dodávkách mléka,⁵²⁷ ale nenašli dostatek podpory od občanů. Jindřich Mach ml. vzpomíná na atmosféru před založením družstva: „Oni sem pozvali tenkrát na schůzi nějakého Frantu Kutiše ze Skrýchova [pozn. aut.: Skrýchov bylo vzorovým družstvem IV. typu v rámci Československého kraje a František Kutiš se poté stal zemědělským referentem KNV]. Byla schůze »U Trchů«, ale ten řval. Jen širočinu v ruce a jenom sekat hlavy. Povídá: »Nedáme vám cihlu ani tašku, až to na vás všechny spadne. A vy všichni přijdete a na kolenu budete prosit, abychom k vám šli družstvo založit.« Tak takového experta sem poslali.“⁵²⁸

Nihošovice byla jednou z obcí, v níž místní nikoho nenavrhli zapsat na „kulacký seznam“. Když ONV na seznam napsal velkých hospodářů z vlastní iniciativy, nihošovický MNV prosadil, aby byli tito hospodáři všichni vyškrtnuti.⁵²⁹ Tehdejším předsedou byl smířlivý Vojtěch Kolář a tajemníkem MNV František Mrázek, který měl kulantní vystupování a bral politické věci tak, jak v dané době jsou.⁵³⁰

Po mnoha schůzích, přesvědčováním a různých formách nátlaku vzniklo družstvo 21. ledna 1956 s prvními 32 členy a 215 ha zemědělské půdy. Schůze se konala za přítomnosti předsedy ONV Vondráška, který poukázal na výhody společného hospodaření zemědělců na Střele a v Přešticích.⁵³¹ V polovině následujícího roku existovalo ještě 9 soukromě hospodařících rolníků.⁵³² V rámci HTÚP dostal Karel Rychtář, který mezitím převzal hospodářství od Jana Hradského, pole na druhém konci katastru u Radkovic, tím se mu prodloužila cesta na pole o 5 km při jízdě s koňmi.⁵³³

František Vondrášek se zapojoval velmi aktivně a agilně do kampaně za nábor nových členů do JZD i v době, kdy přestal být předsedou ONV. Ve vlně agitace mezi 3. a 8. březnem 1958 se za jeho přítomnosti podařilo přesvědčit pro vstup do JZD dalších 30 nových členů, kteří tvořili

---

⁵²⁷ *SOka Strakonice*, f. MNV Nihošovice, Pamětní kniha obce Nihošovice (č. 15), s. 250.

⁵²⁸ KOTAL, Václav – ŠPECIÁN, Miroslav. *Nihošovice – historie jedné obce*. Strakonice: Obecní úřad Nihošovice. 2001, s. 23.

⁵²⁹ *SOka Strakonice*, f. ONV Strakonice, Vesniční boháčů, přesídlení kulaků (1954-1956), karton č. 409, inv. č. 802, sign. 614/9. Vyškrtnutí ze seznamu vesnických boháčů.

⁵³⁰ „V hospodě říkal, že se něco tady může změnit jen jestli se něco změní v Sovětském svazu.“ Rozhovor s pamětníkem Rudolfem Lukášem ml. (*1943) ze dne 21. 4. 2019, Nihošovice.

⁵³¹ *Strakonický budovatel*, 2. února 1956. roč. 9. č. 5. Článek „První JZD II. pětiletky v Nihošovicích“.

⁵³² KOTAL, Václav – ŠPECIÁN, Miroslav. *Nihošovice – historie jedné obce*. Strakonice: Obecní úřad Nihošovice. 2001, s. 23.

⁵³³ Rozhovor s pamětníky Jindřichem Hradským (*1927) a Vlastou Slavíčkovou (rozenou Rychtářovou) ze dne 26. května 2019, Zbudov.

z 16 zemědělských usedlostí.⁵³⁴ Dne 6. března 1958 také podepsal přihlášku do JZD Karel Rychtář.⁵³⁵ V nepřímé souvislosti s kolektivizací byl v 50. letech byl odsouzen pouze jeden rodák z Nihošovic – Josef Zůcha – za trestný čin teroru. Věděl, jak to bylo s Milošem Boháčem a napsal proto na MNV do Němčtic výhružný dopis. Myslel si, že se o tom nikdo nedozví, ale v lednu 1958 byl odsouzen soudcem Karlem Kapounem k 2 a půl letům v Jáchymovských dolech, kde se shodou okolností s Milošem Boháčem potkal. Byl poté propuštěn v květnu 1960.⁵³⁶

3.4. Obec Droužetice – případ sedláků Halady a Pacourka

Obec Droužetice se nachází 4 km severně od Strakonice. Katastr obce sousedí s katastry obcí Krty a Dražejov na západě, Únice a Klínovice na severu, Kaletice (kde bylo středisko STS)⁵³⁷ a Radomyšl na severovýchodě a Domanice a Řepice na východě. V katastru obce se nachází osada Černíkov. Dominantou obce je kaplička na návsi, k níž se konaly vždy v září tradiční poutě, hospoda „u Marků“ a Podvesní rybník, od nějž se krajina velmi strmě zvedá do okolních vrchů. V roce 1945 žilo v obci 215 lidí.⁵³⁸

Prvním předsedou MNV v obci se stal v roce 1945 František Bízek, který však hned na jaře 1946 odešel do pohraničí.⁵³⁹ V parlamentních volbách v roce 1946 bylo v obci odevzdáno 135 platných hlasů. Zvítězila ČSL s 63 hlasy (47,4 %), za ní následovali komunisté s 52 hlasy (39,1 %), národní socialisté s 17 hlasy (12,8 %) sociální demokraté s 1 hlasem (0,7 %) a 2 hlasy byly bílé.⁵⁴⁰ Předsedou MNV se stala Marie Hřidelová.⁵⁴¹ Po volbách v květnu roku 1948, kdy kandidovala jednotná kandidátka Národní fronty, byl vzhledem k početnosti lidoveckých a národně socialistických voličům zvolen předsedou MNV Jan Halada (nestraník, od roku 1952 člen ČSL).⁵⁴² Funkci vykonával až do května 1951, kdy byl MNV kompletně rekonstruován a předsedou se stal

---

⁵³⁴ František Vondrášek, který do roku 1957 vykonával funkci předsedy ONV a poté funkci ředitele odštěpného závodu Průmyslu mléčné výživy, národní podnik, je ve zprávě o průběhu agitace chválen: „Přesvědčovací akci vedl neúnavně s. Vondrášek (...), který se po celý týden věnoval tomuto úkolu ve večerních hodinách.“ *SOKA Strakonice*, f. MNV Nihošovice. Agitace pro vstup do JZD, karton č. 7, inv. č. 100, sign. IIIIB/9a/2.

⁵³⁵ *SOKA Strakonice*, f. MNV Nihošovice, Pamětní kniha obce Nihošovice (č. 15), s. 255-256.

⁵³⁶ BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, s. 42.

⁵³⁷ CVRČEK, J. Z. *30 let JZD na Strakonicku* [...], s. 142.

⁵³⁸ *Zprávy úřadu statistického republiky Československé*. řada D, číslo 1-16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 68.

⁵³⁹ *SOKA Strakonice*, f. MNV Droužetice. Pamětní kniha Droužetic, s. 32.

⁵⁴⁰ *Zprávy úřadu statistického republiky Československé*. řada D, číslo 1-16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 259.

⁵⁴¹ *SOKA Strakonice*, f. MNV Droužetice. Pamětní kniha Droužetic, s. 38.

⁵⁴² Tamtéž, f. Trestní spis Jana Halady (nezpracovaný fond), Protokol o výsledku obžalovaného Jana Halady ze dne 6. dubna 1955, s. 2.

Karel Sýkora.⁵⁴³ Nedobré osobní vztahy předsedy MNV Karla Sýkory, tajemníka MNV Ladislava Hrubého a předsedy JZD Karla Měchury v obci se sedláky Janem Haladou a Stanislavem Pacourkem měly v roce 1955 zvláště zásadní vliv na osud obou sedláků.

V roce 1947 vzniklo v obci strojní družstvo o 16 osobách,⁵⁴⁴ které vlastnilo traktor Zetor 25, dvě mlátičky, vázací lis, elektromotor, samovazač, žací stroj a další zemědělské stroje⁵⁴⁵ a zakoupilo v roce 1949 novou výfukovou řezačku.⁵⁴⁶ Jelikož kampaň za zakládání JZD v roce 1949 byla podle pokynů ÚV KSČ zaměřena nejdříve na obce, kde již strojní družstvo existovalo, proto také JZD I. typu v Droužeticích vzniklo mezi prvními v okrese a většina členů strojního družstva se stala členy JZD.⁵⁴⁷ V roce 1950 byl do úřadovny MNV zaveden telefon, čímž bylo možné se rychle spojit v úředních věcech s ONV, OV KSČ či s dalšími místy.⁵⁴⁸

Problémy při přechodu na III. typ družstva a nepřímou úlohu OV KSČ v celé záležitosti dobře ilustruje zasedání OV KSČ ze dne 25. srpna 1952, kam byli pozváni předseda MNV Sýkora, tehdejší předseda JZD Michna a předseda místní organizace KSČ Vosecký. Těsně před nimi měli referát představitel JZD v Domanicích, kde se podle výpovědi družstevníků dařilo vést třídní boj na vesnici proti „obecní reakci“. V kontrastu s tím musel předseda MNV přiznat, že v Droužeticích je situace klidnější a pro HTÚP jsou pouze tři podpisy. Celkově je možné získat až 9 podpisů, což odůvodnil mezinárodní situací. Předseda místní organizace KSČ pak zdůraznil, že JZD v Droužeticích je jen z toho důvodu, že zde bylo předtím strojní družstvo a jinak jsou v JZD „samí kulaci“. OV KSČ se alibisticky distancoval od situace v Droužeticích a v diskuzi zaznělo, že není vinou okresních funkcionářů, že družstvo v obci 3 roky stagnovalo. Situace se musí postavit podle OV KSČ následovně: buď budou družstevníci souhlasit s přechodem na III. typ, nebo se družstvo I. typu zlikviduje a stroje odvezou jinam. Závěrem dodal vedoucí tajemník OV KSČ Fíla, že nyní droužetičtí „soudruzi“ načerpali „zkušenosti od soudruhů z Domanic a je nutné, aby i v Doužeticích nastoupili ráznější cestu.“⁵⁴⁹ Místní funkcionáři z Droužetic přišli na schůzi OV

---

⁵⁴³ *Strakonický budovatel*, 13. února 1953. roč. 4. č. 6. Článek „Marná touha – marné volání“.

⁵⁴⁴ *Pozn.*: Bohužel v archivu ve Strakonících nejsou ucelené informace o hospodářsko-sociální skladbě obce v daném období.

⁵⁴⁵ *SOka Strakonice*, f. MNV Droužetice. Pamětní kniha Droužetic, s. 40.

⁵⁴⁶ Tamtéž, f. ONV Strakonice, Národní bezpečnost (1950-1951), karton č. 152, inv. č. 595, sign. 230. Soupis strojů provedený SNB 1949.

⁵⁴⁷ PŠENIČKOVÁ, J. [et al.] *Vznik JZD 1948-1949* [...], s. 75. *SOka Strakonice*, f. MNV Droužetice. Pamětní kniha Droužetic, s. 42-44.

⁵⁴⁸ *SOka Strakonice*, f. MNV Droužetice. Pamětní kniha Droužetic, s. 45.

⁵⁴⁹ Tamtéž, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1952, fascikl 52. Schůze ze dne 25. 8. 1952.

KSČ znovu dne 11. září 1952, kde si postěžovali, že získávali podpisy pro HTÚP pouze pro podpisy, nicméně že rolníci nemají chuť v JZD pracovat. Předseda OV KSČ Hrubý vytkl MNV a MO KSČ jejich přístup a zdůraznil, že: „není možno být takto v ústupu, bolševici nikdy neustupují.“ Ačkoliv na zasedání nebylo v tomto bodě schváleno žádné usnesení, lze se domnívat, že situace měla být vyřešena pomocí okresních orgánů a aktivizací 22 členů KSČ v obci.⁵⁵⁰

Dne 14. září 1952 přešlo družstvo na III. typ. Ustavující schůze se účastnila tříčlenná delegace z ONV Strakonice v čele s jeho předsedou Františkem Vondráškem. Na podzim roku 1953 došlo k výstupu 3 zemědělců z družstva, do JZD naopak vstoupil bezzemek a pracovník ČZ ve Strakonících. Špatná atmosféra a neshody v družstvu vyvrcholily v roce 1954. Do situace se snažil zapojit ONV. Jeho zástupci pravidelně navštěvovali schůze družstevníků a snažili se spory urovnat, nicméně většina členů podala z družstva odhlášky a JZD se rozdělilo na dvě části: JZD Droužetice a JZD Černíkov. Z JZD byl také vyloučen na podzim roku 1954 Stanislav Pacourek.⁵⁵¹

V dubnu 1955 byl zatčen Jan Halada a v květnu 1955 se s ním uskutečnil veřejný soudní proces. Jan Halada vlastnil 20 ha zemědělské půdy a v době krátce po válce zaměstnával v hospodářství pracovní síly. Po Únoru 1948 již žádné pracovní síly zaměstnávat nemohl a zůstal pracovat na poli a statku sám. V roce 1949 vstoupil do JZD I. typu v obci a setrval tam až do svého vyloučení z důvodu svého třídního profilu v roce 1950. Při založení JZD III. typu v roce 1952 do družstva opětovně vstoupil. Svědci v jeho trestním případě, předseda MNV Karel Sýkora, tajemník MNV Ladislav Hrubý a předseda JZD Karel Měchura, kteří svědčili proti němu, se shodují na popisu Halady jako velmi impulzivního a vychytralého člověka. Jeho bývalý čeledín a bývalá manželka dosvědčili v procesu proti němu, že je v návalu vzteku uhodil, byť jeho bývalý čeledín potvrdil, že byl dobrým hospodářem a hospodářství dokonale rozuměl.⁵⁵² Podle vyjádření předsedy JZD byl v obci poměrně neoblíbený.⁵⁵³

U Jana Halady bylo ustájeno několik kusů družstevního dobytka, přičemž Halada si několikrát u JZD stěžoval, že na ně nedostává dostatek krmení. Celý případ začal úplnou náhodou při běžné kontrole pracovníka ministerstva výkupu 6. dubna 1955, který události popisuje takto: „Přišel jsem při výkonu svého povolání do obce Droužetice, abych se přesvědčil o plnění dodávek

---

⁵⁵⁰ Tamtéž. Schůze ze dne 11. 9. 1952.

⁵⁵¹ Tamtéž, f. MNV Droužetice. Pamětní kniha Droužetic, s. 55.

⁵⁵² Tamtéž, f. Trestní spis Jana Halady (nezpracovaný fond), Protokol o výsledku svědka – skladníka JZD Droužetice ze dne 29. dubna 1955, s. 3.

⁵⁵³ Tamtéž, Protokol o výsledku svědka – předsedy MNV Droužetice ze dne 6. dubna 1955.

u kulaka Pacourka v obci. Při svém pobytu [...] jsem se dozvěděl, že u člena JZD bývalého kulaka Halady má býti nějaká uhynulá kráva, že tam má ležeti již delší dobu a že u ní již dochází k rozkladu. [...] Nato jsem již nemeškal a oznámil případ neprodleně SNB ve Strakonících.⁵⁵⁴ Při domovní prohlídce se ukázalo, že Halada nedbal o krmení družstevního dobytka, přičemž z krmiva, které dostával, krmil pouze záhumenkové vepře. Halada také při vstupu do družstva zatajil jednu krávu, která mu poté uhynula. V rámci své obhajoby namítal, že mu družstvo neposkytovalo pro družstevní dobytek ustájený v jeho usedlosti krmení.⁵⁵⁵

Bezpečnost vyslýchala Haladu i přes Velikonoce, z čehož se dochovala informace, že výslech, který začal 12. dubna 1955 v 17:45 byl skončen dne 13. dubna v 0:30 v noci. Obviněnému pak byla poskytnuta přestávka a nový výslech začal ve 4:30 hodiny ráno a trval až do 9 hodin.⁵⁵⁶ Jan Halada potom v opakovaném výslechu ze dne 27. dubna 1955 potvrdil: „cítím se vinen“.⁵⁵⁷ Podle výsledku vyšetřování Okresní prokuratury Strakonice nechal Halada v „r. 1954 uhynout jednu dojnici, aby ji nemusel dát do společného ustájení. V téže době nechal uhynout jedno tele. [...] V měsíci únoru či počátkem března 1955 nechal uhynout i dojnici (záhumenkovou) a nechal ji až do dne zatčení ve stáji.“⁵⁵⁸ Během vyšetřování se nepodařilo spolehlivě zjistit, proč Halada skot nechal uhynout, nicméně z náznaků se dá domnívat, že si přes družstevní dobytek vyřizoval špatné osobní účty s funkcionáři z obce. Jan Halada byl dále obviněn z pobuřování proti republice, protože bylo zjištěno, že četl v roce 1954 před dalšími sedláky tzv. „protistátní letáky.“⁵⁵⁹

Janu Haladovi byl vyměřen trest v horní hranici trestní sazby a byl odsouzen Krajským soudem v Českých Budějovicích 27. května 1955 za trestné činy sabotáže a pobuřování proti republice k 10 letům odnětí svobody, k propadnutí veškerého jmění ve prospěch státu, k zákazu pobytu v obci, ke ztrátě čestných práv občanských na 10 let, k uveřejnění rozsudku a k náhradě nákladů trestního řízení.⁵⁶⁰ Přelíčení se konalo veřejně za účasti asi dvaceti družstevníků

---

⁵⁵⁴ Tamtéž, Vyšetřovací spis – protokol o výslechu pracovníka ministerstva výkupu z 6. dubna 1955, s. 1.

⁵⁵⁵ Tamtéž, doplnění obhajoby a důkazní návrh J. Halady ze dne 25. května 1955.

⁵⁵⁶ Tamtéž, Dodatek k protokolárnímu výslechu Jana Halady ze dne 12. dubna 1955.

⁵⁵⁷ Tamtéž, Protokol o výslechu obviněného ze dne 27. dubna 1955 ve věznicí v Písku

⁵⁵⁸ Tamtéž, f. Okresní prokuratura Strakonice 1949–1965, k. 2, inv. č. 18, sign. T, Čtvrtletní a měsíční informační zprávy, Informační zpráva za I. čtvrtletí 1955, s. 4.

⁵⁵⁹ Tamtéž, f. Trestní spis Jana Halady (nezpracovaný fond), Rozsudek proti Janu Haladovi ve věci č. j. T 76/55 ze dne 27. května 1955, s. 7.

⁵⁶⁰ Tamtéž, f. Místní národní výbor Droužetice (1938) 1945–1983 (nezpracovaný fond), Pamětní kniha Droužetic, s. 58.

a funkcionářů NV.⁵⁶¹ V uvedeném případě je zajímavý i následný vývoj, kdy Jan Halada využil bezúspěšně všech opravných prostředků, které proti rozsudku měl, přičemž se do zmírnění výše trestu neprojevily ani amnestie prezidenta republiky z let 1955 a 1960. Janu Haladovi byl sice prominut trest pobuřování proti republice, ale ponechána výměra trestu odnětí svobody na 10 letech a všechny Haladovy žádosti o její snížení byly zamítnuty, ač se v obdobných případech stávalo, že se výměra trestu po amnestii snižovala například o 6 měsíců. Na Jana Haladu i v 60. letech chodily z důvodů osobních antipatií špatné posudky z obce. Svůj trest si Halada odpykal v nápravně pracovním táboře Ostrov u Karlových Varů.⁵⁶²

Po tomto procesu byl na podzim 1955 ze stejné obce zatčen a odsouzen i sedlák Stanislav Pacourek. Zatčení bylo plánováno dopředu. Již 20. srpna 1955 si vyžádal náčelník vyšetřovací skupiny oddělení VB-Strakonice vyšetřovací spisy k předchozím přestupkům Stanislava Pacourka.⁵⁶³ Pacourkovi se kladlo za vinu, že odmítl po hospodářsko-technické úpravě půdy (HTÚP) obdělávat jemu přidělenou půdu kolem lesa, takže 5 hektarů zůstalo ležet ladem, dále že nedodal předepsanou dodávku zemědělských produktů a že se podílel na letákové akci, protože při domovní prohlídce se u něj našly protistátní letáky. Je třeba říci, že v té době často přilétaly v jižních Čechách balóny s letáky ze Západu, poté praskly a letáky se rozsypaly po polích a loukách. Rolníci samozřejmě letáky četli, ale také je museli po lukách sbírat, aby nepřišly dobytku do krmení. Stávalo se, že při domovní prohlídce po zatčení „kulaka“ jich byla ve stodole nalezena pěkná řádka porůznu rozházených po zemi.⁵⁶⁴ Stanislav Pacourek byl odsouzen k odnětí svobody na pět let a k propadnutí veškerého majetku ve prospěch státu. Pozemky obou „kulaků“ z Droužetic poté převzaly státní statky.⁵⁶⁵

3.5. Obec Milejovice – potrestání čtyř selských rodin

Obec Milejovice se nachází 9 km jižním směrem od Strakonice a 5 km severovýchodně od Volyně. Katastr obce sousedí s katastry obcí Hoštice a Přečovice na západě, Milíkovice a

---

⁵⁶¹ Tamtéž, f. Okresní prokuratura Strakonice 1949–1965, k. 2, inv. č. 18, sign. T, Čtvrtletní a měsíční informační zprávy, Informační zpráva za II. čtvrtletí 1955, s. 5.

⁵⁶² Tamtéž, f. Trestní spis Jana Halady (nezpracovaný fond), Přemístění odsouzeného do nápravně pracovního tábora Ostrov u Karlových Varů.

⁵⁶³ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Rejstřík přestupků podle nového trestního zákona správního (1950), kniha 394.

⁵⁶⁴ BOHÁČ, Miloš: *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, s. 32.

⁵⁶⁵ *SOKA Strakonice*, f. Místní národní výbor Droužetice (1938) 1945-1983 (nezpracovaný fond), Pamětní kniha Droužetic, s. 58.

Sudkovice na severu, Kuřimany na východě a Střítež a Neuslužice na jihu. Obec leží na náhorní plošině a půda je zde úrodnější než v případě Němčic a Nihošovic, nicméně je daleko méně úrodná než v Přešřovicích. Okolo obce se ze všech stran vypíná několik vrchů od nejnižšího Máchova vrchu (535 m. n. m.) na západě, po nejvyšší Vráž (645 m. n. m.) na východě. V roce 1945 žilo v obci 263 obyvatel a tento počet rychle klesal (již od roku 1930, kdy žilo v obci 293 osob).⁵⁶⁶

Ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění v roce 1946 bylo v obci odevzdáno 164 platných hlasů. Zvítězila KSČ s 69 hlasy (42,1 %), za ní následovali lidovci s 58 hlasy (35,3 %), pak národní socialisté s 32 hlasy (19,5 %) a sociální demokraté s 5 hlasy (3,1 %).⁵⁶⁷ Ze všech porovnávaných obcí zde získali národní socialisté nejvyšší procento hlasů a s lidovci tvořili v národním výboru většinu.

V obci bylo v roce 1951 celkem 47 zemědělských závodů. Hospodářsko-sociální skladba obce v 50. letech před založením JZD podle soupisu ploch kultur z roku 1951 byla následující: 3 hospodářství kovorolníků a bezzemků obhospodařujících půdu o celkové výměře do 2 ha, 10 malých zemědělců s půdou o výměře od 2 do 5 ha, 16 chalupníků s půdou o výměře od 5 do 10 ha, 12 středních zemědělců vlastních hospodářství o výměře od 10 do 15 ha a žádný zemědělec s výměrou půdy od 15 do 20 ha a 6 sedláků z obce mělo přes 20 ha.⁵⁶⁸ V obci tedy jak výměrou půdy, tak počtem převažovali sedláci a střední zemědělci.

	0-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	nad 20 ha	Celkem
Celková výměra (v ha)	3,25	38,75	115,82	141,86	147,32	447
% počet závodů	6,38 %	21,28 %	34,04 %	25,53 %	12,77 %	100,00 %
% výměry z celku	0,73 %	8,67 %	25,91 %	31,74 %	32,96 %	100,00 %

(*SOkA Strakonice*, f. MNV Milejovice, Soupis ploch kultur (1948-1951), karton č. 1, výpočty autora)

V obci již na konci 40. let a na začátku 50. let mělo několik hospodářů problémy splnit zvýšené dodávkové povinnosti bez zemědělských strojů a potřebných pracovních sil.⁵⁶⁹ V roce 1949 dostalo 9 zemědělců pokuty od 100,- (malorolník František Páník) do 4 000,- Kčs (sedlák

⁵⁶⁶ *Zprávy úřadu statistického republiky Československé*. řada D, číslo 1-16. Ročník XXVII. – 1946. Státní úřad statistický. Praha 1947, s. 68.

⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 258.

⁵⁶⁸ *SOkA Strakonice*, f. MNV Milejovice, Soupis ploch kultur (1948-1951), karton č. 1, inv.č. 9, sign. 6 B/3c.

⁵⁶⁹ *Pozn.*: Fond obce Milejovice je značně prořídilý a podlehl výrazné skartaci, pokud jde o období první poloviny 50. let 20. století. Bylo proto nutné vycházet zejména z pramenů okresní úrovně.

František Král) za nedodávku vajec.⁵⁷⁰ Pokuty byly odstupňovány podle výše nedodávky a podle velikosti zemědělského závodu příslušného rolníka. Čtyřem zemědělcům pak byla pokuta KNV prominuta, dvěma zemědělcům snížena na 500,- a 1 000,- Kčs a případ Františka Krále, který zaplatil pouze 1 000,- Kčs, byl pak projednáván v lednu 1952 Okresním soudem ve Strakonících, který mu změnil zbytek trestu na náhradní trest několikadenního vězení,⁵⁷¹ který si odpykal v rámci vazby, v níž byl od roku 1951 do roku 1953 na Pankráci za nesplnění dalších povinných dodávek.⁵⁷² Za neplnění úkolu za 1. pololetí roku 1950 v dodávkách mléka byl uložen trest 8 zemědělcům.⁵⁷³ Nejvyšší pokutu museli zaplatit sedláci Kokrda, Králová, Holub (10 000,- Kčs) a Švec (20 000,- Kč sníženo KNV na 5 000,- Kčs). Jelikož sedlák Emanuel Kokrda dostal v roce 1951 další 3 peněžité tresty podle nového zákona č. 88/1950, trestního řádu správního, za přestupky proti ochraně jednotného hospodářského plánu (tj. zejména nedodávky zemědělských produktů), musel vzhledem k jejich likvidační výši vykonat náhradní trest odnětí svobody od 9. ledna do 27. února 1952.⁵⁷⁴ Rozálie Králová si odpykala v roce 1950 kratší trest odnětí svobody jako vedlejší trest.⁵⁷⁵ Na uvedeném lze demonstrovat výši a značnou četnost pokut a zároveň to, že hospodáři na selských usedlostech po předchozích postizích a vysokých povinných dodávkách neměli prostředky, z kterých by uhradili tyto pokuty a museli zároveň myslet na to, že jim mohou být v budoucnu uděleny pokuty další. V květnu 1950 proběhla reorganizace národního výboru, jehož předsedou se stal bývalý kovář a dělník Jan Homolka za KSČ.⁵⁷⁶

V obci byly v té době prováděny nucený denní i noční výmlat obilí u sedláků pod dělnickým dozorem. Přičemž náklady nočního výmlatu stály 50 Kčs na hodinu jedné osobě, přestože denní výmlat stál 14 Kčs.⁵⁷⁷ Dozor vykonával kontrolu, že daný sedlák si zrní neschovává pro svou potřebu, ale řádně jej odvádí dle dobových novinových formulací „na stůl národa“. Občané obce rovněž při sklizni museli obdělávat pole vdovy Rozálie Králové, jejíž syn byl v té době ve vazbě. Skot a koně chodili krmit každý den střední rolníci z jiného stavení dle nařízení MNV. Na práci na

---

⁵⁷⁰ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Trestní rejstříky (1949), kniha 384, položka 392-400.

⁵⁷¹ Tamtéž.

⁵⁷² ŠAVRDA, Vladimír. Komunistický bič nad selským stavem v Milejovicích. In: *Blatenské listy*, roč. 21, č. 5, 19. března 2010, Blatná: Občanské sdružení „Blatenské listy“, 2010, s. 6 (dále jen: „ŠAVRDA, V. Komunistický bič [...]“).

⁵⁷³ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Trestní rejstříky (1950), kniha 384, položky 125-132.

⁵⁷⁴ Tamtéž, položka 125; *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Rejstřík přestupků podle nového trestního zákona správního (1950), kniha 394, položky 327, 446, 467 a 468.

⁵⁷⁵ Tamtéž, f. Archiv obce Milejovice 1883–1952 (nezpracovaný fond). Kronika obce Milejovice 1927–1977, s. 48.

⁵⁷⁶ Tamtéž, 47.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

poli se vydávali pracovní rozkazy a ti, kteří nechtěli půdu obdělávat, byli přesvědčováni orgány SNB a ONV.⁵⁷⁸ Místní národní výbor Milejovice v roce 1952 a 1953 v otázce určení vesnických boháčů prováděl spíše zdržovací taktiku a v komunikaci s ONV se k vypracovávání kulackých seznamů stavěl laxně.⁵⁷⁹ Rok 1953 pak obecní kronika charakterizuje tak, že jsou „dodávky neúnosné [a] úroda velmi špatná“.⁵⁸⁰ V době žní v roce 1954 postihlo obec krupobití a celý katastr byl poničen, proto byly povinné dodávky za tento rok zrušeny.⁵⁸¹

V srpnu 1954 vydala Generální prokuratura ČSR a ministerstvo spravedlnosti z podnětu ÚV KSČ nové pokyny pro zemědělskou trestní praxi, jejichž hlavním obsahem bylo: 1) učinit průlom do stagnace v počtu trestních stíhání kulaků-sabotérů a neplničů dodávkových povinností a přistoupit k jejich zpřísněnému trestání, 2) zrychlit trestní řízení, 3) zaměřit se především na kulaky, hlavní líčení proti nim konat co nejčastěji jako procesy veřejné a jejich výsledky co nejvíce zveřejňovat.⁵⁸² Tento pokyn se na odrazil na jaře 1955 v dění na Strakonicku. Jelikož bezpečnostní orgány a okresní prokurátor se přeorientovali od jednotlivců na vyhledávání celých organizovaných skupin třídních nepřátel, dalším z politických soudních procesů byl případ skupiny šesti zemědělců z Milejovic z přelomu let 1955–1956.

Zatýkání sedláků proběhlo velmi rychle. Sedlák František Král z č.p. 26 právě sekal na poli „sekačkou“ s koňmi. Když viděl blížící se Bezpečnost, vypřáhl koně, sedl na kobyly a snažil se uniknout, nicméně bezpečnostní orgány ho obklíčily, strhly ze sedla a posadily do vozidla určeného k přepravě zadržených osob. Jelikož měl Král silný hlas, ve vozidle hlasitě křičel a lomcoval mřížemi, aby ho ostatní lidé z obce slyšeli. Při zatýkání nechala SNB zemědělské náčiní na poli spolu s koňmi a bez dalšího zájmu o ně odjela spolu se zadrženým.⁵⁸³

Zatčení Jaroslava Švece proběhlo obdobným způsobem. Když se vrátil z pole domů a ustájil koně, v chodbě už na něj čekali dva příslušníci StB. Na místě ho zatkli a tak, jak byl, ho odvezli na vyšetřovnu. Půl roku ho drželi ve vyšetřovací vazbě a jelikož měl díky chovu koní velmi dobré

---

⁵⁷⁸ Tamtéž, 48.

⁵⁷⁹ Srov. pozn. pod čarou 321.

⁵⁸⁰ *Soka Strakonice*, f. Archiv obce Milejovice 1883–1952 (nezpracovaný fond). Kronika obce Milejovice 1927–1977, s. 49.

⁵⁸¹ Tamtéž, s. 51.

⁵⁸² JECH, Karel: Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy, s. 208-209.

⁵⁸³ Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 28. července 2018, Němětice. Pozn.: Josef Kotál uvádí, že „po chalupě“ se mu říkalo příjmením „Buřič“, ale přesné jméno nezná. Že by se mohlo jednat o Františka Krále jsem odvodil ze zmínky u: ŠAVRDA, V. *Komunistický bič* [...], s. 6, jelikož František král byl zatčen na poli v práci. Neměl jsem k dispozici žádný další pramen, kterým bych mohl tento závěr s konečnou platností potvrdit.

vztahy s bratry Machovými z Nihošovic a Milošem Boháčem z Němčtic,⁵⁸⁴ bylo jeho (vynucené) svědectví z vazby použito jako důkaz při přípravném řízení před soudem s Milošem Boháčem. Miloš Boháč totiž za Jaroslavem Švecem v roce 1949 přišel, aby ho odkázal na někoho, kdo pomůže dvěma lidem, kteří jsou u něj ubytovaní a kteří chtěli v té době přejít přes hranice. Jaroslav Švec předal kontakt na další osobu. Dle dostupných dokumentů se měli u Švece ukrýt dva armádní důstojníci z Prahy, kteří měli přejít hranice ve skupině s inženýrem a slečnou a kteří se poté již neobjevili. Není známo, nakolik je toto pravdivá skutečnost nebo pouze vyšetřovací verze StB, kterou použila v „akci Sysel“, aby dokázala propojení Miloše Boháče s generálem Kuttlvašerem či aby krajská složka StB dokázala vyšším orgánům, že dokáže odhalovat skutečnou protistátní činnost.⁵⁸⁵

Za neplnění povinných dodávek byli místní sedláci Jaroslav Švec, Eman Kokrda, Josef Holub starší, Josef Holub mladší, Rozalie Králová a František Král odsouzeni k nepodmíněným trestům odnětí svobody od dvou do šesti let a ke ztrátě majetku ve prospěch státu. Kronika Milejovic o této události vypráví následovně: „Místní hospodáři (...) uznáni za neplniče, [kvůli nimž – pozn. autora] JZD není schopno [se, pozn. autora] utvořit, předávají [se, pozn. autora] pro neplnění okresní prokuratury, jsou odsouzeni k trestu odnětí svobody a ztrátě majetku. (...) František Král uznán jako nevléčitelně nemocný, později propuštěn na svobodu.⁵⁸⁶ František Král byl po svém zatčení držen 3 měsíce v psychiatrickém ústavu v Dobřanech a nucen k podepsání listiny, podle které by se vzdal veškerého majetku. Vzhledem k tomu, že takový podpis odmítal, měl být podle státních orgánů zbaven svéprávnosti a měl mu být ustanoven opatrovník. Z ústavu se poté dostal v podvyživeném stavu až po intervencích známých.⁵⁸⁷ V obci nebylo v době po odsouzení sedláků ustaveno JZD, proto půdu, živý a mrtvý inventář po odsouzených hospodářích přebralo Ředitelství československého státního statku Protivín.⁵⁸⁸ V tomto případě se jednalo o aplikaci vládního nařízení č. 50/1955 Sb., o zajištění zemědělské výroby, podle kterého ONV mohl projednat „dobrovolné“ a bezplatné odevzdání hospodářství, které nemohl „kulak“ obdělávat, do

---

⁵⁸⁴ Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 28. července 2018, Němčtic; ŠAVRDA, V. Komunistický bič [...], s. 6.

⁵⁸⁵ *Archiv bezpečnostních složek*. Sbírká Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V), arch. č. V-522 České Budějovice, Miloš Boháč.

⁵⁸⁶ *Soka Strakonice*, f. Archiv obce Milejovice 1883–1952 (nezpracovaný fond). Kronika obce Milejovice 1927–1977, s. 56–57.

⁵⁸⁷ ŠAVRDA, V. Komunistický bič [...], s. 6.

⁵⁸⁸ *Soka Strakonice*, f. Archiv obce Milejovice 1883–1952 (nezpracovaný fond). Kronika obce Milejovice 1927–1977, s. 57.

státního vlastnictví. Tato norma se zneužívala zejména v případech nepodmíněného odsouzení sedláků.⁵⁸⁹ Odsouzeným sedlákům bylo rovněž zakázáno pobývat v okrese Strakonice.⁵⁹⁰

V obci se již na konci roku 1956 začalo objevovat stále víc úpadkových hospodářství, které nebyly schopny splnit zvýšené dodávky. Na schůzi MNV 26. ledna 1957 byla za přítomnosti zástupce OV KSČ diskutována situace, kdy 7 zemědělců z obce nezvládá dodat dlužné zemědělské dodávky. Po diskuzi v rámci MNV bylo usneseno, že pokud daní zemědělci nebudou chtít vstoupit do připravovaného JZD ani do ČSSS, MNV zmocňuje ONV, aby dané zemědělce silou připojil k ČSSS. Dané usnesení bylo korigováno hned na následující schůzi rady 4. února 1957, kde zástupce KNV vysvětlil, že řešením situace pro dané rolníky je pouze vstup do JZD nebo rozdělení úpadkové půdy mezi ostatní soukromě hospodařící rolníky, jelikož KNV se začleněním do ČSSS nebude souhlasit z důvodu nedostatku pracovních sil a strojního vybavení pro obdělání této půdy. Předseda MNV uplatnil připomínku, aby rolníci byli získáváni na základě přesvědčování, a nikoliv na základě vyhrožování a zastrašování. Zároveň však v dalších dnech soukromým rolníkům zúžil prostor pro rozhodnutí, neboť prosazoval jako kolektivní úkol, aby rolníci, kteří chtějí vstoupit do JZD, přesvědčovali další rolníky pod pohrůžkou, že pokud nebudou do družstva získáni všichni dobří zemědělci (vyjma 3 drobných, kteří s družstvem nesouhlasili) a členové MNV, budou všechny ostatní přihlášky do JZD neplatné.⁵⁹¹ Tím motivoval všechny rolníky, kteří opravdu museli vstoupit, aby se sami zapojili do osobní přesvědčovací kampaně.

JZD v Milejovicích bylo založeno dne 9. února 1957 na veřejné schůzi za účasti předsedy ONV Vondráška. Do JZD vstoupilo 34 členů s 21 zemědělskými závody a výměrou půdy 175 ha, z toho orné půdy bylo 126 ha. Předsedou družstva se stal předseda MNV Jan Vacek. V červenci 1958 pak přistoupilo dalších 8 rolníků s 8 zemědělskými závody a s výměrou zemědělské půdy 61 ha (a orné 44 ha).⁵⁹² JZD tedy celkem hospodařilo na 236 ha zemědělské půdy a dalších zhruba 130 ha zemědělské půdy obhospodařovaly v obci ČSSS.⁵⁹³ Z výše uvedeného je patrné, že na zakládání družstev po roce 1956 na Strakonicku měli značný vliv okresní funkcionáři (místy mohli zasáhnout i funkcionáři kraje), kteří přímo navštěvovali zakladatelské schůze JZD a tak

---

⁵⁸⁹ TOPINKA, Jiří: Dokončení kolektivizace venkova a jeho realizace na Berounsku 1957-1962. In: BŘEZINA, Vladimír – PERNES, Jiří (eds.): *Závěrečná fáze kolektivizace v Československu 1957-1960*, Brno: Stilus, 2009, s. 153.

⁵⁹⁰ ŠAVRDA, V. *Komunistický bič* [...], s. 6.

⁵⁹¹ *SOKA Strakonice*, f. MNV Milejovice, Zápisy ze schůzí (1956-1958), karton č. 3, inv.č. 3, sign. II./B/1. Schůze ze dne 26. ledna 1957 a 4. února 1957.

⁵⁹² Tamtéž, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD, noví členové, k. 488, inv. č. 851, sign. Zem/20, JZD Milejovice, list 35.

⁵⁹³ Tamtéž, Protokoly o předání půdy ČSSS, k. 506, inv. č. 855, sign. Zem/24.

podporovali kolektivizace. Druhým důležitým faktorem byly stále se zvyšující povinné dodávky, které v té době byly neúnosné i pro střední rolníky.

Závěr

Předkládaná práce má tři úrovně – celostátní, okresní a úroveň věnovanou případovým studiím z obcí – v nichž jsem zkoumal problematiku kolektivizace obecně a její konkrétní realizaci v okrese Strakonice. Pro každou z těchto úrovní jsem musel použít jiné zdroje, což se odrazilo i v mírně odlišném metodologickém přístupu ke každé z nich. Pro účely první kapitoly jsem čerpal převážně z odborné literatury ke kolektivizaci, potvrzoval její závěry či prováděl její kritiku a reflexi za účelem poskytnutí nezbytného celkového mezinárodního, pojmového a legislativního rámce. Ve druhé kapitole jsem čerpal zejména z nevydaných pramenů ve strakonickém archivu, dobových statistik, z dobového tisku a využil jsem některé teoretické koncepty z oblasti sociální psychologie pro naznačení vzájemných vztahů mezi regionálními institucemi, jejich konkrétní úlohou v kolektivizaci a jejich možný vliv na průběh združstevňování na úrovni jednotlivých obcí. Pro tvorbu třetí kapitoly jsem použil informace ze vzpomínek pamětníků a záznamy z obecních kronik. V jednotlivých případových studiích jsem pak využil metodu mikrohistorické sondy.

Jelikož je mým profesním oborem nejen historie, ale také právo, projevila se tato interdisciplinarita také při formulaci výzkumných otázek. Kromě popisu průběhu kolektivizace na Strakonicku mě zajímala odpovědnost konkrétních aktérů za jejich excesy či psychologický efekt soudního potrestání sedláků na obyvatele konkrétní obce. Při vydání určitého stranického rozhodnutí, směrnice nebo nařízení jsem studoval i s jakými rozdíly se v praxi aplikovalo a s jakou časovou prodlevou od vydání původního příkazu bylo provedeno. Pokusím se tedy nyní strukturovaně odpovědět na výzkumné otázky položené v úvodu této práce:

Podstatou **první otázky** bylo, jaká byla podoba režimu v raných 50. letech a zda moc uplatňovaná z centra formou předávání příkazů na krajské, okresní a místní složky národních výborů a KSČ podobala hojně citovanému „systému převodních pák a transmisí“, který evokuje představu státu jako dokonalého odosobnělého stroje, který dokáže převést každý pokyn v nezměněné podobě od vládnoucích až k ovládaným. V této představě je člověk méně než pouhá součástka tohoto stroje, nemá za nic odpovědnost, jelikož buď je součástí tohoto soustrojí a musí plnit směrnice nadřazených, aniž by je mohl nějak ovlivnit, nebo je pouhou obětí, která ke zlepšení své situace nemohla nic udělat. Jak jsem uvedl ve své práci, tato zjednodušující představa je

v důsledku škodlivá, neboť zbavuje odpovědnosti za důsledky jednání všechny, mimo nejvyšší stranické vedení.⁵⁹⁴

Poznatky z mé práce lze shrnout tak, že politické proklamace vrcholných představitelů KSČ o dobrovolnosti vstupu do družstev, včetně pokynů v jednotlivých stranických směrnicích z ÚV KSČ a KV KSČ či ve „směrnici tří ministrů“, která začala Akci „K“ se lišily od toho, jak byly poté prakticky prováděny. Při převedení různých politických úvah a opatření nejvyšších politických představitelů do praxe vstupovali do hry pracovníci stranických sekretariátů, úředníci ministerstev a funkcionáři na krajské, okresní a místní úrovni. Zejména v první polovině 50. let musely být stranické směrnice často opakovány a připomínány.⁵⁹⁵ Naopak předávání příkazů ministerstva národní bezpečnosti směrem k SNB a StB, jako sborům vojensky organizovaným, podléhajícím dozoru vojenské prokuratury a jurisdikci vojenských soudů, a jejich plnění bylo daleko rychlejší a touto cestou režim dokázal naplňovat cíle jím sledované. Práce SNB a StB však také trpěla nezákonnými excesy (případ Koubalova Lhota a na Strakonicku např. v případě Miloše Boháče či Jana Benedikta) vyplývajících z přílišné agilnosti konkrétních příslušníků těchto uniformovaných sborů. StB zveličovala údajnou protistátní činnost zatčených, aby se zvýšila vlastní důležitost činnosti StB při odhalování „nepřátel režimu a protistátních spiklenců“ a aby si její příslušníci vysloužili vysoké odměny za úspěšné potírání této činnosti. Bezpečnost také praktikovala několikadenní, nekonečné a vyčerpávající výslechy obviněných, které byly proti všem zásadám trestního práva vedeny pouze za účelem toho, aby se obviněný přiznal k činům, které se mu připisují.⁵⁹⁶

Koncept banality zla, jak jsem ho naznačil v úvodu práce, nemíním spojit bytostně pouze s osobou Adolfa Eichmanna. Úředníci a straničtí funkcionáři, kteří na všech stupních státní hierarchie rozhodovali o opatřeních vůči „kulakům“ a po roce 1955 proti všem samostatným

---

⁵⁹⁴ Srov. podkapitolu této práce: [2.4. Podoby moci v raných 50. letech – Dokonale strojové fungování systému převodních pák a transmisí nebo individuální odpovědnost konkrétních aktérů?](#)

⁵⁹⁵ První tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný situaci kritizoval slovy: „Jsme svědky toho, že se mnohé otázky v krajských a okresních výborech řeší bez znalosti problematiky. (...) Je snaha stále řídit od stolu. (...) Je nutné mnohem více zvýšit náročnost na kontrolu plnění usnesení od ÚV KSČ až po základní organizace. Mnozí funkcionáři – soudruzi – si zvykli na stav, kdy je nikdo nekontroluje, zpohodlněli a myslí si, že je vše dobré.“ *Národní archiv*, f. ÚV KSČ. Kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného - I. část, karta: 68, inv. č. 103. Zasedání v r. 1955 (projevy a příspěvky A. Novotného) 10.–11. 2., 7. 5., 29.–30. 6. Antonín Novotný – příspěvek na zasedání ÚV KSČ – 10-11. 2. 1955.

⁵⁹⁶ Příslušníci uniformovaných sborů jsou k těmto excesům náchylnější: Srov. s pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 3: *Deindividualizace sama sebe*. Z tohoto důvodu zajišťuje právní stát obviněným osobám všechny standardy spravedlivého procesu včetně práva na obhajobu.

zemědělcům rozhodně nebyli úředníky, kteří se bojí říct si o zvýšení vlastního platu. Konceptem banality zla míním byrokratické rozhodování o lidech jako položkách či o „problému k řešení“,⁵⁹⁷ kdy se jednotlivci v rámci systému natolik odosobnili od lidského utrpení konkrétních rodin, které svým rozhodnutím způsobí, že byli schopni schvalovat tvrdá opatření vůči „vesnickým boháčům“ bez většího osobního zaujetí, nicméně s uspokojením, že plní stranickou direktivu.⁵⁹⁸ V tom je banalita zla ve své pravé podobě.

S tím souvisí i **druhá otázka**, která se týká míry odpovědnosti konkrétních regionálních (místních či okresních) funkcionářů za některé činy v průběhu kolektivizace a také toho, jaký měli regionální aktéři a instituce vliv na průběh kolektivizace v okrese Strakonice. Z mé práce plyne, že konkrétní průběh kolektivizace v regionech se odlišoval a vycházel do značné míry z nezávislosti lokálních poměrů. Tempo zakládání JZD bylo pomalé již od svého počátku v roce 1949 a dostalo se do krize hned v roce 1950, kdy se nedařilo vytvořit žádné družstvo III. typu. JZD I. typu navíc tvořilo často jen několik jednotlivců, kteří byli kovorolníky či malorolníky a tato družstva stála zpočátku na aktivitě místní stranické buňky či byla založena v obcích, kde nějaká strojní družstva již předtím byla (např. v Droužeticích). Aktivita strany na okresní úrovni a pomoc místním buňkám tedy byla důležitá. Na překotnost a chaotičnost procesu vznikání družstev v prvních letech kolektivizace ukazuje skutečnost, že v okresním periodiku Strakonický budovatel do roku 1953 nevyšel ani jednou kompletní seznam obcí, v nichž je založeno družstvo. O JZD, o nichž tyto noviny nadšeně informovaly, se raději po pár měsících ani nezmínily. Rovněž i v jediné zprávě OV KSČ z podzimu roku 1951, která kompletní seznam nabízí, je jedna zjevná chyba. Přestože již v roce 1951 každý funkcionář ONV měl přidělený patronát nad jedním JZD, do vesnic až na výjimky pravidelně nezajížděli. Rovněž v zápisech předsednictva OV KSČ se u jednotlivých referentů objevuje při projednávání zemědělských záležitostí neznalost, ve které obci družstvo již založeno je.⁵⁹⁹ Vyšší počet založených družstev v okrese v roce 1952 a od podzimu 1955 je dán

---

⁵⁹⁷ Např. na schůzi předsednictva OV KSČ dne 28. 11. 1955 plánovač zemědělského odboru Kaizr představil plán likvidace úpadkových hospodářství a jejich převzetí ze strany ČSSS a JZD. Plán obsahuje jména konkrétních hospodářů a z jaké obce pocházejí. K listopadu 1955 bylo zlikvidováno 19 usedlostí. V plánu na prosinec bylo uvedeno 20 usedlostí. V plánu na leden 1956 bylo 24 usedlostí konkrétních hospodářů a v plánu na únor 1956 bylo 16 usedlostí. Vedoucí tajemník OV KSČ Hadrávek k tomu jen poznamenal, že v průběhu „je třeba činit opatření, aby se na někoho nezapomnělo“. *SOka Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1956, fascikl 49. Schůze ze dne 28. 11. 1956.

⁵⁹⁸ Srov. s pozn. pod čarou: 11. Jedná se o sociální proces č. 6: *nekritická konformita ke skupinovým normám* které jsou dané stranickou ideologií.

⁵⁹⁹ *SOka Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949–1951, fascikl 44. Schůze ze dne 12. 12. 1950.

mj. aktivnějším zapojením okresních funkcionářů do tohoto procesu. V neposlední řadě lze dovést odpovědnost ONV za změny, které provedlo v „kulackých seznamech“ v roce 1953 (ze sledovaných obcí se tak stalo v případě Němčtic, Nihošovic a Milejovic), byť je tato odpovědnost dělená i s MNV, které tyto seznamy dodaly bez nutnosti toho, aby ONV aktivně zasahovalo.⁶⁰⁰

Co se týče dovození odpovědnosti místních funkcionářů za jednání, které výrazně překračovalo míru adekvátního a ohleduplného chování ke svým sousedům, lze ze sledovaných obcí dovést, že v Přešťovicích se na zhoršení mezilidských vztahů podílel předseda JZD Josef Marek a v Němčticích aktivní člen KSČ a tajemník MNV Jan Černík. V obci Drouzetice se jednalo o více místních funkcionářů, kteří byli v procesu aktivní (ačkoliv k založení JZD III. typu došlo až po nátlaku ze strany OV KSČ na místní funkcionáře, že bude dosavadní družstvo zlikvidováno a odvezeny stroje, z nichž i oni sami měli prospěch). Naopak v Nihošovicích se vzhledem ke kulantnímu a solidnímu vystupování tajemníka MNV Františka Mrázka a rozumnému přístupu předsedy MNV Vojtěcha Koláře povedlo zachovat lepší mezilidské vztahy v obci i v polovině 50. let 20. století. Perzekuci zemědělců v Milejovicích prováděli aktivně v první polovině 50. let okresní orgány, zejména Bezpečnost a finanční referát ONV. Jednalo se o obec s nižší podporou KSČ v roce 1946 a s řadou velkých zemědělců. Celá akce proti skupině sedláků v Milejovicích vznikla z popudu okresních funkcionářů, ale „černou práci“ údajně ochotně odvedli i místní.⁶⁰¹

Podíl na odpovědnosti za nezákonnosti a porušení lidských práv, která přiznávala i tehdejší Ústava, ke kterým došlo 9. května, mají bezesporu okresní a dělničtí prokurátoři, okresní velitel SNB Josef Mach a pracovníci StB, kteří se podíleli na „akci K“ v okrese. Tato akce dopadla negativně zejména na starší generaci sedláků, kteří měli v původní obci velké slovo a sousedé si jich vážili jako dobrých a pracovitých hospodářů, ale po přesunu do nového působiště na ČSSS či do jiné obce museli svoji reputaci v pozdním věku budovat od začátku. Zároveň byli nuceni ve své původní obci zanechat svůj dobytek, koně a většinu majetku, na kterém celý život pracovali. Mladší hospodáři novému prostředí uvykli lépe, přesto i pro ně to bylo těžké.⁶⁰² Nižší míru odpovědnosti lze přiznat okresním soudům, jelikož rozsudek ve veřejných politických procesech s „kulaky“ byl předem politicky připraven funkcionáři OV KSČ a ONV a oni se účastnili celého soudního divadla tím, že „jen seděli“ na svých místech bez možnosti aktivně do celého procesu zasáhnout. Na druhou

---

⁶⁰⁰ Srov. podkapitolu této práce: [2.3.1. Nástup kolektivizace a vytvoření prvních družstev \(1949-1953\)](#).

⁶⁰¹ ŠAVRDA, V. Komunistický bič [...], s. 7.

⁶⁰² Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 28. července 2018, Němčice.

stranu předseda okresního soudu František Trojan a soudce Karel Kapoun se aktivně přihlásili jako soudci, kteří budou rozhodovat v „kulackých“ kauzách.

Jde-li o odpověď na **třetí otázku**, zda již ve světle současných výzkumů není překonáno periodické členění na jednotlivé fáze kolektivizace, mám za to, že z pohledu zjednodušení tematiky pro laiky (v učebnicích či velkých kompendiích) je toto členění odůvodněné. Rok 1953 je významným předělem v průběhu kolektivizace vzhledem k mezinárodním (úmrtí Stalina) i domácím událostem (úmrtí Klementa Gottwalda, měnová reforma, projev prezidenta Zápotockého na přehradě Klíčava). Dochází k odchodu rolníků z družstev a rozpadu některých JZD, neznamená to však, že by kolektivizační tlak a perzekuce v regionech byly zcela zastaveny, ačkoliv se tato opatření neodráží na počtu založených družstev. KSČ změnila svoji taktiku a zaměřila se na upevnění stávajících družstev a jejich podporu s předpokladem, že soukromí rolníci s ohledem na dodávkové povinnosti do družstva nakonec vstoupí. V oblasti trestního postihu však ze setrvačnosti pokračovaly politické soudní procesy s „kulaky“ či „bývalými kulaky“, kteří vstoupili do družstev jako byl případ Františka Kuncla z Dražejova (1954)⁶⁰³ či případy odsouzených sedláků z Milejovic a Droužetic (1955).

Čtvrtá otázka se věnovala úloze propagandy v procesu stigmatizace kulaka a jeho možného odcizení od okolního venkovského společenství. Slova a obrazy se v tomto období staly jednou ze zbraní proti „kulakům“. Pravidelná propaganda na stránkách novin, propagandistické filmy a divadelní představení byla masivní, měnila společenský diskurz, dokázala spolehlivě vytvořit „obraz nepřítele“ a zobrazit sedláky jako „křečky“, kteří si vytváří zásoby na úkor ostatních pracujících v době nedostatku potravin v národním hospodářství. Tento obraz do jisté míry fungoval na městskou společnost (zvláště názorně působily výstavky zboží, potravin a zbraní v Obchodním domě ve Strakonici, které byly zabaveny v usedlostech sedláků) a na místní stranické organizace, jejichž členové nepracovali v zemědělství. Rolníci však věděli, že jsou povinné dávky nesplnitelné. Stranické propagační materiály často zůstávaly u jednotlivých členů KSČ doma a nebyly vyvěšovány.⁶⁰⁴ Ze sledovaných obcí byl na počátku 50. let obecní rozhlas kontrolovaný členy KSČ pouze v Přešticích a Němčicích. Účinnost propagandy v daném

---

⁶⁰³ *Strakonický budovatel*, 18. června 1954, roč. 6., č. 19. Článek „Jak kulak Kuncl hospodařil v JZD“.

⁶⁰⁴ *SOkA Strakonice*, f. OV KSČ Strakonice, Materiály z jednání předsednictva 1949–1951, fascikl 44. Schůze ze dne 26. 6. 1951.

období je nemožné exaktně změřit, nicméně rolníci se s ní setkávali a znali ji.⁶⁰⁵ Její všudypřítomnost znamenala, že během pár let rolníci některé její prvky, byť ne všechny, přijali, na což ukazuje i užívání pojmu „kulak“ v písemných zápisech z jednání v obcích.⁶⁰⁶ „Úspěšnost“ propagandy se projevovala tím silněji, čím déle působila, a uchovala se v paměti místa i pro ty, kteří do dané obce přišli v 60. letech 20. století či v době normalizace. V případě zvláště závažných trestných činů, které „kulaci“ podle dobové propagandy údajně způsobili, byla účinnost propagandy ještě silnější.

Pátá otázka se zaměřila na zjištění, zda soudní procesy s „venkovskými boháči“ a tvrdé tresty pro ně měly vliv na disciplinarizaci a zastrašení ostatních rolníků či zda již samotný moment zatčení sedláka hrál rozhodující roli pro založení JZD v obci. Na základě případu sedláka Miloše Boháče a bývalého mlynáře Jana Karase z Němčtic lze usuzovat, že rozhodující efekt sehrál již moment zatčení a následného vyšetřování. V průběhu přípravného řízení hrozili svědkům z Němčtic vyšetřovatelé, okresní a místní funkcionáři vězením, pokud nevstoupí do JZD. Jelikož u výslechů byla řada občanů z Němčtic, novina se rychle roznesla po obci a němčticí občané založili JZD víc než měsíc před konečným odsouzením Miloše Boháče. V jiných případech (Milejovice, Velká Turná) však ani pravomocné odsouzení místních sedláků a jejich vystěhování k založení družstva přímo nevedlo a JZD bylo založeno až s časovým odstupem.

Kolektivizace zemědělství v okrese Strakonice probíhala od počátku pomalu a s problémy. V rámci akce „K“ a v politických soudních procesech v 50. letech bylo vystěhováno mimo okres či do jiné obce v rámci okresu přes 60 rodin.⁶⁰⁷ Osud soukromých zemědělců a jejich dětí byl kolektivizací poznamenán a tito lidé byli omezeni v možnostech dalšího studia a zaměstnání. Pamětníci často připomínali, jak jim vadí, že se v současnosti na události 50. let zapomíná a jak se dějiny tohoto období dezinterpretují.⁶⁰⁸ Také zdůrazňovali, že události spojené s kolektivizací patří k paměti místa a vzpomínky na ně by neměly zmizet.⁶⁰⁹ V hranicích tzv. „malého“ strakonického

---

⁶⁰⁵ Pozn.: Od jednoho z pamětníků v Němčticích jsem dostal leták „Takoví jsou třídní nepřátelé!“ o sedláku z naprosto jiné obce (Třešovice) – Archiv Josefa Kotála.

⁶⁰⁶ *SOKA Strakonice*, f. MNV Nihošovice. Ustavení JZD, členové a funkcionáři (1956–1986), karton č. 7, inv. č. 99, sign. IIIB/9a/1.

⁶⁰⁷ *SOKA Strakonice*, f. ONV Strakonice, Zakládání JZD – noví členové (1957–1959), karton č. 488, inv. č. 851, sign. Zem/20; Ze statku je vyhnali během noci [online]. Strakonický deník [cit. 2019-08-14]. Dostupné na: <https://strakonicky.denik.cz/zpravy_region/ze-statku-je-vyhнали-behem-noci-20150707.html>

⁶⁰⁸ Rozhovor s pamětníkem Josefem Karasem (*1930) ze dne 22. července 2012, Němčtice.

⁶⁰⁹ Rozhovor s pamětníkem Josefem Kotálem (*1935) ze dne 28. července 2018, Němčtice.

okresu, tak jak byl ustaven mezi lety 1949–1960, není jediná plaketa či pamětní deska, která vystěhování selských rodin či kolektivizaci obecně připomínala. Jediná připomínka vznikla na popud Petra Martana v Nahořanech na Čkyňsku,⁶¹⁰ které patří do strakonického okresu v dnešních hranicích. Byl bych rád, kdyby má práce přispěla k veřejné diskuzi, jejíž výsledkem by bylo odhalení pamětní desky s alespoň některými jmény vystěhovalých selských rodin v dotčených obcích.

---

⁶¹⁰ MARTAN, Petr, *Paměť Čkyňska – krajem pod Šumavou v dobách dvou totalitních režimů 1938–1968*, Čkyně: vl. n., 2013.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY:

Archivní prameny:

- **Archiv bezpečnostních složek (ABS)**
  - sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V):
    - arch. č. V-522 České Budějovice, Miloš Boháč
    - arch. č. V-3934 Hradec Králové, Jaroslav Podhorský
- **Národní archiv (NA)**
  - fond Ministerstvo zemědělství II – JZD
  - fond ÚV KSČ. Kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného - I. část
  - Vězeňský spis Miloše Boháče
- **SOA Třeboň**
  - fond KNV České Budějovice
- **SOKA Strakonice**
  - fond MNV Němětice
  - f. MNV Nihošovice
  - f. MNV Milejovice
  - f. MNV Droužetice
  - f. MNV Přešt'ovice
  - f. Okresní prokuratura Strakonice
  - f. ONV Strakonice
  - f. OV KSČ Strakonice
  - f. Okresní soud Strakonice (Trestní spis Jana Halady)
  - f. AO Němětice (obecní kronika)
  - f. obec Milejovice (obecní kronika)
  - f. obec Dražejov (obecní kronika)
- **Muzeum Volyně**
  - Osobní fond František Uhlík
  - Osobní fond Josef Švehla

Prameny tištěné:

- BOHÁČ, Miloš, *Sedlákem, kulakem, dělníkem*, Plzeň: vlastním nákladem, 2007
- *Babice*, 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1951
- CVRČEK, Jan Zdeněk (ed.). *30 let JZD na Strakonicku*. Strakonice: OV KSC, 1979.
- ĎURIŠ, Julius: *Pětiletka v zemědělství*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1949.
- *Hradecký program*, Praha: Ministerstvo zemědělství, 1947
- FEIERABEND, Ladislav: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. vyd. 1. Volary: Stehlík. 2007.
- MEZULIÁNIK, Miloslav, *Vesnický boháč. Pijavice vesnice*. Praha: Jednotný svaz českých zemědělců, 1951.
- *Návrh vzorových stanov JZD*, Praha: Ministerstvo zemědělství ve Státním zemědělském nakladatelství, 1953.
- *Proti reakčnímu mendelismu-morganismu – sborník statí Akademie věd SSSR*. 1. vyd. Praha: Přírodovědecké vydavatelství, 1951.
- PŠENIČKOVÁ, Jana – JUNĚCOVÁ, Jiřina (eds.): *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace – Vznik JZD 1948-1949*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995.
- *Soupis obyvatelstva v Československu v letech 1946-1947*. Československá statistika – svazek 184, řada VI. (sčítání lidu, sešit 15). Praha: Státní úřad statistický, 1951.
- ŠTROUGAL, Lubomír. *Paměti a úvahy*. 1. vyd. Praha: Epocha – Pražská vydavatelská společnost, 2009.
- VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech – Díl II.*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004.
- *Vzorové stanovy JZD*, Praha: Ministerstvo zemědělství ve Státním zemědělském nakladatelství, 1956.
- *Zprávy státního úřadu statistického republiky Československé*, řada D, číslo 1-16, roč. XXVII – 1946, Praha: Státní úřad statistický, 1947.
- *10 let JZD*, Praha: Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství, 1959.

Soukromé archivy:

- vzpomínky Jindřicha Macha ml., archiv Zdeňka Polanského
- archiv Miluše Prokopové

- archiv Josefa Kotála

Rozhovory s pamětníky:

- Jindřich Hradský, 2019
- František Jirsa, 2010-2011, 2019
- Josef Karas, 2010-2012
- Josef Kotál, 2018
- Václav Kotal, 2018
- Rudolf Lukáš, 2018-2019
- František Matas, 2018
- Karel Novák, 2019
- Miluše Prokopová (rozená Majerová), 2019
- Vlasta Slavičková (rozená Rychtářová), 2019

Periodika:

- *Strakonický budovatel* (1951-1956)
- *Rudé právo* (1948-1952)
- *Blatenské listy* (2010)
- *Literární listy* (1968)

Film:

- *Usměvavá zem* [film]. Režie: Václav Gajer. Československo: Československý státní film, 1952.

Zákony a vládní nařízení:

- Ústavní zákon ze dne 9. května 1948 č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
- Zákon č. 126/1946 Sb., o úpravě zemědělských pachtovních poměrů
- Zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu
- Zákon č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu
- Zákon č. 139/1947 Sb., o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy

- Zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, ve znění zákonů č. 132/1948 Sb. a č. 244/1949 Sb.
- Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě)
- Zákon č. 47/1948 Sb., o technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon)
- Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky
- Zákona č. 283/1948 Sb., o všeobecné dani.
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon č. 65/1951 Sb., o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy
- Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Vládního nařízení č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích
- Vládní nařízení č. 114/1953 Sb. o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků
- Vládní nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby
- Vládní nařízení č. 55/1955, kterým se mění a doplňuje nařízení č. 114/1953 Sb. O dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků, ve znění vládního nařízení č. 42/1955.

LITERATURA:

Monografie, sborníky z konferencí a studentské práce:

- ANTOŠ, Zdeněk. *K návaznosti předsocialistických a socialistických forem zemědělského družstevnictví v českých zemích*. In: Československé zemědělství očima historiků (symposium pořádané komisí pro agrární a rolnickou otázku v Československu po roce 1945 23. a 24. května 1968). Praha: Ústav dějin socialismu. 1969, s. 63-71.
- BÍLEK, Jiří, *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, 2. vyd., Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002
- BLAŽEK, Lukáš – BLÁHOVÁ, Ivana – KUKLÍK, Jan (eds.). *Oběti komunistické spravedlnosti – právní aspekty politických procesů*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2013
- BLAŽEK, Petr - KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948 – 1960 a střeoevropské souvislosti*, 1. vyd., Praha: Dokořán, 2008

- BLAŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal a kol. *Akce K. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: ČZU – Pulchra, 2010.
- BŘEZINA, Václav – PERNES, Jan. *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*, 1. vyd., Brno: StilusPress, 2009.
- COURTOIS, Stéphane (ed.). *Černá kniha komunismu : zločiny, teror, represe*. vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999.
- DIMSDALE, Joel E., *Anatomie zla : tajemství nacistických válečných zločinců*. vyd. 1. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016.
- HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990.
- HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945-2004. Právně normativní pohled*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vladimír Lelek, 2013.
- IORDACHI, Constantin – BAUERKÄMPPER, Arnd (eds.). *The collectivization of agriculture in communist Eastern Europe: comparison and entanglements*. Budapest: Central European University Press, 2014.
- JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, 1. vyd., Praha: Vyšehrad, 2008
- JIRSA, Tomáš. *Kolektivizace v obci Němětice v letech 1950-1960*. Praha, 2013. 64 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Ústav českých dějin. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Michal Stehlík Ph.D.
- KALOUSHOVÁ, Lenka. *Akce kulak na Lounsku a její obecné předpoklady*. Praha, 2013. s. 150. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.
- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Praha: Barrister & Principal, 2001.
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa – doba tání 1953-1956*, 1. vyd., Brno: Barrister & Principal, 2005
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa – kořeny reformy 1956-1968 – Společnost a moc*, 1. vyd., Brno: Barrister & Principal, 2008

- KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945–1948 (I)*. Praha: SPN, 1991.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948–1953 (II)*. Praha: SPN, 1991.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966 (III)*. Praha: SPN, 1992.
- KETTNER, Petr. *Nepřátelé vesnice bez masky*. Praha: SZN, 1953.
- KODADOVÁ, Václava. *Kolektivizace a zakládání jednotných zemědělských družstev v okrese Trhové Sviny, 1949-1959*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.
- KOTAL, Václav – ŠPECIÁN, Miroslav. *Nihošovice – historie jedné obce*. Strakonice: Obecní úřad Nihošovice, 2001.
- KRÍŽOVÁ, Martina. *Vize jihočeského socialistického zemědělství v plánech KNV České Budějovice v letech 1948-1958*. České Budějovice, 2017. s. 81. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.
- KUBÁT, Jaroslav. *Josef Paleček*. 1. vyd. České Budějovice: Růže, 1975.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*, 1. vyd., Praha: Linde, 2009.
- MACOURKOVÁ, Anna. *Kolektivizace ve Středočeském kraji*. Praha, 2013. s. 132. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.
- MARTAN, Petr. *Paměť Čkyňska – krajem pod Šumavou v dobách dvou totalitních režimů 1938-1968*, Čkyně: vl. n., 2013.
- MILGRAM, Stanley, *Poslušnost vůči autoritě : experiment, který zpochybnil lidskou přirozenost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2017
- PEŠEK, Jan. *Přerod jihočeské vesnice: k historii združstevňování zemědělství Českobudějovického kraje v letech 1949-1959*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1985.
- PETRÁŇ, Josef. *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha: NLN, 2011.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.). *Československo v letech 1954-1962*. Praha: ÚSTR a Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích. 2015.
- ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v Československu*, 1. vyd., Praha: ÚSTR, 2013.

- RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa*, 1. vyd., Praha: Academia, 2002.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. vyd. 1. Praha: ÚSTR, Vyšehrad, 2012.
- STEHLÍK, Michal. *Babické vraždy 1951*, vyd. 1. Praha: Academia. 2016.
- STRÍBRNÁ, Anežka. *Způsob a průběh kolektivizace zemědělství v kutnohorském okrese v padesátých letech 20. století*. Praha, 2013. s. 123. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.
- VANĚK, Miroslav – MŮCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, 2. vyd., Praha 2011.
- VANĚK, Miroslav - MŮCKE, Pavel - PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.
- VÁCLAVŮ, Antonín. *K linii zemědělské politiky přijaté na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948*. In: *Československé zemědělství očima historiků* (symposium pořádané komisí pro agrární a rolnickou otázku v Československu po roce 1945 23. a 24. května 1968). Praha: Ústav dějin socialismu. 1969, s. 87-103.
- VIOLA, Lynne - DANILOV, Viktor Petrovich - IVNITSKII, N. A. - KOZLOV, Denis. *The War Against the Peasantry, 1927–1930. The Tragedy of the Soviet Countryside*. New Haven 2005
- VYSOKAJ, Juraj: *Jednotná zemědělská družstva – úloha práva při jejich výstavbě*. Praha: Horizont, 1989.
- ZIMBARDO, Philip. *Luciferův efekt : jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*, 1. vyd., Praha: Academia, 2014.

Odborné články:

- BÁRTA, Milan. Peněžní reforma ve zprávách ministerstva národní bezpečnosti. In: *Paměť a dějiny 2013/3*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 63
- FORMÁNKOVÁ, Pavlína, Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti. *Paměť a dějiny 1/2008*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, s. 22-38.
- ROKOSOVÁ, Šárka, Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In: *Securitas Imperii 10*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2001

Další zdroje:

- *Rudá biologie – pseudověda v SSSR (1)* [online]. Scienceworld [cit. 2019-05-12]. Dostupné na: <https://www.scienceworld.cz/biologie/ruda-biologie-pseudoveda-v-sssr-1-1732/>
- *Koubalova Lhota. Pomník Vladimíru Mandíkovi* [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.i.i. [cit. 2019-07-25]. Dostupně z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/koubalova-lhota-pomnik-vladimiru-mandikovi/>
- *Útok ze křoví. Přísně tajné vraždy* [online]. Česká televize [cit. 2019-07-25]. Dostupně z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10267422798-prisne-tajne-vrazdy/410235100221011-utok-ze-krovi>
- *Kluky. Pamětní deska nezákonně uvězněným občanům obce* [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.i.i. [cit. 2019-07-26]. Dostupně z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/kluky/>
- *Antisemitic poster published in Poland in March 1941* [online]. United States Holocaust Memorial Museum [cit. 2019-07-31]. Dostupné na: <https://www.ushmm.org/propaganda/archive/polish-antisemitic-poster/>
- *Historie Plzeňska a Šumavy – Pracejovice* [online]. Mgr. Jiří Sankot. [cit. 2019-06-26]. <<https://web.archive.org/web/20150202225829/http://www.sankot.cz/rudolf-beran/rudolf-beran-a-strakonicko>>
- *Národní shromáždění republiky Československé – záznam jmenného rejstříku* [online], Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [cit. 2019-08-07]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=284&id=3778>
- *Hledání československého Rajka – Otto Šling* [online], Totalita.cz [cit. 2019-07-25]. Dostupné z WWW: http://www.totalita.cz/proc/proc_slanskyr_01_04.php
- *Podpora rezoluce Světového kongresu obránců míru* [online], Totalita.cz [cit. 2019-04-03]. Dostupné z WWW: http://www.totalita.cz/50/50_kam_p_01.php
- *Ze statku je vyhnali během noci* [online]. Strakonický deník [cit. 2019-08-14]. Dostupné na: https://strakonicky.denik.cz/zpravy_region/ze-statku-je-vyhnali-behem-noci-20150707.html